

No 9 | 2021

NOMOMAXEIA

Περιεχόμενα (Contents)

Χαιρετισμός Ακαδημαϊκού Επόπτη <i>(Editorial Note by the Academic Supervisor)</i>	5	Δημόσιας Υπηρεσίας, Αναθεωρητική Έφεση Αρ. 2/2014, 13/01/2020 (προαγωγή στη Δημόσια Υπηρεσία, πλάνη της Διοίκησης)	15
Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Νομικής Π.Κ., Ακαδημαϊκή Σύμβουλος του Νομικού Ομίλου και της «Νομομάχειας» <i>(Tatiani Eleni Synodinou, Associate Professor of the Department of Law of the University of Cyprus, Academic Supervisor of the Group of Legal Education UCY and of «Nomomachia»)</i>		<i>(Pericleous v. The Republic of Cyprus via Public Service Commission, Revisional Appeal No. 2/2014, 13 January 2020)</i>	
Χαιρετισμός Προέδρων Νομικού Ομίλου <i>(Editorial Note by the Presidents of the Group of Legal Education)</i> ...	6	Τρύφωνος v. Αστυνομία, Ποινική Έφεση Αρ. 41/2019, 8/4/2020 (σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας, δίκαιη δίκη) ...	15
Ανδρέας Βαρνάβας, Μαίρη Πάσιου, Τεταρτοετείς Φοιτητές Τμήματος Νομικής Π.Κ., Πρόεδροι Νομικού Ομίλου <i>(Andreas Varnavas, Mary Pasiou, Fourth-year UCY Law Students, Presidents of the Group of Legal Education)</i>		<i>(Tryfonos v. The Police, Criminal Appeal No. 41/2019, 8 April 2020)</i>	
Εκδηλώσεις (Events)		Αφροδίτη Hotels Ltd v. Κυπριακή Δημοκρατία, μέσω του Εφόρου Φόρου Προστιθέμενης Αξίας, Αναθεωρητική Έφεση Αρ. 39/2014, 28/1/2020 (επιβολή φόρου σε εταιρεία, ορθότητα της επιβολής του)	16
Συνέδριο Πανεπιστημίου Κύπρου με θέμα: «The Cyprus ECLI Conference: Access to –and organization of– legal information across legal traditions in the digital age»	7	<i>(Aphrodite Hotels Ltd v. The Republic of Cyprus via the Commissioner of Taxation, Revisional Appeal No. 39/2014, 28 January 2020)</i>	
<i>(Conference held by the University of Cyprus titled: “The Cyprus ECLI Conference: Access to –and organization of– legal information across legal traditions in the digital age”)</i>		Αναφορικά με την Αίτηση του Mahmeddi v. Αρχηγού Αστυνομίας κ.α., Πολιτική Αίτηση Αρ. 4/2020, 24/2/2020 (προνομικά εντάλματα, Habeas Corpus, νομιμότητα κράτησης)	16
Εκδήλωση Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου με θέμα: «Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη για την Προστασία του Περιβάλλοντος: Το Έννομο Συμφέρον σε Κύπρο και Ελλάδα»	8	<i>(Re the Application by Mahmeddi v. The Police Chief a.o., Civil Application No. 4/2020, 24 February 2020)</i>	
<i>(Event held by the Department of Law of the University of Cyprus titled: “Access to Justice for the Protection of the Environment: Vested Interest in Cyprus and Greece”)</i>		Πετσίδου κ.α. v. Εκδόσεις Αρκτινός Λτδ κ.α., Πολιτική Έφεση Αρ. 85/2013, 14/4/2020 (δυσφήμιση, δυσφημιστικό δημοσίευμα, υπεράσπιση της αλήθειας)	17
Εκδήλωση Νομικού Ομίλου και Ομίλου Κοινωνιολογίας και Κοινωνικής Κριτικής του Πανεπιστημίου Κύπρου με θέμα: «Προσφυγικό Ζήτημα: Μια νομική και κοινωνική προσέγγιση»	9	<i>(Petsidou and others v. Ekdoseis Arktinos Ltd and others, Civil Appeal No. 85/2013, 14 April 2020)</i>	
<i>(Event held by the Group of Legal Education and the Group of Sociology and Social Critique of the University of Cyprus titled: “Refugee Issue: A legal and social approach”)</i>		Εριέττα Σκυλλουριώτη (Erietta Skillourioti)	
Επικαιρότητα (Legal News)		Διοικητικό Δικαστήριο της Κύπρου (ΔΔ) (Administrative Court of Cyprus (AC))	
Νομοθεσία (Legislation)		Παπαδόπουλος v. Κυπριακή Δημοκρατία, μέσω Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, Υπόθεση Αρ. 641/2017, 10 Ιανουαρίου 2020	17
Νομοθετική Επικαιρότητα (Legislation News)	10	<i>(Papadopoulos v. The Republic of Cyprus, via the Ministry of Education and Culture, Case No. 641/2017, 10 January 2020)</i>	
<i>Δρ. Χριστιάννα Κληρίδου (Dr. Christiana Cleridou)</i>		Σ. Δ. v. Κυπριακής Δημοκρατίας μέσω Υπουργείου Υγείας, Υπόθεση Αρ. 1361/2015, 8 Ιανουαρίου 2020	18
Νομολογία (Case law)		<i>(S. D. v. The Republic of Cyprus via the Ministry of Health, Case no. 1361/2015, 8 January 2020)</i>	
Ανώτατο Δικαστήριο της Κύπρου (ΑΔ) (Supreme Court of Cyprus)		Πατσαλίδη v. Κυπριακή Δημοκρατία μέσω Υπουργού Υγείας, Αίτηση Ημερομηνίας 30.3.2020 για Έκδοση Προσωρινού Διατάγματος, Υπόθεση Αρ. 301/2020, 16 Απριλίου 2020	19
Κυπριακή Δημοκρατία μέσω 1. Υπουργείου Οικονομικών, 2. Γενικού Λογιστηρίου v. Αυγουστή και Άλλων, Εφέσεις κατά απόφασης Διοικητικού Δικαστηρίου Αρ. 177/18, 75/19, 76/19, 77/19, 79/19, 80/19, 84/19 και 85/19, 10/4/2020 (δικαίωμα ιδιοκτησίας, αποκοπή σε μισθούς και συντάξεις)	13	<i>(Patsalidis v. The Republic of Cyprus via the Minister of Health, Application Dated 30.3.2020 for Granting of a Preliminary Injunction, Case no. 301/2020, 16 April 2020)</i>	
<i>(Republic of Cyprus via 1. Ministry of Finance, 2. Treasury v. Avgousti and others, Appeals against the judgment of the Administrative Court, Nos. 177/18, 75/19, 76/19, 77/19, 79/19, 80/19, 84/19 and 85/19, 10 April 2020)</i>		Κυριάκος Τίκκας (Kyriacos Tikkas)	
Δημητρίου v. Διευθυντή Τμήματος Επιθεώρησης Εργασίας, Ποινική Έφεση Αρ. 89/2016, 16/3/2020 (ελαττωματικότητα κατηγορητηρίου, δικαιώματα του κατηγορουμένου)	14	Κυριάκου κ.ά. v. Υπουργού Οικονομικών κ.α., Συνεκδικαζόμενες Υποθέσεις Αρ. 473/2015, 474/2015, 475/2015, 486/2015, 588/2015, 862/2015, 7/1/2020	19
<i>(Demetriou v. Director of the Department of Labour Inspection, Criminal Appeal No. 89/2016, 16 March 2020)</i>		<i>(Kiriakou a.o. v. Minister of Finance a.o., Case No. 473/2015, 474/2015, 475/2015, 486/2015, 588/2015, 862/2015, 7 January 2020)</i>	
xxx ΜΙΑ v. Αναφορικά με μην Κυπριακή Δημοκρατία, μέσω Διευθύντριας Τμήματος Αρχείου Πληθυσμού και Μετανάστευσης, Αναθεωρητική Έφεση Αρ. 42/14, 10/1/2020 (απέλαση αλλοδαπού, αρχή της αναλογικότητας, αρχή της καλής πίστης)	14	Παρασκευάς Ροδοσθένους (Paraskevas Rodosthenous)	
<i>(xxx MIA v. Re the Republic of Cyprus via the Director of Civil Registry and Migration Department, Revisional Appeal No. 42/14, 10 January 2020)</i>		Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) (Court of Justice of the European Union (CJEU))	
Περικλέους v. Κυπριακής Δημοκρατίας, μέσω Επιτροπής		Υπόθεση C-125/18, Marc Gómez del Moral Guasch κατά Bankia SA, Απόφαση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (τμήμα μείζονος συνθέσεως) 3 Μαρτίου 2019, ECLI:EU:C:2020:138 (καταχρηστικές ρήτρες συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές)	20
		<i>(Case C-125/18, Marc Gómez del Moral Guasch v. Bankia SA, Judgment of the Court (Grand Chamber) 3 March 2020, ECLI:EU:C:2020:138)</i>	
		Συνεκδικασθείσες Υποθέσεις C-715/17, C-718/17 και C-719/17, Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Δημοκρατίας της Πολωνίας κ.λπ., Απόφαση του Δικαστηρίου (τρίτο τμήμα) 2 Απριλίου 2020, ECLI:EU:C:2020:257 (διεθνής προστασία, επείγουσα κατάσταση λόγω αιφνίδιας εισροής υπηκόων τρί-	

των κρατών στο έδαφος κρατών μελών) 21	πρόσωπο, εμβόλιο κατά του κορωνοϊού, καλύτερο συμφέρον (best interest)..... 27
<i>(Joined Cases C-715/17, C-718/17 and C-719/17, European Commission v Republic of Poland and Others, Judgment of the Court (Third Chamber) 2 April 2020, ECLI:EU:C:2020:257)</i>	<i>(Court of Protection of England and Wales, E (Vaccine) [2021] EW COP 7 20 January 2021)</i>
Υπόθεση C-897/19 PPU, Ruska Federacija κατά I.N., Απόφαση του Δικαστηρίου (τμήμα μείζονος συνθέσεως), 2 Απριλίου 2020, ECLI:EU:C:2020:262 (απαγόρευση των διακρίσεων, απουσία ισοδύναμης προστασίας υπηκόων άλλου κράτους) .. 22	<i>Δέσποινα Ιβάνοβα (Despina Ivanova)</i>
<i>(Case C-897/19 PPU, Ruska Federacija v I.N., Judgment of the Court (Grand Chamber) 2 April 2020, ECLI:EU:C:2020:262)</i>	Συνέντευξη (Interview)
Υπόθεση C-532/18, GN, νομίμως εκπροσωπούμενη από τον ΗΜ κατά ΖU, ως εκκαθαρίστριας της Niki Luftfahrt GmbH, Απόφαση του Δικαστηρίου (τέταρτο τμήμα) 19 Δεκεμβρίου 2019, ECLI:EU:C:2019:1127 (ευθύνη αερομεταφορέων σε περίπτωση “δυστυχήματος”) 22	Συνέντευξη της Επιτρόπου Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα κ. Ειρήνης Λοϊζίδου-Νικολαΐδου..... 29
<i>(Case C-532/18, GN, represented for legal purposes by HM, v. ZU, acting as administrator in the insolvency of Niki Luftfahrt GmbH, Judgment of the Court (Fourth Chamber) 19 December 2019, ECLI:EU:C:2019:1127)</i>	<i>(Interview of the Commissioner for Personal Data Protection Mr. Irimi Loizidou-Nikolaïdou)</i>
Στέφανος Στεφάνου (Stefanos Stefanou)	<i>Γεωργία Παπαμιχαήλ & Εριέττα Σκυλλουριώτη (Georgia Paramichael & Erietta Skyloutioti)</i>
Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) (European Court of Human Rights (ECtHR))	Αρθρογραφία (Scholar Articles)
N.A. κ. Φινλανδίας, (Αιτ. αρ. 25244/18), 14 Φεβρουαρίου 2020 (ανεπαρκής αξιολόγηση κινδύνων ενδεχόμενης απέλασης αιτητή ασύλου στη χώρα καταγωγής)..... 23	I. Δίκαιο Διανοητικής Ιδιοκτησίας (Intellectual Property Law)
<i>(N.A. v. Finland (App. no. 25244/18), 14 February 2020)</i>	Συστήματα Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης και Προστατευόμενων Γεωγραφικών Ενδείξεων για την προστασία του παραδοσιακού τυριού «χαλλούμι»..... 32
GAUGHHRAN κ. Ηνωμένου Βασιλείου (Αιτ. αρ. 45245/15), 13 Φεβρουαρίου 2020 (διατήρηση για αόριστο χρονικό διάστημα προσωπικών δεδομένων καταδικασθέντα) 23	<i>(Protected Designations of Origin and Protected Geographical Indications Regimes for the protection of the traditional cheese ‘halloumi’)</i>
<i>(GAUGHHRAN v. United Kingdom (App. no. 45245/15), 13 February 2020)</i>	<i>Ηλιάννα Νικολαΐδου (Eliana Nicolaidou)</i>
BEIZARAS και LEVICKAS κ. Λιθουανίας (Αιτ. αρ. 41288/15), 14 Ιανουαρίου 2020 (διάκριση λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, ανεπάρκεια αποτελεσματικής εθνικής προστασίας) Άρθρα 8, 13, 14, 35 ΕΣΔΑ)..... 24	Το νομικό καθεστώς των ουσιαδών διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο Διανοητικής Ιδιοκτησίας και Ανταγωνισμού 36
<i>(BEIZARAS and LEVICKAS v. Lithuania (App. no. 41288/15), 14 January 2020)</i>	<i>(The legal status of standard essential patents in European Intellectual Property and Competition Law)</i>
N.D. και N.T. κ. Ισπανίας (Αιτ. αρ. 8675/15 και 8697/15), 13 Φεβρουαρίου 2020 (παράνομη διέλευση συνόρων, έλλειψη εξατομικευμένης απόφασης απέλασης αποτέλεσμα της συμπεριφοράς του αιτητή) 25	<i>Νικολέττα Γ. Αλεξάνδρου (Nicoletta G. Alexandrou)</i>
<i>(N.D. and N.T. v. Spain (Application no. 8675/15 and 8697/15), 13 February 2020)</i>	II. Δίκαιο των Συμβάσεων (Contract Law)
CIUPERCESCU κ. Ρουμανία (Αρ. 3) (Αιτ. αρ. 41995/14 και 50276/15), 7 Ιανουαρίου 2020 (απαγόρευση απάνθρωπης μεταχείρισης, συνθήκες κράτησης φυλακισμένων, οικογενειακή ζωή)..... 25	Conformity of goods with the contract of sale: A comparative analysis of the CISG and the SOGA 40
<i>(CIUPERCESCU v. Romania (Application no. Ar.41995/14 and 50276/15), 7 January 2020)</i>	<i>Mary Pasiou</i>
GAUCI και άλλοι κ. Μάλτα. (Αιτ. αρ. 57752/16), 8 Ιανουαρίου 2020 (προστασία και απόλαυση δικαιώματος απόκτησης περιουσίας, απαλλοτρίωση, ανατιολόγητη καθυστέρηση στην καταβολή αποζημίωσης) 26	III. Εταιρικό Δίκαιο (Company Law)
<i>(GAUCI and others v. Malta (Application no. 57752/16), 8 January 2020)</i>	Η ενσωμάτωση της οδηγίας 2005/56/ΕΚ για τις διασυνοριακές συγχωνεύσεις κεφαλαιουχικών εταιριών στην κυπριακή έννομη τάξη 46
Άρης Κολετζάκης (Aris Koletsakis)	<i>(The implementation of the Directive 2005/56/EC on cross-border mergers of limited liability companies in Cyprus)</i>
Ο κορωνοϊός στη νομολογία (Covid in case law)	<i>Γεωργία Μαρτσεντίδου (Georgia Matsentidou)</i>
ΑΔ, Ιωάννου ν. Δημοκρατίας, Ποινική Έφεση Αρ. 223/2019, 8 Απριλίου 2020 (αμφισβήτηση κράτησης, κορωνοϊός, κάνναβη, ευπαθής ομάδα) 26	IV. Διεθνές Δίκαιο (International Law)
<i>(SC, Ioannou v. The Republic, Criminal Appeal No. 223/2019, 8 April 2020)</i>	Δικαιώματα των υπόπτων και κατηγορουμένων για τρομοκρατία: το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη 53
Πρωτοδικείο Κοζάνης, Απόφαση Υπ. Αρ. 204/2020, Μονομελές Πρωτοδικείο Κοζάνης, 24 Μαρτίου 2020 (ασφαλιστικά μέτρα, ρύθμιση επικοινωνίας απότερων ανιόντων (παππούδων) με ανήλικη εγγονή, COVID-19, Skype, Viber)..... 27	<i>(Rights of those suspected and accused of terrorism: the right to a fair trial)</i>
<i>(Kozani’s Court of First Instance, Decision N. 204/2020, Single Member Court of First Instance of Kozani, 24 March 2020)</i>	<i>Ανδρέας Βαρνάβας (Andreas Varnavas)</i>
Δικαστήριο Προστασίας Αγγλίας και Ουαλίας, E (Εμβόλιο) [2021] ΑΟΔΠ 7 (20 Ιανουαρίου 2021) (κορωνοϊός, ανίκανο	Ο ρόλος της ασφάλειας των πληροφοριών και ο αντίκτυπος στα ανθρώπινα δικαιώματα 59
	<i>(The role of information security and the impact on human rights)</i>
	<i>Γεωργία Αρέστη (Georgia Aresti)</i>
	V. Φιλοσοφία Δικαίου (Jurisprudence)
	Ο Heidegger και το Δίκαιο 66
	<i>(Heidegger and Justice)</i>
	<i>Νάγια Χριστοδούλου (Nayia Christodoulou)</i>
	Αρθρογραφία Δικηγορικής Εταιρείας Κούσιος Κορφιώτης Παπαχαράλαμπος Δ.Ε.Π.Ε. (Sponsor’s journalism)
	Είναι πολυτέλεια το απαραβίαστο των συνταγματικών μας δικαιωμάτων; Παρατηρήσεις υπό το πρίσμα της διαχείρισης της πανδημίας του COVID-19 73
	<i>(Is the inviolability of our constitutional rights a luxury? Observations in the light of the COVID-19 pandemic management)</i>
	<i>Ελένη Ζουβάνη (Eleni Zouvani)</i>

NOMOMACHIA

Συντελεστές

Διευθύντρια Έκδοσης/
Επιστημονική εποπτεία περιοδικού

ΣΥΝΟΔΙΝΟΥ ΤΑΤΙΑΝΑ-ΕΛΕΝΗ

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου,
Ακαδημαϊκή Σύμβουλος Νομικού Ομίλου

Συντονισμός Έκδοσης

ΙΒΑΝΟΒΑ ΔΕΣΠΟΙΝΑ

Επιμέλεια Έκδοσης

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Π. ΒΑΣΙΛΗΣ

ΒΑΡΝΑΒΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑ ΝΙΚΟΛΕΤΤΑ

ΗΡΟΔΟΤΟΥ ΑΘΗΝΑ

ΘΩΙΔΗ ΑΝΤΡΙΑ

ΚΟΛΕΤΖΑΚΗΣ ΑΡΗΣ

ΚΟΦΙΝΑ ΛΟΥΙΖΑ

ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ ΓΕΩΡΓΙΑ

ΠΠΑΣΙΟΥ ΜΑΙΡΗ

ΣΚΥΛΛΟΥΡΙΩΤΗ ΕΡΙΕΤΤΑ

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΣ

ΤΟΚΑ ΧΑΡΑ

ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΑΣ ΖΗΝΩΝΑΣ

ΧΑΤΖΗΧΡΥΣΑΝΘΟΥ ΜΕΛΙΝΑ

Συνεργάτες

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

Αναπληρωτής Καθηγητής Διεθνούς Δικαίου
και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

ΠΑΠΑΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ

Αναπληρωτής Καθηγητής Ποινικού Δικαίου,
Τμήμα Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου

ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΗΛ ΝΙΚΗΤΑΣ

Αναπληρωτής Καθηγητής Ιδιωτικού Δικαίου,
Συγκριτικού Δικαίου και Νομικής Θεωρίας

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΘΩΜΑΣ

Επίκουρος Καθηγητής Εμπορικού Δικαίου,
Τμήμα Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου

ΚΛΗΡΙΔΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΑ

Νομικός (LLB, LLM, MA, PhD), Ειδική Επιστήμονας,
Τμήμα Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου

Τεύχος Εννέα, 2019 - Λευκωσία, Κύπρος

Ψηφιακή μορφή:

www.ucy.ac.cy/nomomachia

Επιμέλεια - Παραγωγή

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ Α.Ε.

ISSN: 2421 - 8278 (Εντυπη μορφή)

ISSN: 2421 - 8286 (Ψηφιακή μορφή)

Contributors

Chief Editor/Scientific
supervision of the Journal

SYNODINOU TATIANA-ELENI

Associate Professor of Department of Law
of the University of Cyprus,
Academic Advisor of the Group of Legal Education

Publishing Coordinator

IVANOVA DESPINA

Magazine Editors

ANTONIOU P. VASILIS

VARNAVAS ANDREAS

EPAMINONDA NICOLETTA

HERODOTOU ATHENA

THOIDI ANDRIA

KOLETZAKIS ARIS

KOFINA LOUIZA

PARAMICHAEL GEORGIA

PASIOU MARY

SKYLLOURIOTI ERIETTA

STEFANOU STEFANOS

TOKA CHARA

HADJICOSTAS ZENONAS

HADJICHRYSANTHOU MELINA

Collaborators

CONSTANTINIDES ARISTOTELES

Associate Professor of International Law
and Human Rights

PAPACHARALAMBOUS CHARALAMBOS

Associate Professor of Criminal Law,
Department of Law of the University of Cyprus

HATZIMIHAIL NIKITAS

Associate Professor of Private Law,
Comparative Law and Legal Theory

PAPADOPOULOS THOMAS

Assistant Professor of Business Law,
Department of Law of the University of Cyprus

CLERIDOU CHRISTIANA

Lawyer (LLB, LLM, MA, PhD), Special Scientist,
Department of Law, University of Cyprus

Issue Nine, 2021 - Nicosia, Cyprus

Digital Form:

www.ucy.ac.cy/nomomachia

Editing - Production

SAKKOULAS PUBLICATIONS S.A.

ISSN: 2421 - 8278 (PRINTED FORM)

ISSN: 2421 - 8286 (DIGITAL FORM)

Χορηγοί (Sponsors)

KOUSHOS KORFIOTIS PAPACHARALAMBOUS LLC

ADVOCATES & LEGAL CONSULTANTS

GALAXY LAW
BOOKSHOP

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ
ΑΘΗΝΑ - ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Συντομογραφίες

CUP	Cambridge University Press	ΔΕΕ	Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
CERD	Committee on the Elimination of Racial Discrimination	ΕΑΔ	Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ
CISG	Convention on Contracts for the International Sale of Goods	ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
EU	European Union	ΕΔΥ	Επιτροπή Δημόσιας Υπηρεσίας
EUIPO	European Union Intellectual Property Office	ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
IACHR	Inter-American Commission on Human Rights	ΕΖΕΣ	Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών
IACtHR	Inter-American Court of Human Rights	ΕΚ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα
OUP	Oxford University Press	ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
SCC	Supreme Court of Canada	ΕΠΙΠ	Εγγυημένα Παραδοσιακά Ιδιότυπα Προϊόντα
SCOTUS	Supreme Court of the United States of America	ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
SOGA	Sale of Goods Act	ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
UNCHR	United Nations Commission on Human Rights	ΚΔΠ	Κανονιστική Διοικητική Πράξη
UK	United Kingdom	ΚΜ	Κράτος Μέλος
UKHL	United Kingdom House of Lords	ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees	ΠΓΕ	Προστατευόμενες Γεωγραφικές Ενδείξεις
ΑΔ	Ανώτατο Δικαστήριο	ΠΕΠ	Προαιρετικές Ενδείξεις Ποιότητας
ΓΔΕΕ	Γενικό Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης	ΠΛΕ	Πρώτος Λειτουργός Εκπαίδευσης
ΓΕ	Γενικός Εισαγγελέας	ΠΟΠ	Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης
ΔΣΑΠΔ	Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα	ΣΛΕΕ	Σύμβαση Λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης
		ΦΠΑ	Φόρος Προστιθέμενης Αξίας

Αγαπητοί Αναγνώστες,

Βρίσκομαι στην ευχάριστη θέση να προλογίζω το ένατο τεύχος της Νομομάχειας, η οποία έχει συμπληρώσει πλέον πέντε έτη κυκλοφορίας και έχει καταξιωθεί στη νομική φοιτητική κοινότητα και ευρύτερα στο νομικό κόσμο της Κύπρου ως ένα νομικό περιοδικό που παρέχει έγκυρη, επίκαιρη και πολυσχιδή ενημέρωση και ανάλυση για σημαντικά νομικά ζητήματα στο πεδίο του κυπριακού, του διεθνούς και του ευρωπαϊκού δικαίου.

Το παρόν τεύχος, όπως και το προηγούμενο, εκπονήθηκε μέσα στις ιδιαίζουσες συνθήκες της πανδημίας του κορωνοϊού, σε ένα περιβάλλον συνεργασίας αμιγώς διαδικτυακής, με όλες τις προκλήσεις που αυτό μπορεί να επιφέρει. Στο πνεύμα αυτό και η ύλη του παρόντος τεύχους αντανακλά τις συνθήκες της πανδημίας περιλαμβάνοντας μια ενδιαφέρουσα συνέντευξη της Επιτρόπου Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα κ. Ειρήνης Λοϊζίδου-Νικολαΐδου για την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων στο πλαίσιο μέτρων που λαμβάνονται για την αναχαίτιση του κορωνοϊού, μια κριτική προσέγγιση του περιορισμού των ατομικών δικαιωμάτων υπό το πρίσμα της διαχείρισης του κορωνοϊού (Ελένη Ζουβάνη, αρθρογραφία χορηγού), ενώ γίνεται επίσης αναφορά σε νομολογία όπου δικαστήρια κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν ζητήματα που σχετίζονται με τον κορωνοϊό. Πέρα από αυτήν την επίκαιρη διάσταση, το τεύχος περιλαμβάνει μελέτες στο πεδίο του ιδιωτικού-εμπορικού δικαίου (η προστασία του χαλουμιού ως ονομασία προέλευσης, διασυνοριακές συγχωνεύσεις, πώληση αγαθών) και του διεθνούς δικαίου (δικαιώματα των υπόπτων και κατηγορουμένων για τρομοκρατία), καθώς και της φιλοσοφίας του δικαίου (ο Heidegger και το δίκαιο).

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στους συγγραφείς των άρθρων και σε όλους τους συντελεστές της Νομομάχειας, στο χορηγό του περιοδικού, το δικηγορικό γραφείο Κούσιος Κορφιώτης Παπαχαραλάμπους Δ.Ε.Π.Ε., αλλά και στον Εκδοτικό Οίκο Σάκκουλα για την εξαιρετική πολύχρονη συνεργασία. Θα ήθελα επίσης να συγχαρώ τους απερχόμενους Προέδρους του Νομικού Ομίλου, τον κ. Ανδρέα Βαρνάβα και την κ. Μαίρη Πάσιου για την συμβολή τους στις δράσεις του Ομίλου και την πολύ καλή συνεργασία.

Εύχομαι καλή ανάγνωση!

Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού,
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια,
Τμήμα Νομικής,
Πανεπιστήμιο Κύπρου,
Ακαδημαϊκή Σύμβουλος
του Νομικού Ομίλου
και της «Νομομάχειας»

Αγαπητοί Αναγνώστες,

Ένα ακόμη τεύχος του φοιτητικού Νομικού Περιοδικού «Νομομάχεια» έρχεται να προστεθεί στην ολοένα και πιο μεγάλη σειρά τευχών του. Το 9ο, πλέον, τεύχος εκδίδεται μετά από μια δύσκολη κατάσταση που όλοι βιώνουμε και ελπίζουμε αυτή να αποτελέσει σύντομα παρελθόν. Μέσα όμως από αυτές τις πρωτόγνωρες συγκυρίες, ο Νομικός Όμιλος και οι συντελεστές της «Νομομάχειας» με ομαδικότητα κατάφεραν να φέρουν εις πέρας το έργο το οποίο ανέλαβαν. Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά όλους τους φοιτητές, τους αποφοίτους του Τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου, αλλά και τους δικηγόρους και νομικούς που έβαλαν το λιθαράκι τους, ώστε η προσπάθειά μας για ένα ακόμη καλύτερο και εμπλουτισμένο τεύχος να ευοδωθεί. Όπως πάντα, έτσι και τώρα, η «Νομομάχεια», αφογκράζεται φλέγοντα ζητήματα που αφορούν όχι μόνο το κυπριακό, αλλά και το ευρωπαϊκό και διεθνές δίκαιο, με απώτερο σκοπό την όσο το δυνατόν πληρέστερη νομική ενημέρωση των αναγνωστών.

Το νέο τεύχος πραγματεύεται, όπως πάντα, επίκαιρα νομικά ζητήματα και περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, αρθρογραφία, ασχολούμενη με διάφορους κλάδους της νομικής επιστήμης, σχολιασμό σημανουσών δικαστικών αποφάσεων του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Κύπρου, του Διοικητικού Δικαστηρίου, του Μονομελούς Πρωτοδικείου της Κοζάνης, του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, αλλά και με την παρουσίαση των δραστηριοτήτων τόσο του Νομικού Ομίλου, όσο και του ευρύτερου νομικού κόσμου της Κύπρου. Επιπρόσθετα, το παρόν τεύχος ακολουθώντας την παράδοση προηγούμενων τευχών φιλοξενεί διπλωματικές εργασίες προπτυχιακών, καθώς και μεταπτυχιακών φοιτητών του Τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου.

Αποφοιτώντας αμφοτέροι από το Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου, θα θέλαμε να εκφράσουμε τις θερμές μας ευχαριστίες σε όλα τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου, στην Ακαδημαϊκή Σύμβουλο του Νομικού Ομίλου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Ιδιωτικού - Εμπορικού Δικαίου και Αντιπρόεδρο του Τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου κα Τατιάνα-Ελένη Συνοδινού για την ολόψυχη υποστήριξη και καθοδήγηση στο έργο μας. Βεβαίως, δε θα μπορούσαμε να μην ευχαριστήσουμε τους αρθρογράφους, τα μέλη της εκδοτικής ομάδας του περιοδικού, τους χορηγούς του περιοδικού, ήτοι τη δικηγορική εταιρεία Κούσιος Κορφιώτης Παπαχαραλάμπους Δ.Ε.Π.Ε., το βιβλιοπωλείο Galaxy Law Bookshop για την αμέριστη στήριξη και εμπιστοσύνη τους, αλλά και τον Εκδοτικό Οίκο Σάκκουλα, καθότι χωρίς τη συμβολή αυτών δε θα επέρχετο αυτό το άρτιο αποτέλεσμα. Ευχόμαστε καλή συνέχεια σε όλους και παραμένουμε πάντοτε συνοδοιπόροι σε αυτό το έργο, πρόθυμοι να βοηθήσουμε οποτεδήποτε μας ζητηθεί.

Καλή ανάγνωση!

**Ανδρέας Βαρνάβας
και Μαίρη Πάσιου,**

*Απόφοιτοι Τμήματος Νομικής
Πανεπιστημίου Κύπρου,
Πρόεδροι Νομικού Ομίλου
(2019-2020)*

Εκδηλώσεις

Cyprus ECLI Conference, 18th and 19th October 2019, Library Stelios Ioannou

Μαίρη Πάσιου, Απόφοιτος Τμήματος Νομικής, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Mary Pasiou, Graduate of the Department of Law, University of Cyprus

The Cyprus ECLI Conference was an open workshop for both lawyers and students aimed to introduce the ECLI citation system as the national implementation of ECLI is nearing its final stage in Cyprus. There was a very interesting discussion on the process of application of such a system in Cyprus due to the strong common-law characteristics and traditions. The experts, by addressing technical difficulties for the provision of legal information, they achieved a comparative and theoretical analysis.

As Professor *Nikitas Hatzimihail* mentioned, the digital developments of the law in the 21st century brought significant change in law reporting, resulting to legal uncertainty and possible *oracles*. Mr. *Marc van Opijnen* went through the *revised ECLI Council Conclusions*, some ECLI technical basics and BO-ECLI platforms. Similarly, Advocate and Founder of the Openrecht Foundation, Mr. *Leo van der Wees* presented the website “jurisprudence tracker” where ECLI citations could be easily found and even where they were mentioned either in cases or in articles.

One interesting proposal was submitted by Professor *Aurelia Colombi Ciacchi*, regarding certain translation obligations, instead of voluntary initiatives, that should be imposed to Member States. In order to create a unified and convenient platform accessible to all countries in the EU, then each Member State should be responsible to translate its case law to the main languages of the EU, with financial support from the EU and even to languages spoken outside the EU, but at its own cost. The benefit of this would be the influence and interaction between jurisdictions through better understanding and comparison of their case law. Professor *Aurelia* though acknowledged the weak points of this proposal.

Professor *George Yiannopoulos* referred to the issue of anonymism of cases based on the obligations imposed by the *GDPR*, which brought exceedingly strict results. There are certain cases that the abolishment of names causes problems with the principles of transparency and equality before the law, for example the presidential pardon. What was proposed, is the optional abolishment of names according to the parties’ will.

The above concerns are yet not evident in the

continent of Africa. According to Professor *Salvatore Mancuso*, problems such as linguistic blocks between countries can prevent the operation of such a system. In the case of Africa, where there are English, French and Portuguese speaking-countries with different priorities, a unification of online platforms for the publication of judgements is almost impossible. The existing online platforms were built according to either territory or language, with no views of international nor pan-african expansion. For instance, in Ethiopia, the Abyssinia law website is wholly controlled by a private law firm, while in Liberia, the LiberLII website belongs to a non-profit organization in cooperation with the American bar association. The main obstacle for these purposes is that sometimes the courts keep no records of their cases or, when there is a record, the party who wishes to receive the decision must access the court and provide a payment.

The most interesting and ambiguous issue that was raised was the conflict between the common-law principle regarding *open court*, which indicates the publication and open access of case law, and the strict obligations of the *GDPR* to anonymise or pseudonymise all parties to the case, and replace them with symbols or characters. On the one hand, the tradition of common-law is not to be neglected as case law is a source of law and a core tool of reference. By deletion of cases’ names, the access to and making of the law (either by lawyers or by judges) is restricted. In favour of the *GDPR* application is the argument that a person is going to the court to have their case solved and not for their personal information to be published on the internet. Therefore, one possible solution could be the acquisition of the parties’ consent in publishing personal data. The national rules that provide for the obligatory announcement of the result of some cases in the national gazette are still applicable, but that publication does not extend to the internet.

It should be noted that, even the *GDPR* is fully implemented, its effectiveness would still be in question. Those people or lawyers, who have inside information and can easily discover the names of the parties or even make comparisons between cases, have a slight advantage. Additionally, based on the research

of a Swiss journal, 84% of the cases which have been pseudonymised, can still be identified by simple research on the internet. The arguments regarding the need of better pseudonization or development of better software for this purpose, should be taken into consideration but always with a prejudgement of

realistic and practical thinking.

Having said that, and despite all the advancements in legal information that were achieved worldwide so far, perfectly implemented and of complete protection of personal data “open access” is yet to be fulfilled, if it will ever be fulfilled.

Εκδήλωση Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου με θέμα: «Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη για την Προστασία του Περιβάλλοντος: Το Έννομο Συμφέρον σε Κύπρο και Ελλάδα»

Event held by the Department of Law of the University of Cyprus titled: “Access to Justice for the Protection of the Environment: Vested Interest in Cyprus and Greece”

Στις 17 Φεβρουαρίου 2020 πραγματοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο Κύπρου δημόσια εκδήλωση με θέμα «Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη για την Προστασία του Περιβάλλοντος: Το Έννομο Συμφέρον σε Κύπρο και Ελλάδα». Η εκδήλωση αυτή διεξάχθηκε στο πλαίσιο συνεργασίας του Τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου και του Terra Cyprica, Κυπριακό Ίδρυμα Προστασίας του Περιβάλλοντος.

Δίνοντας τους χαιρετισμούς τους στην εκδήλωση, ο κ. Αριστοτέλης Κωνσταντινίδης, Αναπληρωτής Καθηγητής και Πρόεδρος του Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου, καθώς και ο κ. Λάκης Ζαβαλλής, Μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Ιδρύματος Terra Cyprica, τόνισαν αφενός την σημαντικότητα της εξέλιξης του περιβαλλοντικού δικαίου στο διεθνές πλαίσιο και, αφετέρου, την επείγουσα ανάγκη λήψης νομοθετικών και διοικητικών μέτρων για την αποτελεσματική προστασία του περιβάλλοντος.

Αρχικά, η κ. Γλυκερία Σιούτη, Καθηγήτρια Δημοσίου Δικαίου στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ανέλυσε το έννομο συμφέρον στην περιβαλλοντική ακυρωτική δίκη στην Ελλάδα. Παραθέτοντας αριθμό υποθέσεων, η κ. Σιούτη εξήγησε το γενικό δικαίωμα των πολιτών να διαβιούν σε υγιές περιβάλλον και το έννομο συμφέρον που φέρουν προς άμεση επίκληση αυτού του δικαιώματος ενώπιον δικαστηρίου. Με άλλα λόγια, κάποιος ιδιώτης ή κάποιος μη κυβερνητικός οργανισμός στην Ελλάδα δύναται να ασκήσει το δικαίωμα του να απολαμβάνει ένα υγιές περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένης της άσκησης έφεσης για ακύρωση αποφάσεων που λήφθηκαν από διοικητικά όργανα οι οποίες παραβιάζουν την νομοθεσία ή κανονισμούς για την προστασία του περιβάλλοντος. Όπως διαπιστώθηκε, στην Ελλάδα, το έννομο συμφέρον στην περιβαλλοντική δίκη είναι ιδιαίτερα ευρύ ώστε να εξυπηρετεί αποτελεσματικότερα το κεκτημένο δικαίωμα των πολιτών και την προστασία του

περιβάλλοντος.

Στη συνέχεια, η κ. Ιωάννα Χατζηγιάννη, Λέκτορας Ευρωπαϊκού και Περιβαλλοντικού Δικαίου στο Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου, αναφέρθηκε στην εφαρμογή της Σύμβασης του Άαρχους και την πρόσβαση των ιδιωτών στην δικαιοσύνη για την προστασία του περιβάλλοντος στην Κύπρο. Στο πλαίσιο του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι πολίτες των κρατών μελών και οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί έχουν το δικαίωμα πρόσβασης στην δικαιοσύνη για να προσβάλουν πράξεις ή παραλείψεις διοικητικών οργάνων ή αρχών, οι οποίες αντικρούουν το εθνικό περιβαλλοντικό δίκαιο. Παρόλα αυτά, η κ. Χατζηγιάννη υποστήριξε πως το κυπριακό δίκαιο και, συγκεκριμένα, το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, δεν αναγνωρίζει το δικαίωμα των πολιτών στο περιβάλλον, αντίθετα με την ελληνική και διεθνή προσέγγιση. Αυτό σημαίνει ότι στην Κύπρο οι πολίτες και οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί δεν αναγνωρίζονται ως άμεσα ενδιαφερόμενοι φορείς του δικαιώματος στο περιβάλλον και επομένως, δεν φέρουν έννομο συμφέρον για να αιτηθούν ενώπιον δικαστηρίου την ακύρωση διοικητικής απόφασης η οποία αντιβαίνει τους περιβαλλοντικούς νομοθετικούς κανόνες.

Η συζήτηση που επακολούθησε κατέδειξε τις αδυναμίες του κυπριακού νομοθετικού και νομολογιακού πλαισίου σε σχέση με το δικαίωμα στο περιβάλλον. Το υφιστάμενο κενό στερεί από τους πολίτες και άλλους ενδιαφερόμενους το δικαίωμα προσφυγής στα δικαστήρια για περιβαλλοντικά ζητήματα. Ενώ η Κύπρος έχει επικυρώσει την Σύμβαση του Άαρχους από το 2003, το δικαίωμα πρόσβασης στην δικαιοσύνη δεν εφαρμόζεται επαρκώς, πλην των περιπτώσεων όπου αυτό προβλέπεται ρητά σε εθνική νομοθεσία.

Εκδήλωση Νομικού Ομίλου και Ομίλου Κοινωνιολογίας και Κοινωνικής Κριτικής του Πανεπιστημίου Κύπρου με θέμα: «Προσφυγικό Ζήτημα: Μια νομική και κοινωνική προσέγγιση»

Event held by the Group of Legal Education and the Group of Sociology and Social Critique of the University of Cyprus titled: “Refugee Issue: A legal and social approach”

Στις 26 Φεβρουαρίου 2020, ο Νομικός Όμιλος και ο Όμιλος Κοινωνιολογίας και Κοινωνικής Κριτικής του Πανεπιστημίου Κύπρου διοργάνωσαν εκδήλωση με θέμα το «Προσφυγικό Ζήτημα: Μια νομική και κοινωνική προσέγγιση». Με αφορμή τα έντονα περιστατικά στην Συρία και τα μεγάλα ποσοστά μετανάστευσης στις χώρες της Ευρώπης, η εκδήλωση είχε ως απώτερο στόχο την ενημέρωση του κοινού για τις ειδικές διαδικασίες υποδοχής αιτητών ασύλου στην Κυπριακή Δημοκρατία και για άλλες πτυχές της διεθνούς προστασίας των μεταναστών.

Ομιλητές στην εκδήλωση ήταν η Δρ. Τίνα Σταυρινάκη, Μέλος της Επιτροπής του ΟΗΕ για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (CERD), η Επισκέπτρια Λέκτορας του Τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου, η κ. Όλγα Κομήτη, Λειτουργός Προστασίας στο Γραφείο Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR), η κ. Χριστιάνα Μιχαηλίδου, Δικαστής Διοικητικού Δικαστηρίου Διεθνούς Προστασίας και ο Δρ. Νίκος Τριμικλιγιώτης, Καθηγητής Κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο Λευκωσίας.

Ο πρώτος άξονας προσφυγικού δικαίου που αναλύθηκε αφορούσε τις ειδικές υποχρεώσεις του κρατικού συστήματος ως προς την διαχείριση ασυνόδευτων παιδιών και παιδιών πρόσφυγες. Στην Κύπρο, η Ύπατη Αρμοστεία ασχολείται με την όσο το δυνατότερο πιο αποτελεσματική και έγκαιρη ταυτοποίηση και εγγραφή των παιδιών στο κυπριακό κρατικό σύστημα, καθώς επίσης αναλαμβάνει την εύρεση οικογένειας, την

νομική εκπροσώπηση, μόρφωση, φροντίδα και εποπτεία των ασυνόδευτων παιδιών.

Ο δεύτερος άξονας προσφυγικού δικαίου που αναλύθηκε αφορούσε την αρχή της μη επαναπροώθησης των αιτητών ασύλου. Σύμφωνα με την αρχή της μη επαναπροώθησης, τα δικαστήρια που εξετάζουν την αίτηση ασύλου οφείλουν να μην επαναπροωθήσουν τον αιτητή στη χώρα προέλευσης εάν η επαναπροώθηση του θέτει σε κίνδυνο τη ζωή ή την ελευθερία του. Με άλλα λόγια, απαγορεύεται η επιστροφή πρόσφυγα σε έδαφος όπου θα μπορούσε να απειληθεί η ζωή ή η ελευθερία του. Αυτό βέβαια, απαιτεί από τον αιτητή ασύλου να προσκομίσει στο δικαστήριο τα κατάλληλα πιστοποιητικά και άλλα αποδεικτικά μέσα που να καταδεικνύουν τέτοιο κίνδυνο ή απειλή.

Τέλος, ο τρίτος άξονας αφορούσε την κοινωνική σκοπιά του προσφυγικού ζητήματος, δηλαδή την ανάγκη ένταξης των μεταναστών και των προσφύγων στην κυπριακή κοινωνία και έννομη τάξη. Το διακύβευμα ένταξης και ενσωμάτωσης τέτοιων ατόμων στην κυπριακή πραγματικότητα αποτελεί πρόκληση για την σύγχρονη αρχή της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου μιας και τα υφιστάμενα κενά του συστήματος αποτελούν πρόσκομμα στην ομαλή υποδοχή και ταυτοποίηση των μεταναστών και προσφύγων. Επομένως, η Κυπριακή Δημοκρατία, τα δικαστήρια, αλλά και οι αρμόδιοι φορείς οφείλουν να λάβουν πιο αποτελεσματικά και άμεσα μέτρα προς επίλυση των προβλημάτων.

Νομοθεσία

Νομοθετική Επικαιρότητα

Σημαντικότεροι νόμοι που ψηφίστηκαν κατά την περίοδο 4/9/2020-31/12/2020

Most important legislation being voted during 4/9/2020-31/12/2020

Δρ. Χριστιάνα Κληρίδου, Νομικός (LLB, LLM, MA, PhD), Ειδική Επιστήμονας Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου
Dr. Christiana Cleridou, Lawyer (LLB, LLM, MA, PhD), Special Scientist, Department of Law, University of Cyprus

Την περίοδο Σεπτεμβρίου - Δεκεμβρίου 2020 η Βουλή των Αντιπροσώπων προχώρησε στην ψήφιση αριθμού νόμων οι σημαντικότεροι από τους οποίους παρατίθενται κατωτέρω.

1. Νόμοι αναφορικά με το Διοικητικό Δικαστήριο Διεθνούς Προστασίας

A. Ο περί της Δέκατης Πέμπτης Τροποποίησης του Συντάγματος Νόμος του 2020 (Ν. 135(I)/2020), Ε.Ε. Παρ. I(I), Αρ. 4776, 16.09.2020)

Σκοπός αυτής της συνταγματικής τροποποίησης και συγκεκριμένα της παραγράφου 3 του Άρθρου 146 του Συντάγματος, είναι η εξουσιοδότηση του νομοθέτη ώστε να ορίζει με νόμο προθεσμίες για την άσκηση προσφυγής ενώπιον του Διοικητικού Δικαστηρίου Διεθνούς Προστασίας, κατά απόφασης, πράξης, ή παράλειψης δυνάμει του περί Προσφύγων Νόμου με τρόπο ώστε να ασκείται πραγματική προσφυγή, σύμφωνα με την Οδηγία 2013/32 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26ης Ιουνίου 2013 σχετικά με κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας.

B. Ο περί της Ίδρυσης και Λειτουργίας Διοικητικού Δικαστηρίου Διεθνούς Προστασίας (Τροποποιητικός) (Αρ. 2) Νόμος του 2020 (Ν. 141(I)/2020, Ε.Ε. Παρ. I(I), Αρ. 4780, 12.10.2020)

Στόχος της εν λόγω τροποποίησης του βασικού νόμου είναι η σύντμηση της χρονικής διάρκειας της διαδικασίας εξέτασης μιας αίτησης ασύλου, με απώτερο σκοπό τη λήψη τελικής απόφασης επί των αιτήσεων ασύλου, το συντομότερο δυνατό, κατ'επιταγή της Οδηγίας 2013/32 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26ης Ιουνίου 2013 σχετικά με τις

κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας. Συγκεκριμένα:

α) καθορίζεται η προθεσμία άσκησης προσφυγής ενώπιον του Διοικητικού Δικαστηρίου Διεθνούς Προστασίας, κατ'επιταγή της Δέκατης Πέμπτης τροποποίησης του Συντάγματος, και

β) μειώνεται η προθεσμία για καταχώριση έφεσης εναντίον απόφασης του Διοικητικού Δικαστηρίου Διεθνούς Προστασίας, από σαράντα δύο (42) μέρες σε δέκα (10) ημέρες.

Γ. Ο περί της Ίδρυσης και Λειτουργίας Διοικητικού Δικαστηρίου Διεθνούς Προστασίας (Τροποποιητικός) (Αρ. 3) Νόμος του 2020 (Ν. 177(I)/2020, Ε.Ε. Παρ. I(I) Αρ. 4792, 15.12.2020)

Με την συγκεκριμένη τροποποίηση ο αριθμός των δικαστών του Διοικητικού Δικαστηρίου Διεθνούς Προστασίας που διορίζονται από το Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο αυξάνεται από πέντε (5) σε δέκα (10) δικαστές.

2. Ο περί Προσφύγων (Τροποποιητικός) Νόμος του 2020 (Ν. 142(I)/2020, Ε.Ε. Παρ. I(I), Αρ. 4780, 12.10.2020)

Με τον παρόντα νόμο τροποποιείται ο βασικός νόμος ώστε να χορηγηθεί εξουσία στον Προϊστάμενο της Υπηρεσίας Ασύλου ταυτόχρονα με την έκδοση απορριπτικής απόφασης επί του αιτήματος ασύλου να εκδίξει απόφαση επιστροφής ή απομάκρυνσης ή διάταγμα απέλασης σε μια ενιαία διοικητική πράξη. Επίσης, ρυθμίζεται η κοινοποίηση της απόφασης του Προϊστάμενου με τρόπο ώστε να τεκμαίρεται, σε περίπτωση που επιδόθηκε με τους τρόπους που περιγράφονται στο Νόμο, ότι ο αιτητής έλαβε γνώση.

3. Ο περί Δικηγόρων (Τροποποιητικός) (Αρ. 4) Νόμος του 2020 (Ν. 139(I)/2020, Ε.Ε. Παρ. I(I), Αρ. 4779, 09.10.2020)

Με την εν λόγω νομοθεσία τροποποιείται ο περί Δικηγόρων Νόμος και εκσυγχρονίζονται οι διατάξεις του οι οποίες ρυθμίζουν τη σύγκλιση και τη διεξαγωγή των τακτικών γενικών συνελεύσεων των Τοπικών Δικηγορικών Συλλόγων και του Παγκύπριου Δικηγορικού Συλλόγου με τη διαγραφή αναχρονιστικών αναφορών και την τροποποίηση του απαιτούμενου αριθμού παρόντων στις συνελεύσεις αυτές για σκοπούς απαρτίας.

Επίσης, αυξάνεται ο αριθμός δικηγόρων που πρέπει να αιτηθεί γραπτώς τη σύγκληση έκτακτης γενικής συνέλευσης του Παγκύπριου Δικηγορικού Συλλόγου, για να δημιουργηθεί υποχρέωση στο Συμβούλιό του να συγκαλέσει τέτοια συνέλευση.

4. Ο περί των Έκτακτων Μέτρων που Λαμβάνονται από το Υπουργείο Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων για την Αντιμετώπιση της Πανδημίας του ιού COVID 19 (Τροποποιητικός) (Αρ. 2) Νόμος του 2020 (Ν. 140(I)/2020, Ε.Ε. Παρ. I(I), Αρ. 4780, 12.10.2020)

Με την τροποποίηση αυτή επεκτείνεται η χρονική διάρκεια των διατάξεων του βασικού νόμου μέχρι την 31η Μαρτίου 2021. Σημειώνεται ότι οι διατάξεις αυτές εφαρμόζονται ανεξάρτητα από οποιοσδήποτε αντίθετες διατάξεις των περί Κοινωνικών Ασφαλίσεων Νόμων του 2010 έως 2019 και/ή οιονδήποτε άλλων νομοθεσιών περιλαμβανομένου των περί Προστασίας των Μισθών Νόμων του 2007 έως 2012.

5. Ο περί Ποινικού Κώδικα (Τροποποιητικός) (Αρ. 2) Νόμος του 2020 (Ν. 150(I)/2020, Ε.Ε., Παρ. I(I), Αρ. 4785, 13.11.2020)

Με τον νόμο αυτό τροποποιείται το άρθρου 144 του Ποινικού Κώδικα, ώστε να εκσυγχρονιστούν οι διατάξεις του άρθρου αυτού κατά τρόπο που να συνάδει προς τις απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας αναφορικά με το τι συνιστά βιασμό. Συγκεκριμένα, η νέα ερμηνεία του όρου «βιασμός» έχει ως ακολούθως:

«Όποιος έρχεται σε παράνομη συνουσία διά κολπικής, πρωκτικής ή στοματικής διείσδυσης του πέους στο σώμα άλλου προσώπου, χωρίς τη συναίνεσή του ή με συναίνεση η οποία δόθηκε υπό το κράτος βίας, απειλής ή φόβου είναι ένοχος κακούργηματος που καλείται βιασμός και υπόκειται στην ποινή φυλάκισης διά βίου».

Επιπρόσθετα, προστίθενται νέα άρθρα (146Α, 146Β, 146Γ, 146Δ και 146Ε) τα οποία εισάγουν αντίστοιχα τα εξής κακούργηματα και τις ανάλογες ποινές: σεξουαλική κακοποίηση διά διείσδυσης, απόπειρα σεξουαλικής κακοποίησης διά διείσδυσης, εξαναγκασμός σε διάπραξη βιασμού, εξαναγκασμός σε σεξουαλική κακοποίηση διά διείσδυσης, εξαναγκασμός σε διάπραξη

συνουσίας ή άλλων πράξεων σεξουαλικού χαρακτήρα.

6. Ο περί της Προστασίας της Τεχνογνωσίας και των Επιχειρηματικών Πληροφοριών που δεν έχουν Αποκαλυφθεί (Εμπορικό Απόρρητο) από την Παράνομη Απόκτηση, Χρήση και Αποκάλυψή τους Νόμος του 2020 (Ν. 164(I)/2020, Ε.Ε. Παρ. I(I), Αρ. 4788, 27.11.2020)

Σκοπός του νόμου αυτού είναι η εναρμόνιση της κυπριακής νομοθεσίας με τις διατάξεις της Οδηγίας 2016/943/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 8ης Ιουνίου 2016 περί προστασίας της τεχνογνωσίας και των επιχειρηματικών πληροφοριών που δεν έχουν αποκαλυφθεί (εμπορικό απόρρητο) από την παράνομη απόκτηση, χρήση και αποκάλυψή τους.

7. Ο περί Προστασίας και Ευημερίας των Ζώων(Τροποποιητικός) Νόμος του 2020 (Ν. 175(I)/2020, Ε.Ε. Παρ. I(I), Αρ. 4791, 11.12.2020)

Σκοπός της παρούσας τροποποίησης του βασικού νόμου είναι η ενδυνάμωση του μηχανισμού παρακολούθησης θεμάτων προστασίας και ευημερίας των ζώων με την προώθηση σχετικών δράσεων και πολιτικών και η αύξηση των χρηματικών ποινών, σε περίπτωση παράβασης των διατάξεων του νόμου.

8. Ο περί Κοινωνικών Επιχειρήσεων Νόμος του 2020 (Ν. 207(I)/2020, Ε.Ε. Παρ. I(I), Αρ. 4797, 23.12.2020)

Η νέα αυτή νομοθεσία σκοπό έχει τη ρύθμιση εγγραφής επιχειρήσεων στο Μητρώο Κοινωνικών Επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα, καθορίζονται τα κριτήρια που πρέπει να πληροί ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο για να εγγραφεί ως κοινωνική επιχείρηση γενικού σκοπού ή κοινωνική επιχείρηση ένταξης, καθώς και οι υποχρεώσεις της κοινωνικής επιχείρησης. Με τον εν λόγω νόμο θεσπίζεται επίσης η δυνατότητα του Υπουργικού Συμβουλίου να εκδίδει Κανονισμούς και καθορίζονται ποινικά αδικήματα σε περίπτωση παραβίασης των διατάξεων του.

9. Ο περί της Καταπολέμησης του Σεξισμού και του Διαδικτυακά Διαδιδόμενου Σεξισμού και περί Συναφών Θεμάτων Νόμος του 2020 (Ν. 209(I)/2020, Ε.Ε. Παρ. I(I), Αρ. 4798, 28.12.2020)

Με τη θέσπιση της παρούσας νομοθεσίας σκοπείται η αντιμετώπιση, για πρώτη φορά, μέσω του Ποινικού Δικαίου των εκδηλουμένων μορφών σεξισμού, συμπεριλαμβανομένου και του διαδικτυακά διαδιδόμενου σεξισμού, κατά συγκεκριμένου προσώπου ή συγκεκριμένης ομάδας προσώπων. Η ερμηνεία του όρου «σεξισμός» που περιλαμβάνεται στην εν λόγω νομοθεσία βασίζεται σε διεθνείς συμβάσεις και συστάσεις.

Σύμφωνα με το άρθρο 3 του νόμου: «Όποιος εκ προ-

θέσεως εκδηλώνει ή επιδίδεται σε σεξισμό, κατά την έννοια που αποδίδεται στον όρο αυτό από τις διατάξεις του παρόντος Νόμου, είναι ένοχος αδικήματος και, σε περίπτωση καταδίκης του, υπόκειται σε ποινή φυλάκισης μέχρι ενός (1) έτους ή σε χρηματική ποινή που δεν υπερβαίνει τις πέντε χιλιάδες ευρώ (€5.000) ή και στις δύο αυτές ποινές.»

Επίσης, θεσπίζεται το αδίκημα του διαδικτυακά διαδιδόμενου σεξισμού καθώς και η ποινική ευθύνη νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου, εφόσον οποιοδήποτε φυσικό πρόσωπο το οποίο αποτελεί μέλος διοικητικού οργάνου αυτού ή κατέχει ανώτερη διευθυντική θέση σε αυτό βάσει (α) εξουσίας εκπροσώπησης του νομικού προσώπου, ή (β) εξουσίας λήψης αποφάσεων εξ ονόματος του νομικού προσώπου, ή (γ) εξουσίας άσκησης ελέγχου εντός του νομικού προσώπου, εκ προθέσεως εκδηλώνει και/ή επιδίδεται σε σεξισμό ή σε διαδικτυακά διαδιδόμενο σεξισμό.

10. Ο περί Κοινωνικών Ασφαλίσεων (Τροποποιητικός) Νόμος του 2020 (Ν. 194(Ι)/2020, Ε.Ε. Παρ. Ι(Ι), Αρ. 4795, 18.12.2020)

Με την τροποποίηση αυτή του βασικού νόμου, πρόσωπα με θαλασσαιμία έχουν δικαίωμα σε ειδική παροχή ανάλογη της θεσμοθετημένης σύνταξης από τα πενήντα έτη της ηλικίας τους και μέχρι την κανονική συντάξιμη ηλικία, νοουμένου ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις εισφορών, για να λάβουν θεσμοθετημένη σύνταξη από το Ταμείο Κοινωνικών Ασφαλίσεων.

11. Ο περί Εταιρειών (Τροποποιητικός) (Αρ.3) Νόμος του 2020 (Ν.191(Ι)/2020), Ε.Ε. Παρ. Ι(Ι) Αρ. 4794, 17.12.2020)

Σκοπός της παρούσας τροποποίησης είναι η εκπλή-

ρωση ενωσιακών υποχρεώσεων σχετικά με τη δημοσίευση των λογιστικών εγγράφων των εταιρειών το αργότερο εντός 12 μηνών από την ημερομηνία κλεισίματος του ισολογισμού (βάσει της Οδηγίας 2013/34/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26ης Ιουνίου 2013 σχετικά με τις ετήσιες οικονομικές καταστάσεις, τις ενοποιημένες οικονομικές καταστάσεις και συναφείς εκθέσεις επιχειρήσεων ορισμένων μορφών, την τροποποίηση της οδηγίας 2006/43/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και την κατάργηση των οδηγιών 78/660/ΕΟΚ και 83/349/ΕΟΚ του Συμβουλίου και των άρθρων 14 στοιχείο (στ), 16 και 18 της Οδηγίας (ΕΕ) 2017/1132 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Ιουνίου 2017 σχετικά με ορισμένες πτυχές του εταιρικού δικαίου).

12. Ο περί των Διαδικασιών Προσφυγής στον Τομέα της Σύναψης των Δημοσίων Συμβάσεων (Τροποποιητικός) Νόμος του 2020 (Ν. 204(Ι)/2020, Ε.Ε. Παρ. Ι(Ι) Αρ. 4797, 23.12.2020)

Με την τροποποίηση του άρθρου 20 του βασικού νόμου η Αναθεωρητική Αρχή Προσφορών δύναται, κατά την κρίση της και λαμβανομένων υπόψη των δεδομένων κάθε υπόθεσης, να αποφασίζει την επιστροφή ολόκληρου ή μέρους του τέλους που καταβλήθηκε με την υποβολή της προσφυγής στην Αναθεωρητική Αρχή Προσφορών σε περιπτώσεις που η προσφυγή επιτυγχάνει ή σε περιπτώσεις ανάκλησης της προβαλλόμενης πράξης ή απόφασης από την αναθέτουσα αρχή πριν την έκδοση απόφασης από την Αναθεωρητική Αρχή Προσφορών.

Νομολογία

Ανώτατο Δικαστήριο της Κύπρου (ΑΔ)

Κυπριακή Δημοκρατία μέσω 1. Υπουργείο Οικονομικών, 2. Γενικού Λογιστηρίου ν. Αυγουστή και Άλλων, Εφέσεις κατά απόφασης Διοικητικού Δικαστηρίου Αρ. 177/18, 75/19, 76/19, 77/19, 79/19, 80/19, 84/19 και 85/19, 10/4/2020 (δικαίωμα ιδιοκτησίας, αποκοπή σε μισθούς και συντάξεις)

Republic of Cyprus via 1. Ministry of Finance, 2. Treasury v. Avgousti and others, Appeals against the judgment of the Administrative Court, Nos. 177/18, 75/19, 76/19, 77/19, 79/19, 80/19, 84/19 and 85/19, 10 April 2020

Εριέττα Σκυλλουριώτη, Τριτοετής Φοιτήτρια Τμήματος Νομικής, Πανεπιστήμιο Κύπρου
Erietta Skillourioti, Third-Year Student, Department of Law, University of Cyprus

Το 2011 και 2012, το κράτος λόγω δύσκολων οικονομικών συνθηκών, με σκοπό την περιστολή δαπανών του δημοσίου τομέα, προχώρησε στην υιοθέτηση νομοθετικών μέτρων δυνάμει των οποίων μείωσε μισθούς και συντάξεις των απασχολούμενων στο δημόσιο τομέα και αποφάσισε τη μη παραχώρηση προσαυξήσεων τιμαριθμικών αυξήσεων.

Οι εφεσίβλητοι, άτομα που επηρεάζονταν από τα αναφερόμενα νομοθετικά μέτρα, προσέφυγαν στο Διοικητικό Δικαστήριο, υποστηρίζοντας ότι τα μέτρα είχαν βασιστεί σε αντισυνταγματικούς νόμους που έρχονταν κυρίως σε σύγκρουση με το Άρθρο 23 του Συντάγματος, το οποίο διασφαλίζει το δικαίωμα στην περιουσία.

Αρχικά, το πρωτόδικο δικαστήριο, αναγνώρισε ως δικαιώματα που εμπίπτουν στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας του Άρθρου 23 του Συντάγματος, όλα τα επίδικα δικαιώματα, ήτοι τους μισθούς, τις συντάξεις τις προσαυξήσεις και τα τιμαριθμικά επιδόματα. Επιπλέον, τονίστηκε ότι, από τη στιγμή που το Άρθρο 23 επιτρέπει περιορισμό του δικαιώματος στην περιουσία μόνο για τους λόγους που καθορίζονται στην παράγραφο 3 του εν λόγω Άρθρου και εφόσον οι μισθοί και οι συντάξεις αποτελούν ιδιοκτησία εν τη εννοία του Άρθρου 23, δεν δύναται να υποστούν μείωση για άλλους, από τους καθοριζόμενους, λόγους και ειδικά για λόγους δημοσίας ωφελείας ή δημοσίου συμφέροντος.

Το Εφετείο, κατά πλειοψηφία συμφωνώντας με τη θέση των εφεσειόντων, έκρινε ότι πρωτοδικώς, δεν εξετάστηκε η έκταση της προστασίας που παρέχει η παράγραφος 1 του Άρθρου 23 και ότι το βασικό ερώτημα που έπρεπε να είχε αξιολογηθεί από το πρωτόδικο

δικαστήριο, ήταν κατά πόσο το Άρθρο 23.1 ή/και το Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ διασφαλίζουν δικαίωμα σε σύνταξη ορισμένου ύψους. Λαμβάνοντας υπόψη, μεταξύ άλλων, ότι σκοπός των αποκοπών που είχαν λάβει χώρα ήταν η διασφάλιση της βιωσιμότητας του Κυβερνητικού Σχεδίου Συντάξεων ή άλλου Σχεδίου όμοιου με αυτό και αφορούσαν υπάλληλους που είχαν διοριστεί στο δημόσιο πριν από την έναρξη ισχύος της σχετικής νομοθεσίας, το Εφετείο σημείωσε ότι αυτές δεν επηρέαζαν τον πυρήνα του δικαιώματος σε μισθό και σύνταξη, ούτε έθεταν κίνδυνο την αξιοπρεπή διαβίωση των εφεσίβλητων, ένας ισχυρισμός όμως που δεν είχε εγερθεί από τους τελευταίους. Παράλληλα, το Εφετείο επεσήμανε ότι συν το γεγονός ότι οι προσαυξήσεις και τα τιμαριθμικά επιδόματα δε συνιστούν ιδιοκτησιακό δικαίωμα εντός της εννοίας του Άρθρου 23.1 του Συντάγματος, αφ' η στιγμής η χορήγησή τους εξαρτάται από την πλήρωση ορισμένων προϋποθέσεων. Ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε από το Δικαστήριο και στη σχετική, με τα γεγονότα της παρούσας υπόθεσης, υπόθεση Κουτσελίνη¹, όπου αναγνωρίστηκε η «σύνταξη» ως περιουσιακό δικαίωμα και κρίθηκε ως αντισυνταγματική η πλήρης ή μερική αποστέρηση σε σύνταξη στο διηνεκές.

Καταλήγοντας, αξίζει να σημειωθεί ότι το Εφετείο απορρίπτοντας τον ισχυρισμό περί της εκπρόθεσμης καταχώρησης των προσφυγών, σημείωσε ότι κάθε μηνιαία αποκοπή παρέχει δικαίωμα προσφυγής, ενώ παράλληλα επεσήμανε ότι η αποδοχή των αποκοπών δε συνιστά απεμπόληση του δικαιώματος προσφυγής.

1. Κουτσελίνη-Ιωαννίδου κ.α. κ. Δημοκρατίας (2014) 3 Α.Α.Δ. 361.

Δημητρίου ν. Διευθυντή Τμήματος Επιθεώρησης Εργασίας, Ποινική Έφεση Αρ. 89/2016, 16/3/2020 (ελαττωματικότητα κατηγορητηρίου, δικαιώματα του κατηγορουμένου)

Demetriou ν. Director of the Department of Labour Inspection, Criminal Appeal No. 89/2016, 16 March 2020

Η ως άνω αναφερόμενη έφεση, αφορούσε δυστύχημα που έλαβε χώρα στο Γυμνάσιο Αγλαντζιάς κατά την διάρκεια εκτέλεσης εργασιών, το οποίο πέθαναν των υλικών ζημιών, στοίχισε τις ζωές του διευθυντή της εργοληπτικής εταιρείας που είχε αναλάβει το έργο σταθεροποίησης του υπεδάφους στο σχολείο, καθώς και ενός εκ των εργοδοτούμενων της.

Μετά από έρευνες που διεξήγαγε το Τμήμα Επιθεώρησης Εργασίας του Υπουργείου Εργασίας σχετικά με τα αίτια πρόκλησης του ατυχήματος, καταχωρήθηκε ποινική υπόθεση, μεταξύ άλλων, εναντίον του εφεσεϊόντα, ο οποίος είχε εκπονήσει τη στατική και αντισεισμική μελέτη του έργου και ήταν υπεύθυνος για την επίβλεψη εκτέλεσης αυτού. Ο εφεσεϊών κρίθηκε ένοχος σε δύο κατηγορίες δυνάμει του Περί Ασφαλείας και Υγείας στην Εργασία Νόμου (Ν. 89(Ι)/1996) και των σχετικών Κανονισμών του 2002. Συγκεκριμένα, το πρωτόδικο δικαστήριο σημείωσε, μεταξύ άλλων, ότι ενώ είχε παρατηρηθεί υγρασία κατά την εκσκαφή, ο εφεσεϊών δεν ενημέρωσε σχετικά την εργοληπτική εταιρεία.

Με την παρούσα έφεση, ο εφεσεϊών ζήτησε την

ανατροπή της πρωτόδικης απόφασης, προβάλλοντας ως κύριο ισχυρισμό ότι λανθασμένα απορρίφθηκε η ένσταση του για ασαφές και/ή παραπλανητικό και/ή ακατανόητο κατηγορητήριο.

Συγκεκριμένα, ο δικηγόρος του εφεσεϊόντα υποστήριξε ότι οι παραλείψεις οι οποίες καταλογίστηκαν στον εφεσεϊόντα, με το κατηγορητήριο, ήταν ακατανόητες, ασαφείς και/ή παραπλανητικές κατά παράβαση του Άρθρου 12.5 του Συντάγματος, σύμφωνα με το οποίο ο κατηγορούμενος πρέπει να γνωρίζει τους λόγους εμφάνισης του στο Δικαστήριο.

Το Εφετείο, σημειώνοντας ότι ένσταση πολλαπλότητας ή ασάφειας μπορεί να εγερθεί σε οποιοδήποτε στάδιο της δικαστικής διαδικασίας, ακόμη και κατ' έφεση, αποφάσισε ομόφωνα ότι είχε παραβιαστεί το δικαίωμα που ο εφεσεϊών είχε δυνάμει του Άρθρου 12.5(α) του Συντάγματος, αφ' η στιγμής ο εφεσεϊών κατηγορήθηκε για «παραλείψεις» που δεν ορίζονταν ρητώς στις επίδικες κατηγορίες. Ως εκ τούτου, η έφεση πέτυχε, οδηγώντας στον παραμερισμό της πρωτόδικης απόφασης και στην αθώωση και απαλλαγή του εφεσεϊόντα.

xxx ΜΙΑ ν. Αναφορικά με μην Κυπριακή Δημοκρατία, μέσω Διευθύντριας Τμήματος Αρχείου Πληθυσμού και Μετανάστευσης, Αναθεωρητική Έφεση Αρ. 42/14, 10/1/2020 (απέλαση αλλοδαπού, αρχή της αναλογικότητας, αρχή της καλής πίστης)

xxx MIA ν. Re the Republic of Cyprus via the Director of Civil Registry and Migration Department, Revisional Appeal No. 42/14, 10 January 2020

Η παρούσα έφεση έχει ως αντικείμενο απόφαση της διοίκησης με την οποία ακυρώνετο η άδεια παραμονής του εφεσεϊόντα στην Κύπρο, ως φοιτητή και διατάσσετο η άμεση αποχώρησή του από την Κύπρο.

Είχε χορηγηθεί στον εφεσεϊόντα προσωρινή άδεια διαμονής στην Κύπρο, για τη φοίτησή του σε κολλέγιο στη Λευκωσία. Η άδεια χορηγήθηκε υπό τους όρους, πλήρους φοίτησης του εφεσεϊόντα στο κολλέγιο και δυνατότητας περιορισμένης επαγγελματικής απασχόλησης. Κατόπιν αστυνομικού ελέγχου, ο εφεσεϊών εντοπίστηκε να εργάζεται σε εργοτάξιο στη Λευκωσία κατά παράβαση των όρων της άδειας του. Ακολούθως, η άδεια παραμονής του εφεσεϊόντα αναστάλθηκε λόγω παράβασης των όρων χορήγησής της (παράνομη εργοδότηση) και ο τελευταίος να εγκαταλείψει άμεσα την Κύπρο.

Καταρχάς, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η Διευθύντρια του Τμήματος Μετανάστευσης είχε την εξουσία να ανακαλέσει την άδεια παραμονής φοιτητή που παραβιάζει τους όρους της άδειάς του, να διατάξει την αποχώρησή του από την Κύπρο ή να του επιβάλει διοικητικό πρόστιμο. Ακολούθως, το Δικαστήριο σημείωσε ότι τα αναφερόμενα μέτρα μπορούν να ληφθούν κατά την άσκηση της διακριτικής ευχέρειας της διοίκησης.

Κατέστη επίσης σαφές ότι ο δικαστικός έλεγχος ως προς την άσκηση αυτής της ευχέρειας της διοίκησης πρέπει να διασφαλίζει την τήρηση των γενικών αρχών του διοικητικού δικαίου όπως είναι η αρχή της αναλογικότητας.

Καταλήγοντας, το Εφετείο έκρινε ότι έπρεπε να ληφθούν υπόψη όλα τα συμφέροντα του διοικούμενου αλλά και να επιλεγεί ένα μέτρο αναλογικό και ορ-

ολογικό πάντα με βάση και σε εύλογη σχέση με τον εξυπηρετούμενο σκοπό. Ειδικότερα, το Δικαστήριο αποφασίζοντας την επιτυχία της έφεσης, έκρινε ότι

δεν τηρήθηκε από τη διοίκηση η αρχή της αναλογικότητας και ως εκ τούτου, παραμέρισε την πρωτόδικη απόφαση και ακύρωσε την επίδικη διοικητική πράξη.

Περικλέους ν. Κυπριακής Δημοκρατίας, μέσω Επιτροπής Δημόσιας Υπηρεσίας, Αναθεωρητική Έφεση Αρ. 2/2014, 13/01/2020 (προαγωγή στη Δημόσια Υπηρεσία, πλάνη της Διοίκησης)

Pericleous v. The Republic of Cyprus via Public Service Commission, Revisional Appeal No. 2/2014, 13 January 2020

Η παρούσα αναθεωρητική έφεση αφορούσε την απόρριψη της προσφυγής που ο εφεσείων είχε καταχωρήσει για την ακύρωση της πράξης διορισμού προσώπου από την Επιτροπή Δημόσιας Υπηρεσίας (ΕΔΥ) στη θέση του Διευθυντή του Υπουργείου Εμπορίου Βιομηχανίας (Υπουργείο).

Συγκεκριμένα, ο εφεσείων υποστήριξε ότι η ΕΔΥ δεν είχε προβεί σε δέουσα έρευνα αναφορικά με το κατά πόσο ο τελευταίος κατείχε τα προσόντα για την εν λόγω θέση, ούτε αιτιολόγησε την απόφαση διορισμού του ενδιαφερόμενου προσώπου, μη ακολουθώντας παράλληλα τις υπέρ του εφεσείοντα συστάσεις

του Γενικού Διευθυντή του Υπουργείου

Σε αντίθεση, η ΕΔΥ υποστήριξε ότι η επιλογή του ενδιαφερόμενου προσώπου ήταν πλήρως αιτιολογημένη, ενεργώντας εντός της διακριτικής της ευχέρειας.

Καταλήγοντας, το Εφετείο έκρινε ότι η έφεση θα έπρεπε να επιτύχει καθώς ΕΔΥ λειτούργησε υπό πλάνη, αφ' η στιγμής άφησε εκτός των συγκριτικών στοιχείων της το στοιχείο της πείρας του υποψηφίου. Ειδικότερα, η ΕΔΥ ενέργησε υπό πλάνη, κρίνοντας λανθασμένα ότι το στοιχείο της πείρας του υποψηφίου θα μπορούσε να παραβλεφθεί για τη λήψη της απόφασής της.

Τρύφωνος ν. Αστυνομία, Ποινική Έφεση Αρ. 41/2019, 8/4/2020 (σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας, δίκαιη δίκη)

Tryfonos v. The Police, Criminal Appeal No. 41/2019, 8 April 2020

Η παρούσα έφεση αφορούσε σεξουαλική παρενόχληση γυναίκας από τον εργοδότη της. Ο κατηγορούμενος-εφεσείοντας πρωτόδικα καταδικάστηκε για σεξουαλική παρενόχληση κατά παράβαση των Άρθρων 12 και 30 του περί Ίσης Μεταχείρισης Ανδρών και Γυναικών στην Απασχόληση και στην Επαγγελματική Εκπαίδευση Νόμο (Ν. 205(Ι)/2002), καθώς και για άσεμνη επίθεση εναντίον γυναίκας, κατά παράβαση του Άρθρου 151 του Ποινικού Κώδικα (Κεφ.154).

Ο κατηγορούμενος - εφεσείοντας επιδίωκε να ανατρέψει την πρωτόδικη καταδίκη του, υποστηρίζοντας ότι το πρωτόδικο δικαστήριο έσφαλε ως προς την αξιολόγηση της μαρτυρίας τόσο της κατηγορούσας αρχής όσο και του ιδίου με τρόπο που να τίθεται θέμα παραβίασης της αρχής της δίκαιης δίκης.

Περαιτέρω, ισχυρίστηκε ότι η παραπονούμενη, είχε αρνηθεί να απαντήσει σε ορισμένα ουσιώδη ερωτήματα κατά την αντεξέταση, χωρίς το πρωτόδικο δικαστήριο να επέμβει ασκώντας τις εξουσίες του δυνάμει του Άρθρου 58 του περί Ποινικής Δικονομίας νόμου (Κεφ. 155). Ακολούθως, υποστήριξε ότι η αναφερόμενη παράλειψη του πρωτόδικου δικαστηρίου συνιστούσε παραβίαση της δίκαιης δίκης καθώς υπήρξε περιορι-

σμός του δικαιώματος της υπεράσπισης στην αντεξέταση σημαντικών θεμάτων συναφή με την κρίση της αξιοπιστίας της παραπονούμενης, ήτοι της βασικής μάρτυρος κατηγορίας. Το Εφετείο σημειώνοντας ότι η αξιοπιστία μάρτυρα κρίνεται επί του συνόλου της μαρτυρίας και από την εξέταση της συνολικής συμπεριφοράς του μάρτυρα, έκρινε ότι το πρωτόδικο δικαστήριο δε μπορούσε να παραβλέψει την άρνηση της παραπονούμενης να απαντήσει σε καίρια ερωτήματα, θεωρώντας ότι επρόκειτο για ένα θεμελιακό λανθασμένο τρόπο προσέγγισης και αξιολόγησης της μαρτυρίας της παραπονούμενης.

Ως εκ τούτου, το Εφετείο αποφάσισε ότι η διεξαγωγή της αντεξέτασης και η αξιολόγηση της μαρτυρίας έγιναν με τρόπο ώστε η τελική ετυμηγορία του πρωτόδικου δικαστηρίου να προκύπτει, εξ αντικειμένου, ως, ανεπαρκής και επισφαλής. Παράλληλα, τονίστηκε ότι τα σφάλματα ήταν τόσο σοβαρά και ουσιώδη, οδηγώντας σε ουσιαστική εκτροπή από τα θέσμια της δίκαιης δίκης. Ακολούθως, αποφασίστηκε ο παραμερισμός της καταδίκης, χωρίς να τεθεί θέμα επανεκδίκασης της υπόθεσης, εφόσον ο εφεσείων είχε ήδη εκτίσει την ποινή φυλάκισης που του είχε επιβληθεί.

Aphrodite Hotels Ltd v. Κυπριακή Δημοκρατία, μέσω του Εφόρου Φόρου Προστιθέμενης Αξίας, Αναθεωρητική Έφεση Αρ. 39/2014, 28/1/2020 (επιβολή φόρου σε εταιρεία, ορθότητα της επιβολής του)

Aphrodite Hotels Ltd v. The Republic of Cyprus via the Commissioner of Taxation, Revisional Appeal No. 39/2014, 28 January 2020

Ο Έφορος Φόρου Προστιθέμενης Αξίας (Έφορος) εξέδωσε Βεβαίωση Φόρου στην εφεσείουσα εταιρεία, η οποία ανέρχεται στο ποσό των €169.947,56. Η εφεσείουσα υπέβαλε ένσταση στον Έφορο, αμφισβητώντας τον περιορισμό έκπτωσης ορισμένου ποσού που κατέβαλε σχετικά με συμβουλευτικές υπηρεσίες που έλαβε στα πλαίσια σχετικής συμφωνίας με την εταιρεία Lanitis Development Ltd. Η ένσταση της απορρίφθηκε από τον Έφορο και η εφεσείουσα καταχώρησε προσφυγή κατά της απορριπτικής απόφασης, υποστηρίζοντας ότι η παρούσα περίπτωση ενέπιπτε στις πρόνοιες του Άρθρου 45(1) του Νόμου 95(I)/2000, με αποτέλεσμα να δικαιούται την έκπτωση φόρου που προβλέπεται από τον Κανονισμό 74(2)(δ) των περί Φόρου Προστιθέμενης Αξίας (Γενικών) Κανονισμών, Κ.Δ.Π. 314/2001.

Το πρωτόδικο δικαστήριο έκρινε ότι ο εν λόγω κανονισμός δεν τύγχανε εφαρμογής, και ως εκ τούτου η εφεσείουσα δεν είχε δικαίωμα επιστροφής φόρου.

Η εφεσείουσα προσέβαλε την πρωτόδικη απόφαση, προβάλλοντας τρεις λόγους έφεσης, που είχαν ως κεντρικό άξονα τον ισχυρισμό ότι ο ουσιώδης χρό-

νος παροχής των συμβουλευτικών υπηρεσιών είναι ο χρόνος έκδοσης των τιμολογίων των ξένων εμπειρογνομόνων προς τη Lanitis Development Ltd και όχι ο χρόνος της εκ των υστέρων τιμολόγησης προς την εφεσείουσα.

Το Εφετείο ανατρέχοντας στο φάκελο της πρωτόδικης διαδικασίας και εξετάζοντας τη διαδικασία που ακολουθήθηκε από τον Έφορο προς το σκοπό βεβαίωσης του πληρωτέου ΦΠΑ, διαπίστωσε ότι ορθώς δε μπορούσε να δοθεί στην εφεσείουσα δικαίωμα έκπτωσης. Έκρινε επίσης, την αιτιολογία των διαπιστώσεων που προέβη το πρωτόδικο δικαστήριο ως επαρκή, σημειώνοντας ότι αυτή πηγάζει από τα στοιχεία του φακέλου. Παράλληλα, επισημάνθηκε ότι τα συμπεράσματα του πρωτόδικου δικαστηρίου ήταν ευλόγως επιτρεπτά στη βάση των, ενώπιόν του, δεδομένων.

Επομένως, το Εφετείο απέρριψε την έφεση, καθιστώντας περιττή, την εξέταση της αντέφεσης της εφεσίβλητης κατά της απόρριψης της προδικαστικής της ένστασης αναφορικά με τη νομιμοποίηση της εφεσείουσας να προχωρήσει σε καταχώρηση προσφυγής.

Αναφορικά με την Αίτηση του Mahmeddi v. Αρχηγού Αστυνομίας κ.α., Πολιτική Αίτηση Αρ. 4/2020, 24/2/2020 (προνομιακά εντάλματα, Habeas Corpus, νομιμότητα κράτησης)

Re the Application by Mahmeddi v. The Police Chief a.o., Civil Application No. 4/2020, 24 February 2020

Η εν λόγω απόφαση, αφορούσε αίτηση του Mahmeddi, υπηκόου Μαρόκο (αιτητής), για την έκδοση προνομιακού εντάλματος Habeas Corpus Ad Subjiciendum, με το οποίο να κηρύσσεται η διάρκεια της κράτησης του, υπό την ιδιότητα του ως αιτητή ασύλου από τις 10/1/2019 μέχρι και την μέρα έκδοσης της παρούσας απόφασης, ως παράνομη. Αξίζει να σημειωθεί ότι, το όνομα του αιτητή εντοπιζόταν στη βάση δεδομένων υπηρεσίας συνεργαζόμενης χώρας ως υπόπτου για θέματα τρομοκρατίας και ειδικότερα για επιχειρησιακή δράση σε θέματα τρομοκρατίας. Ως εκ τούτου, εκδόθηκε εναντίον του διάταγμα κράτησης για λόγους εθνικής ασφάλειας και από τις 11.1.2019, ο αιτητής κρατείτο στα κρατητήρια Μενόγεια.

Σημειωτέον, ότι ο αιτητής προσέφυγε στο διοικητικό δικαστήριο με σκοπό την ακύρωση του σχετικού διατάγματος, επικαλούμενος την παρανομία του διατάγματος. Εντούτοις, η προσφυγή απορρίφθηκε και ο αιτη-

τής προχώρησε στην καταχώρηση έφεσης εναντίον της πρωτόδικης απόφασης, η οποία εκκρεμεί. Εκκρεμούσα επίσης είναι και η προσφυγή που ο αιτητής καταχώρησε στο Δικαστήριο Διεθνούς Προστασίας εναντίον της απόφασης της Υπηρεσίας Ασύλου να ανακαλέσει το καθεστώς πρόσφυγα, στη βάση ότι ο αιτητής αποτελεί απειλή για την ασφάλεια της Δημοκρατίας.

Αντικείμενο της παρούσας διαδικασίας ενώπιον του Ανωτάτου Δικαστηρίου αποτελούσε ο έλεγχος της νομιμότητας της διάρκειας κράτησης του αιτητή σύμφωνα με το άρθρο 9ΣΤ(7)(α)(ii) του Περί Προσφύγων Νόμου.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι χρειαζόταν, μεταξύ άλλων, να εξεταστεί το κατά πόσο ο Αιτητής έπαυε να συνιστά κίνδυνο για την ασφάλεια Δημοκρατία, ώστε η κράτηση του να μην θεωρείται επιβεβλημένη.

Ωστόσο, αυτό δεν μπορούσε να διαπιστωθεί χωρίς τα απαραίτητα στοιχεία, ούτως ώστε να μπορεί το πρωτόδικο δικαστήριο να ήταν σε θέση να ασκήσει το

καθήκον του δικαστικά και να μπορεί να εκδώσει αιτιολογημένη απόφαση. Καταλήγοντας, το Δικαστήριο, δεδομένου του ότι κανένα έγγραφο/στοιχείο δεν τέθηκε υπόψη του δικαστηρίου που να δικαιολογεί την αναγκαιότητα της κράτησης έκρινε ότι η συνέχιση της

κράτησης του εφεσείοντα δεν είχε δικαιολογηθεί και κατά συνέπεια αποφάσισε όπως αυτός αφεθεί ελεύθερος, χωρίς να αποφαίνεται αναφορικά με τον ισχυρισμό του τελευταίου ότι ουδεμία σχέση έχει με την τρομοκρατία.

Πετσίδου κ.α. ν. Εκδόσεις Αρκτινός Λτδ κ.α., Πολιτική Έφεση Αρ. 85/2013, 14/4/2020 (δυσφήμιση, δυσφημιστικό δημοσίευμα, υπεράσπιση της αλήθειας)

Petsidou and others v. Ekdoseis Arktinos Ltd and others, Civil Appeal No. 85/2013, 14 April 2020

Η παρούσα έφεση, αφορούσε αγωγή για δυσφήμιση, η οποία πρωτοδικώς δεν είχε επιτύχει καθώς η εναγόμενη είχε καταφέρει να αποδείξει την υπεράσπιση της αληθείας. Οι εφεσείοντες προσέβαλαν την πρωτόδικη απόφαση ισχυριζόμενοι, μεταξύ άλλων, ότι η υπεράσπιση της αλήθειας δεν είχε στοιχειοθετηθεί.

Η υπό εξέταση δυσφημιστική δήλωση, αφορούσε δημοσίευμα στην εφημερίδα “Πολίτης”, στο οποίο δημοσιεύτηκαν τα αποτελέσματα αναλύσεων που είχαν γίνει σε τρόφιμα που πωλούνταν σε σχολικά κυλικεία. Συγκεκριμένα, η εφημερίδα χαρακτήριζε τα τρόφιμα ως υποβαθμισμένης ποιότητας και ακατάλληλα για κατανάλωση.

Στην πρωτόδικη διαδικασία, οι εφεσίβλητοι υποστήριξαν ότι παρά το γεγονός ότι δεν γινόταν αναφορά στα δημοσιεύματα σε συγκεκριμένα άτομα, αυτό άφηνε να εννοηθεί σε τρίτους ότι τους αφορούσε. Ωστόσο, δε δόθηκε καμία μαρτυρία η οποία να απο-

δεικνύει την αλήθεια του ισχυρισμού τους, ώστε να μπορεί να στοιχειοθετηθεί το αδίκημα της δυσφήμισης έναντι των εναγομένων. Πέραν αυτού, το δικαστήριο δέχτηκε την υπεράσπιση της αλήθειας καθώς τα όσα αναφέρονταν ήταν προϊόν πραγματικών ερευνών με απτά αποδεικτικά στοιχεία, τα οποία και περιήλθαν ενώπιον του Δικαστηρίου.

Στα πλαίσια της παρούσας έφεσης οι εφεσείοντες προέβαλαν πέντε διαφορετικούς λόγους έφεσης. Το Ανώτατο Δικαστήριο έχοντας ως επίκεντρο τους λόγους έφεσης που αφορούσαν την ανατροπή του ευρήματος περί στοιχειοθέτησης της υπεράσπισης της αλήθειας, σημείωσε ότι ο προβαλλόμενος λόγος έφεσης μόνο έμμεσα αγγίζει την κατάληξη του πρωτόδικου δικαστηρίου περί της επιτυχίας της υπεράσπισης της αλήθειας. Ως εκ τούτου, η έφεση απορρίφθηκε ως αλυσιτελής.

Διοικητικό Δικαστήριο της Κύπρου (ΔΔ)

Παπαδόπουλος ν. Κυπριακή Δημοκρατία, μέσω Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, Υπόθεση Αρ. 641/2017, 10 Ιανουαρίου 2020

Papadopoulos v. The Republic of Cyprus, via the Ministry of Education and Culture, Case No. 641/2017, 10 January 2020

Κυριάκος Τίκκας, Νομικός Σύμβουλος, LLM, University of Bristol, Υποψήφιος Διδάκτωρ Τμήματος Νομικής, Πανεπιστήμιο Κύπρου
Kyriacos Tikkas, Legal Consultant, LLM, University of Bristol, PhD Candidate, Department of Law, University of Cyprus

Στην υπό τον ως άνω αριθμό και τίτλο υπόθεση/ διοικητική προσφυγή ο αιτητής, καταχώρησε προσφυγή σύμφωνα με τα Άρθρα 146, 28 και 30 του Συντάγματος, προσβάλλοντας απόφαση πειθαρχικής φύσεως, πρώτου λειτουργού εκπαίδευσης(ΠΛΕ) ημερομηνίας, 20.2.2017, που είχε ως αποτέλεσμα την επιβολή της ποινής της

επίπληξης στον αιτητή. Η εν λόγω απόφαση προήλθε μετά από συνοπτική εκδίκαση πειθαρχικής υποθέσεως που αφορούσε την κατ’ ισχυρισμό απρεπή συμπεριφορά του αιτητή και τη διάπραξη πειθαρχικού αδικήματος σύμφωνα με το Άρθρο 70 του περί Δημόσιας Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας Νόμου του 1969 (Ν. 10/1969) (Νόμος).

Συγκεκριμένα, ο Αιτητής, εκπαιδευτικός στο επάγγελμα δέχθηκε γραπτή καταγγελία από την Διευθύνουσα της εκπαιδευτικής μονάδας που υπηρετούσε για «πιθανή διάπραξη πειθαρχικού παραπτώματος», για απρεπή συμπεριφορά προς μαθητές. Ο αιτητής υποστηρίζει ότι η επίδικη απόφαση παραβίαζε τα Άρθρα 2,5 και 7 του Δεύτερου Πίνακα, μέρος Ι του Νόμου, αφ' η στιγμής ο χρόνος που μεσολάβησε από την έναρξη της σχετικής πειθαρχικής έρευνας μέχρι και την κλήση του σε συνοπτική εκδίκηση δεν ήταν εύλογος, με αποτέλεσμα να έχει παραβιαστεί το θεμελιώδες δικαίωμα για δίκαιη δίκη εντός εύλογου χρόνου (ως ορίζεται από το άρθρο 30 του Συντάγματος) και ότι δεν έγινε καμία προσπάθεια από πλευράς της διοίκησης για ταχύτερη εκδίκηση της υποθέσεως. Επιπρόσθετα, θέτει ως λόγο ακύρωσης την παραβίαση του Άρθρου 69 Α του Νόμου, αφού η ποινή της επίπληξης διαγράφεται μετά από τρία έτη και δεν έπρεπε να αποτελέσει κριτήριο κρίσης του λειτουργού που έλαβε την απόφαση. Περεταίρω, αναφέρει πως δε διενεργήθηκε η δέουσα έρευνα εκ μέρους των καθ' ων η αίτηση, κατά παράβαση των διατάξεων των Γενικών Αρχών του Διοικητικού Δικαίου Νόμου (Ν. 158 (Ι)/1999) και των αρχών της χρηστής διοίκησης, καθώς επίσης ότι επρόκειτο για η απόφαση χωρίς αιτιολογία και/ή μη επαρκώς αιτιολογημένη. Παράλληλα, είναι ισχυρισμός του αιτητή ότι υπήρξε παράβαση του Άρθρου 7(4) του Νόμου,

αφ' η στιγμής καθ' υπέρβαση εξουσίας από τους καθ' ων η αίτηση, παρατάθηκε η διαθεσιμότητα του αιτητή, πέραν των τριών μηνών, χωρίς λόγο που να δικαιολογεί επαρκώς την αναφερόμενη παράταση. Αντίθετα στα επιχειρήματα τους οι καθ' ων η αίτηση, αναφέρουν ότι η απόφαση είναι επαρκώς και/ή δεόντως αιτιολογημένη και ότι υπήρξε δέουσα έρευνα και ορθή ενάσκηση της διακριτικής εξουσίας. Επίσης τονίζουν ότι οι προθεσμίες που τίθενται από τα Άρθρα 2,5 και 7 δεν είναι ανατρεπτικές αλλά ενδεικτικές και ότι στην απόφαση δε λήφθηκε υπόψη προηγούμενη πειθαρχική καταδίκη του αιτητή. Το Δικαστήριο χωρίς να εξετάσει τους εκατέρωθεν ισχυρισμούς, αλλά εξετάζοντας αυτεπάγγελτα το ζήτημα της μη τήρησης άρτιων πρακτικών από τους καθ' ων η αίτηση, θέμα που ανάγεται στη δημόσια τάξη, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι παρουσιάζεται ανεπάρκεια και έλλειψη έγκυρων και άρτιων πρακτικών και ότι πούθενά δεν προκύπτει το σκεπτικό του ιδίου γνωμοδοτικού οργάνου για το πως κατέληξε στην εν λόγω απόφαση. Τόνισε δε, πως δεν υπήρχε η δυνατότητα συμπλήρωσης των ελλিপών πληροφοριών και των κενών από τα στοιχεία του σχετικού φακέλου της απόφασης και η περαιτέρω έρευνα και διασταύρωση των γεγονότων κρινόταν αδήριτα επιβεβλημένη. Εν κατακλείδι, το Δικαστήριο έκρινε ότι η προσφυγή έπρεπε να επιτύχει, με αποτέλεσμα την ακύρωση της προσβαλλόμενης πράξης.

Σ. Δ. ν. Κυπριακής Δημοκρατίας μέσω Υπουργείου Υγείας, Υπόθεση Αρ. 1361/2015, 8 Ιανουαρίου 2020

S. D. v. The Republic of Cyprus via the Ministry of Health, Case no. 1361/2015, 8 January 2020

Η αιτήτρια, που είχε προσληφθεί ως εργοδοτούμενη καθορισμένης διάρκειας καταχώρησε προσφυγή ακυρώσεως σύμφωνα με το Άρθρο 146 του Συντάγματος, προσβάλλοντας την πράξη και/ή απόφαση του Διευθυντή Ιατρικών Υπηρεσιών και Υπηρεσιών Υγείας, που περιέχεται σε επιστολή ημερ. 10.8.2015, δυνάμει της οποίας αποφασίστηκε και/ή διατάχθηκε η απόλυσή της.

Η καθ' ης η αίτηση, στην προδικαστική ένσταση που ήγειρε, έθεσε θέμα μη παραδεκτού της προσφυγής, αναφέροντας ότι η επίδικη απόφαση δεν υπάγεται στη δικαιοδοσία του Διοικητικού Δικαστηρίου αλλά στη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου Εργατικών Διαφορών. Αντίθετα, η αιτήτρια υποστήριξε ότι η εν λόγω απόφαση είναι δημοσίας φύσεως και άρα υπάγεται στο δικαστικό έλεγχο του Διοικητικού Δικαστηρίου, σύμφωνα με το Άρθρο 146 του Συντάγματος. Το Δικαστήριο, παρέπεμψε σχετικά στο Άρθρο 2 του περί της Διαδικασίας Πρόσληψης Εργοδοτούμενων Καθορισμένης Διάρκειας στη Δημόσια Υπηρεσία και για άλλα Συναφή Θέματα Νόμο (25(Ι)/2011,) όπου αναφέρεται ότι ο εργοδοτούμενος καθορισμένης διάρκειας προσλαμβάνεται με σύμβαση απασχόλησης που υπάγεται στο ιδιωτικό δίκαιο. Επιπλέον, αναφέροντας σχετική νομο-

λογία, τονίζει ότι αν και μια σύμβαση απασχόλησης καθορισμένης διάρκειας παραπέμπει σε κανονισμούς δημόσιων φορέων, αυτό από μόνο του δεν τοποθετεί τη σύμβαση στο χώρο του ιδιωτικού δικαίου, ούτε και το γεγονός ότι ένας από τους δύο συμβαλλόμενους είναι Οργανισμός Δημοσίου Δικαίου, αλλά πρέπει να βρεθεί η πραγματική φύση της εργοδότησης. Ακόμη τονίζει, ότι αρμόδιο σώμα για τη διενέργεια προσλήψεων στη δημόσια υπηρεσία, που να διέπεται από το Δημόσιο Δίκαιο, είναι η Επιτροπή Δημόσιας Υπηρεσίας, πράγμα που δεν ίσχυε στην προκειμένη περίπτωση. Επίσης το δικαστήριο, για να καθορίσει τη φύση της συγκεκριμένης σύμβασης εργοδότησης παρέπεμψε στο Άρθρο 10 του Περί Εργοδοτούμενων με Εργασία Ορισμένου Χρόνου (Απαγόρευση Δυσμενούς Μεταχείρισης) Νόμος του 2003 (Ν. 98 (Ι) /2003), όπου θέτει ως αρμόδιο για επίλυση οποιασδήποτε διαφοράς αστικής φύσεως, η οποία ήθελε προκύψει για τους εργοδοτούμενους ορισμένου χρόνου, το Δικαστήριο Εργατικών Διαφορών. Έτσι, το Διοικητικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή ως απαράδεκτη, κρίνοντας ότι δεν έχει καμία αρμοδιότητα εξέτασης της επίδικης σύμβασης, αφ' η στιγμής αυτή διέπεται από το ιδιωτικό δίκαιο.

Πατσαλίδη v. Κυπριακή Δημοκρατία μέσω Υπουργού Υγείας, Αίτηση Ημερομηνίας 30.3.2020 για Έκδοση Προσωρινού Διατάγματος, Υπόθεση Αρ. 301/2020, 16 Απριλίου 2020

Patsalidis v. The Republic of Cyprus via the Minister of Health, Application Dated 30.3.2020 for Granting of a Preliminary Injunction, Case no. 301/2020, 16 April 2020

Αναφορικά με την υπό τον ως άνω αριθμό και τίτλο προσφυγή (αίτηση προς έκδοση προσωρινού διατάγματος), η αιτήτρια προσέφυγε κατά της Διοικητικής Πράξης - Κανονιστικής Διοικητικής Πράξης (ΚΔΠ) υπ' αριθμόν 101/2020 του Διατάγματος του Υπουργείου Υγείας ημερ. 15 Μαρτίου 2020, αναφορικά με τους περιορισμούς που τίθενται στην παράγραφο 2 (α), όπου περιορίζεται η δυνατότητα εισόδου στην Κυπριακή Δημοκρατία μόνο σε εκείνους που προσκομίζουν «*Ιατρικό Πιστοποιητικό εξέτασης κορονοϊού όχι παλαιότερο των τεσσάρων ημερών από την ημερομηνία άφιξης τους*». Ο πατέρας της αιτήτριας στην ένορκη δήλωση που συνοδεύει την αίτηση αναφέρει ότι η κόρη του δε μπορεί να επιστρέψει στην Κύπρο, αφού κανένα ιατρικό κέντρο στη Μεγάλη Βρετανία όπου σπουδάζει η ίδια, δεν παρέχει τέτοια βεβαίωση. Επιπλέον, σημειώνει ότι παραβιάζεται το Άρθρο 14 του Συντάγματος, το οποίο απαγορεύει την παρεμπόδιση εισόδου στη Δημοκρατία οποιουδήποτε Κύπριου Πολίτη, υποστηρίζοντας ότι απαίτηση για προσκόμιση ιατρικού πιστοποιητικού που δε μπορεί εκ των πραγμάτων να εκδοθεί, ισοδυναμεί με άρνηση εισόδου. Επίσης σύμφωνα με τον ίδιο, παραβιάζονται τα Άρθρα 7 (δικαίωμα ζωής και σωματικής ακεραιότητας,) και 9 (δικαίωμα αξιοπρεπούς διαβίωσης και κοινωνικής ασφαλείας) του Συντάγματος, αφού τίθεται σε κίνδυνο η ασφάλεια και η ζωή της αιτήτριας στο εξωτερικό. Παράλληλα, εισηγείται ότι η προσβαλλόμενη διοικητική πράξη είναι παράνομη, παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας και είναι καθ' υπέρβαση (*ultra vires*) του εξουσιοδοτικού νόμου, ήτοι του περί Λοιμοκαθαρσης Νόμου (Κεφ. 260), ο οποίος σύμφωνα με τον ίδιο δεν προβλέπει μια τέτοια απαγόρευση. Αντίθετα, η καθ' ης η αίτηση στήριξε την νομιμότητα της Κ.Δ.Π. 101/2020 και έθεσε μια σειρά προδικαστικών ενστάσεων. Συγκεκριμένα, υποστήριξε ότι η προσβαλλόμενη

πράξη δεν αποτελεί εκτελεστή διοικητική πράξη εντός της έννοιας του Άρθρου 146 του Συντάγματος, ότι η αιτήτρια στερείται προσωπικού και έννομου συμφέροντος αφού η πράξη είναι γενική και ότι η προσβαλλόμενη διάταξη έχασε την εκτελεστότητα της άρα και στερείται παραδεκτού (αντικειμενικές τυπικές προϋποθέσεις έγερσης προσφυγής), αφού ακολούθησαν νέα διοικητικά μέτρα όπως η γενική απαγόρευση πτήσεων, τα οποία δεν προσβάλλονται από την αιτήτρια. Οι εν λόγω ενστάσεις συνοδεύτηκαν από ένορκη δήλωση Λειτουργού του Υπουργείου Υγείας, που τονίζει την αναγκαιότητα των διοικητικών μέτρων για τη διασφάλιση της δημόσιας υγείας. Το δικαστήριο ανέφερε ότι η εν λόγω προσβαλλόμενη πράξη δεν αποτελεί ατομική διοικητική πράξη αλλά γενική όπου βρίσκει εφαρμογή σε απεριόριστο αριθμό περιπτώσεων και ως εκ τούτου, δεν επηρεάζονται μόνο τα προσωπικά δικαιώματα της αιτήτριας. Τονίζεται, ότι η αιτήτρια θα μπορούσε να προσβάλει όχι την Κ.Δ.Π. 101/2020 που είναι κανονιστική πράξη και δε μπορεί να προβληθεί, αλλά τη μετέπειτα ατομική διοικητική πράξη που θα εκδίδετο βάσει της κανονιστικής πράξης και θα την αφορούσε άμεσα. Επιπλέον, αναφέρεται ότι η προσβαλλόμενη πράξη αποτελεί κυβερνητική πράξη με σκοπό τη διασφάλιση/κατοχύρωση /προστασία του θεμελιώδους αγαθού της δημόσιας υγείας και κατ' επέκταση εκφεύγει από τον ακυρωτικό έλεγχο του διοικητικού δικαστηρίου. Καταλήγοντας, το Δικαστήριο, απέρριψε την αίτηση της αιτήτριας, τονίζοντας με αναφορά στο Άρθρο 6 (β) του εξουσιοδοτικού Νόμου Κεφ. 260, ότι η κανονιστική διοικητική πράξη δεν είχε εκδοθεί καθ' υπέρβαση του εν λόγω νόμου, αφού σκοπός του νομοθέτη ήταν η παρεμπόδιση εισαγωγής οποιασδήποτε επικίνδυνης μολυσματικής ασθένειας εντός της Δημοκρατίας, ανεξάρτητα εάν αυτή μπορεί να προέρχεται από ανθρώπους, ζώα ή και πράγματα.

Κυριάκου κ.ά. v. Υπουργού Οικονομικών κ.α., Συνεκδικαζόμενες Υποθέσεις Αρ. 473/2015, 474/2015, 475/2015, 486/2015, 588/2015, 862/2015, 7/1/2020

Kiriakou a.o. v. Minister of Finance a.o., Case No. 473/2015, 474/2015, 475/2015, 486/2015, 588/2015, 862/2015, 7 January 2020

Παρασκευάς Ροδοσθένους, Μεταπτυχιακός Φοιτητής Πανεπιστημίου του Warwick, Απόφοιτος Τμήματος Νομικής, Πανεπιστημίου Κύπρου

Paraskevas Rodosthenous, Postgraduate Student at Warwick University, Graduate, Department of Law, University of Cyprus

Ως κοινό επίδικο γεγονός των αναφερόμενων συνεκδικαζόμενων προσφυγών, συνιστούν τα (συντάξιμα) επιδόματα καλής διαγωγής και αξίας (ευδίκιμης υπηρεσίας) τα οποία και καταργήθηκαν με τους κρατικούς προϋπολογισμούς των ετών 2013, 2014 και 2015 (Ν. 59(II)/2012, Ν. 52(II)/2013 και Ν. 57(II)/2014, αντίστοιχα). Επομένως, όλοι οι αιτητές, συμπεριλαμβαν, την απόφαση και/ή πράξη των Καθ' ων η Αίτηση, την οποία οι Αιτητές πληροφορήθηκαν μέσω της κατάστασης μισθοδοσίας τους για το μήνα Ιανουάριο του 2015, που εκδόθηκε από το Γενικό Λογιστήριο της Δημοκρατίας για μη καταβολή του μηνιαίου ποσού του Επιδόματος Καλής Διαγωγής και Αξίας, για τον υπό αναφορά μήνα ζητώντας να ακυρωθεί αυτή ως παράνομη και χωρίς οποιοδήποτε έννομο αποτέλεσμα. Ειδικότερα, οι αιτητές πρόβαλλαν ως ουσιαστικούς λόγους ακύρωσης, πως η προσβαλλόμενη πράξη παραβίαζε) το Άρθρο 23 του Συντάγματος (δικαίωμα εις ιδιοκτησίαν), 2) τα Άρθρα 26 (ελευθερία του συμβάλλεσθαι) και 28 (αρχή της ισότητας) του Συντάγματος και το Άρθρο 14 της Ευρωπαϊκής Συμβάσης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΣΔΑ)- (Απαγόρευση των διακρίσεων), σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, (προστασία ιδιοκτησίας) 3) το Άρθρο 24 του Συντάγματος (συνεισφορά εις δημόσια βάρη), 4) Δωδέκατο Πρωτόκολλο της ΕΣΔΑ (πάσας πολίτης απολαύει ισότητα ενώπιον στο νόμο και νομική προστασία), 5) την αρχή της αναλογικότητας και τέλος 6) το Διεθνές Σύμφωνο περί Κοινωνικών και Πολιτιστικών Δικαιωμάτων (κυρωτική εθνική Νομοθεσία 14/169). Καταρχάς, άξιον μνείας, πως η καθ' ης η αίτηση δεν ήγειρε τις οποιοσδήποτε προδικαστικές ενστάσεις Το δικαστήριο κατέληξε

ότι οι συγκεκριμένες προσφυγές δε μπορούσαν να επιτύχουν απαριθμώντας μια σειρά από λόγους, Αρχικά, και με παρόμοια γεγονότα στην δικαστική απόφαση επί της Προσφυγής Υπ' Αριθμό 589/2015¹, οι υπό εξέταση προσφυγές κρίθηκαν ότι λανθασμένα επεκτείνονται πέραν από την προσβολή της απόφασης (πρώτης) εφαρμογής του Νόμου (Ν. 57(II)/2014), σε οποιοσδήποτε αποφάσεις προηγήθηκαν του νόμου ή σε προηγούμενα έτη. Όσον αφορά την ουσία των ισχυρισμών των αιτητών, το Δικαστήριο επεσήμανε ότι δεν είχε εντοπίσει ούτε στην γραπτή τους αγόρευση, αλλά ούτε και στους δικογραφημένους λόγους ακύρωσης που υποβλήθηκαν, οποιαδήποτε αναφορά στη σημείωση 31(α) του Πρώτου Πίνακα Δελτίου Δαπανών του Νόμου, η οποία αποτελεί και την εξουσιοδοτική νομοθετική βάση (δέσμια αρμοδιότητα) προς εφαρμογή της επίδικης απόφασης για το έτος 2015. Επιπρόσθετα, καμία αναφορά στην αντισυνταγματικότητα της συγκεκριμένης σημείωσης δεν είχε γίνει. Συνεπώς, οι προβαλλόμενοι λόγοι ακύρωσης απορρίφθηκαν, καθώς αφήνουν τη σημείωση 31(α) του Νόμου, ως προς τη συνταγματικότητά της, αλώβητη. Καταλήγοντας, το Δικαστήριο απέρριψε τις προσφυγές, επιβεβαιώνοντας την πάγια νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου επί του θέματος, ήτοι ότι «θέματα συνταγματικότητας θα πρέπει να δικογραφούνται με σαφήνεια και λεπτομέρεια στην προσφυγή του εκάστοτε αιτητή και είναι ανέφικτη η έγερση τους στο στάδιο των αγορεύσεων μιας προσφυγής.».

1. Απόφαση ημερομηνίας 28.09.2018 της Προέδρου του Διοικητικού Δικαστηρίου κας. Καλλιγερου στην Προσφυγή Υπ' Αριθμό 589/2015, Παπαθεοδότης κ.ά v. Δημοκρατίας.

Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ)

Υπόθεση C-125/18, Marc Gómez del Moral Guasch κατά Bankia SA, Απόφαση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (τμήμα μείζονος συνθέσεως) 3 Μαρτίου 2019, ECLI:EU:C:2020:138 (καταχρηστικές ρήτρες συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές)

Case C-125/18, Marc Gómez del Moral Guasch v. Bankia SA, Judgment of the Court (Grand Chamber) 3 March 2020, ECLI:EU:C:2020:138

Στέφανος Στεφάνου, Τεταρτοετής Φοιτητής Τμήματος Νομικής, Πανεπιστήμιο Κύπρου
Stefanos Stefanou, Fourth-Year Student of the Department of Law, University of Cyprus

Το 38ο Πρωτοδικείο Βαρκελώνης, στην Ισπανία, προχώρησε στην παραπομπή σειράς προδικαστι-

κών ερωτημάτων στο ΔΕΕ, που ανέκυψε στο πλαίσιο της διαφοράς ανάμεσα στον Marc Gómez και την

ισπανική τράπεζα Bankia SA. Ειδικότερα, η διαφορά σχετίζεται με ρήτρα που περιέχεται στη δανειακή σύμβαση που συνήψε ο κύριος Gómez, με σκοπό τη χρηματοδότηση για την αγορά κατοικίας, όπου καθορίζεται το ύψος του επιτοκίου που θα πρέπει να καταβληθεί και το πώς αυτό διαμορφώνεται. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τους όρους της σύμβασης το επιτόκιο ήταν κυμαινόμενο και θα καθοριζόταν ανά εξάμηνο με βάση το μέσο επιτόκιο ταμειωτηρίων για ενυπόθηκα δάνεια άνω των τριών ετών, για την αγορά κατοικίας στην τιμή της αγοράς, στρογγυλοποιημένο κατά 0,25% επί πλέον. Στο πλαίσιο της αξιολόγησης του προβαλλόμενου ισχυρισμού του κύριου Gómez, περί καταχρηστικότητας της επίμαχης ρήτρας, το ισπανικό πρωτοδικείο έθεσε προδικαστικά ερωτήματα που σχετίζονταν με τη συμβατότητα της σχετικής κανονιστικής ρύθμισης που καθορίζει τον αναφερόμενο τρόπο υπολογισμού των κυμαινόμενων επιτοκίων με την Οδηγία 93/13 της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κατά πόσο οφείλουν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα να ενημερώνουν τους καταναλωτές σχετικά με την εξέλιξη του δείκτη, ο οποίος καθορίζει το επιτόκιο. Επίσης, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται εάν ζήτημα προκύπτει σχετικά με το αν και πώς θα αντικατασταθεί ο

παραπάνω δείκτης μέσω του οποίου υπολογίζεται το επιτόκιο. Το ΔΕΕ έκρινε αρχικά, ότι η ρήτρα συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου συναφθείσας μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία, η οποία προβλέπει ότι το εφαρμοστέο επιτόκιο στο δάνειο βασίζεται σε ένα από τους επίσημους δείκτες αναφοράς που προβλέπονται σε εθνική ρύθμιση, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας 93/13. Επίσης, το Δικαστήριο σημείωσε ότι στο πλαίσιο της απαίτησης διαφάνειας συμβατικής ρήτρας, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα οφείλουν να ενημερώνουν δεόντως τους δανειολήπτες, παρέχοντάς τους παράλληλα τη δυνατότητα να κατανοήσουν τη συγκεκριμένη λειτουργία του τρόπου υπολογισμού του εν λόγω επιτοκίου, και να αξιολογήσουν τις δυνητικά σημαντικές οικονομικές συνέπειες τέτοιας ρήτρας στις χρηματοπιστωτικές τους υποχρεώσεις. Καταλήγοντας, το Δικαστήριο τόνισε ότι σε περίπτωση ακυρότητας καταχρηστικής ρήτρας που ορίζει δείκτη αναφοράς για τον υπολογισμό κυμαινόμενου δανειακού επιτοκίου, θα υιοθετηθεί δείκτης προβλεπόμενος από τον νόμο, αφ' η στιγμής η συμφωνία μεταξύ των μερών δεν θα μπορούσε να συνεχίσει να βρίσκεται σε ισχύ, σε περίπτωση κατάργησης της σχετικής καταχρηστικής ρήτρας.

Συνεκδικασθείσες Υποθέσεις C-715/17, C-718/17 και C-719/17, Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Δημοκρατίας της Πολωνίας κ.λπ., Απόφαση του Δικαστηρίου (τρίτο τμήμα) 2 Απριλίου 2020, ECLI:EU:C:2020:257 (διεθνής προστασίας, επείγουσα κατάσταση λόγω αιφνίδιας εισροής υπηκόων τρίτων κρατών στο έδαφος κρατών μελών)

Joined Cases C-715/17, C-718/17 and C-719/17, European Commission v Republic of Poland and Others, Judgment of the Court (Third Chamber) 2 April 2020, ECLI:EU:C:2020:257

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κάλεσε το Δικαστήριο να διαπιστώσει ότι τα κράτη της Τσεχίας, Πολωνίας και Ουγγαρίας παραβίασαν τις υποχρεώσεις τους που απορρέουν από τα εφαρμοστέα ενωσιακά νομοθετήματα, αφ' η στιγμής δεν είχαν υποδείξει σε τακτά χρονικά διαστήματα τον προσήκοντα αριθμό αιτούντων διεθνή προστασία που μπορούσαν άμεσα να μετεγκατασταθούν στο έδαφός τους, υπέρ της Ελλάδας και της Ιταλίας. Τα γεγονότα, το Σεπτέμβριο του 2015 με την μαζική προσφυγική ροή προς την Ελλάδα και την Ιταλία, δημιούργησαν την ανάγκη διαμοιρασμού των αιτούντων ασύλου σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση. Τα τρία προαναφερθέντα κράτη αγνοώντας τις δεσμεύσεις μετεγκατάστασης τους δυνάμει του ενωσιακού δικαίου, δεν προέβησαν στην λήψη των απαραίτητων μέτρων. Απαράδεκτη κρίθηκε

ακόμα, από το Δικαστήριο της Ένωσης η προσπάθεια άρσης των παραβάσεων, ενόσω η προθεσμία είχε παρέλθει. Παράλληλα, τα κράτη σημείωσαν ότι είχαν το δικαίωμα να αρνηθούν τη μετεγκατάσταση, αφ' η στιγμής συνέτρεχαν εύλογοι λόγοι να θεωρηθεί συγκεκριμένο πρόσωπο-αιτητής διεθνούς προστασίας ως κίνδυνος για την εθνική ασφάλεια ή τη δημόσια τάξη. Ακολούθως, το Δικαστήριο απεφάνθη, πως για την επίκληση των όρων “απειλή δημόσιας τάξης” και “εθνικής ασφάλειας” θα πρέπει τα κράτη μέλη να στηρίζονται σε αντικειμενικά στοιχεία και όχι σε δυνητικούς κινδύνους. Τέλος, το Δικαστήριο διατύπωσε, πως τα σχετικά ευρωπαϊκά νομοθετήματα είχαν υποχρεωτική φύση και ως τέτοια, δεν επαφίενται στην διακριτική ευχέρεια κάθε κράτους-μέλους αν θα υποδεχθεί αιτούντες ασύλου.

Υπόθεση C-897/19 PPU, *Ruska Federacija κατά I.N.*, Απόφαση του Δικαστηρίου (τμήμα μείζονος συνθέσεως), 2 Απριλίου 2020, ECLI:EU:C:2020:262 (απαγόρευση των διακρίσεων, απουσία ισοδύναμης προστασίας υπηκόων άλλου κράτους)

Case C-897/19 PPU, Ruska Federacija v I.N., Judgment of the Court (Grand Chamber) 2 April 2020, ECLI:EU:C:2020:262

Το Ανώτατο Δικαστήριο της Κροατίας απέστειλε προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ, για το κατά πόσο το Άρθρο 18 της ΣΛΕΕ (απαγόρευση διακρίσεων) πρέπει να ερμηνευθεί κατά τρόπο που κράτος μέλος, το οποίο καλείται να αποφασίσει επί αίτησης για έκδοση υπηκόου κράτους που είναι μέλος του χώρου Σέγκεν, σε τρίτο κράτος, οφείλει να ενημερώσει σχετικά με την αίτηση έκδοσης το κράτος του χώρου Σέγκεν, και εάν υποχρεούται να παραδώσει τον υπήκοο στο εν λόγω κράτος, να διεξαγάγει διαδικασία για την οποία ζητείται η έκδοση, να του παραδώσει το εν λόγω πρόσωπο, εφαρμόζοντας τη συμφωνία περί της διαδικασίας παράδοσης.

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε πως το πρώτο στοιχείο, το οποίο πρέπει να ερευνά το κράτος είναι εάν στο κράτος, το οποίο υπέβαλε αίτημα έκδοσης, ο ενδιαφερόμενος δεν διατρέχει κίνδυνο θανατικής ποινής ή βασανιστηρίων ή άλλης απάνθρωπης ή εξευτελιστικής ποινής ή μεταχείρισης. Επίσης, το Δικαστήριο τόνισε, πως το κράτος έχει, βάσει του εθνικού δικαίου, δικαιοδοσία να ασκήσει δίωξη εναντίον του υπηκόου για πράξεις, οι οποίες έλαβαν

χώρα στην αλλοδαπή. Το Δικαστήριο σημείωσε, πως οι χώρες του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου προστατεύονται με τον ίδιο τρόπο, όπως και τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσον αφορά την έκδοση υπηκόου. Συνεπώς, υπήκοοι κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ) απολαμβάνουν παρόμοια δικαιώματα με τους υπηκόους κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ εξετάζονται και αντικειμενικοί παράγοντες γύρω από την απονομή δικαιοσύνης. Ακολούθως, το Δικαστήριο απαντώντας στο προδικαστικό ερώτημα σημείωσε ότι εάν κράτος μέλος έχει υποχρέωση εκτέλεσης αίτησης έκδοσης υπηκόου κράτους της ΕΖΕΣ, υποχρεούται να ενημερώσει το τελευταίο κράτος και ενδεχομένως, κατόπιν αιτήματος του συγκεκριμένου κράτους, να του παραδώσει τον υπήκοο αυτό, σύμφωνα με τις διατάξεις της συμφωνίας περί παραδόσεως, δεδομένου ότι το εν λόγω κράτος της ΕΖΕΣ έχει δικαιοδοσία δυνάμει του εθνικού δικαίου να ασκήσει δίωξη κατά του εμπλεκόμενου προσώπου για αδίκημα που έλαβε χώρα στην αλλοδαπή.

Υπόθεση C-532/18, GN, νομίμως εκπροσωπούμενη από τον ΗΜ κατά ΖΥ, ως εκκαθαρίστριας της *Niki Luftfahrt GmbH*, Απόφαση του Δικαστηρίου (τέταρτο τμήμα) 19 Δεκεμβρίου 2019, ECLI:EU:C:2019:1127 (ευθύνη αερομεταφορέων σε περίπτωση “δυστυχήματος”)

Case C-532/18, GN, represented for legal purposes by HM, v. ZU, acting as administrator in the insolvency of Niki Luftfahrt GmbH, Judgment of the Court (Fourth Chamber) 19 December 2019, ECLI:EU:C:2019:1127

Το Ανώτατο Δικαστήριο της Αυστρίας υπέβαλε στο ΔΕΕ προδικαστικό ερώτημα, αναφορικά με το αν το άρθρο 17 παράγραφος 1 της Σύμβασης του Μόντρεαλ, όπως αυτή ενσωματώνεται στο ενωσιακό δίκαιο (κανονισμός 2027/97) έχει την έννοια ότι υφίσταται «δυστύχημα» στην περίπτωση που αντικείμενο που χρησιμοποιείται για την εξυπηρέτηση των επιβατών προξενεί σωματικό τραυματισμό σε επιβάτη, χωρίς να είναι αναγκαίο να ερευνάνται εάν το δυστύχημα οφείλεται σε τυπικό κίνδυνο των αερομεταφορών.

Τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης αποδεί-

κνυαν πως ο τραυματισμός επιβάτιδος δεν σχετίζεται με κάποιο τυπικό κίνδυνο αεροπλοΐας (αναταράξεις, κλίση αεροπλάνου). Ακόμη, η πρακτική που έχουν υιοθετήσει οι αεροπορικές εταιρείες ενίσχυε το γεγονός του να μην αποζημιωθεί το θύμα. Το Δικαστήριο έκρινε, ότι το άρθρο 17 παράγραφος 1 1 της Σύμβασης του Μόντρεαλ θα έπρεπε να ερμηνευθεί κατά τρόπο, ώστε ο όρος «δυστύχημα» να καλύπτει όλες τις καταστάσεις που προκύπτουν επί αεροσκάφους, χωρίς να είναι αναγκαίο να ερευνάνται το κατά πόσο αυτές οφείλονται σε τυπικό κίνδυνο ή όχι των αερομεταφορών.

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ)

N.A. κ. Φινλανδίας, (Αιτ. αρ. 25244/18), 14 Φεβρουαρίου 2020 (ανεπαρκής αξιολόγηση κινδύνων ενδεχόμενης απέλασης αιτητή ασύλου στη χώρα καταγωγής)

N.A. v. Finland (App. no. 25244/18), 14 February 2020

Άρης Κολετζάκης, Τεταρτοετής Φοιτητής Τμήματος Νομικής, Πανεπιστήμιο Κύπρου
Aris Koletzakis, Fourth-Year Student, Department of Law, University of Cyprus

Η παρούσα προσφυγή κατατέθηκε από την κόρη δολοφονηθέντος Ιρακινού Σουνίτη στο οποίο απορρίφθηκε το αίτημα από τις Φινλανδικές αρχές για χορήγηση πολιτικού ασύλου. Ειδικότερα, η Υπηρεσία Μετανάστευσης της Φινλανδίας, δεν αποδέχθηκε τον ισχυρισμό ότι ο αιτητής θα αντιμετώπιζε οποιοδήποτε κίνδυνο δίωξης σε ενδεχόμενη επιστροφή του στο Ιράκ.

Είναι άξιο μνείας, ότι ο αιτητής είχε υπηρετήσει στο στρατό επί καθεστώτος Σαντάμ Χουσεΐν, είχε αργότερα εργαστεί σε μία εταιρεία αμερικανικών συμφερόντων και σε μεταγενέστερο στάδιο είχε ασχοληθεί με διερεύνηση υποθέσεων διαφθοράς στα πλαίσια εργοδότης του στο Υπουργείο Εσωτερικών του Ιράκ. Κρίσιμο κομβικό σημείο για την εξέλιξη της υπόθεσης και την άφιξη του αιτητή ασύλου και της οικογένειάς του στη Φινλανδία, ήταν η επικράτηση των Σιιτών Μουσουλμάνων στο Ιράκ, κάτι που έθεσε σε κίνδυνο την ίδια τη ζωή του. Συγκεκριμένα έλαβαν χώρα με σειρά εξελίξεως τα εξής γεγονότα: στις αρχές του 2015, ο ίδιος υπέστη επίθεση από συνάδελφό του που ανήκε στην κοινότητα των Σιιτών, λίγο αργότερα, τον Φεβρουάριο του ίδιου έτους έλαβε χώρα απόπειρα δολοφονίας εναντίον του, έπειτα τον Απρίλιο τοποθετήθηκε βόμβα στο αυτοκίνητό του, ενώ τον Μάιο η ίδια η κόρη του αιτητή ασύλου και προσφεύγουσα-αιτήτρια στην παρούσα προσφυγή, έπεσε θύμα απόπειρας απαγωγής. Οι Φινλανδικές αρχές απέρριψαν την αίτηση για χορήγηση ασύλου στον πατέρα της προσφεύγουσας, με αποτέλεσμα ο ίδιος να δολοφονηθεί μετ' επιστροφής του στο

Ιράκ. Η κόρη του δολοφονηθέντος προσέφυγε στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) ισχυριζόμενη ότι η απέλαση του πατέρα της στο Ιράκ συνιστούσε παράβαση των Άρθρων 2 (δικαίωμα στη ζωή) και 3 (απαγόρευση των βασανιστηρίων) της ΕΣΔΑ. Ειδικότερα, το ΕΔΔΑ ανέφερε ότι οι εγχώριες αρχές δεν έλαβαν επαρκώς υπόψη τους, ούτε την εν γένει επικρατούσα κατάσταση στο Ιράκ, σχετικά με τη διαμάχη Σιιτών και Σουνιτών, ούτε τις πληροφορίες σχετικά με δολοφονίες προσώπων που είχαν εργασθεί σε εταιρείες αμερικανικών συμφερόντων, ούτε συνέδεσαν αυτήν την πραγματικότητα με τα στοιχεία που παρουσίασε ενώπιόν τους ο αιτητής ασύλου και μετέπειτα δολοφονηθείς Ιρακινός. Το ΕΔΔΑ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η ποιότητα της αξιολόγησης στα πλαίσια της αίτησης από τις Φινλανδικές αρχές των σχετικών πραγματικών περιστατικών, όπως επίσης και του ρίσκου στο οποίο το αναφερόμενο πρόσωπο θα εκτίθετο με την επιστροφή του στο Ιράκ, δεν ανταποκρίνεται στις απορρέουσες εκ των Άρθρων 2 (δικαίωμα στη ζωή) και 3 (απαγόρευση των βασανιστηρίων) υποχρεώσεις τους. Ως εκ τούτου, το ΕΔΔΑ σημείωσε ότι οι Φινλανδικές αρχές γνώριζαν ή όφειλαν να γνωρίζουν, ότι τυχόν επιστροφή του πατέρα της προσφεύγουσας στο Ιράκ θα εξέθετε τη ζωή του τελευταίου σε κίνδυνο ή ότι θα υπήρχε το ρίσκο κακομεταχείρισής του. Ακολούθως, το ΕΔΔΑ καταδίκασε το Φινλανδικό κράτος σε καταβολή του ποσού των 20.000 ευρώ ως αποζημίωση για ηθική βλάβη και 4.500 ευρώ για δικαστικά έξοδα.

GAUGHRAN κ. Ηνωμένου Βασιλείου (Αιτ. αρ. 45245/15), 13 Φεβρουαρίου 2020 (διατήρηση για αόριστο χρονικό διάστημα προσωπικών δεδομένων καταδικασθέντα)

GAUGHRAN v. United Kingdom (App. no. 45245/15), 13 February 2020

Η παρούσα προσφυγή αφορούσε αόριστη διατήρηση προσωπικών δεδομένων από την Ιρλανδική

Αστυνομία (Αστυνομία), ατόμου που είχε καταδικασθεί για αδίκημα σχετιζόμενο με οδήγηση υπό την

επήρεια αλκοόλης. Συγκεκριμένα, στα πλαίσια της σύλληψης του προσφεύγοντος από την Αστυνομία το 2008, είχαν συλλεγεί από τον τελευταίο, δείγμα γενετικού υλικού, δακτυλικά αποτυπώματα και φωτογραφία. Ενώ το δείγμα γενετικού υλικού του προσφεύγοντος, καταστράφηκε από την Αστυνομία το 2015, η Αστυνομία συνέχιζε να διατηρεί στα αρχεία της, το προφίλ DNA, τα δακτυλικά αποτυπώματα όπως επίσης και τη φωτογραφία του προσφεύγοντος από τη σύλληψη. Στα πλαίσια εξέτασης της προσφυγής, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) σημείωσε, πως η πλειοψηφία των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, ως απόρροια των υποχρεώσεών τους από την υπογραφή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), είχαν θεσμοθετήσει χρονικό περιορισμό ως προς τη διατήρηση των αναφερόμενων προσωπικών δεδομένων. Εν αντιθέσει, το Ηνωμένο Βασίλειο ήταν μεταξύ των κρατών που κατά παράβαση των υποχρεώσεών του, επέτρεπε την χρονικά αόριστη διατήρηση των αναφερόμενων προσωπικών δεδομένων καταδικασθέντων. Κρίσιμο στοιχείο της υπό εξέταση υποθέσεως συνιστά το γεγονός, ότι το Ηνωμένο Βασίλειο δεν είχε θεσπίσει συγκεκριμένες διασφαλίσεις για τα επηρεαζόμενα πρόσωπα, ως προς την χρονικά αό-

ριστη διατήρηση των προσωπικών τους δεδομένων, όπως είναι η φύση και η σοβαρότητα του αδικήματος. Ειδικότερα, η Αστυνομία διατηρούσε στα αρχεία της τα αναφερόμενα προσωπικά δεδομένα για αόριστο χρονικό διάστημα, ανεξάρτητα από τη φύση και τη σοβαρότητα του σχετικού αδικήματος. Επιπλέον, η Αστυνομία είχε τη δυνατότητα διαγραφής τους, μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις και ως εκ τούτου ο προσφεύγων δεν είχε νομικά το δικαίωμα να ζητήσει τη διαγραφή τους, ισχυριζόμενος ότι αυτά δεν ήταν πλέον απαραίτητα για την Αστυνομία σε συνάρτηση, μεταξύ άλλων, με την ηλικία του επηρεαζόμενου ατόμου, τη φύση και τη σοβαρότητα του αδικήματος, όπως επίσης και του χρονικού διαστήματος που είχε παρέλθει από τη διάπραξη αυτού. Ως εκ τούτου, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η αναφερόμενη κατακράτηση των προσωπικών δεδομένων του προσφεύγοντα συνιστούσε δυσανάλογη επέμβαση στο δικαίωμα για σεβασμό της ιδιωτικής ζωής και ως εκ τούτου, μη αναγκαία για μία δημοκρατική κοινωνία. Καταλήγοντας, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι το Ηνωμένο Βασίλειο είχε παραβιάσει το Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ (δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής), τονίζοντας ότι η διαπίστωση της παράβασης συνιστούσε επαρκή δίκαιη ικανοποίηση για την ηθική βλάβη του προσφεύγοντος.

BEIZARAS και LEVICKAS κ. Λιθουανίας (Αιτ. αρ. 41288/15), 14 Ιανουαρίου 2020 (διάκριση λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, ανεπάρκεια αποτελεσματικής εθνικής προστασίας) Άρθρα 8, 13, 14, 35 ΕΣΔΑ)

BEIZARAS and LEVICKAS v. Lithuania (App. no. 41288/15), 14 January 2020

Η υπό εξέταση απόφαση του ΕΔΔΑ αφορά προσφυγή που ασκήθηκε από ομόφυλο ζευγάρι κατά της Δημοκρατίας της Λιθουανίας, σχετικά με την άρνηση των αρμόδιων αρχών να διερευνήσουν σχόλια μίσους τα οποία δέχθηκε στο πλαίσιο δημοσίευσης μιας προσωπικής τους στιγμής σε διαδικτυακό μέσο κοινωνικής δικτύωσης. Κατ' αρχάς, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παράβαση του δικαιώματος αποτελεσματικής εθνικής ένδικης προστασίας αναφορικά με την καταγγελία των προσφευγόντων, ως αυτό διασφαλίζεται από το Άρθρο 13 της ΕΣΔΑ, λόγω της διακριτικής μεταχείρισης που είχαν υποστεί βάσει του σεξουαλικού τους προσανατολισμού. Ως προς αυτήν την παράβαση, το ΕΔΔΑ ανέφερε σχετικά, ότι από τη νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Λιθουανίας διαφαίνεται ότι το τελευταίο δεν είχε τη δυνατότητα να καταστήσει σαφέστερα τα κριτήρια που θα πρέπει να εφαρμόζονται σε υποθέσεις ρητορικής μίσους αυξημένης σοβαρότητας. Παράλληλα, η Λιθουανική εθνική έννομη τάξη δεν

είχε θεσπίσει αποτελεσματικό ένδικο μέσο προστασίας των ομόφυλων ζευγαριών ως προς επιθέσεις μίσους εναντίον τους. Επιπρόσθετα, το ΕΔΔΑ, έκρινε ότι ο ομοφυλοφιλικός προσανατολισμός του ζεύγους διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο σχετικά με τον τρόπο που οι αρμόδιες εθνικές αρχές είχαν αντιμετωπίσει την καταγγελία τους, σημειώνοντας ότι οι προσφεύγοντες υπέστησαν δυσμενή διάκριση λόγω του σεξουαλικού τους προσανατολισμού, προσβάλλοντας σε συνάφεια και το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής. Καταλήγοντας, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η Λιθουανία είχε παραβιάσει το Άρθρο 14 (απαγόρευση των διακρίσεων) σε συνάφεια με το Άρθρο 8 (δικαίωμα σεβασμού ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής) και το Άρθρο 13 (δικαίωμα πραγματικής προσφυγής), καταδικάζοντας την τελευταία στην καταβολή ποσού 5.000 ευρώ για ηθική βλάβη και ποσού 5.000 ευρώ για δικαστικά έξοδα.

N.D. και N.T. κ. Ισπανίας (Αιτ. αρ. 8675/15 και 8697/15), 13 Φεβρουαρίου 2020 (παράνομη διέλευση συνόρων, έλλειψη εξατομικευμένης απόφασης απέλασης αποτέλεσμα της συμπεριφοράς του αιτητή)

N.D. and N.T. v. Spain (Application no. 8675/15 and 8697/15), 13 February 2020

Στην παρούσα υπόθεση, οι προσφεύγοντες είχαν επιχειρήσει να εισέλθουν στην επικράτεια της Ισπανίας παράνομα μέσω διέλευσης χερσαίων συνόρων, εκμεταλλευόμενοι τον μεγάλο αριθμό των συμμετεχόντων σ' εκείνη την προσπάθεια. Οι προσφεύγοντες μετά και από την αποτυχημένη τους προσπάθεια, συνελήφθησαν από την αρμόδια αρχή των συνόρων της Ισπανίας και οδηγήθηκαν πίσω στο Μαρόκο απ' όπου προήλθαν. Σημειώτέο πως, η Ισπανική έννομη τάξη έδιδε τη δυνατότητα στα άτομα να αναζητήσουν τη νόμιμη είσοδό τους στην ισπανική επικράτεια αξιοποιώντας διάφορα μέσα, όπως ήταν η αίτηση διεθνούς προστασίας, μέσα που δεν αξιοποίησαν οι προσφεύγοντες μετά την είσοδό τους στη χώρα. Το ΕΔΔΑ, τόνισε όχι μόνο την παράνομη είσοδο των προσφευγόντων στην ισπανική επικράτεια, αλλά και την παράλειψη τους να αξιοποιήσουν τα διαθέσιμα εθνικά ένδικα

μέσα νόμιμης εισόδου τους στο κράτος. Με αυτό ως κύριο επιχείρημα, κατέληξε πως δεν υπήρξε οποιαδήποτε παράβαση εκ μέρους της Ισπανίας αναφορικά με την υποχρέωση της να συμμορφώνεται με τις πρόνοιες του Άρθρου 4 του Τέταρτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ (απαγόρευσης ομαδικής απέλασης αλλοδαπών). Τέλος, το ΕΔΔΑ τόνισε πως δεν προκλήθηκε παράβαση ούτε του Άρθρου 13 της ΕΣΔΑ (δικαίωμα πραγματικής προσφυγής), αφ' η στιγμής η απουσία εξατομικευμένης διαδικασίας αναφορικά με την απέλαση ήταν αποτέλεσμα της συμπεριφοράς των ίδιων των προσφευγόντων, ήτοι την απόφασή τους να μην τηρήσουν/ συμμορφωθούν με τις εθνικές διαδικασίες εξασφάλισης άδειας εισόδου και την παράνομη διέλευσή τους από τα χερσαία σύνορα της Ισπανίας. Ως εκ τούτου, το ΕΔΔΑ προχώρησε στην απόρριψη της προσφυγής.

CIUPERCESCU κ. Ρουμανία (Αρ. 3) (Αιτ. αρ. 41995/14 και 50276/15), 7 Ιανουαρίου 2020 (απαγόρευση απάνθρωπης μεταχείρισης, συνθήκες κράτησης φυλακισμένων, οικογενειακή ζωή)

CIUPERCESCU v. Romania (Application no. Ar.41995/14 and 50276/15), 7 January 2020

Εν προκειμένω, ο προσφεύγων καταδικασθείς σε δεκαοχτώ χρόνια φυλάκισης, υπήρξε κρατούμενος π σε περισσότερα από ένα σωφρονιστικά ιδρύματα της Ρουμανίας. Μετά από ενδελεχή μελέτη των γεγονότων της υπόθεσης το ΕΔΔΑ, έκρινε ότι υπήρξε παράβαση του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ (απαγόρευση βασανιστηρίων και απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης), λαμβάνοντας υπόψη τις συνθήκες κράτησης που επικρατούσαν στα σωφρονιστικό ίδρυμα *Giurgiu*. Πέραν από το προαναφερόμενο ίδρυμα το ΕΔΔΑ, έκρινε ότι υπήρξε εκ νέου παράβαση του Άρθρου 3, λόγω των συνθηκών κράτησης (υπερπληθυσμός και ανεπαρκής θέρμανση) που υπήρχαν κατά το πρώτο διάστημα παραμονής του προσφευγόντος στο σωφρονιστικό ίδρυμα *Jilava*, απορρίπτοντας τον ισχυρισμό για συνέχιση της παράβασης μέχρι το σημείο μεταφοράς του προσφευγόντος σε άλλο σωφρονιστικό ίδρυμα. Άξιο μνείας, συνιστά το γεγονός ότι ο προσφεύγων είχε προσφύγει στα εθνικά δικαστήρια σχετικά με τις συνθήκες κράτησής του και είχαν ληφθεί αποφάσεις δυνάμει των οποίων οι αρμόδιες αρχές όφειλαν να προχωρήσουν

σε βελτίωση των συνθηκών. Οι όποιες όμως ενέργειες είχαν ληφθεί από τις αρμόδιες αρχές για βελτίωση του επιπέδου κράτησης του προσφευγόντος δεν ήταν επαρκείς, ώστε να μην υφίσταται παράβαση του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ (απαγόρευση βασανιστηρίων και απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης).

Αναφορικά με το επιχείρημα του αιτούντος περί, αδυναμίας των αρχών να αντιμετωπίσουν συγκεκριμένα ιατρικά του προβλήματα, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δεν υπήρξε παράβαση του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ (απαγόρευση βασανιστηρίων και απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης). Παράλληλα, το ΕΔΔΑ απέρριψε τον ισχυρισμό του προσφευγόντος ότι η αδυναμία επικοινωνίας μέσω διαδικτυακών μεθόδων με τη σύζυγό του συνιστούσε παράβαση του Άρθρου 8 της ΕΣΔΑ (σεβασμός της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής), τονίζοντας ότι υπήρχαν στη διάθεση του άλλες μέθοδοι επικοινωνίας. Ως εκ τούτου, το ΕΔΔΑ καταδίκασε το κράτος της Ρουμανίας επιδικάζοντας αποζημιώσεις της τάξης των 3.000 ευρώ για ηθική βλάβη.

GAUCI και άλλοι κ. Μάλτα. (Αιτ. αρ. 57752/16), 8 Ιανουαρίου 2020 (προστασία και απόλαυση δικαιώματος απόκτησης περιουσίας, απαλλοτρίωση, αναιτιολόγητη καθυστέρηση στην καταβολή αποζημίωσης)

GAUCI and others v. Malta (Application no. 57752/16), 8 January 2020

Η παρούσα υπόθεση σχετίζεται με τη διαδικασία απαλλοτρίωσης της ακίνητης ιδιοκτησίας των προσφευγόντων από τις αρμόδιες αρχές της Μάλτας «χάριν εξυπηρέτησης δημοσίου συμφέροντος». Συγκεκριμένα, οι προσφεύγοντες στρεφόμενοι προσέφυγαν από κοινού ενώπιον του ΕΔΔΑ, κατά της Μάλτας, ισχυρίστηκαν ότι η απαλλοτρίωση της γης τους δεν εξυπηρετούσε κανένα δημόσιο συμφέρον, τονίζοντας παράλληλα ότι η γη τους είχε παραμείνει ανεκμετάλλευτη για αρκετά χρόνια, ενώ οι ίδιοι δεν είχαν λάβει καμία αποζημίωση για την πράξη απαλλοτρίωσης. Αναφορικά με την καταβολή αποζημίωσης, αξίζει να σημειωθεί διάταγμα εθνικού δικαστηρίου δυνάμει του οποίου η κυβέρνηση της Μάλτας είχε την υποχρέωση καταβολής σχετικής αποζημίωσης στους ιδιοκτήτες, κάτι που δεν είχε όμως συμβεί. Το ΕΔΔΑ, εξετάζοντας όλα τα γεγονότα, προέβη στις εξής διαπιστώσεις ανα-

φορικά με τα εγειρόμενα ζητήματα. Αφενός μεν, το ΕΔΔΑ τόνισε πως η πράξη απαλλοτρίωσης συνιστούσε μέτρο που είχε ληφθεί στα πλαίσια της πολιτικής οικονομικής μεταρρύθμισης που είχε υιοθετηθεί από την κυβέρνηση της Μάλτας και ως εκ τούτου, ως μέτρο εξυπηρετούσε το δημόσιο συμφέρον. Αφετέρου δε, το ΕΔΔΑ, σημείωσε πως η αναιτιολόγητη καθυστέρηση της καταβολής, της δια νόμου προβλεπόμενης αποζημίωσης, για διάστημα περίπου 60 ετών, επέφερε συνεχιζόμενη παράλειψη οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας και συνεπώς συνιστά παράβαση του Άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ (προστασία σε ιδιοκτησία). Καταλήγοντας, είναι αξιοσημείωτο, ότι το ΕΔΔΑ για σκοπό απόδοσης δικαιοσύνης και κατά το δυνατόν καλύτερης αποκατάστασης/επανόρθωσης των αιτητών, επιδίκασε αποζημιώσεις ύψους 150.000 ευρώ στους προσφεύγοντες για υλική ζημιά.

Ο κορωνοϊός στη νομολογία

ΑΔ, Ιωάννου ν. Δημοκρατίας, Ποινική Έφεση Αρ. 223/2019, 8 Απριλίου 2020 (αμφισβήτηση κράτησης, κορωνοϊός, κάνναβη, ευπαθής ομάδα)

SC, Ioannou v. The Republic, Criminal Appeal No. 223/2019, 8 April 2020

Δέσποινα Ιβάνοβα, Δικηγόρος στην Κυριάκος Χρ. Μούσκος Δ.Ε.Π.Ε.

Despina Ivanova, Advocate at Kyriacos Chr. Mouscos L.L.C.

Η παρούσα απόφαση εκδόθηκε στο πλαίσιο έφεσης, με την οποία αμφισβητείται η ορθότητα της απόφασης του Κακουργιοδικείου για κράτηση του Εφεσείοντα μέχρι την ημερομηνία διεξαγωγής της δίκης του, ήτοι την 6.05.2020. Στον Εφεσείοντα προσάπτονται διάφορες κατηγορίες, μεταξύ των οποίων η κατοχή ελεγχόμενου φαρμάκου τάξεως Β και η κατοχή ελεγχόμενου φαρμάκου τάξεως Β με σκοπό την προμήθεια, ήτοι 36 κιλά και περίπου 163 γραμμάρια κάνναβης. Στο πλαίσιο της ποινικής υπόθεσης, η Κατηγορούσα Αρχή-Εφεσίβλητη ζήτησε όπως ο Εφεσείων παραμείνει υπό κράτηση, διότι υπάρχει κίνδυνος μη προσέλευσης

του στη δίκη. Εντούτοις, ο συνήγορος του Εφεσείοντα αναφέρθηκε στις προσωπικές περιστάσεις του τελευταίου λέγοντας ότι αυτός ανήκει σε ευπαθή ομάδα, έχει αφαιρέσει τον έναν από τους δύο νεφρούς του, τον οποίο προσέφερε για μεταμόσχευση στην αδελφή του και επομένως, η παραμονή του στις φυλακές εγκυμονεί ιδιαίτερους κινδύνους σε αυτή την περίοδο της πανδημίας του κορωνοϊού. Ανέφερε, επίσης, πως ο Εφεσείων είναι οικογενειάρχης, πολύτεκνος και δεν έχει δεσμό με οποιαδήποτε άλλη χώρα εκτός από την Κύπρο. Δεδομένου ότι στα μέτρα που λήφθηκαν για την καταπολέμηση της πανδημίας του κορωνοϊού είναι και το

κλείσιμο των αεροδρομίων και λιμανιών, αλλά και των οδοφραγμάτων της Κυπριακής Δημοκρατίας, εισηγήθηκε ότι δεν υπάρχει σοβαρός κίνδυνος μη εμφάνισης του Εφесеϊόντα στο Δικαστήριο κατά την ημερομηνία που ορίστηκε η υπόθεση για ακρόαση.

Το Ανώτατο Δικαστήριο κατόπιν εξέτασης των ενόπιων του στοιχείων κατέληξε στο συμπέρασμα πως η πρωτόδικη απόφαση για κράτηση του Εφесеϊόντα μέχρι τη δίκη του είναι ορθή λαμβάνοντας υπόψη, *inter alia*, τη σοβαρότητα των αδικημάτων που αντιμετωπίζει ο Εφесеϊόντας, τονίζοντας πως

οι Αρχές των Φυλακών θα πρέπει να λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα, ώστε να διαφυλαχθεί η υγεία του Εφесеϊόντα κατά τον χρόνο της κράτησης, ενόψει και της πανδημίας του κορωνοϊού. Τέλος, το Δικαστήριο σημείωσε πως δεδομένου ότι η ημερομηνία ακρόασης της υπόθεσης του Εφесеϊόντα είναι στις 6.05.2020, δεν μπορεί να αποκλειστεί η πιθανότητα άρσης των περιοριστικών μέτρων νωρίτερα, αλλά ούτε και μπορεί να παραβλεφθεί η δυνατότητα κάποιου να περάσει στις κατεχόμενες περιοχές της Κυπριακής Δημοκρατίας, όχι από τα οδοφράγματα, αλλά από τη γραμμή αντιπαράταξης.

Πρωτοδικείο Κοζάνης, Απόφαση Υπ. Αρ. 204/2020, Μονομελές Πρωτοδικείο Κοζάνης, 24 Μαρτίου 2020 (ασφαλιστικά μέτρα, ρύθμιση επικοινωνίας απώτερων ανιόντων (παππούδων) με ανήλικη εγγονή, COVID-19, Skype, Viber)

Kozani's Court of First Instance, Decision N. 204/2020, Single Member Court of First Instance of Kozani, 24 March 2020

Αιτητές στην εν λόγω αίτηση είναι ο παππούς και η γιαγιά της ανήλικης κόρης της Καθ' ης η Αίτησης και του αποβιώσαντα υιού τους και με την οποία ζητούν, μεταξύ άλλων, να ρυθμιστεί προσωρινά το δικαίωμα επικοινωνίας τους με την εγγονή τους. Σημειώτέον, πως η ανήλικη, ηλικίας πεντέμισι ετών σήμερα, κατά τη διάρκεια του γάμου των γονέων της είχε τυπικές σχέσεις και επικοινωνία με τους αιτούντες, περίπου μία φορά ετησίως, κυρίως λόγω των κακών σχέσεων των τελευταίων με τον πατέρα της. Μολαταύτα, όταν το καλοκαίρι του 2019 ο υιός τους απεβίωσε, οι Αιτούντες επεδίωξαν να έχουν επικοινωνία με την ανήλικη και η Καθ' ης η Αίτηση συναίνεσε στην επικοινωνία και παρέδιδε το τέκνο σε αυτούς, προκειμένου να ασκήσουν το δικαίωμα επικοινωνίας τους. Εντούτοις, ανέκυψαν διαφωνίες ως προς τη χρονική διάρκεια της επικοινωνίας με την ανήλικη, με αποτέλεσμα οι Αιτούντες να ζητήσουν τον καθορισμό της από το Δικαστήριο και δια προσωρινής διαταγής, που χορηγήθηκε τον Νοέμβριο του 2019 και όρισε ότι η επικοινωνία τους με

την ανήλικη θα πραγματοποιείται το δεύτερο ΠαρασκευοΣαββατοκύριακο κάθε μήνα, προς την οποία οι αντίδικοι συμμορφώνονται, χωρίς όμως να έχει επέλθει εξομάλυνση των σχέσεων τους.

Λαμβάνοντας όλα τα ανωτέρω υπόψη το Δικαστήριο αποφάσισε πως το δικαίωμα επικοινωνίας των Αιτητών με την ανήλικη εγγονή τους να ασκείται προσωρινά, στην Κοζάνη το δεύτερο Σάββατο εκάστου μηνός και κατά τη διακριτική ευχέρεια της Καθ' ης η Αίτησης με δυνατότητα να παραλαμβάνουν και να παραδίδουν οι Αιτούντες την ανήλικη εντός των καθορισμένων ωρών. Το Δικαστήριο επίσης, τόνισε πως κατά τη διάρκεια ισχύος των κατεπειγόντων μέτρων αντιμετώπισης των αρνητικών συνεπειών της εμφάνισης του κορωνοϊού COVID-19 και της ανάγκης περιορισμού της διάδοσης του, η Καθ' ης - μητέρα έχει το δικαίωμα να αρνηθεί την επικοινωνία της ανήλικης με τους Αιτούντες με φυσική παρουσία, επιτρέποντας την επικοινωνία τηλεφωνικά, είτε μέσω των εφαρμογών Skype ή Viber δύο φορές την εβδομάδα διάρκειας 10 λεπτών.

Δικαστήριο Προστασίας Αγγλίας και Ουαλίας, E (Εμβόλιο) [2021] ΑΟΔΠ 7 (20 Ιανουαρίου 2021) (κορωνοϊός, ανάκανο πρόσωπο, εμβόλιο κατά του κορωνοϊού, καλύτερο συμφέρον (best interest))

Court of Protection of England and Wales, E (Vaccine) [2021] EWCOP 7 20 January 2021

Το Δικαστήριο Προστασίας της Αγγλίας και Ουαλίας κλήθηκε να αποφανθεί στην παρούσα αίτηση κατά πόσο θα έπρεπε να λάβει το εμβόλιο κατά του κορωνοϊού μία 80χρονη γυναίκα (η Ε), η οποία είχε

διαγνωστεί με άνοια και σχιζοφρένεια πριν μία εικοσαετία και η οποία από τον Μάρτιο του 2020 ζούσε σε ένα κέντρο φροντίδας στο Λονδίνο. Ως προς τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, στις αρχές Ιανουα-

ρίου του 2021 προσφέρθηκε στην Ε εμβόλιο κατά του κορωνοϊού, όπου ο υιός της έφερε ένσταση στον εμβολιασμό της. Ως αποτέλεσμα, οι νόμιμοι αντιπρόσωποι της Ε καταχώρησαν την παρούσα αίτηση ζητώντας δήλωση του Δικαστηρίου στη βάση του Mental Capacity Act 2005 ότι θα ήταν νόμιμο και προς το συμφέρον της Ε να λάβει το εν λόγω εμβόλιο όσο το δυνατόν συντομότερα. Η ένσταση του που καταχωρήθηκε από τον υιό της Ε βασιζόταν κυρίως σε λόγους που αφορούσαν την αποτελεσματικότητα του εμβολίου, την ταχύτητα με την οποία εγκρίθηκε και διατέθηκε στο κοινό και κατά πόσο αυτό εξετάστηκε επαρκώς στην ομάδα ατόμων που εμπίπτει η μητέρα του.

Το Δικαστήριο, μεταξύ άλλων, αναφέρθηκε στην ανικανότητα της Ε να αξιολογήσει τις πληροφορίες σχετικά με την πανδημία του κορωνοϊού, αλλά και να σταθμίσει τυχόν μειονεκτήματα και πλεονεκτήματα της λήψης του εμβολίου. Για να καθορίσει το τι θα ήταν προς το συμφέρον της Ε, ως επιβάλλεται από το σχετικό νομοθετικό πλαίσιο, εξέτασε στο μέτρο που είναι εύλογα αποδεκτό τις προηγούμενες και παρούσες επιθυμίες, πεποιθήσεις ή/και αξίες της που θα ήταν πιθανό να επηρέαζαν τη βούληση της εάν αυτή είχε την ικανότητα. Προς τούτο, συνέβαλε το γεγονός ότι η Ε πριν διαγνωστεί με άνοια είχε λάβει το εμβόλιο της

γρίπης (influenza vaccine), καθώς και το εμβόλιο κατά της γρίπης των χοίρων (swine flu) το 2009, ακολουθώντας τις εκάστοτε συμβουλές για τη δημόσια υγεία. Περαιτέρω, προκειμένου να εξάγει ασφαλή συμπεράσματα στηρίχθηκε, *inter alia*, σε μία μαγνητοσκοπημένη συνομιλία της Ε με το νόμιμο αντιπρόσωπό της και ένα ιατρό που την περιθάλπει στο κέντρο που φιλοξενείται, όπου αφού της εξήγησαν την ύπαρξη της ασθένειας του κορωνοϊού και του εμβολίου και αφού την ρώτησαν εάν θα ήθελε να εμβολιαστεί η ίδια απάντησε «*Whatever is best for me. What do I have to do?*». Επιπλέον, το Δικαστήριο ανέφερε πως η στάθμιση που πρέπει να γίνει είναι μεταξύ του πραγματικού κινδύνου για τη ζωή της Ε από αυτή την «*ύπουλη και ανησυχητική*» ασθένεια και της μη αναγνωρισμένης πιθανότητας ανεπιθύμητης παρενέργειας από τον ιό.

Υπό το φως των πιο πάνω και ένεκα του ότι οι προοπτικές για την Ε σε περίπτωση προσβολής από τον ιό δεν είναι ευνοϊκές, αντιμετωπίζοντας τον κορωνοϊό ως ένα θανατηφόρο κίνδυνο και σημειώνοντας πως ο εμβολιασμός μειώνει δραματικά αυτόν τον κίνδυνο, το Δικαστήριο χωρίς δισταγμό κατέληξε ότι ήταν προς το καλύτερο συμφέρον (best interest) της Ε να λάβει το εμβόλιο κατά του κορωνοϊού.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Συνέντευξη της Επιτρόπου Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα κ. Ειρήνης Λοϊζίδου-Νικολαΐδου

Interview of the Commissioner for Personal Data Protection Mr. Irini Loizidou-Nikolaidou

Η συνέντευξη που ακολουθεί, αφορά την προστασία των προσωπικών δεδομένων των πολιτών, την εποχή του κορωνοϊού. Ευχαριστούμε ιδιαίτερα την κ. Ειρήνη Λοϊζίδου-Νικολαΐδου, Επίτροπο Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα για τη θετική ανταπόκριση στην πρόσκλησή μας και για τον χρόνο της.

1. Στην πρωτόγνωρη περίοδο που διανύσαμε σχετικά με τα νέα δεδομένα που είχαμε να αντιμετωπίσουμε και τα μέτρα που εφαρμόστηκαν από την κυβέρνηση για την έγκαιρη και αποτελεσματική εξάπλωση του covid19 στη χώρα μας, κατά πόσο υπήρχε συνεργασία των αρχών με το Γραφείο της Επιτρόπου προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ως εποπτική αρχή, σχετικά με την θωράκιση των προσωπικών δεδομένων των πολιτών;

Τα πρωτοφανή δεδομένα της περιόδου που διανύσαμε και ακόμα διανύουμε, ήταν και για τους συνεργάτες μου και για εμένα προσωπικά, ακόμα μία πρόκληση. Ο ρόλος μας ήταν διττός. Αφενός, στα πλαίσια της διαβούλευσης με το Γραφείο μου, δυνατότητα την οποία ενεργοποίησαν τόσο οι δημόσιες αρχές, όσο και οι ιδιωτικοί οργανισμοί, καταλήγαμε εκ προοιμίου σε αποδεκτές και ασφαλείς λύσεις για τους πολίτες. Αφετέρου, παρακολουθούμε την επόμενη μέρα των εφαρμογών και των μέτρων που λήφθηκαν για να αντιμετωπίσουν την απειλή, για να διασφαλίσουμε ότι, τα δεδομένα των πολιτών που είχαν συλλεγεί για συγκεκριμένο σκοπό και χρονικό διάστημα, καταστρέφονται και δεν τυγχάνουν μεταγενέστερης ασύμβατης επεξεργασίας από τον οποιοδήποτε.

2. Υπάρχουν διάφορες απόψεις όσον αφορά την προστασία της ιδιωτικότητας και των προσωπικών δεδομένων εν καιρώ κορωνοϊού. Ποια, λοιπόν, η γνώμη σας για τον ισχυρισμό της παράβασης του άρθρου 15 της ΕΣΔΑ; Τα μέτρα που λήφθηκαν στην Κύπρο για την αντιμετώπιση του κορωνοϊού ήταν όντως αναγκαία και κατάλληλα από την σκο-

πιά της προστασίας των προσωπικών δεδομένων;

Δεν υπήρξε, ούτε δικαιολογείτο να υπάρξει κατάργηση των προσωπικών δεδομένων. Αυτό που συνέβη ήταν περιορισμός της ιδιωτικότητας σε ένα βαθμό για την εξυπηρέτηση ενός υπέρτερου συμφέροντος, αυτού της δημόσιας υγείας και ασφάλειας. Είναι αναντίλεκτο ότι ήταν μία από τις περιπτώσεις που η προστασία των προσωπικών δεδομένων, η οποία δεν αποτελεί απόλυτο δικαίωμα, θα έπρεπε να κάνει ένα βήμα πίσω έναντι της υγείας και της ζωής των πολιτών. Ο δικός μας ρόλος ως η αρμόδια Αρχή για την παρακολούθηση της συμμόρφωσης με τις πρόνοιες του Κανονισμού και όχι μόνο, ήταν ακριβώς να βρίσκουμε κάθε φορά τον τρόπο, μέσα από διορθωτικές, συμβουλευτικές αλλά και επιβαλλόμενες ενέργειες να εξυπηρετούμε και τους δύο σκοπούς σε μία ισορροπία. Η Αρχή της Αναλογικότητας (ελαχιστοποίησης) προσαρμόστηκε απόλυτα σε όλες τις περιπτώσεις με αποτέλεσμα να εξυπηρετείται ο στόχος της πολιτείας να προστατεύει τους πολίτες της και να τους ενισχύει, την ίδια ώρα χωρίς να καταργεί και την

ιδιωτικότητα τους. Συγκρίνοντας τα αποτελέσματα της Κύπρου με αυτά άλλων χωρών, πιστεύω ότι, οι πολίτες συμφωνούν ότι, τα μέτρα που λήφθηκαν στην Κύπρο ήταν στα πλαίσια της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας και επιτεύχθηκε το επιθυμητό αποτέλεσμα.

3. Όταν είχαμε τα πρώτα κρούσμα υπήρξε έντονη συζήτηση για την αποκάλυψη της ταυτότητας ιατρού που νόσησε από κορωνοϊό. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι αυτό ήταν αναγκαίο ώστε να ενημερωθούν ασθενείς που ήρθαν σε επαφή μαζί τους; Γενικά, πως κρίνετε την ανακοίνωση προσωπικών δεδομένων ασθενών κορωνοϊού για σκοπούς ενημέρωσης του κοινού;

Η κατεύθυνση που είχαμε δώσει στην δημοσιογραφική κοινότητα, κυρίως, γι' αυτό το θέμα ήταν ότι για κάθε ανακοίνωση θα έπρεπε να λαμβάνονται υπόψιν κάποια κριτήρια τα οποία θα στάθμιζαν την ελευθερία της έκφρασης με την προστασία της προσωπικότητας του ατόμου. Σε αυτές τις περιπτώσεις ένα από τα κριτήρια ήταν η δυσκολία ιχνηλάτησης. Στις περιπτώσεις που κάποιος, ένεκα της δραστηριότητας του, του κύκλου του και άλλων συνθηκών υπήρχε ενδεχόμενο να μολύνει μεγάλο αριθμό προσώπων, τα οποία δεν θα ήταν εύκολο να εντοπιστούν, τότε ενδεχομένως να δικαιολογείται η δημοσιοποίηση. Αν κάποιος άλλος μπορούσε εύκολα να ιχνηλατηθεί, λόγω των συναναστροφών του και της δραστηριότητας του, τότε κάτι τέτοιο δεν θα δικαιολογείτο. Κάθε περίπτωση κρίνεται με βάση τα δικά της αποκλειστικά δεδομένα και τα γενικά κριτήρια που έχουν πλέον νομολογηθεί και θα τα συναντήσετε σε κάθε απόφαση που κρίνεται κατά πόσον υπερισχύει το δικαίωμα της έκφρασης από αυτό της προστασίας της ιδιωτικότητας.

4. Πολύς λόγος έγινε για το ζήτημα της αποστολής μηνυμάτων για έκαστη έξοδο των πολιτών, στα πλαίσια των μέτρων που λήφθηκαν από την κυβέρνηση για την αντιμετώπιση του ιού. Στα μηνύματα αυτά οι πολίτες ήταν υποχρεωμένοι να αναγράφουν τον αριθμό ταυτότητας τους, τον ταχυδρομικό κώδικα της οικίας τους καθώς και τον συγκεκριμένο λόγο για τον οποίο επιθυμούσαν να εξέλθουν της οικίας τους. Πρόκειται για μέτρο νόμιμο και συμβατό με τον Γενικό Κανονισμό για την προστασία των δεδομένων (2016/679) καθώς και του εναρμονιστικού νόμου περί της Προστασίας των Φυσικών Προσώπων Έναντι της Επεξεργασίας των Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα και της Ελεύθερης Κυκλοφορίας των Δεδομένων αυτών Νόμος του 2018 (Ν. 125(I)/2018);

Ναι, με τις ασφαλιστικές δικλίδες, οι οποίες ελέγχθηκαν και τηρήθηκαν ήταν ένα συμβατό, νόμιμο και ανάλογο της περίπτωσης μέτρο. Ο πολίτης απευθυνόταν στον παροχέα του υπηρεσιών κινητής τηλεφωνίας, ο οποίος χωρίς να ανατρέχει σε οποιοδήποτε άλλο

αρχείο του, έστελνε ένα «ΕΓΚΡΙΝΕΤΑΙ» ή «ΑΠΟΡΡΙΠΤΕΤΑΙ» λαμβάνοντας υπόψιν μόνον τις φορές που απέστειλε μήνυμα ο πολίτης. Τα δεδομένα αυτά, αν δεν προέκυπτε δίωξη μετά από έλεγχο από την Αστυνομία, καταστρέφονταν μετά από 72 ώρες και δεν τηρείτο κανένα αρχείο στην συνέχεια.

5. Η ιχνηλάτηση των επαφών έχει κατηγοριοποιηθεί σε δύο βασικές ομάδες. Η μια περίπτωση είναι η συσσώρευση μαζικών πληροφοριών δηλαδή η συλλογή ανώνυμων πληροφοριών για την επίτευξη διαφόρων σκοπών, όπως στατιστικές έρευνες για το σύνολο κοκ. Η άλλη περίπτωση είναι η χρήση συγκεκριμένων πληροφοριών για συγκεκριμένα πρόσωπα δηλαδή τα δεδομένα που συλλέγονται παύουν να είναι ανώνυμα. Πως εξασφαλίζεται ο διαχωρισμός των δύο αυτών περιπτώσεων και πως αυτό μπορεί να γίνει διακριτό από το μέσω πολίτη ώστε να νιώθει ασφαλής και πως η ιδιωτικότητα του δεν προσβάλλεται;

Εδώ θεωρώ ότι θα πρέπει να τροποποιηθεί η ερώτηση με βάση την απάντησή μου γιατί δεν είναι κατανοητό σε ποιες κατηγορίες αναφέρατε.

Ο υπεύθυνος επεξεργασίας δεδομένων υγείας που αφορούν στην πανδημία είναι το Υπουργείο Υγείας. Ο μόνος που έχει δικαίωμα να προβεί σε μεταγενέστερη συναφή και νόμιμη επεξεργασία αυτών των δεδομένων για στατιστικούς, ερευνητικούς κ.α. σκοπούς είναι το Υπουργείο Υγείας από μόνο του ή με την βοήθεια εκτελούντων την επεξεργασία (τρίτων) με τους οποίους θα πρέπει να έχει γραπτή σύμβαση ανάθεσης. Κανείς άλλος δεν έχει την δυνατότητα να επεξεργαστεί αυτά τα δεδομένα χωρίς να ενεργεί εκ μέρους και για λογαριασμό του Υπουργείου Υγείας και δυνάμει του άρθρου 28 του Κανονισμού.

6. Ποια η γνώμη σας για τον μηχανισμό που προτείνουν οι δύο από τους μεγαλύτερους τεχνολογικούς κολοσσούς, Apple και Google, σχετικά με την ιχνηλάτηση των επαφών και την ειδοποίηση των πολιτών για την πιθανή έκθεση στον νέο κορωνοϊό;

Υπάρχει εφαρμογή, την οποία έχουμε ελέγξει στα πλαίσια της διαβούλευσης, η οποία ιχνηλατεί την διαδρομή του χρήστη τις τελευταίες 14 ημέρες και τον βοηθά να θυμηθεί αν παραστεί ανάγκη που πήγε και ενδεχομένως με ποιους συναναστράφηκε. Αυτή η εφαρμογή έχει ως νομική βάση την συγκατάθεση. Η συγκατάθεση όμως, και αυτό θα πρέπει να προσεχθεί από τους χρήστες, δεν θεωρείται ελεύθερη και ρητή όταν είναι επιβαλλόμενη και εξαναγκαστική. Επομένως, σε αυτές τις εφαρμογές που είναι σε εθελοντική βάση θα πρέπει να προσέξουμε τους όρους και προϋποθέσεις πριν τις ενεργοποιήσουμε.

7. Ποια η γνώμη σας για την χρήση θερμοκάμερας σε ορισμένους χώρους, ως μέτρο εντοπισμού ενδεχόμενων κρουσμάτων καθώς και πρόληψης από τον

ιό; Είναι το μέτρο αυτό συμβατό με την αρχή της νομιμότητας και της αναλογικότητας; Εάν ναι σε ποιο βαθμό; Η θερμομέτρηση αποτελεί από μόνη της επεξεργασία προσωπικών δεδομένων;

Λόγω του ότι δεχθήκαμε πολλά ερωτήματα γι' αυτό το θέμα από οργανισμούς τόσο του δημοσίου, όσο και του ιδιωτικού τομέα, θεωρήσαμε βοηθητικό και σκόπιμο, όπως εκδώσουμε σχετική Ανακοίνωση για την χρήση θερμοκάμερας και τις θερμομετρήσεις.

Δώσαμε γενικές κατευθύνσεις και υποδείξαμε ότι αν με την χρήση αυτού του εργαλείου γίνεται ταυτοποίηση του πολίτη και τα στοιχεία του συλλέγονται, καταγράφονται και αποθηκεύονται, τότε ενεργοποιούνται οι πρόνοιες του Κανονισμού.

Στα πλαίσια του ελέγχου της αρχής της ελαχιστοποίησης των δεδομένων κρίνεται κάθε περίπτωση ξεχωριστά αφού κάθε οργανισμός διαφέρει.

8. Αυτή την περίοδο, παρατηρήθηκε από πολλές κρατικές υπηρεσίες και οργανισμούς η τακτική να αφήνουν ένα κουτί έξω από τον χώρο όπου στεγάζονται ώστε οι πολίτες να αφήνουν εκεί τα διάφορα έγγραφα και αιτήσεις που ήθελαν να καταθέσουν στην εν λόγω υπηρεσία. Πολλές φορές τα προσωπικά δεδομένα και στοιχεία των πολιτών με αυτό τον τρόπο εκτίθονταν σε δημόσια θέα. Προφανώς τα τεχνικά και οργανωτικά αυτά μέτρα με τον τρόπο που λάμβαναν χώρα δεν διασφάλιζαν την προστασία της ιδιωτικότητας των πολιτών. Ποια η άποψή σας στο ζήτημα αυτό;

Αυτό το γεγονός μας έχει αναφερθεί, οι υπηρεσίες έχουν κατονομαστεί και με δικές μας οδηγίες έχει ήδη αλλάξει η πολιτική αυτή, η οποία μας έχει γνωστοποιηθεί.

Η πρακτική που ακολουθείτο, όντως, δεν δικαιολογούσε την απαιτούμενη ασφάλεια και οργάνωση που απαιτείτο για την περίπτωση.

Συγκεκριμένα, ενώ τα κουτιά ήταν ξύλινα, έχουν αντικατασταθεί με σιδερένια και σε κάποιες περιπτώσεις έχουν αφαιρεθεί πλήρως και τα έγγραφα τα παραλαμβάνουν λειτουργοί πλέον, ενώ δεν υπήρχε επίβλεψη και ήταν εκτεθειμένα, τώρα έχουν μεταφερθεί σε εσωτερικό χώρο αυτά που έχουν απομείνει και τυγχάνουν συνεχούς επίβλεψης.

Αυτό το γεγονός ήταν ένα από τα θέματα που ενεργήσαμε άμεσα και διορθωτικά. Εν πάση περιπτώσει, με πρόσφατη εγκύκλιό του, το Υπουργείο Εργασίας κατήργησε τελείως την πρακτική των κουτιών.

9. Όσον αφορά το ζήτημα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης καθώς και των εξ αποστάσεως εξετάσεων που έλαβαν χώρα σε ορισμένα ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα, η υποχρεωτική χρήση κάμερας ή/και συστημάτων οπτικής αναγνώρισης πιθανότη-

τας παραβίασης των κανόνων από την πλευρά των φοιτητών στη βάση της εξασφάλισης του αδιάβλητου των εξετάσεων, ήταν συμβατή με την προστασία της ιδιωτικότητας των φοιτητών και των προσωπικών δεδομένων αυτών;

Η εν λόγω επεξεργασία, ως περιγράφεται, μετά από Παγκύπριο διοικητικό έλεγχο σε Λύκεια που διεξήγε το Γραφείο μου, κρίθηκε ότι στερείται νομικής βάσης, ως εκ τούτου ασύμβατη και στην ανυπαρξία εκτίμησης αντικτύπου, το Υπουργείο Παιδείας, κλήθηκε να τερματίσει την εν λόγω επεξεργασία μετά από την έκδοση σχετικής ΑΠΟΦΑΣΗΣ-ΕΝΤΟΛΗΣ προς το Υπουργείο Παιδείας. Εν αναμονή της διενέργειας εκτίμησης αντίκτυπου, το Υπουργείο θα μπορούσε να συνεχίσει την εν λόγω επεξεργασία μόνο με την λήψη ρητής και ελεύθερης συγκατάθεσης από τους εκπαιδευτικούς. Το Υπουργείο συμμορφώθηκε άμεσα.

10. Όσον αφορά την εξ αποστάσεως απασχόληση, η οποία καθιερώθηκε από πολλούς εργοδότες ακόμη και στον δημόσιο τομέα ως μέτρο πρόληψης, πως διασφαλιζόταν η προστασία των προσωπικών δεδομένων εκάστου εργαζομένου, και σε ποιο βαθμό ο εργοδότης μπορούσε να επέμβει στα δεδομένα του εργαζομένου του μέσω της εξ αποστάσεως απασχόλησης και να συλλέξει προσωπικά δεδομένα του; Η χρήση κάμερας στην εξ αποστάσεως εργασία δύναται να είναι υποχρεωτική και απαραίτητη σε τέτοιες περιπτώσεις;

Η συγκατάθεση, ως ορίζεται από τις πρόνοιες του Κανονισμού, στα πλαίσια της εργασιακής σχέσης, δεν μπορεί να θεωρηθεί ελεύθερη και ρητή για τον απλούστατο λόγο ότι ο εργοδότης έχει μία δεσπόζουσα θέση έναντι του εργοδοτούμενου του. Άρα και να δώσει ο εργοδοτούμενος συγκατάθεση δεν θα μπορέσει εύκολα να αποδείξει ότι αυτή δόθηκε ως απαιτείται από τον Κανονισμό. Ως εκ τούτου, ενώ ο εργοδότης είχε και έχει δικαίωμα αν ανευρίσκει τρόπους να διεξάγει τις εργασίες του όσο πιο απρόσκοπτα γίνεται, με τρόπους όμως το λιγότερο παρεμβατικούς για την ιδιωτικότητα του εργαζομένου. Αν η φύση της δουλειάς απαιτεί την ενεργοποίησης κάμερας με ότι αυτό συνεπάγεται, τότε ο εργοδότης έχει το βάρος να αποδείξει ότι δεν μπορούσε να κάνει διαφορετικά.

*Η συνέντευξη από την κ. Ειρήνη Λοϊζίδου-Νικολαΐδου παραχωρήθηκε στους Γεωργία Παπαμιχαήλ & Εριέττα Σκυλλουριώτη Τριτοετείς Φοιτήτριες Τμήματος Νομικής, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Georgia Papamichael and Erietta Skyllourioti, Third-Year Students, Department of Law, University of Cyprus

Aρθρογραφία

I. Δίκαιο Διανοητικής Ιδιοκτησίας

Συστήματα Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης και Προστατευόμενων Γεωγραφικών Ενδείξεων για την προστασία του παραδοσιακού τυριού «χαλλούμι»

Protected Designations of Origin and Protected Geographical Indications Regimes for the protection of the traditional cheese ‘halloumi’

Ηλιάννα Νικολαΐδου, Δικηγόρος, Ιωαννίδης Δημητρίου ΔΕΠΕ, Μεταπτυχιακή Απόφοιτος με ειδίκευση στο Ευρωπαϊκό Εμπορικό Δίκαιο, Τμήματος Νομικής, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Eliana Nikolaidou, Advocate at Ioannides Demetriou LLC, LLM in European Commercial Law, Department of Law, University of Cyprus

Abstract:

Το παρόν άρθρο επιχειρεί να εξετάσει, από κριτική σκοπιά, τη νομική προστασία που μπορεί να έχει το κυπριακό παραδοσιακό τυρί χαλλούμι στο δίκαιο της διανοητικής ιδιοκτησίας υπό το πρίσμα του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και, συγκεκριμένα, υπό το καθεστώς της Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης και το καθεστώς της Προστατευόμενης Γεωγραφικής Ένδειξης. Καθοριστικής σημασίας επί του ζητήματος είναι ο Κανονισμός 1151/2012, ο οποίος καθιερώνει το πλαίσιο και το περιεχόμενο της προστασίας που μπορεί να λάβει το συγκεκριμένο προϊόν υπό τα προαναφερθέντα καθεστώτα.

This article seeks to examine, from a critical point of view, the legal protection that the Cypriot traditional cheese halloumi may have in intellectual property law in the light of European Union law and, in particular, under the regime of Protected Designation of Origin and the regime of the Protected Geographical Indication. Regulation 1151/2012, which establishes the framework and content of the protection that this product may receive under the aforementioned regimes, is crucial to the issue.

Λέξεις-Κλειδιά:

Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης - Προστατευόμενη Γεωγραφική Ένδειξη - Χαλλούμι - Τυρί

I. Εισαγωγή

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) έχει χαράξει μια κοινή γεωγραφική πολιτική, η οποία επιφέρει σημαντικά οφέλη στην ποιότητα των ευρωπαϊκών προϊόντων και στους ευρωπαίους παραγωγούς και καταναλωτές. Καρποί της εν λόγω πολιτικής ορίζονται ο Κανονισμός 2017/1001 για το σήμα της ΕΕ¹ και ο Κανονισμός 1151/2012 για τα συστήματα ποιότητας των γεωργικών προϊόντων και τροφίμων της ΕΕ υπό το πρίσμα των οποίων θα βασιστεί η σφαιρική και κριτική ανάλυση του παρόντος άρθρου².

II. Ο Κανονισμός 1151/2012 για τα συστήματα ποιότητας των γεωργικών προϊόντων και τροφίμων

Με τον Κανονισμό 1151/2012 (εφεξής ως ο «Κανονισμός») και λαμβάνοντας υπόψη του την αυξημένη ζήτηση των Ευρωπαίων καταναλωτών για γεωργικά προϊόντα και τρόφιμα υψηλής ποιότητας με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που συνδέονται με ορισμένη γεωγραφική προέλευση, ο Ευρωπαίος νομοθέτης, με γνώμονα τόσο το όφελος των γεωργών και των παραγωγών, όσο το όφελος των καταναλωτών, επιδιώκει τη θέσπιση κανόνων γνωστοποίησης των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των προϊόντων αυτών³. Ο Κανονισμός, εκκινώντας από την ισχυρότερη προστασία και καταλήγοντας στην λιγότερο ισχυρή, καθιερώνει τέσσερα διαφορετικά συστήματα προστασίας των γεωργικών προϊόντων και τροφίμων: το σύστημα Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης⁴ (ΠΟΠ), το σύστημα των Προστατευόμενων Γεωγραφικών Ενδείξεων⁵ (ΠΓΕ),

1. Κανονισμός (ΕΕ) 2017/1001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 2017, για το σήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
2. Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1151/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου, της 21ης Νοεμβρίου 2012, για τα συστήματα ποιότητας των γεωργικών προϊόντων και τροφίμων.
3. M. Gagnani, ‘The EU Regulation 1151/2012 on Quality Schemes for Agricultural Products and Foodstuffs’ (2013) 8 Eur Food & Feed L Rev, 377
4. Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1151/2012, άρθρο 5(1).
5. Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1151/2012, άρθρο 5(2).

το σύστημα των Εγγυημένων Παραδοσιακών Ιδιότυπων Προϊόντων⁶ (ΕΠΙΠ) και το σύστημα των Προαιρετικών Ενδείξεων Ποιότητας⁷ (ΠΕΠ). Για τους σκοπούς του παρόντος άρθρου, θα ακολουθήσει ανάλυση των δύο πρώτων συστημάτων.

Α. Συστήματα Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης και Προστατευόμενων Γεωγραφικών Ενδείξεων

Ο Κανονισμός διαμορφώνει ένα ολοκληρωμένο σύστημα για την εφαρμογή, την καταχώριση, τη χρήση, την προστασία και τον επίσημο έλεγχο των ΠΟΠ και ΠΓΕ στην Ευρωπαϊκή Ένωση (εφεξής ως η «ΕΕ»), ώστε να αποφευχθεί η κατάχρηση, απομίμηση ή άλλη ψευδή παραπλανητική ένδειξη των προστατευόμενων προϊόντων⁸. Τα προϊόντα που εμπίπτουν εντός της έννοιας των ΠΟΠ και ΠΓΕ διακατέχονται από μια πολιτιστική διάσταση και διαφέρουν από τα κοινά προϊόντα, αφού η φήμη τους καθ' αυτήν πηγάζει από τη γεωγραφική τους προέλευση⁹. Είναι δηλαδή, άρρηκτα συνδεδεμένα με τον τόπο καταγωγής τους, καθότι, υπάρχει ένας ουσιαστικός δεσμός μεταξύ των χαρακτηριστικών τους και της γεωγραφικής τους προέλευσης¹⁰.

Ειδικότερα, τα συστήματα ΠΟΠ και ΠΓΕ αποσκοπούν στην εξασφάλιση δίκαιης απόδοσης για τους γεωργούς και τους παραγωγούς, όσον αφορά τα στοιχεία ποιότητας και τα χαρακτηριστικά δεδομένου προϊόντος ή του τρόπου παραγωγής του, και την παροχή σαφούς πληροφόρησης για προϊόντα με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά συνδεδεμένα με τη γεωγραφική προέλευση, ώστε οι καταναλωτές να είναι καλύτερα ενημερωμένοι όταν επιλέγουν τα προϊόντα που αγοράζουν¹¹. Η προστασία δε, των ΠΟΠ και ΠΓΕ παρέχεται μέσω ενός συστήματος καταχώρισης¹².

Παρατηρείται ότι οι κατ' άρθρο 5 του Κανονισμού ορισμοί των εννοιών ΠΟΠ και ΠΓΕ είναι παρόμοιοι. Ειδικότερα, και τα δύο συστήματα έχουν την ίδια λειτουργία αναγνώρισης ενός προϊόντος ως προερχόμενου από συγκεκριμένο τόπο¹³. Ωστόσο, υπάρχουν συγκεκριμένες διαφορές, οι οποίες προσδίδουν στα προϊόντα ΠΟΠ μεγαλύτερη προστασία συγκριτικά με τα προϊόντα ΠΓΕ.

Συγκεκριμένα, τα προϊόντα που αναγνωρίζονται ως

ΠΟΠ, έχουν ισχυρότερους δεσμούς με τον τόπο από τον οποίο κατάγονται¹⁴ αφού όλα τα στάδια παραγωγής τους πρέπει να πραγματοποιούνται σε αυτόν¹⁵. Τονίζεται δε, ότι τα προϊόντα ΠΟΠ συνδέονται έντονα με συγκεκριμένες περιοχές, στις οποίες ενυπάρχουν ιδιαίτεροι φυσικοί ή ανθρώπινοι παράγοντες¹⁶. Οι φυσικοί και ανθρώπινοι παράγοντες λαμβάνουν τη μορφή μιας σειράς μεταβλητών στοιχείων όπως το κλίμα, οι γεωλογικές και υδρολογικές πτυχές, οι μέθοδοι επεξεργασίας, οι τεχνικές γνώσεις, οι παραδοσιακές δεξιότητες και τα τοπικά έθιμα¹⁷. Εξίσου, η πηγή έμπνευσης του συστήματος των ΠΟΠ είναι η ανάγκη προστασίας των καταναλωτών¹⁸. Ως εκ τούτου, το καθεστώς των ΠΟΠ επιβάλλει αυστηρές απαιτήσεις, οι οποίες εκπονούνται στις προδιαγραφές των προϊόντων¹⁹.

Αντιθέτως, τα προϊόντα ΠΓΕ έχουν μία πιο χαλαρή σύνδεση με συγκεκριμένη τοποθεσία²⁰, παρά τη διατύπωση ότι τα προϊόντα πρέπει να έχουν συγκεκριμένη ποιότητα, φήμη ή άλλα χαρακτηριστικά που αποδίδονται στη γεωγραφική προέλευση²¹, καθώς για να χαρακτηριστεί ένα προϊόν ως προϊόν ΠΓΕ αρκεί μία, μόνο, φάση της παραγωγής του να εκτελείται στην σχετική περιοχή. Συνεπώς, είναι δυνατό, οι πρώτες ύλες να μην προέρχονται απ' αυτή την περιοχή²². Παράλληλα, μόνο ο παράγοντας της φήμης είναι αρκετός για να δικαιολογήσει την προστασία ως ΠΓΕ.

Παρά τις προαναφερόμενες διαφοροποιήσεις στις προδιαγραφές κατακύρωσης ενός προϊόντος ως ΠΟΠ ή ως ΠΓΕ, διατυπώνεται και η γνώμη πως στην πρακτική εφαρμογή δεν υφίστανται ουσιαστικές διαφορές

6. Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1151/2012, άρθρο 17.

7. Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1151/2012, άρθρο 27.

8. Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1151/2012, άρθρο 13.

9. X. Wang, 'Absolute protection for geographical indications: protectionism or justified rights?' (2018) 8 (2) Queen Mary Journal of Intellectual Property, 81

10. Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1151/2012, αιτιολογική σκέψη 17

11. Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1151/2012, αιτιολογική σκέψη 18.

12. P. Munzinger, 'Blue jeans and other GIs: an overview of protection systems for geographical indications', (2012) 7 Journal of Intellectual Property Law & Practice, No. 4, 287.

13. M. Gragnani, 'The EU Regulation 1151/2012 on Quality Schemes for Agricultural Products and Foodstuffs' (2013) 8 Eur Food & Feed L Rev, 378.

14. Ευρωπαϊκή Επιτροπή «Quality schemes explained» (2019) https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/quality-schemes-explained_el

15. T. Jovanić and M. Cogoljević and D. Pejović, 'Buy national, campaigns and food country of origin labelling - EU legal framework and its relevance for Serbia' (2018) 1293.

16. H. V.J. Moir, 'Understanding EU trade policy on geographical indications' (2017) 12th Annual epip Conference: Claims on Area: The geography-IP interface, University of Bordeaux, 5.

17. M. Gragnani, 'The EU Regulation 1151/2012 on Quality Schemes for Agricultural Products and Foodstuffs' (2013) 8 Eur Food & Feed L Rev, 378.

18. H. V.J. Moir, 'Understanding EU trade policy on geographical indications' (2017) 12th Annual epip Conference: Claims on Area: The geography-IP interface, University of Bordeaux, 4.

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3299714

19. T. Jovanić and M. Cogoljević and D. Pejović, 'Buy national, campaigns and food country of origin labelling - EU legal framework and its relevance for Serbia' (2018) 1293.

20. M. Gragnani, 'The EU Regulation 1151/2012 on Quality Schemes for Agricultural Products and Foodstuffs' (2013) 8 Eur Food & Feed L Rev, 378.

21. H. V.J. Moir, 'Understanding EU trade policy on geographical indications' (2017) 12th Annual epip Conference: Claims on Area: The geography-IP interface, University of Bordeaux, 4.

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3299714

22. M. Gragnani, 'The EU Regulation 1151/2012 on Quality Schemes for Agricultural Products and Foodstuffs' (2013) 8 Eur Food & Feed L Rev, 378.

μεταξύ των ως άνω συστημάτων σχετικά με την ιδιαιτερότητα και την ποιότητά τους. Προτείνεται, μάλιστα, ότι ο διαχωρισμός των δύο πρέπει να αρθεί.

Για λόγους πληρότητας, αναφέρεται πως έχουν καταχωρηθεί εξακόσια σαράντα δύο ΠΟΠ και εφτακόσια πενήντα έξι ΠΓΕ σ' ολόκληρη την ΕΕ²³. Όσον αφορά την κυπριακή παραγωγή, ως ΠΟΠ έχει ήδη καταχωρηθεί το «Κολοκάσι Σωτήρας/Κολοκάσι - Πούλλες Σωτήρας», ενώ ως ΠΓΕ θεωρούνται το «γλυκό τριαντάφυλλου αγρού», το «παφίτικο λουκάνικο», η «κουφέτα αμυγδαλού γεροσκήπου» και το «λουκούμι γεροσκήπου»²⁴.

A.1. Ελληνικό τυρί «φέτα» ως προϊόν Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης

Η πλειοψηφία των ονομασιών προϊόντων που απολαμβάνουν την προστασία των ΠΟΠ σχετίζονται με τη γεωγραφική ονομασία της περιοχής που παράγονται. Ενδεικτικά παραδείγματα αποτελούν τα ελληνικά προϊόντα Πευκοθυμαρόμελο Κρήτης, Γαλανό Μεταγγιτσίου Χαλκιδικής, Τοματάκι Σαντορίνης, Πράσινες Ελιές Χαλκιδικής, Φάβα Σαντορίνης και Σταφίδα Ζακύνθου²⁵. Ωστόσο, ως ΠΟΠ δύναται να καταχωρηθούν και ονομασίες που δεν αποτελούν άμεσες γεωγραφικές ονομασίες, όπως για παράδειγμα, η ονομασία «φέτα» για τυρί προερχόμενο από την Ελλάδα²⁶.

Όσον αφορά την ονομασία «φέτα», υπήρξε έντονη διαμάχη και προβληματισμός κατά πόσον αυτό το όνομα είναι γενικό, δηλαδή αν είναι μια κοινή ονομασία για το είδος του τυριού²⁷. Δυνάμει δε, του προγενέστερου Κανονισμού (ΕΟΚ) 2081/92 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουλίου 1992, για την προστασία των γεωγραφικών ενδείξεων και των ονομασιών προέλευσης των γεωργικών προϊόντων και των τροφίμων, ως κοινή ονομασία θεωρείτο το όνομα ενός γεωργικού προϊόντος ή

ενός τροφίμου το οποίο, αν και αναφέρεται στον τόπο ή την περιοχή όπου το εν λόγω γεωργικό προϊόν ή τρόφιμο έχει παραχθεί αρχικά ή εμπορευθεί, έχει πλέον καταστεί κοινό όνομα ενός γεωργικού προϊόντος ή ενός τροφίμου (άρθρο 3.1). Το πόρισμα της απόφασης της «φέτας»²⁸ ήταν καθοριστικής σημασίας. Το ΔΕΕ συνυπολόγισε διάφορα στοιχεία σχετικά με την καταγωγή του προαναφερόμενου προϊόντος στα Κράτη Μέλη (εφεξής ως «ΚΜ»), τα οποία υποδηλώνουν ότι η ονομασία «φέτα» δεν έχει χαρακτήρα κοινής ονομασίας²⁹ και, επομένως, δύναται να αντιμετωπιστεί ως ΠΟΠ. Βασικός παράγοντας που ελήφθη υπόψη από το ΔΕΕ για να αποφασίσει υπέρ της παροχής προστασίας ΠΟΠ, αποτέλεσε το γεγονός ότι σημαντικό μέρος των Ευρωπαίων καταναλωτών, στην πραγματικότητα, αντιλαμβάνονταν την «φέτα» ως τυρί συνδεδεμένο με την Ελλάδα³⁰, έστω και αν στην πραγματικότητα είχε παραχθεί σε άλλο ΚΜ³¹. Παράλληλα, το ΔΕΕ συνεκτίμησε ότι στα άλλα ΚΜ, πλην της Ελλάδας, η φέτα διατίθεται συνήθως στο εμπόριο με ετικέτες που παραπέμπουν στις ελληνικές πολιτιστικές παραδόσεις και στον ελληνικό πολιτισμό³².

Για τον λόγο αυτό, ο Γενικός Εισαγγελέας, Dāmaso Ruiz-Jarabo Colomer, υποστήριξε πως η μνήμη του παρελθόντος επιδρά στην εκτίμηση του κατά πόσον μια ονομασία προσλαμβάνεται ως κοινή, κυρίως προκειμένου να καθοριστεί αν η ονομασία αυτή ανέκαθεν υπήρξε κοινή. Στην υπό κρίση υπόθεση, η ιστορική αναδρομή έχει μεγάλη σημασία αφού φαίνεται πως, ήδη από τα Ομηρικά έπη, η παρουσία του τυριού στην Αρχαία Ελλάδα ήταν σημαντική.

Περαιτέρω, το ΔΕΕ έλαβε υπόψη ότι στην ελληνική νομοθεσία η ονομασία «φέτα» αναγνωρίζεται ως ΠΟΠ για το λευκό τυρί άλμης που παράγεται παραδοσιακά στην Ελλάδα από γάλα πρόβειο ή μίγμα αυτού με γίδινο και αποκλειστικά στις περιοχές Μακεδονίας, Θράκης, Ηπείρου, Θεσσαλίας, Στερεάς Ελλάδας, Πε-

23. Ευρωπαϊκή Επιτροπή «Agriculture and food» (2019) https://ec.europa.eu/agriculture/quality/door/list.html?&recordStart=0&filter.dossierNumber=&filter.comboName=&filter.Min.milestone__mask=&filter.Min.milestone=&filter.Max.milestone__mask=&filter.Max.milestone=&filter.country=&filter.category=&filter.type=PGI&filter.status=REGISTERED

24. Ευρωπαϊκή Επιτροπή «Agriculture and food» (2019) https://ec.europa.eu/agriculture/quality/door/list.html?&recordStart=0&filter.dossierNumber=&filter.comboName=&filter.Min.milestone__mask=&filter.Min.milestone=&filter.Max.milestone__mask=&filter.Max.milestone=&filter.country=CY&filter.category=&filter.type=PDO&filter.status=REGISTERED

25. Ευρωπαϊκή Επιτροπή «Agriculture and food» (2019) https://ec.europa.eu/agriculture/quality/door/list.html?&recordStart=0&filter.dossierNumber=&filter.comboName=&filter.Min.milestone__mask=&filter.Min.milestone=&filter.Max.milestone__mask=&filter.Max.milestone=&filter.country=GR&filter.category=&filter.type=PDO&filter.status=REGISTERED

26. B. O'Connor, 'Sui Generis Protection of Geographical Indications' (2004) 9 Drake J Agric L, 363.

27. M. Omachi, 'A Tale of Two Approaches: Analysis of Responses to EU's FTA Initiatives on Geographical Indications (GIS)' (2019) 18 Chi-Kent J Intell Prop, 158.

28. Συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-465/02 και C-466/02, Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (C-465/02) και Βασίλειο της Δανίας (C-466/02) κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (2005) ECLI:EU:C:2005:636.

29. Συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-465/02 και C-466/02, Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (C-465/02) και Βασίλειο της Δανίας (C-466/02) κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (2005) ECLI:EU:C:2005:636, σκέψη 88.

30. A. Profeta and R. Balling and V. Schoene and A. Wirsig, 'The Protection of Origins for Agricultural Products and Foods in Europe: Status Quo, Problems and Policy Recommendations for the Green Book' (2009) 12 J World Intell Prop 628.

31. Συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-465/02 και C-466/02, Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (C-465/02) και Βασίλειο της Δανίας (C-466/02) κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (2005) ECLI:EU:C:2005:636, σκέψη 87.

32. Συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-465/02 και C-466/02, Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (C-465/02) και Βασίλειο της Δανίας (C-466/02) κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (2005) ECLI:EU:C:2005:636, σκέψη 87.

λοποννήσου και του Νομού Λέσβου³³. Υπήρξε επομένως, μια σαφώς οριοθετούμενη περιοχή για την παραγωγή της φέτας που περιλαμβάνει αποκλειστικά το ηπειρωτικό τμήμα της Ελλάδας, καθώς και τον Νομό Λέσβου³⁴. Για όλους λοιπόν, τους προαναφερόμενους λόγους, το ΔΕΕ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η ονομασία «φέτα» δεν είναι γενικής φύσης³⁵.

A.2. Το Κυπριακό τυρί «Χαλλούμι» (Halloumi) / «Hellim» ως προϊόν Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης

Όσον αφορά την χρήση ονομασίας «Χαλλούμι» (Halloumi)/«Hellim», είναι σημαντικό να λεχθεί ότι από το 2014 εκκρεμεί διαδικασία για την καθιέρωση της ως ΠΟΠ αποκλειστικά για τυρί που παράγεται από Κύπριους παραγωγούς, χωρίς ωστόσο η εν λόγω διαδικασία να έχει μέχρι σήμερα ολοκληρωθεί. Ταυτοχρόνως, η Κυπριακή Δημοκρατία αλλά και άλλες οντότητες όπως ο Οργανισμός Κυπριακής Γαλακτοκομικής Βιομηχανίας και το Ίδρυμα Προστασίας του Παραδοσιακού Τυριού της Κύπρου ονομαζόμενου χαλλούμι (εφεξής ως «Ίδρυμα»), καταβάλλουν προσπάθειες για να εμποδίσουν ορισμένες εταιρίες να κάνουν χρήση της ονομασίας «halloumi» ως σήμα³⁶. Παράδειγμα αποτελεί η υπόθεση C-766/18 στην οποία διαφαίνεται η προσπάθεια του Ίδρυματος, του οποίου ανήκει το ευρωπαϊκό συλλογικό σήμα «HALLOUMI», να εμποδίσει βουλγαρική εταιρία να κατοχυρώσει ειδικονομικό σήμα που επίσης, αφορά τυρί και περιέχει τη λέξη «BBQLOUMI»³⁷.

Αξίζει να αναφερθεί ότι η ΓΕ, Juliane Kokott, ασπάζεται τη θέση τόσο του EUIPO όσο και του ΓΔΕΕ, σύμφωνα με την οποία υποστηρίζεται ότι ο διακριτικός χαρακτήρας του όρου «HALLOUMI» είναι ασθενής, επειδή περιγράφει το εν λόγω τυρί³⁸. Επομένως, παρά την κάποια ομοιότητα των όρων «HALLOUMI» και «BBQLOUMI», η χρήση του τελευταίου ονόματος δεν εμπεριέχει κίνδυνο να συσχετιστεί από το ενδιαφερόμενο κοινό με τους παραγωγούς που αποτελούν

μέλη του Ίδρυματος³⁹.

Ενδιαφέρουσα δε, κρίνεται η σύγκριση του συλλογικού σήματος «DARJEELING» με το συλλογικό σήμα «HALLOUMI» από την ΓΕ Juliane Kokott, η οποία σημείωσε ότι το συλλογικό σήμα «DARJEELING» αποτελεί ένα έξοχο παράδειγμα εφαρμογής του συλλογικού ευρωπαϊκού σήματος επειδή αντιστοιχεί σε όνομα πόλης και περιοχής της Ινδίας και ταυτοχρόνως, ταυτίζεται με το φημισμένο μαύρο τσάι που καλλιεργείται εκεί⁴⁰. Σ' αντιδιαστολή, το σήμα «HALLOUMI» δεν αντιστοιχεί σε ονομασία συγκεκριμένου τόπου, αλλά δύναται να συσχετισθεί μόνον με έναν τόπο, δηλαδή με την Κύπρο, και αυτό υπό αμφισβήτηση αφού φαίνεται πως τέτοιου είδους τυριά παράγονται και σ' άλλες χώρες, συχνά υπό τις ίδιες ή παρόμοιες ονομασίες⁴¹. Υποστηρίζεται δε, πως η απόλαυση του συστήματος ΠΟΠ δίδεται σε μια ολόκληρη χώρα μόνο «σε εξαιρετικές περιπτώσεις» και κυρίως όταν το ΚΜ είναι μικρού μεγέθους⁴².

Διαμέσου αυτής της σύγκρισης, εύλογα θα μπορούσε να λεχθεί ότι θα υπήρχαν μεγαλύτερες πιθανότητες έγκρισης αίτησης για την ονομασία «Χαλλούμι» (Halloumi)/«Hellim» ως ΠΟΠ, εάν το προϊόν με την εν λόγω ονομασία περιοριζόταν σε συγκεκριμένες περιοχές της Κυπριακής Δημοκρατίας και όχι σ' όλη την επικράτεια της.

Σε περίπτωση δε αποτυχίας για καταχώρηση του χαλλουμίου ως ΠΟΠ, η Κυπριακή Δημοκρατία μπορεί να λάβει τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να προστατεύσει το εν λόγω προϊόν με το σύστημα των ΠΓΕ. Ωστόσο, η πιθανή παροχή προστασίας θα είναι μικρότερης εμβέλειας, καθώς το προϊόν θα έχει μια ασθενή σύνδεση με την Κυπριακή Δημοκρατία και αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα την ενθάρρυνση άλλων παραγωγών, εκτός της Κυπριακής Δημοκρατίας, να καρπώνονται τη φήμη του προϊόντος με την μόνη υποχρέωση να διεκπεραιώνουν μόνο ένα στάδιο της παραγωγής εντός της οριοθετημένης περιοχής.

III. Απολογισμός και Μελλοντικές Προτάσεις

Θεωρείται αδιαμφισβήτητο ότι η ΕΕ έχει διαμορφώσει ένα σύστημα προστασίας των προϊόντων, το οποίο λαμβάνει διαφορετικές εκφάνσεις όπως τα ατομικά και συλλογικά ευρωπαϊκά σήματα και τη γενικότερη κατηγορία ποιότητας των ΓΕ. Έντονη διαμάχη παρατηρείται κατά την προσπάθεια κατακύρωσης μιας απόλυτης προστασίας του προϊόντος χαλλουμιού από την

33. Συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-465/02 και C-466/02, *Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (C-465/02) και Βασίλειο της Δανίας (C-466/02) κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, (2005) ECLI:EU:C:2005:636, σκέψη 87.

34. Συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-465/02 και C-466/02, *Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (C-465/02) και Βασίλειο της Δανίας (C-466/02) κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, (2005) ECLI:EU:C:2005:636, σκέψη 53.

35. Συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-465/02 και C-466/02, *Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (C-465/02) και Βασίλειο της Δανίας (C-466/02) κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, (2005) ECLI:EU:C:2005:636, σκέψεις 1187, 88, 100.

36. Προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέα, Juliane Kokott, της 17ης Οκτωβρίου 2019, ECLI:EU:C:2019:881, σκέψη 1.

37. Προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέα, Juliane Kokott, της 17ης Οκτωβρίου 2019, ECLI:EU:C:2019:881, σκέψη 2.

38. Προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέα, Juliane Kokott, της 17ης Οκτωβρίου 2019, ECLI:EU:C:2019:881, σκέψη 3.

39. Προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέα, Juliane Kokott, της 17ης Οκτωβρίου 2019, ECLI:EU:C:2019:881, σκέψη 3.

40. Προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέα, Juliane Kokott, της 17ης Οκτωβρίου 2019, ECLI:EU:C:2019:881, σκέψη 59.

41. Προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέα, Juliane Kokott, της 17ης Οκτωβρίου 2019, ECLI:EU:C:2019:881, σκέψη 69.

42. Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Damaso Ruiz-Jarabo Colomer, της 10ης Μαΐου 2005, ECLI:EU:C:2005:276, σκέψη 33.

Κυπριακή Δημοκρατία και από κυπριακές οργανώσεις και ιδρύματα. Ως απόρροια των προαναφερθέντων, η Κυπριακή Δημοκρατία οφείλει να προβεί άμεσα στη διεκπεραίωση ενεργειών που εξασφαλίζουν την ισχυρή προστασία του χαλλουμίου και, κατ' επέκταση, της παράδοσής της. Έχει δε, υποχρέωση να εντείνει τις πολιτικές διαπραγματεύσεις και να συλλέξει τα απαραίτητα στοιχεία που καταδεικνύουν την προέλευση του εν λόγω προϊόντος, ώστε να εγκριθεί ως ΠΟΠ

ή ως ΠΓΕ. Παράλληλα, η Κυπριακή Δημοκρατία δύναται, μέσω της πολιτικής και εμπορικής της διαπραγμάτευσης, να διαμορφώσει και να υιοθετήσει διμερείς συνθήκες με ΚΜ της ΕΕ αλλά και με τρίτα Κράτη, οι οποίες θα αναγνωρίζουν την κυπριακή προέλευση του χαλλουμίου και θα θωρακίζουν την υγιή χρησιμοποίησή του. Έτσι λοιπόν, η Κυπριακή Δημοκρατία θα αποτελέσει προπύλαιο προστασίας της δικιάς της παράδοσης και κουλτούρας.

Το νομικό καθεστώς των ουσιωδών διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο Διανοητικής Ιδιοκτησίας και Ανταγωνισμού*

The legal status of standard essential patents in European Intellectual Property and Competition Law

Νικολέττα Γ. Αλεξάνδρου, Δικηγόρος/Νομικός Σύμβουλος, Μεταπτυχιακή Απόφοιτος με ειδίκευση στο Ευρωπαϊκό Εμπορικό Δίκαιο, Τμήματος Νομικής, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Nicoletta Y. Alexandrou, Lawyer/Legal Advisor, LLM in European Commercial Law, Department of Law, University of Cyprus

Abstract:

Η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας τα τελευταία χρόνια δημιουργεί μεγαλύτερη ανάγκη για δημιουργικότητα και καινοτομία. Σε αντίθεση με τις στατικές κοινωνίες της αρχαιότητας, στη σύγχρονη κοινωνία υπάρχει αλματώδης και εξελισσόμενη τεχνική πρόοδος που καθιστά αδήριτη την ανάγκη έννομης προστασίας της δημιουργικής ανθρώπινης δραστηριότητας. Τα τεχνικά ή βιομηχανικά πρότυπα αποτελούν μια ιδιαίτερη κατηγορία και έχουν γίνει αναπόσπαστο μέρος της τεχνολογικής και οικονομικής ανάπτυξης¹. Γι' αυτό θα πρέπει να είναι διαθέσιμα σε κάθε δυνητικό χρήστη και να υπάρχουν πρακτικές αδειοδότησης που να διασφαλίζουν δίκαιους, εύλογους και χωρίς διακρίσεις όρους πρόσβασης, για την ανταμοιβή των κατόχων διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, ώστε αυτοί να παροτρύνονται στο να επενδύουν σε δραστηριότητες έρευνας, ανάπτυξης και τυποποίησης.

The fast-growing development of technology in recent years creates a greater need for creativity and innovation. Unlike static societies in antiquity, in modern society there is a rapid and evolving technical progress that entails a need for legal protection of creative human activity. Technical or industrial standards are a special category and have become an integral part of technological and economic

development. Because of that the licensing practices should be available to every potential user and ensure fair, reasonable and non-discriminatory access for any potential user, for the reward patent owners so that they are encouraged to invest in research, development and standardization activities.

Λέξεις-Κλειδιά:

Ουσιώδη διπλώματα ευρεσιτεχνίας - Πατέντα - Δίκαιο Ανταγωνισμού - FRAND - SEP - Υποχρεωτική αδειοδότηση - Ευρωπαϊκό Δίκαιο Διανοητικής Ιδιοκτησίας - Τεχνολογία - Διαλειτουργικότητα

I. Εισαγωγή

Η Ευρωπαϊκή βιομηχανία ηγείται σε πολλούς κλάδους της παγκόσμιας αγοράς κυρίως λόγω της ευρωπαϊκής τυποποίησης. Γι' αυτόν τον λόγο, η Επιτροπή δίδει ιδιαίτερη σημασία στον τομέα αυτό² και προσπαθεί να επιτύχει ένα αρμονικό και συγκεκριμένο πλαίσιο για τα ουσιώδη διπλώματα ευρεσιτεχνίας ώστε να αποτελεί κίνητρο για περαιτέρω ανάπτυξη και επίτευξη των κορυφαίων τεχνολογιών στα πρότυπα και ευρεία διάδοση τους παγκόσμια. Ως επακόλουθο, χρειάζεται να διασφαλίζονται πρακτικές αδειοδότησης που να επιτρέπουν την πρόσβαση στις τυποποιημένες αυτές τεχνολογίες με δίκαιους, εύλογους και χωρίς διακρίσεις όρους για όλους. Οι οργανισμοί κατάρτισης προτύπων μεριμνούν ώστε να μην επιβάλλονται υπερβολικά τέλη αδειοδότησης από τους κατόχους ουσιωδών διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας και να μην προβάλλουν την ισχυρή θέση που έχουν για

* Το συγκεκριμένο άρθρο αποτελεί προσαρμογή μελέτης που εκπονήθηκε υπό τη μορφή διπλωματικής εργασίας στο Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου, υπό την ακαδημαϊκή εποπτεία της κ. Τατιάνας Ελένης Συνοδινού, Αναπληρώτριας Καθηγήτριας Ιδιωτικού και Εμπορικού Δικαίου του Τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου.

1. Ashish Bharadwaj, H Devaiah Vishwas and Indranath Gupta, *Complications and Quandaries in the ICT Sector, Standard Essential Patents and Competition Issues* (Springer Open 2018), σελ. 20.

2. Ανακοίνωση Της Επιτροπής Προς Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Το Συμβούλιο Και Την Ευρωπαϊκή Οικονομική Και Κοινωνική Επιτροπή- Καθορισμός Της Προσέγγισης Της ΕΕ Όσον Αφορά Τα Ουσιώδη Για Τη Λειτουργία Προτύπων Διπλώματα Ευρεσιτεχνίας.

να απειλούν ή να διαπραγματεύονται κακή τι πίστει. Με αυτό τον τρόπο διαδίδονται γρηγορότερα οι νέες τεχνολογίες και έτσι συμβάλλουν και στην ανάπτυξη των προτύπων.

II. Ουσιώδη Διπλώματα Ευρεσιτεχνίας- Ορισμός και Νομική Θεμελίωση

Τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας που είναι τεχνικά αναγκαία για την υλοποίηση ενός προτύπου είναι γνωστά ως ουσιώδη για τη λειτουργία προτύπων διπλώματα ευρεσιτεχνίας ή αλλιώς Standard Essential Patents (στο εξής «SEP»). Τα SEP διαθέτουν σημαντικές τεχνολογίες οι οποίες παρέχουν μοναδικές λύσεις σε μια συγκεκριμένη λειτουργία, ή στην περίπτωση που υπάρχουν εναλλακτικές λύσεις, οι κατοχυρωμένες αυτές τεχνολογίες έχουν επιλεγεί και έχουν εφαρμοστεί στο πρότυπο λόγω της ανωτερότητας τους σε σχέση με την ποιότητα ή την αποδοτικότητα του κόστους τους³. Έχουν μεγάλη σημασία σε κλάδους όπως οι τηλεπικοινωνίες, όπου για λόγους διαλειτουργικότητας όλες οι συσκευές εφαρμόζουν τα σχετικά πρότυπα, όπως είναι για παράδειγμα το Bluetooth και το Wi-Fi.

Η νομική βάση πίσω από την υιοθέτηση των ουσιωδών για τη λειτουργία προτύπων βρίσκεται στον Κανονισμό 1025/2012 σχετικά με την ευρωπαϊκή τυποποίηση⁴. Σύμφωνα με τον εν λόγω Κανονισμό η Ευρωπαϊκή τυποποίηση διευκολύνει την ελεύθερη κυκλοφορία των προϊόντων και συμβάλλει στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων. Για αντιμετώπιση καταχρηστικών και επιλεκτικών αδειών χρήσης των διπλωμάτων που είναι ουσιώδη για τη λειτουργία των προτύπων, οι οργανισμοί τυποποίησης, όπως το ETSI⁵, επιβάλλουν δύο κύριες υποχρεώσεις στις επιχειρήσεις που συμμετέχουν στη διαδικασία καθορισμού προτύπων. Η πρώτη υποχρέωση είναι να ενημερώνουν τον οργανισμό τυποποίησης για τα βασικά δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας που κατέχουν αμέσως μετά την έγκριση του προτύπου, και η δεύτερη να δεσμεύονται ότι θα χορηγούν άδειες εκμετάλλευσης τους υπό δίκαιους, εύλογους και μη μεροληπτικούς όρους (δέσμευση ή όρος «FRAND»)⁶.

3. Urška Petrovič, *Competition Law and Standard Essential Patents- A Transatlantic Perspective* (Alastair Sutton ed, Internatio, Kluwer Law International 2014, σελ. 28 και 29).

4. Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1025/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25ης Οκτωβρίου 2012 σχετικά με την ευρωπαϊκή τυποποίηση.

5. European Telecommunications Standards Institute

6. 'Περίληψη Απόφασης Της Επιτροπής Της 29ης Απριλίου 2014 Σχετικά Με Διαδικασία Βάσει Του Άρθρου 102 Της Συνθήκης Για Τη Λειτουργία Της Ευρωπαϊκής Ένωσης Και Του Άρθρου 54 Της Συμφωνίας Για Τον ΕΟΧ' (n 14), παρ. 10.

III. Προστασία ανταγωνισμού μέσω υποχρεωτικής αδειοδότησης ουσιωδών διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας (SEP)

A. Εξισορρόπηση δικαιωμάτων κατόχου SEP και δικαιωμάτων χρήσης τους από τρίτους και αποφυγή κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης στην αγορά

Όπως ισχύει με όλα τα δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, έτσι και για τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας εφαρμόζεται η αρχή της ελεύθερης μεταβίβασης. Σε ορισμένες περιπτώσεις όμως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με αποφάσεις της κρίνει δίκαιο να επιβάλει περιορισμούς στα δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας όταν κατά τη γνώμη της η συμπεριφορά των δικαιούχων έρχεται σε σύγκρουση με το δίκαιο του ανταγωνισμού⁷. Αν και τόσο το δίκαιο του ανταγωνισμού όσο και τα δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας προωθούν και βελτιώνουν την ευημερία των καταναλωτών και βοηθούν στη διάδοση της γνώσης και την περαιτέρω προώθηση της εμπορευματοποίησης των προϊόντων, εντούτοις ελλοχεύει ο κίνδυνος του μονοπωλίου⁸. Η εξαιρετική δύναμη που αποδίδεται στα δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, όπως το δικαίωμα να επιτρέπει ή να απαγορεύει ο δικαιούχος τη χρήση των προστατευόμενων προϊόντων, τα καθιστά σε θέση ισχύος στην αγορά την οποία πολλές φορές χρησιμοποιούν οι κάτοχοι τους με καταχρηστικό τρόπο, αποκλείοντας άλλους από την εκμετάλλευση και την χρησιμοποίηση για άλλα συναφή προϊόντα. Το Ευρωπαϊκό Δίκαιο Ανταγωνισμού υποστηρίζει ότι μια επιχείρηση βρίσκεται σε μονοπωλική θέση εάν η οικονομική της δύναμη της επιτρέπει να παρεμποδίζει τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό στην αγορά και ουσιαστικά της επιτρέπει να δρα ανεξάρτητα από τους ανταγωνιστές και τους πελάτες της^{9,10}.

Οι διαφορές μεταξύ των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας με το δίκαιο του ανταγωνισμού δεν είναι νέο ζήτημα, αλλά υπήρξαν κατά καιρούς διάφορες υποθέσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο¹¹. Οι κυριότερες αποφάσεις που επέλεξα να παρουσιάσω πιο κάτω που πραγματεύτηκαν το ζήτημα των επιχειρήσεων που κατείχαν δεσπόζουσα θέση στην αγορά και τις προϋποθέσεις που τις κατέταξαν στη θέση αυτή καθώς και την ύπαρξη εξαιρετικών περιστάσεων που επιτρέπουν την επέμβαση στα δικαιώματα του δημιουργού, είναι η *Rambus*¹²

7. Jeffery Atik, 'The Frand Ceremony and the Engagement of Article 102 TFEU in the Licensing of Standard Essential Patents.' (2019) 42 Fordham International Law Journal 949, σελ. 956.

8. Petrovič (n 2), σελ. 44.

9. Petrovič (n 2), σελ. 49.

10. Υπόθεση 27/76- *United Brands Company και United Brands Continentaal BV κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων Απόφαση του Δικαστηρίου της 14ης Φεβρουαρίου 1978.*

11. Petrovič (n 2), σελ. 41.

12. *Περίληψη της Απόφασης της Επιτροπής της 9ης Δεκεμβρίου 2009 σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 102 της συνθήκης για την λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του άρθρου 54 της συμ-*

και η *Magill*¹³.

Επιλέγω να ξεκινήσω από την υπόθεση *Rambus*¹⁴, το αποτέλεσμα της οποίας επηρέασε τις αρχές ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και των ΗΠΑ. Στην υπόθεση αυτή κρίθηκε ότι η Rambus προέβαινε σε κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης της κατά παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ λόγω του μονοπωλίου που κατείχε σε σχέση με τη DRAM (Dynamic Random Access Memory). Η υπόθεση της Rambus ξεκίνησε μια έντονη συζήτηση σχετικά με το ρόλο που διαδραματίζει η νομοθεσία περί ανταγωνισμού στην αντιμετώπιση των καταχρηστικών συμπεριφορών των ιδιοκτητών SEP¹⁵. Το αντικείμενο της υπόθεσης αυτής ήταν ότι η εταιρεία αυτή δεν αποκάλυψε στον οργανισμό τυποποίησης JEDEC την τεχνολογία που αφορούσε τη δυναμική μνήμη τυχαίας προσπέλασης, με αποτέλεσμα να υπάρχει πεποίθηση ότι η τεχνολογία αυτή ανήκει στο δημόσιο τομέα¹⁶. Η Rambus αποκάλυψε τα δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας που κατείχε μόνο μετά την υιοθέτηση του και αφού οι χρήστες κλειδώθηκαν στο εν λόγω πρότυπο, ζητούσε από αυτούς υπερβολικές τιμές για τη χρήση της εν λόγω τεχνολογίας. Η Ομοσπονδιακή Επιτροπή Εμπορίου καθόρισε στην Rambus δίκαιες τιμές αδειοδότησης για παραχώρηση της τεχνολογίας της για συγκεκριμένες χρονικές περιόδους και έκρινε πως η μη αποκάλυψη στον οργανισμό τυποποίησης των εν λόγω δικαιωμάτων συνιστούσε παραβίαση των κανόνων του δικαίου του ανταγωνισμού¹⁷.

Ακόμα και πριν την απόφαση αυτή, ορισμένοι οργανισμοί τυποποίησης άρχισαν να επανεκτιμούν τους κανόνες δημοσίευσης των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας¹⁸ και να επανεξετάζουν κάποια θεμελιώδη ερωτήματα σε σχέση με τον τρόπο δημιουργίας μιας όσο το δυνατό καλύτερης πολιτικής δημοσίευσης των ουσιαστών ευρεσιτεχνιών¹⁹. Αν και κατ' έφεση η απόφαση αυτή ανατράπηκε, καθώς κρίθηκε ότι η Rambus δεν παραβίαζε το δίκαιο ανταγωνισμού μη αποκάλυπτοντας την τεχνολογία που κατείχε, εντούτοις δημιουργήθηκε μεγάλη συζήτηση γύρω από τη πρακτική που εφάρμοσε η εταιρεία αυτή. Το λεγόμενο «patent

ambush», πραγματοποιείται όταν μια εταιρεία λαμβάνει μέρος στο στάδιο της τυποποίησης αποκρύπτοντας το γεγονός ότι κατέχει ουσιώδη δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας σε σχέση με το πρότυπο που θα αναπτυχθεί και το αποκαλύπτει αφού το πρότυπο έχει συμφωνηθεί σε άλλες εταιρείες και οι οποίες παραμένουν κλειδωμένες στη χρήση του²⁰. Αυτή η πρακτική μπορεί να προκαλέσει την εξαπάτηση άλλων εταιρειών, αφού η επιτυχής εταιρεία πέραν από τον έλεγχο που θα έχει στο πρότυπο, θα μπορεί να χρεώνει διογκωμένα τέλη έχουσα το μονοπώλιο και τη δυνατότητα να αποκλείει πιθανούς ανταγωνιστές της από την αγορά.

Μια άλλη σημαντική απόφαση δόθηκε στην υπόθεση *Magill*²¹ που αφορούσε τηλεοπτικούς οδηγούς που δημοσιεύονται σε διάφορα περιοδικά και εφημερίδες για εκ των προτέρων γνωστοποιούμενα τηλεοπτικά και ραδιοφωνικά προγράμματα²². Τα προγράμματα αυτά, σύμφωνα με την απόφαση, έχουν μεγάλη σημασία για τον καταναλωτή που επιθυμεί να έχει εκ των προτέρων πληροφορίες για τις εκπομπές της επόμενης εβδομάδας, και γι' αυτό δεν θα πρέπει να αποκλείεται η πρόσβαση που έχει σε αυτά. Αντίθετα, οι εταιρείες ITP, BBC και RTE δεν επέτρεπαν τη δημοσίευση εκ των προτέρων γνωστοποίησης των προγραμμάτων τους και είχαν δικούς τους οδηγούς, αναγκάζοντας τους καταναλωτές που ήθελαν να αποκτήσουν πρόσβαση σε αυτούς να αγοράζουν τρεις ή και περισσότερους διαφορετικούς οδηγούς για να ενημερωθούν πλήρως για όλα τα επερχόμενα προγράμματα. Η Επιτροπή θεώρησε ότι η πρακτική των εταιρειών αυτών ήταν υπερβολικά περιοριστική και πως συνιστούσε κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης τους στην αγορά, καθώς περιόριζαν τη διάθεση ενός προϊόντος, ήτοι των τηλεοπτικών οδηγών τους, ζημιώνοντας με αυτό τον τρόπο τους καταναλωτές λόγω της αυξημένης ζήτησης τους για την ενημέρωση τους²³. Η εισήγηση της Επιτροπής για άρση της κατάστασης αυτής ήταν να απαιτηθεί από τους φορείς αυτούς να διαθέτουν μετά από σχετικό αίτημα ο ένας στον άλλο ή και σε τρίτους, και χωρίς να δημιουργούνται διακρίσεις²⁴, ο καθένας τα δικά του εκ των προτέρων γνωστοποιούμενα εβδομαδιαία προγράμματα και να επιτρέπουν την αναπαραγωγή αυτών των προγραμμάτων από όλους τους ενδιαφερόμενους και κάθε απαίτηση που θα έχουν για τη χορήγηση των

φωνίας EOX (Υπόθεση COMP/38636 - Rambus).

13. Απόφαση της Επιτροπής της 21ης Δεκεμβρίου 1988 σχετικά με διαδικασία σύμφωνα με το άρθρο 86 της συνθήκης EOK (IV/31 851 - *Magill TV Guide/ITP, BBC και RTE*) 89/205/EOK.

14. Περίληψη της Απόφασης της Επιτροπής της 9ης Δεκεμβρίου 2009 σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 102 της συνθήκης για την λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του άρθρου 54 της συμφωνίας EOX (Υπόθεση COMP/38.636 - Rambus) (n 49).

15. Petrović (n 2), σελ. 7.

16. Stanley M Besen and Robert J Levinson, 'Lessons from FTC v. Rambus' [2010] *Icarus*, σελ. 17.

17. Besen and Levinson (n 16), σελ. 18.

18. Besen and Levinson (n 16), σελ. 20.

19. Nicolas L Tsilas, 'Toward Greater Clarity and Consistency in Patent Disclosure Policies in a Post-Rambus World' (2004) 17 *HARV. J. L. TECH.* 475.

20. MEMO/09/544, Brussels, 9th December 2009. Antitrust: Commission Accepts Commitments from Rambus Lowering Memory Chip Royalty Rates - Frequently Asked Questions.

21. Απόφαση της Επιτροπής της 21ης Δεκεμβρίου 1988 σχετικά με διαδικασία σύμφωνα με το άρθρο 86 της συνθήκης EOK (IV/31 851 - *Magill TV Guide/ITP, BBC και RTE*) 89/205/EOK (n 50).

22. Atik, (n 7) σελ. 957.

23. Απόφαση της Επιτροπής της 21ης Δεκεμβρίου 1988 σχετικά με διαδικασία σύμφωνα με το άρθρο 86 της συνθήκης EOK (IV/31 851 - *Magill TV Guide/ITP, BBC και RTE*) 89/205/EOK (n 50).

24. Atik (n 7), σελ. 957.

αδειών αυτών θα πρέπει να είναι εύλογη.

B. Προϋποθέσεις παραχώρησης αδειών ουσιωδών διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας - Όρος FRAND και προσπάθεια ερμηνείας του μέσω της νομολογίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Όσον αφορά τα ουσιώδη διπλώματα ευρεσιτεχνίας, υπάρχει ένας ειδικός όρος που εφαρμόζεται στις περιπτώσεις εκχώρησης τους. Ο όρος FRAND έχει επικρατήσει σε όλες τις δικαιοδοσίες παγκόσμια και γίνονται πολλές προσπάθειες ερμηνείας του όρου τόσο από τα μέρη όσο και από τα Δικαστήρια. Μεταξύ άλλων, υποστηρίζεται ότι αποτελεί μια ισορροπία μεταξύ, από τη μία, της ανάγκης να θέσει ένα πρότυπο ώστε να είναι προσβάσιμο σε τρίτους, και από την άλλη, να εξασφαλίσει την δίκαιη αποζημίωση των κατόχων SEP²⁵. Ο όρος FRAND έχει και οικονομικό περιεχόμενο αφού με βάση αυτόν υπολογίζονται και τα τέλη που θα λάβει ο κάτοχος μιας SEP για την παραχώρηση αδειών εκμετάλλευσης και παρέχει κίνητρα για καινοτομία, για συμμετοχή στην τυποποιημένη ανάπτυξη και για την ταχεία εφαρμογή και έγκριση καινοτόμων τεχνολογικών προτύπων. Η δέσμευση FRAND επιβάλλει υποχρέωση στον κάτοχο SEP να προσφέρει σε κάθε δυνητικό μελλοντικό χρήστη το δικαίωμα χρήσης της κατοχυρωμένης τεχνολογίας με εύλογους όρους και ότι θα διαπραγματευτεί μαζί του με καλή πίστη. Μη συμμόρφωση με τη δέσμευση αυτή συνεπάγεται κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης του χρήστη και κατ'επέκταση παραβίαση του δικαιού του ανταγωνισμού²⁶.

Η δέσμευση FRAND αναγνωρίζεται από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και δημιουργεί τη δικαιολογημένη εμπιστοσύνη στους τρίτους και την υποχρέωση στους Οργανισμούς Τυποποίησης, όπως το ETSI, να εποπτεύουν ότι ο κάτοχος SEP θα θέσει τα διπλώματα αυτά που έχουν ουσιώδη σημασία στη διάθεση των όρων και προϋποθέσεων του FRAND σε όλους τους χρήστες²⁷. Οι οργανισμοί τυποποίησης, μέσω των κανόνων που υιοθετούν, απαιτούν από τους συμμετέχοντες να ξεκαθαρίσουν εάν είναι πρόθυμοι να παρέχουν άδεια στα πρότυπα τους με συγκεκριμένους όρους. Σε περίπτωση που δεν υπήρχε η δέσμευση αυτή, οι κάτοχοι των SEP θα είχαν το δικαίωμα να αρνηθούν την παραχώρηση αδειών και με αυτό τον τρόπο θα εμπόδιζαν την ελεύθερη πρόσβαση στο πρότυπο²⁸. Επίσης, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η δέσμευση των όρων FRAND πηγάζει από το δικαίωμα του ανταγωνισμού, αφού σε υπο-

θέσεις ανταγωνισμού στην Αμερική και την Ευρώπη αναπτύχθηκε για πρώτη φορά η έννοια αυτή ως απάντηση στην καταχρηστική άσκηση των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας²⁹. Δηλαδή, μπορεί το δικαίωμα του ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης και συγκεκριμένα το Άρθρο 102 της ΣΛΕΕ να συνιστά ένα ανεξάρτητο λόγο για την επιβολή της υποχρέωσης FRAND σε κατόχους ουσιωδών διπλωμάτων³⁰. Η δέσμευση επομένως, δεν συνεπάγεται μόνο συμβατικές υποχρεώσεις αλλά και νομικές υποχρεώσεις στα πλαίσια του δικαίου του ανταγωνισμού³¹ και επιβάλλει στον κάτοχο να μην προβαίνει σε κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης του στην αγορά ώστε να αποκλείει ανταγωνιστές του.

Το ακρωνύμιο FRAND αποτελείται από τις λέξεις Fair, Reasonable, And Not Discriminatory που είναι οι κατευθυντήριες και πολύ καθοριστικές για την ερμηνεία αυτού του είδους της δέσμευσης. Η άδεια εκχώρησης των ουσιωδών διπλωμάτων γίνεται υπό τον όρο να είναι δίκαιοι «Fair», εύλογοι «Reasonable» και χωρίς διακρίσεις «And Not Discriminatory». Ο όρος αυτός δημιουργήθηκε για να αποτρέψει μονοπωλιακές και καταχρηστικές συμπεριφορές των κατόχων SEP από το να παραχωρούν τα ουσιώδη αυτά διπλώματα ζητώντας υπερβολικές αποζημιώσεις ή αποκλείοντας τυχόν άλλους ανταγωνιστές τους στην αγορά³².

Η δέσμευση FRAND εξυπηρετεί δύο κύριους στόχους. Ο πρώτος είναι να προωθήσουν τα πρότυπα ώστε να εξασφαλίσουν ότι οι εταιρείες που τα εφαρμόζουν δε θα μείνουν εκτός από την αγορά και ότι θα παραμείνουν για όσο καιρό είναι διαθέσιμες να καταβάλλουν εύλογη αποζημίωση για τη χρήση των ουσιωδών διπλωμάτων και ο δεύτερος, είναι να παρέχουν αντίστοιχα λογική ανταμοιβή σε εκείνους που επένδυσαν την έρευνα και την ανάπτυξη της τεχνολογίας που χρησιμοποιείται από το πρότυπο αυτό³³. Στον όρο FRAND έχει δοθεί ιδιαίτερη σημασία τα τελευταία χρόνια και πολλοί ήταν που προσπάθησαν να ερμηνεύσουν τι συνιστούν οι όροι αυτοί μεταξύ των οποίων και τα Δικαστήρια.

Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) στην υπόθεση *Huawei*³⁴, καθόρισε τις υποχρεώσεις που ισχύουν σε σχέση με την παραχώρηση άδειας χρήσης

29. Atik (n 7), σελ. 952.

30. Atik (n 7), σελ. 956.

31. Atik (n 7), σελ. 953.

32. Krista S Jacobsen, 'Patents and Standardization, Part 3: Commitments to License Standard-Essential Patents Under Reasonable and Non-Discriminatory (RAND) Terms' [2016] IEEE Communications Magazine Communications Standards Supplement, σελ.66.

33. Mark A Lemley and Carl Shapiro, 'Simple Approach to Setting Reasonable Royalties for Standard-Essential Patents' (2013) 28 Berkeley Technology Law Journal 1135, σελ.1137.

34. Υπόθεση C-170/13, *Huawei Technologies Co. Ltd κατά ZTE Corp., ZTE Deutschland GmbH*, 16 Ιουλίου 2015, EU:C:2015:477 (n 83).

25. Chrysoula Pentheroudakis and Justus A Baron, 'Licensing Terms of Standard Essential Patents, A Comprehensive Analysis of Cases' [2017] European Commission JRC Science for policy report, σελ. 11.

26. Pentheroudakis and Baron (n 29), σελ. 13.

27. Atik (n 7), σελ. 952.

28. Petrović (n 2), σελ. 171.

μιας SEP και ποια είναι τα κριτήρια συμπεριφοράς κατά πόσο ένας δυνητικός δικαιούχος είναι πρόθυμος να συνάψει τέτοια σύμβαση. Για να αξιολογηθεί μια προσφορά εάν είναι σύμφωνη με τους όρους FRAND θα πρέπει να υπάρχουν σαφείς εξηγήσεις σε σχέση με τον βασικό χαρακτήρα ενός προτύπου, τον προτεινόμενο υπολογισμό των δικαιωμάτων εκμετάλλευσης και τη μη διακριτική μεταχείριση. Αντίστοιχα, η αντιπρόταση, θα πρέπει να είναι και αυτή σαφής και συγκεκριμένη και να μη περιορίζεται απλά στην απόρριψη της προσφοράς του κατόχου SEP, αλλά να περιέχει πληροφορίες για την ακριβή χρήση του προτύπου για το προϊόν. Βεβαίως, η αντιπρόταση θα πρέπει να γίνεται σε εύλογο χρόνο, ο οποίος ωστόσο δεν μπορεί να καθοριστεί εκ των προτέρων, αφού εξαρτάται από διάφορους παράγοντες, όπως ο αριθμός των επίμαχων SEP.

Ο όρος FRAND δεν είναι εύκολο να σκιαγραφηθεί με ένα μόνο ορισμό, αφού παράγοντες όπως η αποδοτικότητα, οι προσδοκίες των μερών για το τι είναι εύλογο τέλος άδειας και η θέση των φορέων τυποποίησης με στόχο να διασφαλίσουν τη ταχύτερη δυνατή διάδοση του προτύπου, επηρεάζουν το τι θεωρείται εύλογο και δίκαιο σε κάθε περίπτωση³⁵. Η Επιτροπή στην ανακοίνωση της³⁶, είναι της άποψης ότι την καλύτερη ερμηνεία για το τι είναι δίκαιοι όροι αδειοδότησης και δίκαιες τιμές την έχουν τα μέρη όταν διαπραγματεύονται έχοντας καλή πίστη. Επιβεβαιώνει δε, ότι οι διαφορετικές ερμηνείες που δίδονται στους όρους FRAND προκαλούν δυσκο-

λίες και επιβραδύνουν την υιοθέτηση νέων τεχνολογιών και γενικότερα την τυποποίηση στην Ευρώπη.

IV. Επίλογος

Η τυποποίηση, όπως προκύπτει από τα πιο πάνω, είναι αναμφισβήτητα σημαντικό κομμάτι στον τομέα της καινοτομίας και της τεχνολογίας και η ενσωμάτωση των προτύπων στα διπλώματα ευρεσιτεχνίας θα πρέπει να παρακολουθείται συνεχώς. Σε καμία περίπτωση δε θα πρέπει όσοι κατέχουν τα δικαιώματα για τα εν λόγω πρότυπα να δρουν μονοπωλιακά και να μην επιτρέπουν τη χρήση και γενικότερα τη χορήγηση αδειών και σε τρίτους για τους οποίους το πρότυπο είναι απαραίτητο. Ο κάτοχος μιας SEP θα πρέπει προτού προβεί σε οποιοδήποτε δικαστικό διάβημα να αναρωτηθεί εάν έχει εξαντλήσει όλα τα μέσα και αν έχει διαπραγματευτεί με καλή πίστη με τον δυνητικό δικαιούχο και εάν τα δικαιώματα του δεν διακινδυνεύονται, εφόσον για παράδειγμα ο εν δυνάμει αντισυμβαλλόμενος του έχει εκφράσει τη θέληση του να συνάψει άδεια χρήσης μαζί του και να καταβάλει τα αντίστοιχα τέλη. Επομένως, από τη μία θα βρίσκεται το δικαίωμα διαφύλαξης του ελεύθερου ανταγωνισμού, το οποίο διασφαλίζεται με βάση το Άρθρο 102 ΣΛΕΕ που απαγορεύει την κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης, και από την άλλη το δικαίωμα διανοητικής ιδιοκτησίας καθώς και της αποτελεσματικής ένδικης προστασίας που προστατεύονται σύμφωνα με τα Άρθρα 17 παράγραφος 2 και 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Το πιο υπερτερεί σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να εξετάζεται ανάλογα με τα περιστατικά της κάθε υπόθεσης, ώστε να επιτυγχάνεται δίκαιη ισορροπία. Η τυποποίηση ήδη δίνει προβάδισμα στην εσωτερική αγορά καθώς προάγει την καινοτομία και ενισχύει την διεξαγωγή εμπορίου μεταξύ των κρατών και κατ' επέκταση συμβάλλει στην ευημερία των πολιτών³⁷.

35. 'Ανακοίνωση Της Επιτροπής Προς Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Το Συμβούλιο Και Την Ευρωπαϊκή Οικονομική Και Κοινωνική Επιτροπή- Καθορισμός Της Προσέγγισης Της ΕΕ Όσον Αφορά Τα Ουσιώδη Για Τη Λειτουργία Προτύπων Διπλώματα Ευρεσιτεχνίας' (n 11), σελ. 8.

36. 'Ανακοίνωση Της Επιτροπής Προς Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Το Συμβούλιο Και Την Ευρωπαϊκή Οικονομική Και Κοινωνική Επιτροπή- Καθορισμός Της Προσέγγισης Της ΕΕ Όσον Αφορά Τα Ουσιώδη Για Τη Λειτουργία Προτύπων Διπλώματα Ευρεσιτεχνίας' (n 11), σελ. 7.

37. Petrovčić (n 9), σελ. 27.

II. Δίκαιο των Συμβάσεων

*Conformity of goods with the contract of sale: A comparative analysis of the CISG and the SOGA**

Mary Pasiou, Graduate of the Department of Law, University of Cyprus

Abstract:

In the international sale of goods, one of the most

important aspects of contracts of sale is conformity.

The implied condition that the goods must correspond

to the contractual terms is of significant practical importance in the world of commerce. In particular, the seller is under the obligation to deliver goods that conform with the quality and quantity requirements provided for in the contract. The present thesis will focus on both sale by description, with particular emphasis on the exact conformity requirements that the seller should fulfil in order to comply with the contract, and on the default requirements that every seller in every contract of sale should comply with. This analysis will be made by comparing two statutory regimes: Article 35 of the International Convention on Contracts for the International Sale of Goods 1988 and Sections 13 and 14 of the UK Sale of Goods Act 1979.

Key-words:

Sale of Goods - Conformity - Description - Quality - Quantity - Packaging - Fitness for purpose

I. Introduction

In international commercial contracts of sale, there is a general notion that the delivered goods must correspond to the terms of the contract. In particular, the seller in an international contract of sale has the obligation to deliver goods that conform with the contractual terms. Conformity is implied in the contract of sale in the sense that it gives rise to rights and obligations that are not explicitly provided for in the contract but are nevertheless incorporated by implication. Additionally, conformity is a condition of the contract in the sense that, if fundamentally breached, it leads to the termination of the contract. The fact that conformity is treated as a condition reveals its essential nature to the commercial contract.

The most remarkable legal instrument on the harmonization and uniformity of the law of sale of goods is the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods 1980 (CISG or Convention). The uniform understanding of conformity under the CISG is entirely independent of domestic concepts. The international nature of the Convention requires a uniform and autonomous interpretation¹, in order not to import domestic legal standards². Besides, according to Article 7 CISG,

* This article is an adaptation of a study prepared in the form of a diploma thesis at the Department of Law of the University of Cyprus, under the academic supervision of Dr. Nikitas Hatzimihail, Associate Professor of Private Law, Comparative Law and Legal Theory, Department of Law, University of Cyprus.

1. Saumier G., Trade Usages in the Convention on Contracts for the International Sale of Goods, 2016, Oxford University Press, p. 126.

2. Kroll S., Mistelis L., Viscasillas P., UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG): Commentary, 2011, Hart Publishing, p. 492.

the Convention should be interpreted in the light of observance of good faith in international trade, its general principles and rules of private international law³.

However, the concept of conformity has not yet been fully harmonised. Although the CISG and its general notion of conformity have been widely accepted, there are still domestic laws that present considerable dissimilarities with the Convention. One such example is the common law of the UK, since the UK has not ratified the CISG, thus the issue is governed by the Sale of Goods Act 1979 (SOGA). The present analysis will focus on two important aspects of conformity in international commercial contracts of sale; first, on the conformity requirements in case of a contract of sale by description, and second, on the default standards of conformity in case of a contract of sale that does not provide –or provides insufficient– description of the goods. The analysis will be made from two points of view: the uniform regime of the CISG and the UK common law regime of SOGA.

II. Sale by description

A.1. Conformity requirements

The concept of conformity raises a basic question: what are the elements of the contract of sale that the goods must conform with? The obligation of the seller is to deliver goods which conform with the contractual description in terms of quality, quantity and packaging.

The general rule is that every discrepancy in any aspect of conformity of the goods, however slight, is treated as non-conformity. Even if the deviation in quality, quantity, description and packaging is not material, it can still lead to a breach of contract⁴. In this regard, the traditional principle of *de minimis non curat lex*⁵ has been dramatically restricted.

3. Keily T., How does the cookie crumble: Legal costs under uniform interpretation of the united nations convention on contracts for the international sale of goods, 2003, Nordic Journal of Commercial Law, p. 4, 6; Eiselen S., Literal Interpretation: The Meaning of the Words, 2009, Sellier European Law Publishers, p. 76.

4. Wilensko Slaski Towarzystwo DREWNO v. Fenwick & Co Ltd [1938] 3 All ER 429; Britvic Soft Drinks Ltd v. Messer UK Ltd [2002] 2 All ER 321; Westbrook Resources Ltd v. Globe Metallurgical Inc [2007] EWHC 2353; International Business Machines v. Shcherban (1925) 1 DLR 864; Schwenzler I., Hanchem P., Kee C., Global Sales and Contract Law, 2012, Oxford University Press, p. 396.; Kroll S., Mistelis L., Viscasillas P., UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG): Commentary, 2011, Hart Publishing, p. 494.

5. Shipton Anderson & Co v. Weil Bros & Co [1912] 1 KB 574; Margaronis Navigation Agency Ltd v. Henry W Peabody & Co of London Ltd [1965] 2 QB 430, 444; Poikela T., Conformity of Goods in the 1980 United Nations Convention of Contracts for the International Sale of Goods, 2003, Nordic Journal of Commercial Law, p. 36-37.

A.1.1. Description

Under Article 35(1) CISG and s.13 SOGA, the seller is obliged to deliver goods that conform with the contractual description. The description must be a term of the contract –either written or oral– in the sense of identifying the subject-matter of the contract⁶.

Of course, not all words in the contract will form part of the description of the goods⁷. Description consists of those words in the contract that are used to identify the goods⁸. Any information in the contract that relates to the identity of the goods may form part of their description, e.g. size, weight, colour, number⁹, quality¹⁰, time of shipment¹¹, time of delivery¹², dimensions and measurements¹³, expected arrival date¹⁴, readiness for shipment¹⁵, and storage ‘under deck’¹⁶.

A.1.2. Quality

The second conformity requirement requires the seller to deliver goods that match any contractual provision relating to the quality of the goods. If the delivered goods are of different quality –even higher quality– than agreed, there might be a breach of contract¹⁷.

But what is quality? Quality naturally involves the physical features of the goods, e.g. being washable without shrinking¹⁸, being suitable for consumption¹⁹,

having certain percentages of fluidity²⁰, or specific chemical composition²¹. Quality also includes non-physical attributes of the goods such as the factual and legal circumstances affecting the relationship of the goods to their surroundings²², the origin of the goods²³, how the goods have been manufactured, the observance of ethical values in the production and transportation of the goods²⁴. Therefore, quality is construed very broadly.

A.1.3. Quantity

The third conformity requirement requires the seller to deliver the exact quantity of goods that was agreed in the contract. A failure to deliver the stipulated quantity can lead to non-conformity, even if the variation in quantity was minimal²⁵. In practice, however, the parties usually leave a margin as to the exact quantity to be delivered through the incorporation in the contract of phrases such as ‘approximate amount’, ‘more or less’, ‘not less than’, ‘about’. This latitude largely depends on the type of trade within which the contract is made²⁶.

A.1.4. Packaging

Under the fourth conformity requirement, the seller must deliver goods which are contained or packaged in a manner conforming with the contract. The parties are free to agree not only on the features of the goods but also on how they will be packed. The mode of packaging may be defined either by the contract itself or by particular packaging practices agreed upon or established between the parties. Any deviation from the agreed mode of containment or packaging of the goods may result in non-conformity²⁷.

A.2. Interpretation of contract

The conformity requirements –and thereby obligations– arise solely from what is, expressly or impliedly, provided in the contract²⁸. Therefore, the

6. Taylor v. Combined Buyers Ltd [1924] NZLR 627, p. 638-640; Debattista C., Authenticity, Merchantable Quality and the Sale of Goods by Description, 1992, International Journal of Cultural Property, Cambridge University Press, p. 200, 204.

7. Ashington Piggeries v. Christopher Hill [1972] AC 441 (the description of ‘Norwegian herring meal’ did not include that the goods should be suitable for feeding mink nor that the goods should be of ‘fair average quality of the season’); Montague L. Meyer Ltd v. Kivisto (1929) 35 LL.R. 265 (‘to be properly seasoned’ was not part of description).

8. Reardon Smith Line Ltd v. Hansen Tangen (The Diana Prosperity) [1976] 1 WLR 989; Ashington Piggeries Ltd v. Christopher Hill Ltd [1972] AC 44; Harlingdon and Leinster Enterprises Ltd v. Christopher Hull Fine Art Ltd [1989] EWCA Civ 4.

9. Campbell Soup Co v. Wentz (1948) 172 F.2d 80.

10. Jacobs v. James Scott & Co. [1899] UKHL 611.

11. Bowes v. Shand [1877] 2 AC 455; Petrotrade Inc. v. Stinnes Handel GMBH [1995] 1 Lloyd’s Rep. 142.

12. Hartley v. Hymans [1920] 3 KB 475.

13. Arcos v. EA Ronaasen & Son [1933] AC 470.

14. Benabu & Co v. Produce Brokers Co [1921] 37 TLR 609.

15. Montague L. Meyer Ltd v. Osakeyhtio Carelia Timber Co Ltd (1930) 36 Com.Cas. 17.

16. White Sea Timber Trust Ltd v. WW North Ltd (1932) 44 LL.R. 390; Evans & Son (Portsmouth) Ltd v. Andrea Merzario Ltd [1976] 1 WLR 1078.

17. Huber P., Mullis A., The CISG, 2007, Sellier European Law Publishers, p. 132; Schwenzer I., Schlechtriem & Schwenzer: Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 2010, 3rd Ed., Oxford University Press, p. 572-573.

18. LG Landshut (Germany), 5 April 1995, CISG Online 193.

19. Cour de Cassation (France), 23 January 1996, CISG Online 159.

20. S v. A&B [2016] EWHC 846.

21. Appellationsgericht (Switzerland), 23 August 2003, CISG Online 943.

22. Schwenzer I., Hanchem P., Kee C., Global Sales and Contract Law, 2012, Oxford University Press, p. 377.

23. Oberlandesgericht Munchen (Germany) 13 November 2002, CISG Online 786; Bundesgerichtshof (Germany), 3 April 1996, CISG Online 135.

24. De Luca V., The Conformity of the Goods to the Contract in International Sales, 2015, Pace Law Review, p. 191.

25. Huber P., Mullis A., The CISG, 2007, Sellier European Law Publishers, p. 131; De Luca V., The Conformity of the Goods to the Contract in International Sales, 2015, Pace Law Review, p. 187.

26. Societe Anonyme Russo-Belge v. Schofield and Son [1902] 7 Com. Cas. 114; Arcos v. EA Ronaasen & Son [1933] AC 470.

27. Re Moore & Landauer [1921] 2 KB 519; China International Economic & Trade Arbitration Commission (China), 23 July 1997, No. CISG/1997/23.

28. De Luca V., The Conformity of the Goods to the Contract in International Sales, 2015, Pace Law Review, p. 186.

determination of the conformity requirements is a matter of contract interpretation. On this note, the two legal regimes follow a different test.

Common law countries generally follow an objective test in determining the parties' obligations, i.e. what a reasonable third-party observer would conclude from the language of the contract²⁹. While the traditional approach in such jurisdictions followed a strict textualist interpretation which was heavily restricted by the parol evidence rule³⁰ and the four walls of the written agreement³¹, there was a shift towards a contextualist approach³², which takes into consideration the factual matrix in which the parties used the language of the contract³³.

By contrast, the CISG adopts a subjective test in determining the parties' intentions³⁴, i.e. the contractual terms are interpreted in the light of promises and undertakings made by the parties³⁵. It follows that any letters of credit, inspection certificates, public statements or advertisements, service manuals³⁶, prior dealings and negotiations between the parties³⁷, may be relevant. In this regard, the parol evidence rule does not apply³⁸. Hence, according to Articles 7 and 8 CISG, the contract is interpreted in accordance with the principle of good faith and the parties' statements and conduct.

III. Default standards

Where the contract of sale does not provide specifications or where it provides insufficient specifications on the conformity requirements, there are some basic supplementary rules –default standards– that the goods should conform with.

A.1. Fitness for ordinary purpose

The first default standard requires the seller to deliver goods that are fit for their ordinary purposes pursuant to Article 35(2)(a) CISG and s.14(2B)(a) SOGA. Ordinary purposes require the goods to be usable for the purposes which are typical for that kind of goods³⁹. In principle, where the goods have more than one ordinary purpose, the goods should be fit for all of them⁴⁰.

The ordinary purposes are found on a case-by-case basis by comparing the purposes for which the good can be used with the purposes for which goods of the same description would ordinarily be used⁴¹. The test is an objective one, i.e. what a reasonable person in the same trade would consider as ordinary⁴². In this regard, the ordinary uses are determined by the material and technical specificities of the goods⁴³, the normal expectations of the buyer⁴⁴, the nature of the goods, the place of use and trade usages⁴⁵.

Some examples of ordinary uses are that food must be fit for human consumption⁴⁶, and that ceramic baking dishes must be heat-resistant⁴⁷. Furthermore, there are some basic ordinary purposes that almost all goods expected to be fit for, e.g. the goods must be resaleable in the ordinary course of business⁴⁸, durable for a reasonable time after delivery⁴⁹, safe⁵⁰, accompanied by adequate and appropriate technical instructions and safety warnings⁵¹, free from minor

29. *Maple Leaf Macro Volatility Master Fund v. Rouvroy* [2009] EWCA Civ 1334; *Pacific Carriers Ltd v. BNP Paribas* (2004) 65 CLR 451.

30. *Goss v. Lord Nugent* (1833) 5 B&Ad 58; *Bank of Australasia v. Palmer* [1897] AC 540.

31. *Evans v. Roe et al* (1872) LR 7 CP 138.

32. *Prenn v. Simmonds* [1971] 1 WLR 1381; *Reardon Smith Line Ltd v. Hansen Tangen* [1976] 1 WLR 989; *Bank of Credit and Commerce International SA v. Ali* [2002] 1 AC 251.

33. *Investors Compensation Scheme v. West Bromwich Building Society* [1998] 1 WLR 896; Goode R., *Goode on Commercial Law*, 2016, 5th Ed., Lexis Nexis, p. 96.

34. *United States Court of Appeals (11th Cir.) (USA)*, 29 June 1998, CISG Online 342, 97-4250.

35. *Commentary on the Draft Convention (Secretariat Commentary)*, 1978, Article 33, para. 4; Kroll S., Mistelis L., Viscasillas P., *UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG): Commentary*, 2011, C Hart Publishing, p. 489.

36. *Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce (Sweden)*, 5 June 1998, CISG Online 379.

37. *Helsinki Court of First Instance (Finland)*, 11 June 1995, CISG Online 1304.

38. *United States Court of Appeals (11th Cir.) (USA)*, 29 June 1998, CISG Online 342, 97-4250.

39. Schwenzer I., Hanchem P., Kee C., *Global Sales and Contract Law*, 2012, Oxford University Press, p. 390.

40. *Commentary on the Draft Convention (Secretariat Commentary)*, 1978, Article 33, para. 5.

41. De Luca V., *The Conformity of the Goods to the Contract in International Sales*, 2015, Pace Law Review, p. 198.

42. Schwenzer I., Schlechtriem & Schwenzer: *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, 2010, 3rd Ed., Oxford University Press, p. 575-576.

43. *Bundesgerichtshof (Germany)*, 26 September 2012, CISG Online 2348.

44. *Commentary on the Draft Convention (Secretariat Commentary)*, 1978, Article 33, para. 5.

45. Kroll S., Mistelis L., Viscasillas P., *UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG): Commentary*, 2011, Hart Publishing, p. 507.

46. *Bundesgerichtshof (Germany)*, 2 March 2005, CISG Online 999.

47. *Cour de Cassation (France)*, 17 December 1996, CISG Online 220.

48. Vilus J., *Quality Control in the International Sale of Goods*, 1977, *Uniform Law Review*, p. 31.

49. *Bominflot Bunkergesellschaft fur Mineralole KG v. Petroplus Marketing AG* [2009] EWHC 1088; *Bernstein v. Pamson Motors (Golders Green) Ltd* [1987] 2 All ER 220.

50. *Godley v. Perry* [1960] 1 WLR 9; *SW Tubes Ltd v. Owen Stuart Ltd* [2002] EWCA Civ 854; *Clegg v. Andersson* [2003] EWCA Civ 320.

51. *Benjamin's Sale of Goods*, 2010, 8th Ed., Common Law Library, Sweet & Maxwell, London, para. 11-039.

defects⁵².

Among the ordinary uses of the goods is their standard of quality. The two regimes seem to adopt different standards of quality. On the one hand, Article 35(2)(a) CISG has been interpreted as requiring the goods to be of reasonable quality⁵³. Whether the goods are of reasonable quality cannot be fixed *a priori* in abstract, but rather it is decided on a case-by-case basis by taking into account the buyer's reasonable expectations⁵⁴.

On the other hand, s.14(2) SOGA explicitly provides that the goods should be of satisfactory quality. Satisfactory quality is defined by the reasonable expectations of the buyer, i.e. by what a reasonable buyer would expect in order to accept the goods as satisfactory⁵⁵. Particularly, s.14(2B) provides a list of aspects of quality that the goods should comply with in appropriate cases, i.e. fitness for all purposes for which goods of the same kind are commonly supplied, appearance and finish, freedom from minor defects, safety, and durability.

It is observed that the practical application of satisfactory and reasonable quality is not so different after all. Both standards are evaluated objectively by the expectations of a reasonable buyer. Hence, the two standards of quality could be merged in the following test: where a reasonable buyer, fully acquainted with the facts and fully aware of the hidden defects in the goods, would buy the goods without abatement of the price and without special terms, the goods are of the required quality⁵⁶.

A.2. Fitness for particular purpose

The second default standard provides that the seller must deliver goods which are fit for any particular purpose expressly or impliedly made known by the buyer. This obligation is provided under Article 35(2) (b) CISG and s.14(3) SOGA.

One notable difference in the wording of s.14(3)

SOGA is that the seller must deliver goods which are reasonably fit for the buyer's particular purpose, while Article 35(2)(b) CISG omits reasonableness. The SOGA refers to reasonableness in order to cover cases where the seller did not promise that the goods are absolutely suitable, e.g. second-hand goods, and cases where the buyer purchased the goods for an unstated peculiar purpose⁵⁷. Therefore, it offers a flexible margin to the seller's obligation.

Under both regimes, three requirements must be met cumulatively in order to engage the seller's liability for fitness for a particular purpose⁵⁸.

First, the buyer should have made known to the seller the particular purpose for which the buyer prior to the conclusion of the contract. If the buyer does so, the particular purpose is set as the basis of the bargain⁵⁹. Practically, the buyer bears the burden of proving that he/she has sufficiently made known to the seller his/her particular purpose, either expressly or impliedly⁶⁰. The particular purpose does not need to be contractually agreed upon; it is not necessary that the seller agreed or consented to that information⁶¹. If the seller did not object to and has not refused the buyer's particular purpose⁶², or if the seller remained silent to the buyer's particular purpose⁶³, the default standard still applies.

Second, the buyer must have relied on the seller's skill and judgment to deliver goods that are fit for his/her particular purpose. Reliance is a matter of fact⁶⁴, decided on a case-by-case basis⁶⁵. Once the buyer made known the particular purpose, there is a presumption that the buyer can and does rely on the seller's superior knowledge to select goods that are fit

57. Benjamin's Sale of Goods, 2010, 8th Ed., Common Law Library, Sweet & Maxwell, London, para. 11-057.

58. Whitmore J., Supply of goods (Implied Terms) Act 1973, 1973, The Law Teacher, p. 171; Schroeter U. G., Defining the Borders of Uniform International Contract Law: The CISG and Remedies for Innocent, Negligent, or Fraudulent Misrepresentation, 2013, Villanova Law Review, p. 574.

59. Cammell Laird and Co Ltd v. Manganese Bronze and Brass Co Ltd [1934] AC 402.

60. Court of Appeals 4th Circuit (USA), 21 June 2002, CISG Online 625; Schwenzer I., Fountoulakis C., Dimsey M., International Sales Law: A Guide to the CISG, 2019, 3rd Ed., Hart Publishing, p. 301.

61. Schwenzer I., Schlechtriem & Schwenzer: Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 2010, 3rd Ed., Oxford University Press, p. 580-581.

62. Schwenzer I., Schlechtriem & Schwenzer: Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 2010, 3rd Ed., Oxford University Press, p. 581.

63. Bridge M., The International Sale of Goods, 2017, 4th Ed., Oxford University Press, p. 61.

64. Medway Oil and Storage v. Silica Gel Corp (1928) 33 Com. Cas. 195.

65. Bianca C. M., Bianca and Bonell Commentary on the International Sales Law, 1987, Giuffrè Editore Milan, para. 2.5.3.

52. The Law Commission Working Paper No. 160 and The Scottish Law Commission Consultative Memorandum No. 104, 1987, para. 3.40; Ervine W. C. H., Satisfactory quality: What does it mean?, 2004, Journal of Business Law, p. 699.

53. The Netherlands Arbitration Institute (NAI), 2002, No. 2319.

54. De Luca V., The Conformity of the Goods to the Contract in International Sales, 2015, Pace Law Review, p. 202; Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce (SCC), 1998, No. 379.

55. Australian Knitting Mills Ltd v. Grant [1933] 50 C.L.R. 387; Shine v. General Guarantee Corp [1988] 1 All ER 911; Benjamin's Sale of Goods, 2010, 8th Ed., Common Law Library, Sweet & Maxwell, London, para. 11-031.

56. Australian Knitting Mills Ltd v. Grant [1933] 50 C.L.R. 387; Niblett v. Confectioners Materials Co. [1921] 3 KB 387; BS Brown & Son v. Craiks Ltd [1970] UKHL 6; Hardwick Game Farm v. S.A.P.P.A. [1969] 2 AC 31.

for that purpose⁶⁶. This presumption exists unless the seller proves otherwise⁶⁷. In this regard, English law has accepted that partial reliance is sufficient to fulfil this requirement⁶⁸, while the CISG is silent on this issue.

Third, the buyer's reliance on the seller's skill and judgment must be reasonable. Reasonable reliance can be inferred in cases where the buyer relied on the seller to ascribe the characteristics of the goods⁶⁹, where the seller is the producer or manufacturer of the goods⁷⁰, or where the seller is a retailer in a shop⁷¹.

A.3. Sale by sample

Under Article 35(2)(c) CISG and s.15(2) SOGA, the goods must conform with the sample which was exhibited by the parties prior to the conclusion of the contract. The parties may present a sample as a means of identification of the goods and designation of all or some⁷² of their qualities and properties⁷³.

However, when is the obligation to conform with the sample triggered? Under s.15(1) SOGA, there is a sale by sample only where there is an express or implied contractual term to that effect, i.e. only where the sample is made part of the basis of the contract⁷⁴. However, Article 35(2)(c) CISG explicitly states that the implied condition applies only in cases where 'the seller has held out to the buyer as a sample'. Under this view, there is a sale by sample only when the seller holds out a sample to the buyer and not *vice versa*⁷⁵.

66. Huber P., Mullis A., *The CISG*, 2007, Sellier European Law Publishers, p. 138; Kroll S., Mistelis L., Viscasillas P., *UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG): Commentary*, 2011, Hart Publishing, p. 521.

67. Landgericht Coburg (Germany), 12 December 2006, CISG Online 1447; Slater v Finning Ltd [1996] UKHL 59; Maley K., *The Limits to the Conformity of Goods in the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG)*, 2009, *International Trade & Business Law Review*, p. 119-120.

68. *Medway Oil and Storage v. Silica Gel Corp* (1928) 33 Com. Cas. 195; *Jewson Ltd v. Boyhan* [2003] EWCA Civ 1030; *Cammell Laird and Company Ltd v. The Manganese Bronze and Brass Company Ltd* [1934] AC 402; *Ashington Piggeries Ltd v. Christopher Hill Ltd* [1972] AC 441.

69. *Henry Kendall Ltd v. William Lillico Ltd* [1969] 2 AC 31, p. 35.

70. Bridge M., *The International Sale of Goods*, 2017, 4th Ed., Oxford University Press, p. 62.

71. Slater v. Finning Ltd [1996] UKHL 59; Heaton D. T., *Commercial Law: Text and Seminar Workbook*, 1991, Prentice Hall International, p. 231.

72. Saidov D., *Conformity with a Sample or Model and Packaging: Exemptions from Liability*, 2015, London Hart Publishing, p. 154.

73. Bianca C. M., Bianca and Bonell *Commentary on the International Sales Law*, 1987, Giuffrè Editore Milan, para. 2.6.1; *China International Economic & Trade Arbitration Commission (CIETAC)*, 10 July 1993, CISG/1993/09.

74. *Williamson v. Alexander Macpherson & Co.* [1904] SLR 41 670; *White v. Dougherty* [1891] SLR 28 732.

75. Saidov D., *Conformity with a Sample or Model and*

The mere act of holding out a sample activates the obligation of conformity with the sample, irrespective of the absence of the parties' undertakings⁷⁶.

A.4. Packaging

The last default standard requires the seller to provide appropriate packaging for the supplied goods. The seller's obligation is to do what is ordinarily required to ensure that the buyer receives the goods in satisfactory condition, by taking into account the nature of the goods, the mode of transport, the place of delivery, the climatic conditions during transport, the 'shelf-life' of the goods and the carriage period⁷⁷. If the goods arrive to the buyer in damaged condition due to inadequate packaging, the seller will be liable for non-conformity⁷⁸.

Under the CISG, the purpose of this standard is to set a minimum level of packaging that the seller must meet when packing the goods⁷⁹. Article 35(2) (d) provides for two alternative standards: the goods should be packaged in the manner that is objectively usual for similar goods, and where there is no usual manner, the goods should be packaged in a manner adequate to protect them.

By contrast, the SOGA is silent on the obligation to provide packaging. However, it has been argued that the phrase 'goods supplied under a contract of sale' under s.14(2) implies that everything supplied with the goods, including their packaging, is part of their quality⁸⁰. The seller's essential obligation is to put the goods in a deliverable state⁸¹, meaning that the goods should be in such physical condition that the buyer is bound to take delivery⁸².

Packaging: Exemptions from Liability, 2015, London Hart Publishing, p. 152-153.

76. Bianca C. M., Bianca and Bonell *Commentary on the International Sales Law*, 1987, Giuffrè Editore Milan, para. 2.6.1; *Helsinki Court of First Instance (Finland)*, 11 June 1995, CISG Online 1304.

77. *Cour de cassation (France)*, 24 September 2003, CISG Online 791; Huber P., Mullis A., *The CISG*, 2007, Sellier European Law Publishers, p. 141.

78. *Comisión pare la Protección del Comercio Exterior de México (Compromex)*, 29 April 1996, CISG Online 350; *Cour de Justice de Genève (Switzerland)*, 15 November 2002, CISG-online 1839; *Wuhan Economic and Technology Development Zone People's Court (China)*, 30 June 2000, CISG Online 2028.

79. *Landgericht Saarbrücken (Germany)*, 16 June 2006, CISG Online 140364/99; *Saarlandisches Oberlandesgericht (Germany)*, 17 January 2007, CISG Online 1642.

80. *Wilson v. Rickett Cockerell & Co Ltd* [1954] QB 598; *Niblett v. Confectioners' Materials Co Ltd* [1921] 3 KB 387; *Myers v. Malone Hyde*, 1949, 173 F.2d 291.

81. Section 29(6) SOGA; Schwenzler I., Hanchem P., Kee C., *Global Sales and Contract Law*, 2012, Oxford University Press, p. 394.

82. See s.18 Rule 5(1) and s.61(5) SOGA; *Woodburn v. Andrew Motherwell, Ltd* [1917] SLR 472; *Kulkarni v. Manor Credit (Davenham) Ltd* [2010] EWCA Civ 69; *SSL International Plc &*

IV. Conclusion

One could say that the ultimately autonomous character of the CISG is somewhat utopian. Since there is no independent judicial organ responsible for the application of the Convention, it is left upon domestic courts to examine contracts of sale within the scope of CISG. It is thereby conceivable that the domestic judges' conception of conformity is influenced –even marginally– by domestic approaches. Especially where the Convention adopts identical wording with domestic provisions and where the Convention is silent on matters of law, domestic judges are inevitably going to be compelled to resort to domestic principles in order to reach an interpretation.

However, the CISG intentionally denies any interpretational influence from domestic laws in order to secure the uniformity of its provisions. Besides, the main purpose of the Convention is to reduce the choice-of-law related costs in international sales. The CISG attempts a particularly distilled and ambitious form of globalized sales law⁸³, which is admittedly fairly effective.

Regarding the implied term of conformity, CISG and SOGA present various similarities. Although the Convention's relevance is inevitably limited in English

law, the courts have not been unaware of it. The parallel application of the conformity requirements reinforces the concept of mutual fertilisation between legal regimes; when national jurisdictions use the CISG as a guide in developing their domestic sales law, a more unified approach is achieved⁸⁴.

However, any approximation of the English law to the CISG is denied due to historical and political reasons. The remarkable distinctions between the two regimes cannot go unnoticed. As seen in the analysis, there are some great differences in the practical application of conformity that can strongly influence the outcome of a case; a dispute may lead to two completely different judgments depending on whether the contract is governed by the CISG or by English law.

It follows that the CISG and the SOGA consist of two fairly integrated sets of rules on conformity. If it were possible to combine the great experience and long-standing case law of the English courts with the uniformity and versatile application of the CISG, it could also be possible to shape a perfect legal regime on the conformity of goods with the contract of sale. However, it is perceived that the two statutes remain two parallel lines which are unofficially interacting with each other but will hardly - if ever - fully converge.

Anor v. TTK LIG Ltd & Ors [2011] EWCA Civ 1170.

83. Flechtner H. M., Uniformity and Politics: Interpreting and Filling Gaps in the CISG, 2014, Sellier European Law Publishers, 193-207, p. 194.

84. Butler P., The Use of the CISG in Domestic Law, 2011, Annals of Faculty of Law in Belgrade, International Ed., p. 11.

III. Εταιρικό Δίκαιο

Η ενσωμάτωση της οδηγίας 2005/56/EK για τις διασυνοριακές συγχωνεύσεις κεφαλαιουχικών εταιριών στην κυπριακή έννομη τάξη

The implementation of the Directive 2005/56/EC on cross-border mergers of limited liability companies in Cyprus

Γεωργία Ματσεντίδου, Απόφοιτη Τμήματος Νομικής, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Georgia Matsentidou, Graduate of the Department of Law, University of Cyprus

Abstract:

Το εν λόγω άρθρο εξετάζει την ενσωμάτωση της οδηγίας 2005/56/EK, για τις διασυνοριακές συγχωνεύσεις κεφαλαιουχικών εταιριών, στην κυπριακή έννομη τάξη. Κατ' αρχάς, αναλύονται οι βασικές πρόνοιες της οδηγίας, όπως εντοπίζονται στον περί Εταιριών Νόμο (Κεφ.113). Ακολούθως, αναφέρονται

οι επιμέρους παράμετροι του πολυεπίπεδου κανονιστικού μοντέλου της οδηγίας με ειδικότερη εστίαση να δίδεται σε ζητήματα ελευθερίας εγκατάστασης. Επιπρόσθετα, αναλύεται η μεταφορά της οδηγίας στο κυπριακό δίκαιο με εστίαση στους κύριους πυλώνες του μηχανισμού διενέργειας διασυνοριακών συγχωνεύσεων και στα επιμέρους εμπλεκόμενα συμ-

φέροντα. Επιπλέον, γίνεται παρουσίαση των νέων δεδομένων όπως έχουν διαμορφωθεί πρώτον, με την νέα εφαρμοσθείσα Οδηγία (ΕΕ) 2017/1132 και δεύτερον, με την προσφάτως νεοψηφισθείσα Οδηγία (ΕΕ) 2019/2121 για την τροποποίηση της Οδηγίας (ΕΕ) 2017/1132. Τέλος, γίνεται μία σύνοψη των επί μέρους αρνητικών και θετικών στοιχείων της οδηγίας, αξιολογείται ο βαθμός συμβατότητας της κυπριακής νομοθεσίας με την υπό κρίση οδηγία και δίδονται συστάσεις προς βελτίωση.

This article examines the implementation of the Cross-Border Mergers Directive¹ in Cypriot legal order. Firstly, it analyses the most important provisions of the Cyprus Companies Law (Cap.113). Subsequently, it examines each parameter of the multi-level regulatory model of the Directive, by giving more emphasis to freedom of establishment issues. In addition, the transposition of the Directive into Cyprus law is analysed, with a special emphasis given to the main pillars of the mechanism of carrying out cross-border mergers and to the interests involved. Furthermore, there are references regarding the new applicable Directive 2017/1132/EU and the newly enacted Directive 2019/2121/EU amending the Directive 2017/1132/EU. Lastly, the article contains a summary of the positive and negative elements of the Directive, an assessment of the degree of compatibility of the Cypriot legislation with the Directive and suggestions for improvement.

Λέξεις-Κλειδιά:

Εναρμόνιση - Οδηγία 2005/56/ΕΚ - Διασυνοριακές συγχωνεύσεις - Ελευθερία εγκατάστασης - Πιστωτές - Ομολογιούχοι δανειστές

I. Ιστορικό Πλαίσιο

Η οδηγία 2005/56/ΕΚ αποτελεί παράγωγο ενός πολιτικού συμβιβασμού μετά από μακροχρόνιες διαπραγματεύσεις. Ειδικότερα, όσον αφορά στην συμμετοχή εργαζομένων, αυτή αποτελεί το κείμενο και καθοριστικό ζήτημα για το οποίο είχε ναυαγήσει το 1984 η πρόταση για ψήφιση οδηγίας που να ρυθμίζει τις διασυνοριακές συγχωνεύσεις².

Πριν την θέσπιση της εν λόγω οδηγίας το μόνο νομοθέτημα το οποίο επέτρεπε την διενέργεια διασυνοριακής συγχώνευσης ήταν ο Κανονισμός (ΕΚ) 2157/2001 περί του Καταστατικού της Ευρωπαϊκής Εταιρείας³.

Επομένως, σκιαγραφείται έκδηλα η συσχέτιση μεταξύ οδηγίας και κανονισμού, καθώς το δεύτερο νομοθέτημα έθεσε τις βάσεις και τις αρχές για την θέσπιση της οδηγίας 2005/56/ΕΚ. Σε κάθε όμως, περίπτωση, η συγγραφέας θεωρεί ότι ορθά υποστηρίζεται ότι αμφότερα τα νομοθετήματα αποτελούν χρήσιμες εναλλακτικές οδούς που επιτρέπουν στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις να απεγκλωβιστούν από την εθνική νομοθετική ποικιλομορφία που υπήρχε πριν την θέσπισή τους⁴.

Όσον αφορά τα κυπριακά δεδομένα, η εν λόγω οδηγία έχει ενσωματωθεί στην κυπριακή έννομη τάξη με τον νόμο 186(Ι)/2007, μέσω τροποποιήσεων και μέσω της εισαγωγής νέου υποκεφαλαίου στον Περί Εταιρειών Νόμο, Κεφ.113 που καλύπτει τα άρθρα 201Θ - 201ΚΖ⁵. Πιο συγκεκριμένα, τα προαναφερθέντα άρθρα τυγχάνουν εφαρμογής στις περιπτώσεις που τουλάχιστον μία εκ των συμμετεχουσών εταιρειών περιορισμένης σε διασυνοριακή συγχώνευση είναι κυπριακή εταιρία ή στις περιπτώσεις που η νέα εταιρεία που θα προκύψει πρόκειται να είναι κυπριακή⁶. Πριν την εναρμόνιση της κυπριακής νομοθεσίας με την οδηγία 2005/56/ΕΚ, η μόνη δυνατότητα συγχώνευσης για τις εθνικές επιχειρήσεις ήταν μέσω του μηχανισμού αναδιοργανώσεων και διακανονισμών⁷.

II. Κατ' άρθρο ανάλυση των διαδικαστικών προνοιών

A. Βασικές Έννοιες

Σύμφωνα με το άρθρο 201Θ του Κεφ.113, «διασυνοριακή συγχώνευση κεφαλαιουχικών εταιρειών σημαίνει τη συγχώνευση κεφαλαιουχικών εταιρειών, οι οποίες έχουν συσταθεί σύμφωνα με την νομοθεσία κράτους μέλους και έχουν το εγγεγραμμένο γραφείο τους, την κεντρική τους διοίκηση ή την κύρια εγκατάστασή τους εντός της Κοινότητας, υπό τον όρο ότι τουλάχιστον δυο από τις εταιρείες αυτές διέπονται από το δίκαιο διαφορετικών κρατών μελών»⁸. Η εν λόγω πρόβλεψη φαίνεται να σέβεται την ποικιλομορφία εθνικών προσεγγίσεων ως προς την έννοια της «έδρας»⁹.

Αξίζει επιπλέον να αναφερθεί ότι κατ' επιλογή του κύριου νομοθέτη, οι πρόνοιες για την διενέργεια

(eds), *Cross-Border Mergers: EU and Comparative Perspectives* (Springer 2019) 3, 4.

4. Clemens Philipp Schindler, 'Discussion Report: Cross-Border Mergers' (2007) 4 ECFR 43, 44.

5. Peter Pafitis, *Company Law & Law of Partnership In the Republic of Cyprus* (Christodoulos G. Vassiliades & Co LLC 2016) p. 74.

6. Ibid p. 76.

7. Bech - Brunn, *Study on the Application of the Cross-Border Mergers Directive* (Lexidale 2013) p. 312.

8. Peter Pafitis, *Company Law & Law of Partnership In the Republic of Cyprus* (Christodoulos G. Vassiliades & Co LLC 2016) p. 75.

9. Stephan Rammeloo, 'Forum Societatis: Jurisdiction Concerning the Reasonableness of Consideration Resolution from a Squeeze-Out Resolution in a Cross-Border Context: CJEU C-560/16 (E.ON Czech Holding)' (2018) 15 ECLJ 134, 141.

1. Directive 2005/56/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on cross-border mergers of limited liability companies (Text with EEA relevance).

2. Arianna Ugliano, 'The New Cross-Border Merger Directive: Harmonisation of European Company Law and Free Movement' (2007) EBLR 585, 587.

3. Thomas Papadopoulos, 'Reviewing the Implementation of the Cross-Border Mergers Directive' in Thomas Papadopoulos

διασυννοριακής συγχώνευσης εφαρμόζονται και για συνεταιρισμούς¹⁰, κάτι το οποίο επιτρέπεται από την οδηγία¹¹. Επίσης, καλύπτει τόσο δημόσιες όσο και ιδιωτικές κεφαλαιουχικές εταιρείες¹².

Από πλευράς κριτικής αξιολόγησης, με βάση τους πιο πάνω ορισμούς, όπως προβλέπονται αντίστοιχα στην οδηγία 2005/56/EK, επιτρέπεται πλέον σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις να εμπλακούν σε διασυννοριακή συγχώνευση, οι οποίες προηγουμένως ενδεχομένως να μην είχαν την οικονομική δυνατότητα να εμπλακούν στην μόνη διαθέσιμη επιλογή που ήταν η σύσταση ευρωπαϊκής ανώνυμης εταιρείας, λόγω υψηλών οικονομικών απαιτήσεων¹³.

Περαιτέρω, υπάρχουν τρεις επιμέρους τρόποι με τους οποίους πληρούται η έννοια της «συγχώνευσης», όπως αυτοί εντοπίζονται στο άρθρο 201Θ Κεφ.113. Πρώτον, όταν μία ή περισσότερες εταιρείες απορροφούνται από προϋπάρχουσα εταιρεία χωρίς να τεθούν σε εκκαθάριση¹⁴, δεύτερον, όταν δύο ή περισσότερες εταιρείες, χωρίς να τεθούν σε εκκαθάριση, με την διάλυσή τους συστήνουν νέα εταιρεία ή τρίτον, όταν μία εταιρεία διαλύεται χωρίς να τεθεί σε εκκαθάριση και, κατά τη διάλυσή της, μεταβιβάζει όλα τα περιουσιακά της στοιχεία στην εταιρεία που κατέχει όλους τους τίτλους ή μερίδια του εταιρικού της κεφαλαίου¹⁵. Τέλος, χρήζει μνείας το γεγονός ότι η οδηγία 2005/56/EK παρέχει ποικίλους τρόπους διενέργειας διασυννοριακής συγχώνευσης αλλά και γενικότερα πιο ευέλικτους κανόνες σε σύγκριση με το πακέτο νομοθεσιών που ρυθμίζει την σύσταση Ευρωπαϊκής Εταιρείας¹⁶.

B. Ισχύς και Πεδίο Εφαρμογής

Όπως ορίζεται στο άρθρο 201I του Κεφ.113, οι σχετικές με την διενέργεια διασυννοριακής συγχώνευσης πρόνοιες εφαρμόζονται εφόσον τουλάχιστον μία από τις συγχωνευόμενες κεφαλαιουχικές εταιρείες είναι κυπριακή εταιρεία ή η κεφαλαιουχική εταιρεία που

προκύπτει από τη διασυννοριακή συγχώνευση είναι κυπριακή εταιρεία. Τέλος, όπως προνοείται στην παράγραφο 3 του οικείου άρθρου, αποκλείονται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας, εταιρείες που έχουν ως αντικείμενο τη συλλογική επένδυση κεφαλαίων που παρέχονται από το κοινό¹⁷.

Γ. Προϋποθέσεις διασυννοριακών συγχωνεύσεων. Εφαρμοστέο Δίκαιο

Βάσει του άρθρου 201IA(1) Κεφ.113, διασυννοριακή συγχώνευση μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο μεταξύ μορφών κεφαλαιουχικών εταιρειών, στις οποίες επιτρέπεται η συγχώνευση, με βάση τις οικείες διατάξεις των εθνικών νομοθεσιών των εμπλεκόμενων Κρατών-Μελών. Παράλληλα, ανοικτό παραμένει το ζήτημα τι συμβαίνει σε περιπτώσεις που ένα Κράτος-Μέλος επιτρέπει την συγχώνευση δημόσιας με ιδιωτική εταιρία, ενώ δεν επιτρέπεται κάτι αντίστοιχο σε κάποιο άλλο Κράτος-Μέλος στο οποίο στεγάζεται ενδιαφερόμενη για διασυννοριακή συγχώνευση εταιρεία¹⁸.

Όσον αφορά στο εφαρμοστέο δίκαιο, καθοριστικός παράγοντας είναι το Κράτος-Μέλος εντός του οποίου εδράζεται η καταστατική έδρα του παράγωγου, εκ διασυννοριακής συγχωνεύσεως, νομικού προσώπου¹⁹. Η συγκεκριμένη δέσμευση ισχύει και για την μετέπειτα νεοσυσταθείσα εταιρεία²⁰. Από νομικής όμως πλευράς, η εν λόγω υποχρέωση συμμόρφωσης με εθνικούς παρά ενιαίους κανόνες δημιουργεί δυσχέρειες εξοικείωσης, καθώς η εταιρεία που θα αποτελέσει το τελικό παράγωγο μίας διαδικασίας διασυννοριακής συγχώνευσης θα βρίσκεται αντιμέτωπη με ένα άγνωστο νομικό και οικονομικό εθνικό σύστημα, γεγονός που αποτελεί τροχοπέδη στην απρόσκοπτη διενέργεια διασυννοριακών και άλλων συναλλαγών²¹.

Σε κάθε περίπτωση, νομικό πρόσωπο χαίρει ελευθερίας εγκατάστασης, αν σημειώνει οποιοδήποτε είδους δεσμό με Κράτος-Μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης²². Αξίζει, ωστόσο, να αναφερθεί ότι το εθνικό δίκαιο το οποίο θα εφαρμόζεται πρέπει να ευθυγραμ-

10. Thomas Papadopoulos, 'Experiences from the Implementation of the Cross-Border Mergers Directive in Cyprus' in Thomas Papadopoulos (eds), *Cross-Border Mergers: EU and Comparative Perspectives* (Springer 2019) 245, 246-247.

11. Λάμπρος Ε. Κοτσίρης, *Ευρωπαϊκό Εμπορικό Δίκαιο* (2η έκδοση, Σάκκουλα 2012) σ. 1032.

12. Thomas Papadopoulos, 'The Magnitude of EU Fundamental Freedoms: Application of the Freedom of Establishment to the Cross-Border Mergers Directive' (2012) EBLR 517, 529.

13. Λάμπρος Ε. Κοτσίρης, *Ευρωπαϊκό Εμπορικό Δίκαιο* (2η έκδοση, Σάκκουλα 2012) σ. 1032.

14. Jonathan Rickford, 'The Proposed Tenth Company Law Directive on Cross Border Mergers and its Impact in the UK' (2005) EBLR 1393, 1395.

15. Peter Pafitis, *Company Law & Law of Partnership In the Republic of Cyprus* (Christodoulos G. Vassiliades & Co LLC 2016) p. 75-76.

16. Jonathan Rickford, 'The Proposed Tenth Company Law Directive on Cross Border Mergers and its Impact in the UK' (2005) EBLR 1393, 1400.

17. Thomas Papadopoulos, 'Experiences from the Implementation of the Cross-Border Mergers Directive in Cyprus' in Thomas Papadopoulos (eds), *Cross-Border Mergers: EU and Comparative Perspectives* (Springer 2019) 245, 247.

18. Thomas Papadopoulos, 'The Magnitude of EU Fundamental Freedoms: Application of the Freedom of Establishment to the Cross-Border Mergers Directive' (2012) EBLR 517, 531.

19. Arianna Ugliano, 'The New Cross-Border Merger Directive: Harmonisation of European Company Law and Free Movement' (2007) EBLR 585, 603.

20. Jonathan Rickford, 'The Proposed Tenth Company Law Directive on Cross Border Mergers and its Impact in the UK' (2005) EBLR 1393, 1403.

21. Hortense Trendelenburg, 'Cross-Border Mergers: Problems and Solutions' (2002) 30 INT'L BUS LAW 69, 72

22. Arianna Ugliano, 'The New Cross-Border Merger Directive: Harmonisation of European Company Law and Free Movement' (2007) EBLR 585, 589.

μίζεται πλήρως με την ελευθερία εγκατάστασης και την ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίου²³, χωρίς να θέτει αμέσως ή εμμέσως εμπόδια τα οποία δεν επιτρέπονται από την σχετική νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (το «ΔΕΕ»)²⁴.

III. Πολυεπίπεδο κανονιστικό μοντέλο οδηγίας

A. Παραπομπή σε εθνικούς κανόνες - Ελευθερία Εγκατάστασης

Έκδηλο χαρακτηριστικό της οδηγίας αποτελεί η παραπομπή στους εθνικούς κανόνες, ως εφαρμοστέους, για τις συμμετέχουσες σε διασυνοριακή συγχώνευση εταιρείες σύμφωνα με το άρθρο 4(1)(β) της οδηγίας²⁵. Οι κανόνες που τυγχάνουν άμεσης εφαρμογής στην εν λόγω περίπτωση άπτονται κυρίως στην διαδικασία λήψης αποφάσεων που σχετίζεται με την διασυνοριακή συγχώνευση, την προστασία των πιστωτών, των ομολογιούχων δανειστών και των κατόχων μετοχών καθώς και των εργαζομένων, το καθεστώς των οποίων διέπεται από το άρθρο 16 της οδηγίας. Ως εκ τούτου, οι σχετικοί κανόνες που θα εφαρμόζονται σε επίπεδο εθνικών συγχωνεύσεων από κάθε Κράτος-Μέλος θα ισχύουν *mutatis mutandis* και ισότιμα σε πιθανές περιπτώσεις διασυνοριακών συγχωνεύσεων²⁶.

Η πολυπλοκότητα νομικών βάσεων προστασίας, μέσω της παραπομπής σε εφαρμοστέους εθνικούς κανόνες, γεννά την ανάγκη αναθεώρησης του υφιστάμενου πλαισίου με σκοπό την παροχή τόσο ασφάλειας δικαίου στις εμπλεκόμενες επιχειρήσεις, όσο και την ενίσχυση της οικονομικής αποτελεσματικότητας της όλης διαδικασίας²⁷.

Σταθμό στην διαμόρφωση αλλά και εξέλιξη του θεσμού διασυνοριακών συγχωνεύσεων αποτελεί η υπόθεση *SEVIC*²⁸, η οποία αποτελεί το έναυσμα δημιουργίας κοινοτικού μηχανισμού ρύθμισης των διασυνοριακών συγχωνεύσεων, αφού το ΔΕΕ αναγνώρισε για πρώτη φορά την δυνατότητα των εταιρειών να μετέχουν σε διασυνοριακή συγχώνευση, ως δυνατότητα άμεσα προκύπτουσα από την ελευθερία εγκατάστασης, όπως αυτή προνοείται στο άρθρο 49 της Συνθή-

κης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης²⁹.

Όπως μπορεί εύκολα να γίνει αντιληπτό, η υπόθεση *SEVIC* και η σχετική νομολογία βρίσκονται σε άμεση αλληλεξάρτηση με την οδηγία 2005/56/ΕΚ³⁰. Πιο συγκεκριμένα, η προαναφερθείσα υπόθεση παίζει πρωταρχικό ρόλο στην σωστή δόμηση της ελευθερίας εγκατάστασης δια μέσου των διασυνοριακών συγχωνεύσεων, αφού εν τη απουσία της, τα Κράτη-Μέλη θα ήταν υπόχρεα απλά να συμβιβάζονται με τους κανόνες ελάχιστης εναρμόνισης της οδηγίας και άρα θα μπορούσαν να υιοθετήσουν αυστηρότερους κανόνες προς εξυπηρέτηση αλλότριων σκοπών³¹. Ωστόσο, δεν παραμένει ανέλεγκτη η εν λόγω δυνατότητα, αφού αυστηρότερα μέτρα πρέπει να συνάδουν με το '*Gebhard test*'. Σύμφωνα με το συγκεκριμένο τεστ, οποιοσδήποτε περιορισμός στην ελευθερία εγκατάστασης πρέπει να εφαρμόζεται αδιακρίτως, να δικαιολογείται από υπέρτερους λόγους δημοσίου συμφέροντος, να συνάδει με την εξυπηρέτηση συγκεκριμένου σκοπού και να είναι ανάλογα προς τον επιδιωκόμενο σκοπό³².

B. Το πολυεπίπεδο κανονιστικό μοντέλο κατά την ενσωμάτωση της οδηγίας 2005/56/ΕΚ στην κυπριακή έννομη τάξη: προστασία πιστωτών και κατόχων χρεωστικών ομολόγων, προστασία μειοψηφούντων μετόχων και προστασία εργαζομένων

B.1. Εισαγωγή

Το πολυεπίπεδο κανονιστικό μοντέλο της οδηγίας 2005/56/ΕΚ αντανakλάται εξίσου στην μορφή που έχει λάβει ο μηχανισμός διασυνοριακών συγχωνεύσεων στην κυπριακή έννομη τάξη. Πιο συγκεκριμένα, βάσει του αρ.201ΙΑ(2) Κεφ.113, κυπριακή εταιρεία που συμμετέχει σε διασυνοριακή συγχώνευση οφείλει να συμμορφώνεται με τις οικείες εθνικές διατάξεις. Τα εν λόγω πλαίσια προστασίας στηρίζονται στους κανόνες που ισχύουν για περιπτώσεις εθνικών συγχωνεύσεων. Ωστόσο, υπάρχει μία ιδιομορφία στο κυπριακό δίκαιο αφού δεν υπάρχουν ειδικοί κανόνες που να ρυθμίζουν τις εθνικές συγχωνεύσεις, αλλά ισχύουν κατά βάση οι εφαρμοστέοι κανόνες για περιπτώσεις διακανονισμών και αναδιοργανώσεων. Παρεμπιπτόντως αξίζει να αναφερθεί ότι ο μηχανισμός διακανονισμών και αναδιοργανώσεων, όπως αυτός ρυθμίζεται από τα άρθρα 198-

23. Jules Stuyck, *Commercial and Economic Law in the European Union* (2nd edn, Wolters Kluwer 2019) p. 103-104.

24. Gerco C. Van Eck, 'Ranking the Rules Applicable to Cross-Border Mergers' (2011) 8 ECL 17, 18.

25. Mathias M. Siems, 'The European Directive on Cross-Border Mergers: An International Model' (2004) 11 COLUM J EUR L 167, 174.

26. Stefan Grundmann, *European Company Law* (2nd edn, Intersentia 2012) p. 704.

27. Mathias M. Siems, 'The European Directive on Cross-Border Mergers: An International Model' (2004) 11 COLUM J EUR L 167, 176.

28. *Case C-411/03 Sevic Systems AG, Judgment of the Court (Grand Chamber) of 13 December 2005, Request for a preliminary ruling from Landgericht Koblenz.*

29. Susan McLaughlin, *Unlocking Company Law* (2nd edn, Routledge 2013) p. 21.

30. Thomas Papadopoulos, 'Experiences from the Implementation of the Cross-Border Mergers Directive in Cyprus' in Thomas Papadopoulos (eds), *Cross-Border Mergers: EU and Comparative Perspectives* (Springer 2019) 245, 253.

31. Thomas Papadopoulos, 'The Magnitude of EU Fundamental Freedoms: Application of the Freedom of Establishment to the Cross-Border Mergers Directive' (2012) EBLR 517, 542.

32. *Case C-55/94 Reinhard Gebhard v Consiglio dell'Ordine degli Avvocati e Procuratori di Milano, Reference for a preliminary ruling: Consiglio Nazionale Forense - Italy.*

201 Κεφ.113, λειτουργεί παραλλήλως της διενέργειας τόσο διασυνοριακών όσο και εθνικών συγχωνεύσεων.

B.2. Προστασία μειοψηφούντων μετόχων

Η βασικότερη πρόνοια για την προστασία των μειοψηφούντων μετόχων από τον μηχανισμό διακανονισμών και αναδιοργανώσεων είναι το άρθρο 201 Κεφ.113, το οποίο εφαρμόζεται κατ' αναλογία για διασυνοριακές συγχωνεύσεις. Πιο συγκεκριμένα, η επέκταση της εφαρμογής του εν λόγω άρθρου για περιπτώσεις διασυνοριακών συγχωνεύσεων γίνεται μέσω της παραγράφου 3 του άρθρου 201³³. Η εν λόγω επιλογή από πλευράς κυπριακού νομοθέτη βασίζεται στην ευχέρεια που έχουν τα Κράτη-Μέλη ως προς την επιλογή πλαισίου προστασίας, όπως αυτή δίδεται στο άρθρο 4 της οδηγίας 2005/56/EK, αφού η κοινοτική οδηγία δεν περιέχει αυτόνομους σχετικούς κανόνες³⁴. Ωστόσο, η απουσία ενιαίων κανόνων που να ρυθμίζουν το ζήτημα επιδέχεται αυστηρής κριτικής.

Ειδικότερα όσον αφορά το κυπριακό νομοθετικό πλαίσιο, το άρθρο 201 Κεφ.113 δίδει σε μετόχους εταιρείας που διαφωνούν με την διενέργεια διασυνοριακής συγχώνευσης δύο ειδών δικαιώματα, τα δικαιώματα αποχώρησης (*squeeze-out right*) και εξαγοράς (*appraisal/sell-out right*). Τα δύο αυτά δικαιώματα αποτελούν κατ' ουσία δικαιώματα εξόδου για έκαστο μέτοχο των εταιρειών που συμμετέχουν στη διασυνοριακή συγχώνευση³⁵, ωστόσο διαφέρουν ως προς την βάση λειτουργίας τους. Επιπλέον, ένεκα της επιλογής του κοινοτικού νομοθέτη να μη μπορεί να ακυρωθεί αναδρομικά η έναρξη ισχύος κάθε διασυνοριακής συγχώνευσης, όπως αυτή εντοπίζεται στο άρθρο 17 της οδηγίας, η μόνη επιλογή που παραμένει διαθέσιμη είναι τα δικαιώματα εξόδου των ιδίων των μειοψηφούντων μετόχων³⁶. Η συγκεκριμένη επιλογή στηρίζεται στην ευκόλως νοούμενη διαπίστωση, ότι κάθε επένδυση συνεπάγεται το ρίσκο αλλαγής στην δομή μίας εταιρείας ανά πάσα στιγμή³⁷.

Ένας άλλος μηχανισμός, στην κυπριακή έννομη τάξη, που βοηθά στην υποστήλωση του πλαισίου προστασίας για μειοψηφούντες μετόχους είναι το άρθρο

202 Κεφ.113³⁸. Πιο συγκεκριμένα, εφόσον θεωρηθεί ότι ο τρόπος λειτουργίας της εταιρείας καταπιέζει μέλος της μπορεί, μετά από αίτηση του ίδιου του μέλους στο Δικαστήριο, δύναται να εκδοθεί διάταγμα σύμφωνα με το οποίο θα ρυθμίζεται η μελλοντική διεξαγωγή των υποθέσεων της εταιρείας κ.λπ.³⁹.

Περαιτέρω, ο ισχύων κανόνας σύμφωνα με τον οποίο κάθε μέτοχος προϋφιστάμενης εταιρείας γίνεται αυτόματα μέτοχος της νέας ή απορροφώσας εταιρείας, συνεπάγεται αναπόφευκτα αλλαγή στους εφαρμοστέους κανόνες. Ως εκ τούτου, η ανάγκη για εκτενέστερη προστασία δεν επιδέχεται αμφισβήτησης. Η εκτενέστερη μέριμνα στη βάση ενιαίων κανόνων από πλευράς κοινοτικού νομοθέτη θα επέλυε περιπτώσεις κατά τις οποίες μειοψηφών μέτοχος δεν μπορεί να εξασφαλίσει δίκαιη τιμή για τις μετοχές που θα μεταβιβάσει και θα συνηγορούσε υπέρ της ασφάλειας δικαίου και συναλλαγών⁴⁰. Σε κάθε όμως περίπτωση εξάγεται το αβίαστο συμπέρασμα ότι η υπό-προστασία των μειοψηφούντων μετόχων από την οδηγία 2005/56/EK αντιτίθεται έκδηλα προς τον σκοπό της⁴¹.

B.3. Προστασία πιστωτών και ομολογιούχων δανειστών

Βάσει του άρθρου 4 της οδηγίας, εφαρμοστέο δικαιο καθίσταται για ακόμη μία φορά το αντίστοιχο εθνικό δίκαιο στο οποίο και υπάγεται η κάθε εταιρεία που πρόκειται να συμμετάσχει σε διασυνοριακή συγχώνευση.

Όπως προνοεί η παράγραφος (1)(α) του άρθρου 201Δ, «ως προς την προστασία πιστωτών σε σχέση με απαιτήσεις τους που γεννήθηκαν πριν από την δημοσίευση του προβλεπόμενου στο άρθρο 201Γ σχεδίου αναδιοργανώσεως και δεν είναι ακόμη ληξιπρόθεσμες κατά τον χρόνο της δημοσίευσής, εφαρμόζεται αναλόγως η παράγραφος (ε) του εδαφίου (1) του άρθρου 200», σύμφωνα με την οποία το Δικαστήριο μπορεί να ορίσει σε διάταγμα την υιοθέτηση βημάτων τα οποία θεωρεί αναγκαία για την εν λόγω προστασία, το οποίο θα περιλαμβάνει πρόνοια για υποχρέωση των συμμετεχουσών εταιρειών να παράσχουν κατάλληλες εγγυήσεις στους πιστωτές. Ειδικότερα, οι πιστωτές πρέπει να ικανοποιήσουν το Δικαστήριο ότι τα συμφέροντα τους τίθενται σε κίνδυνο και δεν υπάρχει επαρκής προστασία από την συμμετέχουσα εταιρεία⁴². Αντί-

33. Thomas Papadopoulos, 'Experiences from the Implementation of the Cross-Border Mergers Directive in Cyprus' in Thomas Papadopoulos (eds), *Cross-Border Mergers: EU and Comparative Perspectives* (Springer 2019) 245, 260.

34. Gökçe Kurtulan, 'Minority Shareholder Protection in Cross-Border Mergers: A Must for or an Impediment to the European Single Market?' (2017) *Eur Bus Org Law Rev* 101, 103.

35. Jessica Schmidt, 'The Mobility Aspects of the EU Commission's Company Law Package: Or - 'The Good, the Bad and the Ugly' (2019) 16 *ECLJ* 13, 16.

36. Marieke Wyckaert & Koen Geens, 'Cross-Border Mergers and Minority Protection: An Open-ended Harmonization' (2008) 5 *ECL* 288, 292.

37. Gökçe Kurtulan, 'Minority Shareholder Protection in Cross-Border Mergers: A Must for or an Impediment to the European Single Market?' (2017) *Eur Bus Org Law Rev* 101, 108.

38. Τατιανή-Ελένη Συνοδινού, *Κυπριακό Ιδιωτικό Δίκαιο: Κατ' άρθρο ερμηνεία - Νομολογία* (Σάκκουλα 2014) σ. 926-927.

39. Γιώργος Κακογιάννης, *Κυπριακό Εταιρικό Δίκαιο* (Pilcaco Publishers Ltd 2001) σ. 141-142.

40. Steef M. Bartmann, '10 Years Cross-Border Mergers Directive: Some Observations About EU Border Protection and Minority Exit Rights' (2017) *ECLJ* 214, 215-216.

41. Gökçe Kurtulan, 'Minority Shareholder Protection in Cross-Border Mergers: A Must for or an Impediment to the European Single Market?' (2017) *Eur Bus Org Law Rev* 101, 113.

42. Bech - Brunn, Study on the Application of the Cross-Border

στοιχη πρόνοια είναι το άρθρο 201Δ για τους ομολογιούχους δανειστές. Σε κάθε όμως περίπτωση, η προστασία τους δεν πρέπει να φτάνει σε επίπεδο οιονει δικαίωματος βέτο ή παρεμπόδισης της διασυννοριακής συγχώνευσης⁴³.

Σε κάθε περίπτωση, το πολυδιάστατο πλαίσιο προστασίας των πιστωτών δεν εξυπηρετεί την ασφάλεια δικαίου ούτε την επίτευξη μίας επιτυχούς ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ως εκ τούτου, η ανάγκη παρέμβασης του κοινοτικού νομοθέτη μέσω της θέσπισης κανόνων που να εφαρμόζονται ενιαία αποτελεί προϋπόθεση εκπλήρωσης τόσο των στόχων της ίδιας της οδηγίας 2005/56/EK⁴⁴ όσο και των θεμελιωδών στόχων της Ε.Ε. για την δημιουργία ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς⁴⁵.

B.4. Προστασία εργαζομένων

Αρχικά, όπως προνοείται στο άρθρο 4(1)(β) της οδηγίας, κάθε εταιρεία που συμμετέχει σε διασυννοριακή συγχώνευση οφείλει να συμμορφώνεται με το εθνικό δίκαιο στο οποίο υπόκειται και ειδικότερα, όπως προνοεί η παράγραφος 2 του ίδιου άρθρου η εν λόγω συμμόρφωση εστιάζεται, μεταξύ άλλων σε κανόνες συμμετοχής των εργαζομένων των συμμετεχουσών εταιρειών σε ότι αφορά δικαιώματα τα οποία δεν καλύπτονται από το άρθρο 16 της οδηγίας. Σε κάθε όμως περίπτωση, οι επιμέρους εθνικές προσεγγίσεις ποικίλουν, για ακόμη μία φορά, αφού πολλά Κράτη-Μέλη προνοούν ελάχιστη, μέγιστη ή και καθόλου συμμετοχή των εργαζομένων⁴⁶.

Το άρθρο 16 της οδηγίας αφορά τα δικαιώματα των εργαζομένων στην νέα ή απορροφώσα εταιρεία, με αντίστοιχο άρθρο στον κυπριακό νόμο το άρθρο 201ΚΓ. Ο γενικός κανόνας εντοπίζεται στο άρθρο 16(1) της οδηγίας, όπου και προβλέπεται ότι κατά κανόνα, εταιρεία που προκύπτει από τη διασυννοριακή συγχώνευση υπόκειται στους ισχύοντες κανόνες όσον αφορά την τυχόν συμμετοχή των εργαζομένων στο Κράτος-Μέλος στο οποίο βρίσκεται η καταστατική της έδρα⁴⁷. Ωστόσο, ο κανόνας αυτός δεν εφαρμόζεται σε περιπτώσεις που τουλάχιστον μία από τις συγχωνευόμενες εταιρείες έχει, κατά το εξάμηνο που

προηγείται της δημοσίευσης του σχεδίου διασυννοριακής συγχώνευσης μέσω αριθμό εργαζομένων άνω των 500 και λειτουργεί με κανόνες συμμετοχής των εργαζομένων ή εφόσον η εθνική νομοθεσία που διέπει την εταιρεία που προκύπτει από τη διασυννοριακή συγχώνευση δεν παρέχει το ίδιο επίπεδο συμμετοχής των εργαζομένων όπως ισχύει στις οικείες συγχωνευόμενες εταιρείες. Όσον αφορά την πρώτη εξαίρεση, αξίζει να αναφερθεί ότι η οδηγία 2001/86/EK για τις ευρωπαϊκές εταιρείες προβλέπει τη σύσταση οργάνου εκπροσώπησης των εργαζομένων ή/και των εκπροσώπων. Παρεμπιπτόντως, αξίζει να αναφερθεί ότι η ρύθμιση της συμμετοχής των εργαζομένων, μέσω ενός οργάνου αντιπροσώπευσης, αποτέλεσε ένα από τους πρωταρχικούς στόχους ρύθμισης από πλευράς κοινοτικού νομοθέτη⁴⁸. Όσον αφορά την δεύτερη εξαίρεση, σε περίπτωση που οι εργαζόμενοι στην νέα ή απορροφώσα εταιρεία δεν απολαμβάνουν του ίδιου επιπέδου προστασίας, όπως ίσχυε πριν την διασυννοριακή συγχώνευση, τότε εφαρμόζονται οι αντίστοιχοι κανόνες σύστασης σώματος αντιπροσώπευσης όπως προνοείται στην οδηγία για τις ευρωπαϊκές εταιρείες⁴⁹.

Καταλήγοντας, η εφαρμογή συμπληρωματικά των κανόνων όπως εντοπίζονται στην οδηγία 2001/86/EK για την συμμετοχή των εργαζομένων σε ευρωπαϊκές εταιρείες, αποτελεί στοιχείο της ύπαρξης ενός ορθότερου πλαισίου εν συγκρίσει με την ισχύουσα προστασία πιστωτών ή και μειοψηφούντων μετόχων. Ωστόσο, το ισχύον πλαίσιο συνεχίζει να χαρακτηρίζεται από πολυπλοκότητα, αμφίπλευρη ερμηνεία και δυσκολία στην εφαρμογή⁵⁰. Τέλος, η επίτευξη των επιθυμητών αποτελεσμάτων και η διαχείριση της σημειωθείσας ανισορροπίας μεταξύ των εκατέρωθεν εθνικών προσεγγίσεων μπορεί να επιτευχθεί μέσω της παρέμβασης τόσο του κοινοτικού νομοθέτη όσο και του ΔΕΕ⁵¹.

B.5. Gold - plating εναρμόνιση της κυπριακής νομοθεσίας με την Οδηγία 2005/56/EK

Ο όρος «gold - plating» (στο εξής: **gold - plating**) αφορά περιπτώσεις όπου Κράτη-Μέλη επιλέγουν μία

Mergers Directive (Lexidale 2013) p. 318.

43. Thomas Papadopoulos, 'Experiences from the Implementation of the Cross-Border Mergers Directive in Cyprus' in Thomas Papadopoulos (eds), *Cross-Border Mergers: EU and Comparative Perspectives* (Springer 2019) 245, 258.

44. Geert T.M.J. Raaijmakers & Thijs. P.H. Olthoff, 'Creditor Protection in Cross-Border Mergers: Unfinished Business' (2008) 5 ECL 305, 307-308.

45. Antony Arnull & Damian Chalmers, *The Oxford Handbook of European Union Law* (1st edn, OUP 2015) p.607.

46. Kristaq Profkola, 'Cross-border mergers between companies: Remaining practical problems after the 10th Council Directive of the European Union' p. 33.

47. Jan Lasak, 'United We Stand, Divided We Fall: The Implementation of the Cross-Border Mergers Directive' (2008) 9 COMMON L REV 35, 36.

48. Hana Horak, 'Cross-Border Mobility, Supranational Companies and Employee Participation: No Chance for Harmonisation' in Gerald G.Sander, Vesna Tomljenovic, Nada Bodiroga-Vukobrat, *Transnational, European, and National Labour Relations: Flexicurity and New Economy* (Springer 2018) 21, 27.

49. Thomas Papadopoulos, 'The Magnitude of EU Fundamental Freedoms: Application of the Freedom of Establishment to the Cross-Border Mergers Directive' (2012) EBLR 517, 522.

50. Thomas Papadopoulos, 'Reviewing the Implementation of the Cross-Border Mergers Directive' in Thomas Papadopoulos (eds), *Cross-Border Mergers: EU and Comparative Perspectives* (Springer 2019) 3, 19.

51. Hana Horak, 'Cross-Border Mobility, Supranational Companies and Employee Participation: No Chance for Harmonisation' in Gerald G.Sander, Vesna Tomljenovic, Nada Bodiroga-Vukobrat, *Transnational, European, and National Labour Relations: Flexicurity and New Economy* (Springer 2018) 21, 37.

εκτενέστερη προσέγγιση εναρμόνισης η οποία εκτείνεται πέραν των απαιτούμενων, από το κοινοτικό νομοθέτημα, υποχρεώσεων παραμένοντας ωστόσο εντός των ορίων νομιμότητας.

Η συγκεκριμένη προσέγγιση ακολουθήθηκε κατά την εναρμόνιση της κυπριακής νομοθεσίας με την οδηγία 2005/56/EK. Παραδείγματα αυτών είναι το ότι ο Κύπριος νομοθέτης επέλεξε να αποκλείσει, όπως ορίζει το άρθρο 201Α(1), από την δυνατότητα συμμετοχής σε διασυννοριακή συγχώνευση, τις εταιρείες περιορισμένης ευθύνης δια εγγυήσεως και τις εταιρείες που βρίσκονται υπό εκκαθάριση⁵². Η ίδια «αξιοποίηση ευχέρειας» έλαβε χώρα και σε δύο επιμέρους διαδικαστικές περιπτώσεις. Όσον αφορά στην πρώτη περίπτωση, αυτή αφορά το άρθρο 13 της οδηγίας σύμφωνα με το οποίο το Κράτος-Μέλος εντός της νομοθεσίας του οποίου υπάγονται συγχωνευόμενες εταιρείες ορίζει τους τρόπους δημοσιότητας για τα διαδικαστικά ζητήματα της διασυννοριακής συγχώνευσης.

Σε κάθε όμως περίπτωση υπάρχουν και τομείς στους οποίους, ενώ διδόταν περιθώριο για gold - plating, δεν αξιοποιήθηκε η εν λόγω δυνατότητα.

IV. Αλλαγές με την οδηγία 2017/1132/ΕΕ και την Οδηγία 2019/2121/ΕΕ

Η οδηγία 2017/1132, βάσει του άρθρου 121(1)(β), έχει διατηρήσει άθικτο τον προβληματικό κανόνα ότι εταιρεία που συμμετέχει στη διασυννοριακή συγχώνευση οφείλει να συμμορφώνεται με τις διατάξεις του εθνικού δικαίου στο οποίο υπόκειται. Επιπλέον, έχει διατηρήσει σχεδόν εξ ολοκλήρου τις πρόνοιες κανονιστικού χαρακτήρα από την οδηγία 2005/56/EK.

Από πλευράς Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ως προς τα κύρια εμπόδια και αρνητικά σημεία της οδηγίας 2017/1132 η οποία αποτελεί την κύρια πηγή εφαρμογής, τα οποία όμως εδράζονται και προκύπτουν σε μεγάλο βαθμό από την οδηγία 2005/56/EK, η οποία με την σειρά της αποτέλεσε πηγή κριτικής αξιολόγησης, όπως έχει αναλυθεί ανωτέρω. Ειδικότερα, διαπιστώθηκε η έλλειψη εναρμόνισης ουσιαστικών κανόνων για την προστασία των πιστωτών, των μετόχων μειοψηφίας καθώς και έλλειψη ταχύτητας διεκπεραίωσης των επιμέρους διαδικασιών. Επιπρόσθετα, ως προς το θεμελιώδες ζήτημα συμμετοχής των εργαζομένων εντοπίστηκαν πασιφανή κενά ως προς την ορθή ενημέρωση και προστασία τους. Σε κάθε όμως περίπτωση, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανέφερε ότι πλέον η όποια νέα πρωτοβουλία οφείλει να καλύπτει τα προαναφερθέντα κενά. Επομένως οι νέοι κανόνες, όπως θα αναλυθούν και πιο κάτω εκτενέστερα, στρέφονται υπέρ μίας πληρέστερης προστασίας των πιστωτών και ομολογιούχων δανειστών, των μετόχων μειοψηφίας

καθώς και των εργαζομένων, με σκοπό την επίτευξη της επιθυμητής αποτελεσματικότητας στις διασυννοριακές συγχωνεύσεις⁵³.

Ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία τα οποία εισάγει εντός του πλαισίου διασυννοριακών συγχωνεύσεων η Οδηγία (ΕΕ) 2019/2121 είναι το άρθρο 126α, όπου ενδυναμώνεται πλέον η προστασία των μετόχων που διαφωνούν με τη διασυννοριακή συγχώνευση, αφού πλέον οι εταίροι των συγχωνευόμενων εταιριών που καταψήφισαν το κοινό σχέδιο διασυννοριακής συγχώνευσης έχουν το δικαίωμα να διαθέσουν τα μερίδιά τους, έναντι επαρκούς αποζημίωσης σε μετρητά υπό επί μέρους προϋποθέσεις, χωρίς όμως να υπάρχει δυνατότητα των μετόχων να αμφισβητήσουν δικαστικά την επάρκεια της αποζημίωσης⁵⁴. Επομένως, το προϋφιστάμενο πλαίσιο το οποίο δεν παρείχε ουσιαστική προστασία των αναφερόμενων μετόχων πλέον έχει οδεύσει προς βελτίωση, αφήνοντας όμως το ζήτημα εν μέρει ανοικτό.

Αντίστοιχης έντασης είναι και η εισαγωγή του άρθρου 126β, σύμφωνα με το οποίο πιστωτές που είναι δυσαρεστημένοι από τις διασφαλίσεις που προσφέρονται στο σχέδιο διασυννοριακής συγχώνευσης μπορούν να ζητήσουν από την αρμόδια διοικητική ή δικαστική αρχή, εντός προθεσμίας, επαρκείς διασφαλίσεις, εφόσον μπορούν να αποδείξουν ότι λόγω της διασυννοριακής συγχώνευσης διακυβεύεται η ικανοποίηση των απαιτήσεων τους και ότι δεν έχουν λάβει επαρκείς διασφαλίσεις από τις συγχωνευόμενες εταιρείες⁵⁵.

Σε κάθε περίπτωση, πρόθεση του κοινοτικού νομοθέτη με την Οδηγία (ΕΕ) 2019/2121, είναι ο εκσυγχρονισμός τόσο του ψηφιακού συστήματος που ρυθμίζει τους επί μέρους τομείς⁵⁶, όσο και η κάλυψη των όποιων κενών που αφορούν κυρίως την προστασία των πιστωτών κατά το στάδιο προ-συγχώνευσης⁵⁷, των μετόχων μειοψηφίας αλλά και των εργαζομένων. Η εν λόγω εξέλιξη αποτελεί μία πιο ισορροπημένη λύση προκειμένου να μην παρακωλύεται η άσκηση της ελευθερίας εγκατάστασης από πλευράς των εταιρειών⁵⁸ με ταυτόχρονη προστασία των επιμέρους

53. Πρόταση - Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την τροποποίηση της οδηγίας (ΕΕ) 2017/1132 όσον αφορά τις διασυννοριακές μετατροπές, συγχωνεύσεις και διασπάσεις, 2018/0114(COD), COM(2018) 241 Final σ. 7-8.

54. European Company Law Experts, 'The Commission's 2018 Proposal on Cross-Border Mobility - An Assessment' p. 14.

55. Thomas Papadopoulos, 'Reviewing the Implementation of the Cross-Border Mergers Directive' in Thomas Papadopoulos (eds), *Cross-Border Mergers: EU and Comparative Perspectives* (Springer 2019) 3, 27.

56. Hans De Wulf, Christoph Van der Elst & Michel Tison, *Perspectives in Company Law and Financial Regulation* (CUP 2009) p. 396.

57. European Company Law Experts, 'The Commission's 2018 Proposal on Cross-Border Mobility - An Assessment' p. 9.

58. Alberto Santa Maria, *European Economic Law* (4th edn,

52. Bech - Brunn, Study on the Application of the Cross-Border Mergers Directive (Lexidale 2013) p. 142.

εμπλεκόμενων συμφερόντων⁵⁹. Εν κατακλείδι, η νέα οδηγία έχει βελτιώσει σαφώς το καθεστώς διενέργειας διασυνοριακών συναλλαγών αλλά σε κάθε περίπτωση υπάρχει ακόμη περιθώριο βελτίωσης⁶⁰.

V. Καταληκτικές Παρατηρήσεις

Συμπερασματικά, από την μία η εν λόγω οδηγία έχει διαμορφώσει ένα ευρύ πλαίσιο εφαρμογής. Υπό το εν λόγω πρίσμα, η υπό αξιολόγηση οδηγία έχει συμβάλει εν μέρει στην διευκόλυνση άσκησης της ελευθερίας εγκατάστασης⁶¹ με στόχο πάντα την εγκαθίδρυση ασφάλειας δικαίου με ταυτόχρονη παροχή εγγυήσεων για τα εμπλεκόμενα και άμεσα επηρεαζόμενα συμφέροντα⁶². Ωστόσο, η Οδηγία (ΕΕ) 2005/56/ΕΚ σημειώνει επιμέρους αρνητικά στοιχεία τα οποία κατά βάση έχουν κληροδοτηθεί στις εθνικές έννομες τάξεις. Ειδικότερα, η απουσία σαφούς και ενιαίου συστήματος κανόνων που θα εφαρμόζονται αδιακρίτως στα Κράτη-Μέλη στερεί από την οδηγία τον χαρακτηρισμό ως ένα «επιτυχές» κοινοτικό μέτρο εναρμόνισης⁶³ αλλά παράλληλα δίδεται χώρος για την άνθιση εθνικής ποικιλομορφίας.

Wolters Kluwer 2019) p. 175-176.

59. European Company Law Experts, 'The Commission's 2018 Proposal on Cross-Border Mobility - An Assessment' p. 3.

60. Ibid p. 20-22.

61. Thomas Papadopoulos, 'EU regulatory approaches to cross-border mergers: exercising the right of establishment' (2011) 1 ELR 71, 72.

62. Arianna Ugliano, 'The New Cross-Border Merger Directive: Harmonisation of European Company Law and Free Movement' (2007) EBLR 585, 611-614.

63. Geert T.M.J. Raaijmakers & Thijs. P.H. Olthoff, 'Creditor Protection in Cross-Border Mergers: Unfinished Business' (2008) 5 ECL 305,307.

Όσον αφορά στο κυπριακό παράδειγμα εναρμόνισης, ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στο πολυεπίπεδο κανονιστικό μοντέλο που κληροδοτήθηκε στην κυπριακή έννομη τάξη από την οδηγία. Επιπρόσθετα, ο κύριος νομοθέτης πέτυχε να εξισορροπήσει τις επί μέρους νομικές βάσεις για να διασφαλίζεται όσο το δυνατόν πληρέστερη ασφάλεια δικαίου. Πέραν τούτου, έκδηλο χαρακτηριστικό του κυπριακού παραδείγματος εναρμόνισης είναι η εφαρμογή της προσέγγισης τύπου gold-plating, αφού ο κύριος νομοθέτης κινήθηκε πέραν των κοινοτικών του υποχρεώσεων. Καταλήγοντας, ο κύριος νομοθέτης έχει κινήσει στα ορθά περιθώρια εναρμόνισης που δίδει η οδηγία αποδίδοντας όφελος τόσο σε τοπικό επίπεδο, αφού αναβαθμίζεται η θέση της Κύπρου ως επενδυτικός προορισμός.

Η επίτευξη ενός ορθού και νομότυπου πλαισίου διενέργειας διασυνοριακών συγχωνεύσεων συμβάλλει στο θεμελιώδη στόχο της Ε.Ε. για διαμόρφωση μίας ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς. Ο στόχος αυτός επιτυγχάνεται διαμέσου της εναρμόνισης των επιμέρους εθνικών νομοθεσιών με δευτερογενή νομοθετήματα. Έχουν γίνει αξιολογώμενες προσπάθειες βελτίωσης του υφιστάμενου ευρωπαϊκού πλαισίου σε σχέση με τις διασυνοριακές συγχωνεύσεις, αλλά υπάρχουν ακόμη περιθώρια βελτίωσης. Επομένως, το πεδίο των διασυνοριακών συγχωνεύσεων χρήζει περαιτέρω επεξεργασίας και εναρμόνισης από πλευράς του κοινοτικού νομοθέτη προς τον σκοπό επίτευξης των ιδεατών στόχων της Ε.Ε., εντός των οποίων συγκαταλέγονται τόσο η απρόσκοπτη άσκηση ελευθερίας εγκατάστασης από πλευράς των επιχειρήσεων όσο και η επίτευξη ενός κλίματος ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς, χωρίς όμως να παραβλέπονται σε καμία περίπτωση τα επηρεαζόμενα συμφέροντα.

IV. Διεθνές Δίκαιο

Δικαιώματα των υπόπτων και κατηγορουμένων για τρομοκρατία: το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη*

Rights of those suspected and accused of terrorism: the right to a fair trial

Ανδρέας Βαρνάβας, Ασκούμενος Δικηγόρος, Απόφοιτος Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου

Andreas Varnavas, Trainee Lawyer, Graduate of the Department of Law, University of Cyprus

Abstract:

Το παρόν άρθρο αποσκοπεί στη σκιαγράφηση ορισμένων ζητημάτων που άπτονται της προστασίας του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη των υπόπτων και κατηγορουμένων για τρομοκρατία. Στο πρώτο μέρος,

αναπτύσσεται γενικότερα το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη και η προστασία του σε διεθνές επίπεδο, όπως και το θέμα της τρομοκρατίας και οι προβληματικές που το περιβάλλουν. Στο δεύτερο μέρος, το άρθρο θα εστιάσει ειδικότερα στο δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστή-

ριο και στην αρχή της ισότητας των όπλων, ενώ στο τρίτο μέρος θα γίνει επισκόπηση του δικαιώματος σιωπής/μη αυτοενοχοποίησης. Τέλος, θα εξαχθούν γενικά συμπεράσματα και θα διατυπωθούν κάποιες σκέψεις επί του θέματος.

This article aims to outline some of the issues related to the protection of the right to a fair trial of those suspected and accused of terrorism. The first part will elaborate on the right to a fair trial and its protection at the international level, as well as on the issue of terrorism and the problems that surround it. In the second part, the article will focus in particular on the right of equal access to courts and the principle of equality of arms, while the third part will provide an overview of the right to silence/non-self-incrimination. Finally, general conclusions will be drawn and some thoughts on the subject will be formulated.

Λέξεις-Κλειδιά:

Δίκαιη δίκη - Τρομοκρατία - Παρέκκλιση δικαιωμάτων - Πρόσβαση σε δικαστήριο - Ισότητα των όπλων - Δικαίωμα σιωπής/μη αυτοενοχοποίησης

I. Εισαγωγή

Μεταξύ των ατομικών δικαιωμάτων διακρίνεται το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη λόγω της καθοριστικής θέσης του στην αποτελεσματική διεκδίκηση της προστασίας των δικαιωμάτων του ατόμου από την κρατική αυθαιρεσία. Τις τελευταίες δεκαετίες, υπάρχει έντονη συζήτηση αναφορικά με τη σχέση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της τρομοκρατίας. Πράγματι, θα μπορούσε αυτή να χαρακτηριστεί με μία λέξη ως «τεταμένη», καθώς υπάρχει μια σχέση αλληλεξάρτησης αλλά ταυτόχρονα και απεξάρτησης. Από τη μία, επιδιώκεται η προστασία της εθνικής ασφάλειας και των δικαιωμάτων του γενικότερου πληθυσμού και από την άλλη επιχειρείται η καταπολέμηση της τρομοκρατίας με κάθε κόστος, ακόμη και με παραβίαση δικαιωμάτων.

Σημαντικά ζητήματα εφαρμογής του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη εγείρονται σχετικά με υπόπτους και κατηγορούμενους σε υποθέσεις που σχετίζονται με την τρομοκρατία. Οι πρόσφατες τρομοκρατικές επιθέσεις στην Ευρώπη την τελευταία δεκαετία προκάλεσαν μια νέα συζήτηση σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να κατανοούνται και κυρίως να εφαρμόζονται τα δικαιώματα που απορρέουν από τη δίκαιη δίκη, ιδίως σε περιπτώσεις ατόμων που πιστεύεται ότι διέπραξαν τρομοκρατικά εγκλήματα.

II. Τρομοκρατία και δίκαιη δίκη: μια τεταμένη σχέση

A. Το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη ως θεμέλιο του κράτους δικαίου

Το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη αποσκοπεί στη διασφά-

λιση της ορθής απονομής της δικαιοσύνης¹ και του κράτους δικαίου². Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (εφεξής ΕΔΔΑ) συχνά τονίζει «την εξέχουσα θέση που έχει σε μια δημοκρατική κοινωνία το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη»³. Αν και δεν περιλαμβάνεται στα άρθρα των συνθηκών ανθρωπίνων δικαιωμάτων για τα οποία επιτρέπεται παρέκκλιση από ορισμένα δικαιώματα σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης, λόγω της τεράστιας σημασίας του δικαιώματος στην τήρηση του κράτους δικαίου, κάποιες εκ των θεμελιωδών αρχών της δίκαιης δίκης θεωρείται ότι αποτελούν διεθνές εθιμικό δίκαιο⁴. Οι θεμελιώδεις αυτές αρχές ισχύουν ανά πάσα στιγμή, ακόμη και σε περιόδους καταστάσεων έκτακτης ανάγκης και ένοπλης σύγκρουσης⁵.

B. Δυνατότητα παρέκκλισης σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης

Η κήρυξη του «πολέμου κατά της διεθνούς τρομοκρατίας» έπειτα από τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 αποτέλεσε αφορμή για «επαναπροσδιορισμό» της έννοιας του δημοσίου κινδύνου τόσο από τις εθνικές κυβερνήσεις όσο και από το ΕΔΔΑ. Το Δικαστήριο αναγνώρισε την ιδιάζουσα φύση της διεθνούς τρομοκρατικής απειλής, η οποία δύναται να πραγματοποιηθεί χωρίς προειδοποίηση και πολλές φορές μόνο με ακαθόριστες ενδείξεις. Συνεπώς, το ΕΔΔΑ υιοθέτησε μια ελαστικότερη ερμηνεία για τον επικείμενο χαρακτήρα του κινδύνου⁶. Τα κράτη, όντας επιφορτισμένα με την ευθύνη της ασφάλειας των πολιτών τους έχουν δικαίωμα αλλά και υποχρέωση να λαμβάνουν τα αναγκαία προληπτικά μέτρα για την αποτροπή μιας επερχόμενης καταστροφής⁷.

Το δόγμα του «περιθωρίου εκτίμησης» χρησιμοποιείται ως νομικό εργαλείο για την επίτευξη της επιθυμητής ισορροπίας που απαιτεί το Άρθρο 15 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Αν-

* Το συγκεκριμένο άρθρο αποτελεί προσαρμογή μελέτης που εκπονήθηκε υπό τη μορφή διπλωματικής εργασίας στο Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου, υπό την ακαδημαϊκή εποπτεία του Δρ. Αριστοτέλη Κωνσταντινίδη, Αναπληρωτή Καθηγητή Διεθνούς Δικαίου και Δικαίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Τμήμα Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου.

1. HRC, General Comment 32 on the Right to equality before courts and tribunals and to a fair trial - Article 14, CCPR/C/GC/32 (2007) para 2.

2. Sangeeta Shah, 'Detention and Trial' in Daniel Moeckli, Sangeeta Shah and Sandesh Sivakumaran (eds), *International Human Rights Law* (3rd edn, OUP 2018) 263.

3. William A Schabas, *The European Convention on Human Rights - A Commentary* (OUP 2015) 265 (μετάφραση δική μου).

4. Patrick Robinson, 'The Right to a Fair Trial in International Law, with Specific Reference to the Work of the ICTY' (2009) 3 *Berkeley Journal of International Law Publicist* 1, 5-7.

5. UNCHR, *The Siracusa Principles on the Limitation and Derogation Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights*, E/CN.4/1985/4 (1984) para 67.

6. *Ireland v UK*, App No 5310/71 (ΕΔΑΔ, 18 January 1978).

7. Schabas (n 3) 595.

θρώπου (εφεξής Ε.Σ.Δ.Α.) ανάμεσα στο σεβασμό των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την προστασία του δημοσίου συμφέροντος. Το ΕΔΔΑ, να μεν παραχωρεί στα κράτη ένα ευρύ περιθώριο εκτίμησης της κατάστασης ανάγκης⁸, ωστόσο αυτό δε σημαίνει ότι η ευχέρεια αυτή δίδεται «εν λευκώ»⁹. Το εν λόγω δόγμα δεν τυγχάνει οικουμενικής αποδοχής και πιο συγκεκριμένα η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ (εφεξής Ε.Α.Δ.) εξέφρασε ορισμένους ενδοιασμούς για την εφαρμογή του, σε αντίθεση με άλλους μελετητές που υποστηρίζουν ότι αποτελεί ένα σημαντικό και ευέλικτο εργαλείο στη διάθεση των κρατών, η ύπαρξη του οποίου απαιτείται λόγω των διαφορών που υπάρχουν στις κοινωνίες και τα δικαίκα συστήματα των εθνών. Η Επιτροπή έχει κρίνει ότι εναπόκειται στην ίδια, και όχι στα κράτη μέρη, να καθορίσει εάν τα μέτρα που έχουν ληφθεί είναι πράγματι απαραίτητα για την προστασία της εθνικής ασφάλειας¹⁰.

Γ. Η τρομοκρατία ως ένοπλη σύγκρουση και έκτακτη ανάγκη

Ορισμένα κράτη, θέλοντας να αντιμετωπίσουν «αποτελεσματικά» την τρομοκρατία, ειδικά μετά την 11η Σεπτεμβρίου, κήρυξαν τον λεγόμενο «πόλεμο κατά της τρομοκρατίας». Η ατέρμονη αναζήτηση κοινά αποδεκτού ορισμού της τρομοκρατίας από τα κράτη έμεινε όμως ατελέσφορη¹¹, ενώ έγινε προσπάθεια χρήσης αυτής της πιο αφηρημένης έννοιας του πολέμου εναντίον ενός εχθρού διασκορπισμένου ανά την υφήλιο, ώστε να αιτιολογηθεί επαρκώς η αναστολή ορισμένων δικαιωμάτων¹² και εγέρθηκε το επιχείρημα ότι το Διεθνές Δίκαιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων δεν εφαρμόζεται στα αντιτρομοκρατικά μέτρα που λαμβάνονται εκτός της επικράτειας των κρατών¹³. Ωστόσο, το εν λόγω επιχείρημα χωλαίνει σε πολλά σημεία. Πρωτίστως, οι πλείστες συνθήκες ανθρωπίνων δικαιωμάτων εφαρμόζονται όχι μόνο στην επικράτεια των κρατών μερών αλλά και οπουδήποτε αυτά ασκούν δικαιοδοσία¹⁴, είναι εφαρμοστέες σε όλους και ισχύουν

οι ίδιες υποχρεώσεις του τριπτύχου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹⁵. Ειδικότερα για το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (εφεξής Δ.Σ.Α.Π.Δ.), το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης και η Ε.Α.Δ. έκριναν ότι αυτό ισχύει επίσης και για πράξεις που εκτελούνται από ένα κράτος κατά την άσκηση της δικαιοδοσίας του εκτός του εδάφους του¹⁶.

III. Ισότητα ενώπιον των δικαστηρίων σε περιπτώσεις υπόπτων και κατηγορουμένων για τρομοκρατία

A. Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο

Ο σεβασμός και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μπορεί να διασφαλιστεί μόνο με τη διαθεσιμότητα αποτελεσματικών ένδικων μέσων¹⁷ και άπαντες, ανεξαρτήτως του καθεστώτος τους, οι οποίοι ενδέχεται να βρίσκονται στο έδαφος ή να υπάγονται στη δικαιοδοσία του κράτους μπορούν να απολαμβάνουν το εν λόγω δικαίωμα¹⁸. Μια κατάσταση κατά την οποία οι προσπάθειες ενός ατόμου για πρόσβαση στα αρμόδια δικαστήρια συστηματικά αποτυγχάνουν, *de jure* ή *de facto*, έρχεται σε αντίθεση με την εγγύηση του Άρθρου 14(1) Δ.Σ.Α.Π.Δ.¹⁹.

A.1. Νομολογία ΕΔΔΑ

Στη σημαντική υπόθεση *Golder v UK*²⁰, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο είναι σύμφυτο του γενικότερου δικαιώματος σε δίκαιη δίκη²¹ και πρέπει να είναι αποτελεσματικό και πρακτικό²².

Εγγενής στο δικαίωμα είναι και η δυνατότητα επικοινωνίας του κρατουμένου με τον δικηγόρο του, η οποία δύναται να γίνεται χωρίς την παρουσία σωφρονιστικών υπαλλήλων²³. Παρόλα αυτά, τα κράτη μπορούν να περιορίσουν σε κάποιο βαθμό το δικαίωμα²⁴.

15318/89 (ΕΔΑΔ, 23/03/1995).

15. Olivier De Schutter, *International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary* (2nd edn, CUP 2014) 187-191.

16. *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory* (Advisory Opinion) [2004] ICJ Rep 136, paras 108-111. *Lopez Burgos v Uruguay*, CCPR/C/13/D/52/1979 (ΕΑΔ, 29/07/1981) para 12.3.

17. Francesco Francioni, 'The Rights of Access to Justice under Customary International Law' in Francesco Francioni (ed), *Access to Justice as a Human Right* (OUP 2007) 64.

18. Nihal Jayawickrama, *The Judicial Application of Human Rights Law: National, Regional and International Jurisprudence* (2nd edn, CUP 2017) 495.

19. *Oló Bahamonde v Equatorial Guinea*, CCPR/C/49/D/468/1991 (ΕΑΔ, 10/11/1993) para 9.4.

20. *Golder v UK*, App No 4451/70 (ΕΔΑΔ, 21/02/1975) para 36.

21. Denis J Galligan, *Due Process and Fair Procedures* (OUP 1997) 219.

22. *Artico v Italy*, App No 6694/74 (ΕΔΑΔ, 13/05/1980) para 33.

23. *Campbell and Fell v UK*, App Nos 7819/77 and 7878/77 (ΕΔΑΔ, 28/06/1984) paras 111-113 · HRC, General Comment 32 (n 1) para 34.

24. Stefan Sottiaux, *Terrorism and the Limitation of Rights: The ECHR and the US Constitution* (Hart Publishing 2008) 47-48.

8. Bettina Weisser, 'The European Convention on Human Rights and the European Court of Human Rights as Guardians of Fair Criminal Proceedings in Europe' in Darryl K Brown, Jenia I Turner and Bettina Weisser (eds), *The Oxford Handbook of Criminal Process* (OUP 2019) 93.

9. *Aksoy v Turkey*, App No 21987/93 (ΕΔΑΔ, 18/12/1996) para 83. *Brannigan and McBride v UK*, App Nos 4553/89 and 14554/89 (ΕΔΑΔ, 25/05/1993) para 43.

10. *Tae Hoon Park v Republic of Korea*, CCPR/C/64/D/628/1995 (ΕΑΔ, 03/11/1998) para 10.3.

11. Aristoteles Constantinides, 'Terrorism' in André Nollkaemper and others (eds), *International Law in Domestic Courts: A Casebook* (OUP 2018) 456.

12. Βλ. Δίκαιο του Εχθρού.

13. Martin Scheinin, 'Terrorism' in Daniel Moeckli, Sangeeta Shah and Sandesh Sivakumaran (eds), *International Human Rights Law* (3rd edn, Oxford University Press 2018) 583.

14. *Loizidou v Turkey* (Preliminary Objections), App No

A.2. Νομολογία άλλων διεθνών δικαστηρίων/οργάνων

Τόσο η Ε.Α.Δ. όσο και το Διαμερικανικό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων²⁵ είναι της άποψης ότι δεν πρέπει να παρέχεται μικρότερη προστασία εν καιρώ πολέμου²⁶. Στο Γενικό Σχόλιο 29, η Ε.Α.Δ. δήλωσε ότι παρόλο που η πρόσβαση στη δικαιοσύνη δεν περιλαμβάνεται στις απαρέγκλιτες διατάξεις του Δ.Σ.Α.Π.Δ., «το συμβαλλόμενο κράτος πρέπει να συμμορφωθεί με τη θεμελιώδη υποχρέωση του Άρθρου 2(3) για παροχή αποτελεσματικής θεραπείας»²⁷.

A.3. Νομολογία εθνικών δικαστηρίων

Ειδικότερα, η επ' αόριστον κράτηση των υπόπτων για τρομοκρατία σε διάφορες εγκαταστάσεις κράτησης, όπως αυτές των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (εφεξής Η.Π.Α.) στο Guantánamo Bay στην Κούβα²⁸, κρίθηκε εντελώς παράνομη και ασυμβίβαστη με το Διεθνές Δίκαιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων²⁹ και χαρακτηρίστηκε ως μια «legal black hole»³⁰.

Κατά την περίοδο 2004-2008, προέκυψε η έκδοση μιας σειράς δικαστικών αποφάσεων για το θέμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη και πιο συγκεκριμένα για τη θεραπεία *habeas corpus* από τους κρατούμενους στο Guantánamo, όπου υπήρξε και σφοδρή αντιπαράθεση μεταξύ του Ανωτάτου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. και του Κογκρέσου³¹. Επικράτησε στο τέλος, η προστασία του εν λόγω δικαιώματος απευθείας από το Αμερικανικό Σύνταγμα³².

Στην περίπτωση της Ευρώπης, σε περιπτώσεις εξαιρετικά σοβαρών και επικείμενων απειλών για τη δημόσια ασφάλεια, το ΕΔΔΑ έχει παραχωρήσει εύλογα και πρακτικά περιθώρια στα κράτη για να δράσουν. Κατά τη διάρκεια των βομβιστικών επιθέσεων κατά μέσων δημόσιων μεταφορών στο Λονδίνο το 2005, η αστυνομία συνέλαβε τέσσερα άτομα αλλά καθυστέρησε την πρόσβασή τους σε δικηγόρο κατά τη διάρκεια των ερευνών. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η τρομοκρατική απειλή παρείχε επιτακτικούς λόγους για την καθυστέρηση³³.

Μεταξύ του 2001 και του 2002, η φυλακή Belmarsh στο Ηνωμένο Βασίλειο χρησιμοποιήθηκε για την κράτηση ορισμένων ατόμων για αόριστο χρονικό διάστημα χωρίς την πρόσβαση κατηγοριών ή τη διενέργεια κάποιας δικαστικής ακρόασης σύμφωνα με τις διατάξεις του Anti-Terrorism, Crime and Security Act 2001, με αποτέλεσμα να αποκαλείται ως η «βρετανική εκδοχή» του Guantánamo. Ο Λόρδος Hoffmann κρίνοντας σχετικά την εν λόγω νομοθεσία στην *A and Others v Secretary of State for the Home Department* εμφατικά δήλωσε ότι «η πραγματική απειλή στη ζωή ενός έθνους (...) δεν προέρχεται από την τρομοκρατία αλλά από νόμους όπως αυτούς»³⁴.

B. Η αρχή της ισότητας των όπλων

B.1. Θεμελιώδης χαρακτήρας της ισότητας των όπλων στο πλαίσιο της δίκαιης δίκης

Η αρχή της ισότητας των όπλων είναι ακόμα μια πτυχή της γενικότερης ισότητας ενώπιον των δικαστηρίων. Η αρχή προστατεύεται ειδικότερα στο Άρθρο 6(1) και (3) Ε.Σ.Δ.Α., στο Άρθρο 14(3) Δ.Σ.Α.Π.Δ. και στα Άρθρα 4(2)(α) και 7 της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ³⁵. Η νομολογία του ΕΔΔΑ που αναπτύσσει το δικαίωμα στην ισότητα των όπλων, έχει τονίσει συχνά τη σημασία όχι μόνο του «είναι» αλλά και του «φαίνεται» της δίκαιης απονομής της δικαιοσύνης³⁶. Ισότητα των όπλων σημαίνει ότι όλα τα διάδικα μέρη πρέπει να έχουν τα ίδια διαδικαστικά δικαιώματα εκτός από τις περιπτώσεις όπου υπάρχει μια αντικειμενική και εύλογη αιτιολογία περί του αντιθέτου και δε δημιουργείται σημαντικό μειονέκτημα στον αντίδικο³⁷.

Στη σημαντική απόφαση *A and Others v UK* το ΕΔΔΑ αποφάσισε ότι ενδέχεται να επιτραπούν περιορισμοί στη διαδικασία αντιδικίας όταν είναι απολύτως απαραίτητο³⁸ «υπό το φως ενός ισχυρού αντισταθμιστικού δημοσίου συμφέροντος, όπως η εθνική ασφάλεια, η ανάγκη να κρατηθούν μυστικές ορισμένες αστυνομικές μέθοδοι έρευνας ή η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων άλλου προσώπου»³⁹. Η Βουλή των Λόρδων⁴⁰

25. *Judicial Guarantees in States of Emergency* (Advisory Opinion) IACHR Series A No 9 (IACtHR, 06/10/1987).

26. Fiona de Londras, 'Counter-Terrorist Detention and International Human Rights Law' in Ben Saul (ed), *Research Handbook on International Law and Terrorism* (Edward Elgar 2014) 411-412.

27. HRC, General Comment 29 on Derogations during a State of Emergency - Article 4, CCPR/C/21/Rev.1/Add.11 (2001) para 14 (μετάφραση δική μου).

28. Ilias Bantekas and Lutz Oette, *International Human Rights Law and Practice* (2nd edn, CUP 2016) 738.

29. UNCHR, UN Mechanisms Joint Report on the situation of detainees at Guantánamo Bay, E/CN.4/2006/120 (2006) paras 34-40.

30. *R (Abbasi) v Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs and another* [2002] EWCA Civ 1598, para 22.

31. *Hamdi v Rumsfeld*, 542 US 507 (2004). *Rasul v Bush*, 542 US 466 (2004). *470-Hamdan v Rumsfeld*, 548 US 557 (2006). *Boumediene v Bush*, 553 US 723 (2008).

32. Σύνταγμα ΗΠΑ, Άρθρο I, s 9, cl 2 and 3.

33. *Ibrahim and Others v UK* (GC), App Nos 50541/08,

50571/08, 50573/08 and 40351/09 (ΕΔΑΔ, 13/09/2016).

34. *A and Others v Secretary of State for the Home Department* [2004] UKHL 56, para 97 (Lord Hoffmann) (μετάφραση δική μου).

35. Οδηγία 2012/13/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2012, σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών.

36. Fenella MW Billing, *The Right to Silence in Transnational Criminal Proceedings* (Springer 2016) 74.

37. *Dudko v Australia*, CCPR/C/90/D/1347/2005 (ΕΑΔ, 23/07/2007) para 7.4.

38. Helen Fenwick and Gavin Phillipson, 'Covert Derogations and Judicial Deference: Redefining Liberty and Due Process Rights in Counterterrorism Law and Beyond' (2011) 56 *McGill Law Journal* 863, 891.

39. *A and Others v UK*, App No 3455/05 (ΕΔΑΔ, 19/02/2009) para 205 (μετάφραση δική μου).

40. *R (Roberts) v Parole Board* [2005] UKHL 45, para 17.

δέχθηκε ότι στις ποινικές διαδικασίες συνεπάγεται δικαίωμα αποκάλυψης σχετικής μαρτυρίας, θέση που ενστερνίζονται και τα Ανώτατα Δικαστήρια των ΗΠΑ και Καναδά⁴¹.

B.2. Η ισότητα των όπλων σε δίκες που αφορούν τρομοκρατία

Ειδικότερα, όσον αφορά τους κατηγορούμενους για τρομοκρατία, περιορισμοί στα δικαιώματα της υπεράσπισής τους, όπως η παρουσίαση μυστικού μαρτυρικού υλικού και η απόκρυψη απαλλακτικής μαρτυρίας οδηγούν σε παραβίαση της αρχής της ισότητας των όπλων. Συχνά, οι δίκες που αφορούν τρομοκρατικές ενέργειες περιλαμβάνουν αποδεικτικά στοιχεία που προήλθαν από έρευνες των υπηρεσιών πληροφοριών. Οι κυβερνήσεις συχνά ισχυρίζονται ότι η αποκάλυψη τέτοιων πληροφοριών στην υπεράσπιση ενδέχεται να θέσει σε κίνδυνο την εθνική ασφάλεια. Εάν ακόμα η καταδίκη βασιστεί αποκλειστικά ή κατά κύριο λόγο σε απόρρητες μαρτυρίες στις οποίες δεν έχει πρόσβαση η υπεράσπιση, τότε η δίκη δεν μπορεί να θεωρηθεί δίκαιη⁴².

Η ανάγκη εξισορρόπησης μεταξύ αυτών των δύο ανταγωνιστικών συμφερόντων είναι υψίστης σημασίας σε περιπτώσεις αντιτρομοκρατίας, διότι «ειδικά όπου ασκείται μυστικά μια εκτελεστική εξουσία, οι κίνδυνοι αυθαιρεσίας είναι εμφανείς»⁴³. Για αυτόν το λόγο, το ΕΔΔΑ διευκρίνισε ότι «υπάρχουν τεχνικές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν, οι οποίες και αντιμετωπίζουν τις εύλογες ανησυχίες σχετικά με την ασφάλεια που έχουν να κάνουν με τη φύση και τις πηγές των απόρρητων πληροφοριών και παρέχουν στο άτομο ένα ουσιαστικό μέτρο διαδικαστικής δικαιοσύνης»⁴⁴.

Μια από τις λύσεις που υιοθετήθηκαν είναι η θέσπιση του θεσμού των ειδικών συνηγόρων (special advocates), οι οποίοι διαθέτουν ειδική άδεια ασφαλείας για πρόσβαση σε διαβαθμισμένες πληροφορίες προκειμένου να εκπροσωπούν τα συμφέροντα κατηγορουμένων. Παρόλο που ενεργούν προς το συμφέρον του κατηγορουμένου, διαφέρουν και συνήθως δεν αντικαθιστούν το δικηγόρο που επέλεξε ο κατηγορούμενος. Ο επ' ονόματι και μόνο διορισμός ειδικού συνηγόρου δεν είναι αρκετός για να εγγυηθεί τη συμμόρφωση με τις διαδικαστικές εγγυήσεις που δικαιούται ο κρατούμενος κατά τη διαδικασία *habeas corpus*⁴⁵. Εν συνεπεία, η απαγόρευση επικοινωνίας των ειδικών

συνηγόρων απευθείας με τους κατηγορούμενους και τους δικηγόρους τους αφότου έχουν πρόσβαση στα απόρρητα αποδεικτικά στοιχεία δημιουργεί προβλήματα, καθώς δεν υπάρχει η δυνατότητα να διαμορφώσουν μια συνεκτική νομική στρατηγική κατά του δυνάμενου, γι' αυτούς, υλικού⁴⁶.

Στην περίπτωση των κρατούμενων στο Guantánamo υπάρχει μόνο περιορισμένο δικαίωμα εκπροσώπησης από δικηγόρο, εφόσον ένας μη στρατιωτικός δικηγόρος υπεράσπισης επιτρέπεται να αναλάβει την υπόθεση μόνο εάν αποκτήσει πρόσβαση σε συγκεκριμένο επίπεδο διαβαθμισμένων πληροφοριών⁴⁷.

Μεταξύ άλλων, το ΕΔΔΑ σημείωσε ότι τα κράτη πρέπει να διασφαλίσουν ότι ο δικαστής πρέπει να έχει πλήρη πρόσβαση σε όλο το υλικό, ακόμα και όταν περιέχει διαβαθμισμένες πληροφορίες⁴⁸. Σύμφωνα με τις Johannesburg Principles, οποιοσδήποτε περιορισμός στην αποκάλυψη πληροφοριών για λόγους εθνικής ασφάλειας πρέπει να ορίζεται από τον νόμο και να επιτρέπεται μόνο εάν το ευαπόδεικτο αποτέλεσμα είναι η προστασία της ύπαρξης ή της εδαφικής ακεραιότητας μιας χώρας ή η ικανότητά της να ανταποκρίνεται στη χρήση ή την απειλή χρήσης βίας⁴⁹.

Η Ε.Α.Δ. υπενθύμισε στις καναδικές αρχές ότι σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να επικαλεστούν τις εξαιρετικές περιστάσεις ως δικαιολογία για παρέκκλιση από τις θεμελιώδεις αρχές της δίκαιης δίκης⁵⁰.

B.3. Η υπόθεση Murtazaliyeva v Russia

Η πρόσφατη απόφαση του ΕΔΔΑ στη *Murtazaliyeva v Russia* αφορούσε την παραβίαση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη της προσφεύγουσας που καταδικάστηκε για τρομοκρατία⁵¹. Προσέφυγε στο ΕΔΔΑ παραπονούμενη ότι η δίκη της δεν ήταν δίκαιη, επειδή δεν μπορούσε να προβάλλει στο δικαστήριο ένα βίντεο της αστυνομίας για να ελέγξει την ακρίβειά του και διότι τα δικαστήρια είχαν αρνηθεί να καλέσουν τρεις μάρτυρες προς υπεράσπισή της. Κατά το ΕΔΔΑ, δεν ήταν σαφές με ποιον τρόπο στερήθηκε της δυνατότητάς της να προβάλλει το βίντεο. Ο στόχος της ήταν να ελέγξει την ακρίβεια του αρχείου του βίντεο, ο οποίος κατέστη δυνατός σε κάθε περίπτωση στην ακροαματική διαδικασία με το άκουσμα του ηχητικού μέρους του βίντεο.

46. Nicholas Phillips, 'Terrorism & Human Rights' (2006) 2 High Court Quarterly Review 61, 67-68.

47. Kai Ambos and Annika Maleen Poschadel, 'Terrorists and Fair Trial: The Right to a Fair Trial for Alleged Terrorist Detained in Guantanamo Bay' (2013) 9 Utrecht Law Review 109, 111.

48. *Al-Nashif v Bulgaria*, App No 50963/99 (ΕΔΑΔ, 20/06/2002) para 124.

49. The Johannesburg Principles on National Security, Freedom of Expression and Access to Information (1995) Principles 1, 2 and 15.

50. HRC, Concluding Observations: Canada, CCPR/C/CAN/CO/5 (2006) para 13.

51. *Murtazaliyeva v Russia*, App No 36658/05 (ΕΔΑΔ, 18/12/2018).

41. *Charkaoui v Minister of Citizenship and Immigration* [2007] 1 SCC 9, para 53.

42. Monika Hohlmeier και Helga Stevens, Έκθεση σχετικά με τα πορίσματα και τις συστάσεις της ειδικής επιτροπής για την τρομοκρατία, 2018/2044(INI) (2018) 16-17.

43. *Malone v UK*, App No 8691/79 (ΕΔΑΔ, 02/08/1984) para 67 (μετάφραση δική μου).

44. *Chahal v UK*, App No 22414/93 (ΕΔΑΔ, 15/11/1996) para 131 (μετάφραση δική μου).

45. *Secretary of State for the Home Department v AF and Others* [2009] UKHL 28.

Το Δικαστήριο θέτει λοιπόν τρία κριτήρια για εξέταση μαρτύρων: α) την ύπαρξη τεκμηριωμένου αιτήματος του κατηγορουμένου για κλήση συγκεκριμένου μάρτυρα, β) τον έλεγχο από το εθνικό δικαστήριο της σημασίας της εν λόγω μαρτυρίας και παράθεση επαρκούς αιτιολογίας και γ) το κατά πόσο η άρνηση του δικαστηρίου να καλέσει τον μάρτυρα υπονόμωσε συνολικά το δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας.

Γ. Το δικαίωμα σε σιωπή και μη αυτοενοχοποίηση

Το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη περιλαμβάνει το τεκμήριο αθωότητας, έκφανση του οποίου είναι το δικαίωμα σιωπής του κατηγορουμένου, καθώς και το ευρύτερο και συναφές δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης. Τα ειδικότερα αυτά δικαιώματα προστατεύονται στο Άρθρο 6(1) Ε.Σ.Δ.Α., στα Άρθρα 14(3)(ζ) Δ.Σ.Α.Π.Δ., στο Άρθρο 8(2)(ζ) και (3) της Αμερικανικής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και στο Άρθρο 7 της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343⁵².

Γ.1. Νομολογία ΕΔΔΑ

Στην *O'Halloran and Francis v UK*, το ΕΔΔΑ επισήμανε ότι η φύση της υποχρέωσης δεν παραβίασε το δικαίωμα σιωπής ή μη αυτοενοχοποίησης και ανέφερε ότι δεν προέκυπτε ότι οποιοσδήποτε άμεσος εξαναγκασμός οδηγεί αυτόματα σε παραβίαση. «*Το τι συνιστά μια δίκαιη δίκη δεν μπορεί να είναι υποκείμενο ενός μόνο αμετάβλητου κανόνα, αλλά πρέπει να εξαρτάται από τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υπόθεσης*»⁵³.

Η ανάγκη παρουσίας δικηγόρου στα αρχικά στάδια της αστυνομικής ανάκρισης, κρίνεται πολύ σημαντική για την αποφυγή αναγκαστικών ομολογιών αλλά και για την εξάλειψη του κινδύνου λήψης αυτοενοχοποιητικών δηλώσεων από μέρους του υπόπτου που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε μια ενδεχόμενη καταδίκη⁵⁴.

Μια καταδίκη βασιζόμενη αποκλειστικά ή σε αποφασιστικό βαθμό στη σιωπή του κατηγορουμένου, στην άρνησή του να απαντήσει σε ερωτήσεις ή στο να δώσει ο ίδιος αποδεικτικά στοιχεία που μπορεί να χρησιμοποιηθούν εναντίον του έρχεται σε αντίθεση με τα εν λόγω δικαιώματα⁵⁵. Όμως, τα εθνικά δικαστήρια δεν εμποδίζονται από το να αξιολογήσουν τη σιωπή του κατηγορούμενου, ειδικότερα εάν οι περιστάσεις απαιτούν κάποιες εξηγήσεις⁵⁶. Ο Λόρδος Hoffmann άσκησε

κριτική στον «*εnthουσιασμό του ΕΔΔΑ για το δικαίωμα σιωπής*», λέγοντας ότι: «*το δικαίωμα [κάποιου] να αρνηθεί να απαντήσει σε ερωτήσεις, εάν η απάντηση τείνει να [τον] ενοχοποιήσει, παρέχει προστασία στον ένοχο και δεν είναι απαραίτητο για την προστασία του αθώου*»⁵⁷.

Στη μεταγενέστερη νομολογία του, το ΕΔΔΑ έθεσε ορισμένα κριτήρια βάσει των οποίων εξετάζει κατά πόσον η πίεση που ασκείται στον κατηγορούμενο είναι επιτρεπτή ή όχι, σύμφωνα πάντα με την πάγια ερμηνεία που έδωσε στα δικαιώματα. Αυτά τα κριτήρια είναι: α) η φύση και ο βαθμός εξαναγκασμού, β) η ύπαρξη σχετικών εγγυήσεων κατά τη διαδικασία και γ) ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιήθηκαν τα σχετικά στοιχεία⁵⁸. Δυστυχώς, έχει γίνει δεκτό από το ΕΔΔΑ ότι μαρτυρία που αποσπάται ως έμμεσο αποτέλεσμα τέτοιων παράδεκτων πρακτικών, που κατά τα άλλα θα ήταν παράδεκτη ενώπιον του εκδικάζοντος δικαστηρίου στη λογική του δόγματος «*fruit of the poisonous tree*» που αναπτύχθηκε από το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α, ενδέχεται να γίνει αποδεκτή⁵⁹.

Στη *Saunders v UK* παρατηρείται ένας σημαντικός περιορισμός του δικαιώματος, καθώς το ΕΔΔΑ αποφάνθηκε ότι δεν αντίκειται στο δικαίωμα της μη αυτοενοχοποίησης η αποδεικτική αξιοποίηση αποσπασθέντος με χρήση καταναγκαστικών μεθόδων υλικού, εφόσον η ύπαρξή του είναι ανεξάρτητη της βούλησης του κατηγορουμένου⁶⁰. Σχετική είναι και η *Heaney and McGuinness v Ireland*⁶¹, όπου το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι η αντιτρομοκρατική νομοθεσία που υποχρέωνε τους υπόπτους τρομοκρατικών αδικημάτων να λογοδοτούν για τις κινήσεις τους παραβίαζε το δικαίωμα σιωπής και μη αυτοενοχοποίησης. Η απόφαση αυτή ενδέχεται να αναθεωρήθηκε μερικώς στην *Ibrahim and Others v UK*⁶², όπου το ΕΔΔΑ φαίνεται να υιοθέτησε μια πιο ήπια και ελαστική στάση για τα θέματα τρομοκρατίας, καθώς δεν εντόπισε παραβίαση των δικαιωμάτων των προσφευγόντων όταν επιτράπηκε από το εθνικό δικαστήριο η αποδοχή των δηλώσεων που έγιναν χωρίς

57. Leonard Hoffmann, 'The Universality of Human Rights' (Judicial Studies Board Annual Lecture, 2009) <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2014/12/Hoffmann_2009_JSB_Annual_Lecture_Universality_of_Human_Rights.pdf> accessed 18 February 2020, para 28 (μετάφραση δική μου).

58. Λίνος-Αλέξανδρος Σισιλιάνος, 'Το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη - Εγγυήσεις γενικής εφαρμογής (Άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ)' σε Λίνος-Αλέξανδρος Σισιλιάνος (επιμ.), *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου - Ερμηνεία κατ' άρθρο: δικαιώματα, παράδεκτο, δίκαιη ικανοποίηση, εκτέλεση* (2η έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη 2017) 282.

59. *Gäfgen v Germany*, App No 22978/05 (ΕΔΔΑ, 01/06/2010) para 163.

60. *Saunders v UK*, App No 19187/91 (ΕΔΔΑ, 17/12/1996) para 69.

61. *Heaney and McGuinness v Ireland*, App No 34720/97 (ΕΔΔΑ, 21/12/2000).

62. *Ibrahim and Others v UK*, App Nos 50541/08, 50571/08, 50573/08 and 40351/09 (ΕΔΔΑ, 16/12/2014).

52. Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Μαρτίου 2016, για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας.

53. *O'Halloran and Francis v UK*, App Nos 15809/02 and 25624/02 (ΕΔΔΑ, 29/06/2007) para 53 (μετάφραση δική μου).

54. *Salduz v Turkey*, App No 36391/02 (ΕΔΔΑ, 27/11/2008) para 57.

55. *O'Halloran and Francis v UK* (n 53) para 46.

56. *John Murray v UK*, App No 18731/91 (ΕΔΔΑ, 8 February 1996) para 47.

την παρουσία δικηγόρων, παρεκκλίνοντας έτσι, λανθασμένα, από την απόφαση σταθμό *Salduz v Turkey*⁶³.

Γ.2. Νομολογία άλλων διεθνών δικαστηρίων/οργάνων

Η Ε.Α.Δ. έχει κρίνει ότι τυχόν ισχυρισμοί αυτοενοχοποίησης υπό πίεση πρέπει να τεθούν από τον κατηγορούμενο ή τον δικηγόρο του ενώπιον του δικαστηρίου⁶⁴ και ότι το κράτος οφείλει να λαμβάνει υπόψη τυχόν ισχυρισμούς ότι οι δηλώσεις των κατηγορουμένων σε ποινική υπόθεση δόθηκαν υπό πίεση, ενώ είναι αδιάφορο το κατά πόσον η καταδίκη βασίστηκε ή όχι στην ομολογία⁶⁵. Έτσι, ακόμα κι αν ο παραπονούμενος (author) δε θεμελιώσει τον ισχυρισμό του για παραβίαση του προνομίου της μη αυτοενοχοποίησης, η αποτυχία του κράτους να λάβει υπόψη τους ισχυρισμούς του παραπονουμένου ότι η ομολογία του δόθηκε υπό πίεση, ισοδυναμεί με παράβαση του δικαιώματος⁶⁶.

Γ.3. Νομολογία εθνικών δικαστηρίων

Στις Η.Π.Α. το δικαίωμα της μη αυτοενοχοποίησης προστατεύεται από την Πέμπτη Τροποποίηση του Αμερικανικού Συντάγματος και το Ανώτατο Δικαστήριο στη *United States v Verdugo-Urquidez*⁶⁷ επιβεβαίωσε ότι το δικαίωμα αυτό είναι ένα θεμελιώδες δικαίωμα όλων των κατηγορουμένων, ανεξάρτητα από την εθνικότητά τους και από τον τρόπο με τον οποίο τεθηκαν υπό κράτηση από τις αμερικανικές δυνάμεις.

IV. Καταληκτικά Σχόλια

Το κλίμα φόβου που δημιουργήθηκε μετά κι από τις τρομοκρατικές υποθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου 2001, οδήγησε τις κυβερνήσεις στη λήψη μέτρων που εν τέλει υπερκέρασαν ακόμη και θεμελιώδη δικαιώματα, μεταξύ αυτών και το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη. Το φαι-

νόμενο της διεθνούς τρομοκρατίας θέτει τη δημοκρατική κοινωνία σε δοκιμασία με την πιο δύσκολη πτυχή να είναι η επιλογή της υπερίσχυσης του συμφέροντος της εθνικής ασφάλειας ή του συμφέροντος επιδίωξης μιας δίκαιης δίκης. Ένα δημοκρατικό κράτος δεν πρέπει να πέσει σε αυτήν την παγίδα επιλέγοντας το ένα εις βάρος του άλλου⁶⁸.

Αποδεικνύεται ότι η δικαιολογία της εξασφάλισης μιας απόλυτης ασφάλειας δεν είναι παρά μια ψευδαίσθηση, η οποία οδηγεί στην παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων, αρχών και αξιών που αποτελούν κατακτήσεις δεκαετιών. Αυτά τα θεμελιακά αποκτήματα του διεθνούς, αλλά και ιδιαίτερος του ευρωπαϊκού, νομικού πολιτισμού θα πρέπει να προστατευθούν ως κόρη οφθαλμού.

Όσον αφορά την ευρωπαϊκή ήπειρο, παρατηρείται μια ευθυγράμμιση του ΕΔΔΑ και των εθνικών δικαστηρίων, δυστυχώς όμως όχι όπως θα περίμενε κανείς, αλλά εις βάρος της αποτελεσματικής προστασίας των δικαιωμάτων. Αυτό ίσως γίνεται εξαιτίας της τάσης που επικρατεί τα τελευταία χρόνια και θέλει τα κράτη να απομονώνονται για να «προστατευτούν» από οτιδήποτε μπορεί να τους επιβληθεί από τα διεθνή δικαιοδοτικά όργανα με αποτέλεσμα την «κατάργηση» της εθνικής τους κυριαρχίας⁶⁹. Όσον αφορά τις Η.Π.Α., παρόλο που είναι κράτος μέρος του Δ.Σ.Α.Π.Δ., η επικύρωσή του με πλειάδα επιφυλάξεων το καθιστούν *de facto* ανεφάρμοστο στην αμερικανική έννομη τάξη, της οποίας τα δικαστήρια προτιμούν να ερμηνεύουν τα δικαιώματα υπό το πρίσμα του αμερικανικού συνταγματικού δικαίου, φτάνοντας όμως μέχρις ενός σημείου σε μια κοινή συνισταμένη με τα διεθνή πρότυπα.

63. *Salduz v Turkey* (n 54).

64. *Berry v Jamaica*, CCPR/C/50/D/330/1988 (ΕΑΔ, 07/04/1994) para 11.3.

65. Sarah Joseph and Melissa Castan, *The International Covenant on Civil and Political Rights: Cases, Materials, and Commentary* (3rd edn, OUP 2013) 503-504.

66. *Kouidis v Greece*, CCPR/C/86/D/1070/2002 (ΕΑΔ, 28/03/2006) para 7.5.

67. *United States v Verdugo-Urquidez*, 494 US 259 (1990).

68. Emanuel Gross, 'Trying Terrorists - Justification for Differing Trial Rules: The Balance between Security Considerations and Human Rights' (2002) 13 *Indiana International & Comparative Law Review* 1, 97.

69. Βλ. Brexit και σκέψεις για αντικατάσταση του Human Rights Act 1998 με ένα νέο British Bill of Rights, το οποίο θα ερμηνεύουν τα βρετανικά δικαστήρια, με συνέπεια τη μη άμεση εφαρμογή της νομολογίας του ΕΔΔΑ στο Ηνωμένο Βασίλειο.

Ο ρόλος της ασφάλειας των πληροφοριών και ο αντίκτυπος στα ανθρώπινα δικαιώματα*

The role of information security and the impact on human rights

Γεωργία Αρέστη, Απόφοιτος Τμήματος Νομικής και Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Κύπρου, Απόφοιτος της μεταπτυχιακής σχολής του *University of Leeds*

Georgia Aresti, Graduate of the Department of Law and of the Department of Business and Public Administration of the University of Cyprus, Postgraduate of the University of Leeds

* Το συγκεκριμένο άρθρο αποτελεί προσαρμογή μελέτης που εκπονήθηκε υπό τη μορφή διπλωματικής εργασίας στο Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου, υπό την ακαδημαϊκή εποπτεία της κ. Τατιάνας Ελένης Συνοδινού, Αναπληρώτριας Καθηγήτριας Ιδιωτικού και Εμπορικού Δικαίου του Τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου.

Abstract:

Στη σύγχρονη εποχή, όπου η «πληροφορία» απέκτησε καθοριστική σημασία για τους πλείστους τομείς της ανθρώπινης ζωής, αναδύεται ένα ολόκληρο νέο πεδίο που αφορά στην προστασία της. Ειδικά σε περιπτώσεις που αυτή υπέχει κρίσιμη σημασία για τα κράτη και τους οργανισμούς, τότε αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη αξία. Το άρθρο αυτό, πραγματεύεται την κρισιμότητα της ασφάλειας των πληροφοριών και την επίδραση του αναδύμενου αυτού νέου πεδίου στα ανθρώπινα δικαιώματα, με ιδιαίτερη έμφαση στο δικαίωμα της πρόσβασης του κοινού στα έγγραφα και στο δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης υπό το πρίσμα της νομολογίας του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής «ΔΕΕ») και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (εφεξής «ΕΔΑΔ»).

Nowadays, where information has become crucial for most aspects of human life, a whole new field concerning information security is emerging, especially when this information is crucial for states and organizations. Especially in cases where it is of critical importance to states and organizations, then it acquires ever-increasing value. This article addresses the criticality of information security and the impact of this emerging field on human rights, with particular emphasis on the rights of public access to documents and freedom of expression through the case law of the Court of Justice of the European Union and the European Court of Human Rights.

Λέξεις-Κλειδιά:

Ασφάλεια πληροφοριών - Διαβαθμισμένες πληροφορίες - Ανθρώπινα δικαιώματα - Ελευθερία έκφρασης - Δικαίωμα πρόσβασης του κοινού στα έγγραφα

I. Εισαγωγή

Μολονότι παραμένει άγνωστο εάν ο αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος Ηράκλειτος χρησιμοποίησε πράγματι την πασίγνωστη φράση «τὰ πάντα ρεῖ», η οποία του αποδόθηκε από τον Πλάτωνα, αναντίρρητα, ο ρους της ιστορίας αποδεικνύει την αλήθεια, το μεγαλείο και τη σφραγισμένη που αυτή κρύβει. Αν κάτι εκφράζει απόλυτα και διαχρονικά ολόκληρο τον πλανήτη, με ιδιαίτερη έμφαση για την εποχή που διανύουμε, είναι η αδιάλειπτη μεταβολή και η έντονη ευαλωτότητα της ζωής.

Η πληθώρα των ασύμμετρων απειλών που καλείται να αντιμετωπίσει η παγκόσμια κοινότητα στη σύγχρονη εποχή, όπως οι πανδημίες, η τρομοκρατία, η κλιματική αλλαγή και οι επιπτώσεις της στη διαθεσιμότητα τροφίμων και νερού, η ανάπτυξη με ταχύτητα φωτός της τεχνολογίας και της πληροφορικής, οι επιθέσεις στον κυβερνοχώρο, μη συμβατικές επιθέσεις με χρήση χημικών, πυρηνικών ή βιολογικών όπλων, καθώς και μεγάλης κλίμακας ατυχήματα ή φυσικοί κίνδυνοι, είναι ικανές να προκαλέσουν απρόσμενες αλλά και ανεκτίμητες ζημιές

στα κράτη και στους ανθρώπους. Αυτές οι απειλές προέρχονται από κρατικούς αλλά και μη κρατικούς φορείς, όπως τρομοκράτες, αντάρτες ή εγκληματίες, ορισμένες είναι εγχώριες, άλλες εξωγενείς και κάποιες μπορεί να οφείλονται σε αστάθειες που παρατηρούνται σε διάφορα μέρη του πλανήτη, αλλά και σε ανυπολόγιστες ή απροσδιόριστες πηγές, όπως ένας ιός.

Κατά συνέπεια, η ασφάλεια είναι ένα από τα κρισιμότερα ζητήματα που απασχολούν διαχρονικά, σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο, την ανθρωπότητα, καθότι σε κανένα κράτος, άνθρωπο ή άλλη οντότητα δεν μπορεί να υπάρξει ευημερία όταν απειλείται η ύπαρξή του.

II. Ο Ρόλος της Ασφάλειας των Πληροφοριών

Στο πεδίο αυτό, όπως και σε πολλά άλλα, εξέχουσα θέση είχε ανέκαθεν η πληροφορία¹. Σήμερα, η ολοένα αυξανόμενη συνάρτηση της πληροφορίας, μεταξύ άλλων, με την οικονομία και την ασφάλεια και η παράλληλη αλματώδης ανάπτυξη της τεχνολογίας, αναπόδραστα, τη μετέτρεψε σε έναν από τους πλέον σημαντικότερους δείκτες εθνικής και οικονομικής ισχύος. Επιπρόσθετα, η ανάπτυξη του κυβερνοχώρου και η ανάγκη προστασίας των ηλεκτρονικών συστημάτων οξύνουν περισσότερο την ανάγκη προστασίας της πληροφορίας, ενώ οι τρεις αυτοί κρίσιμοι συντελεστές έχουν σχεδόν ταυτιστεί στις μέρες μας.

Στη λιγοστή βιβλιογραφία που υπάρχει για τα θέματα αυτά, η ασφάλεια πληροφοριών αποσκοπεί στην προστασία των πληροφοριών και των πόρων ενός πληροφοριακού συστήματος γενικότερα, από πιθανές ζημιές που μπορεί να προκαλέσουν μείωση της αξίας τους και αφορά στη διαδικασία που διακρίνεται στα στάδια της πρόληψης, της ανίχνευσης και της αντίδρασης. Αυτή εδράζεται σε τρεις θεμελιώδεις παράγοντες: (α) στην εμπιστευτικότητα (confidentiality), δηλαδή στη διασφάλιση ότι η πρόσβαση στις πληροφορίες διενεργείται μόνο από εξουσιοδοτημένα πρόσωπα, (β) στην ακεραιότητα (integrity), δηλαδή στην προστασία της από οποιαδήποτε ανεπιθύμητη αλλοίωση ή καταστροφή και (γ) στη διαθεσιμότητα (availability), δηλαδή στην ικανότητα της παροχής της, όταν αυτή ζητηθεί, χωρίς εμπόδια ή καθυστέρηση². Η διασφάλιση των πιο πάνω παραμέτρων πρέπει να επιδιώκεται, στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό, στο στάδιο της μεταφοράς τους (data in

1. Αναφορές για συλλογή μυστικών πληροφοριών στην αρχαιότητα, κυρίως μέσω κατασκοπών, υπάρχουν στη Βίβλο (Αγύπτιοι), στην Ιλιάδα του Ομήρου (Δούρειος Ίππος) και άλλα ιστορικά βιβλία που αφορούν τους αρχαίους πολιτισμούς [Pun Darien 'Rethinking Espionage in the Modern Era' (2017) 18(1) *Chicago Journal of International Law* 10].

2. Josh Fruhlinger, 'What is information security? Definition, principles, and jobs' <<https://www.csoonline.com/article/3513899/what-is-information-security-definition-principles-and-jobs.html>> accessed 25 March 2020; Ιωάννης Μαυρίδης, *Ασφάλεια Πληροφοριών στο Διαδίκτυο* (ΣΕΑΒ 2015).

transit), κατά την επεξεργασία τους (data in processing) και κατά την αποθήκευσή τους (data in storage)³.

Στο ίδιο μήκος κύματος αλλά όχι σε απόλυτη συνάφεια, η σχετική βιβλιογραφία αναφέρει ότι η ασφάλεια των πληροφοριών εξυπηρετείται από την εγγύηση της εμπιστευτικότητας, την εγκυρότητα, την αυθεντικότητα, την ακεραιότητα και τη διαθεσιμότητά τους⁴. Η αξίωση της ασφάλειας, όπως επισημαίνεται, εστιάζει στην έγκαιρη διάγνωση πιθανών κινδύνων και απειλών και στην ανάπτυξη προληπτικών μέτρων και διαδικασιών για τη διάγνωση, την αποφυγή αλλά και τον εντοπισμό της επέλευσής τους⁵. Η πρόληψη του κινδύνου προϋποθέτει τον προσδιορισμό των πληροφοριών που απειλούνται και το είδος του κινδύνου ή της απειλής, λαμβανομένου υπόψη ότι αυτοί διαφοροποιούνται, ανάλογα με τη φύση του πλαισίου –κοινωνικό, γεωπολιτικό, οικονομικό, ιστορικό– ενώ ταυτόχρονα και αναπόφευκτα, το καθορίζουν⁶. Στη σύγχρονη εποχή, όπου η τρομοκρατία, η πανδημία και άλλες απειλές γνωρίζουν άνθηση, βασικό κοινό χαρακτηριστικό των κινδύνων είναι η αδυναμία προσδιορισμού τους, αφού η αοριστία ως προς τα αίτια, την έκταση, τον τόπο, τον χρόνο και τα μέσα εξέλιξής τους κυριαρχεί. Παράλληλα, η εξάρτηση των κρατών και άλλων φορέων από τα πληροφοριακά συστήματα και δίκτυα πολλαπλασιάζει γεωμετρικά την έκθεση σε προβλέψιμους και μη κινδύνους, ενώ την υφιστάμενη κατάσταση δυσχεραίνει η εκτεταμένη χρήση του διαδικτύου, η οποία συνοδεύεται από τους εγγενείς κινδύνους του παράνομου και αθέμιτου περιεχομένου του και το κυβερνοέγκλημα⁷.

Υπό το φως των πιο πάνω, σημαντικές για τα συμφέροντα δημόσιων αλλά και ιδιωτικών οντοτήτων είναι οι επονομαζόμενες διαβαθμισμένες πληροφορίες, δηλαδή αυτές που συνοδεύονται από σχετικές επισημάνσεις/ονομασίες διαβαθμίσεων που εξυπηρετούν διάφορους σκοπούς. Ειδικότερα, προειδοποιούν τους κατόχους για την ύπαρξή τους, προσδιορίζουν όσο το δυνατόν πιο συγκεκριμένα τις ακριβείς πληροφορίες που χρειάζονται προστασία και το επίπεδο ταξινόμησής τους, προσφέρουν καθοδήγηση αναφορικά με την κοινολόγηση των πληροφοριών, την υποβάθμισή τους, εφόσον δικαιολογείται και τον αποχαρακτηρισμό τους, όπου χρειάζεται, ενώ παρέχουν στοιχεία σχετικά με την πηγή και τους λόγους για την ταξινόμηση τους και ειδοποιούν τους κατόχους αναφορικά με ειδικές απαιτήσεις

πρόσβασης, ελέγχου ή διασφάλισης διαδικασιών⁸.

Στην περίπτωση των οργανισμών ιδιωτικού δικαίου, οι διαβαθμισμένες πληροφορίες μπορεί να περιλαμβάνουν εμπορικά μυστικά και δεδομένα ανάπτυξης προϊόντων, δεδομένα σχετικά με τον πελάτη, καθώς και προσωπικά δεδομένα και πληροφορίες σχετικά με την οικογένεια που είναι ευαίσθητες ή που δεν είναι επιθυμητή η δημοσιοποίησή τους. Η διαρροή εμπιστευτικών πληροφοριών για τις εταιρείες και γενικότερα τους οργανισμούς ιδιωτικού δικαίου, μπορεί να οδηγήσει σε απώλεια εισοδήματος, αστική ή άλλη ευθύνη, ενώ, όσον αφορά στα προσωπικά στοιχεία, διαφορετικές αρχές προστασίας δεδομένων μπορούν να επιβάλουν κυρώσεις σε μια εταιρεία εάν τα προσωπικά δεδομένα δεν υποβάλλονται σε ασφαλή επεξεργασία⁹. Παράλληλα, η απώλεια τους μπορεί να οδηγήσει σε περαιτέρω απώλεια της φήμης της εταιρείας, καθώς επίσης στην επιδείνωση των σχέσεών της με τους εταίρους της¹⁰. Η εμπιστευτικότητα των πληροφοριών, όμως, αφορά και σε άλλους τομείς. Στον τομέα αυτό γνωστό είναι το επαγγελματικό απόρρητο, ιδιαίτερα στο δικηγορικό και στο ιατρικό επάγγελμα. Οι επαγγελματίες στους τομείς παροχής υγειονομικών υπηρεσιών έχουν λοιπόν νομικές αλλά και ηθικές ευθύνες για τη διαφύλαξη της εμπιστευτικότητας των πληροφοριών που περιέρχονται σε γνώση τους ή που συλλέγονται για τους σκοπούς παροχής της κατάλληλης φροντίδας, όπως επίσης οι μελετητές και όσοι εμπλέκονται στην έρευνα προκειμένου να διασφαλιστεί η προστασία της ιδιωτικής ζωής των ατόμων που συμμετέχουν σε κλινικές μελέτες και άλλα ερευνητικά προγράμματα.

Στο επίπεδο του δημόσιου βίου, τα όσα διαδραματίζονται στη διεθνή και ευρωπαϊκή σκηνή δεν αφήνουν ανεπηρέαστο κανένα κράτος και απαιτούν αυστηρή προσήλωση στα θέματα της εθνικής ασφάλειας και της οργάνωσης που χρειάζεται για να προστατευτεί. Το εθνικό συμφέρον απαιτεί την υπεράσπιση των αξιών στις οποίες εδράζονται οι σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες και αφορούν, μεταξύ άλλων, στο κράτος δικαίου, στη δημοκρατία, και στα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς επίσης στη διασφάλιση της εμπιστοσύνης των πολιτών, στην προστασία των εθνικών συμφερόντων, οικονομικών και άλλων τα οποία μπορούν να επιτευχθούν μόνο με τη λήψη των ορθών αποφάσεων οι οποίες εδράζονται σε ολοκληρωμένη, αξιόπιστη και ορθή πληροφόρηση. Συναφώς, τα κράτη, οι διεθνείς, οι περιφερειακοί και οι τοπικοί οργανισμοί, αλλά και

3. *ibid*

4. Λίλιαν Μήτρου, 'Η προστασία της Ιδιωτικότητας στην Πληροφορική και τις Επικοινωνίες: Η νομική διάσταση' σε Στέφανος Γκριτζαλής, Κ. Λαμπρινουδάκης, Σωκράτης Κάτσικας, Λίλιαν Μήτρου (eds), Προστασία της ιδιωτικότητας και τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών: Νομικά και τεχνικά θέματα (Παπασωτηρίου 2010).

5. *ibid*

6. *ibid*

7. *ibid*

8. United States of America Defense Security Service, *Marking Classified Information: Job Aid* (2017).

9. European IPR Helpdesk, *Fact Sheet: How to Manage Confidential Business Information* (2015) <<https://www.iprhelpdesk.eu/sites/default/files/newsdocuments/Fact-Sheet-How-to-Manage-Confidential-Business-Information.pdf>> accessed 3 May 2020.

10. *ibid*

οντότητες όπως οι εταιρείες και τα φυσικά πρόσωπα αναζητούν αδιάκοπα αποτελεσματικές λύσεις προστασίας των πληροφοριών τους, αφού τα συστήματα και οι τεχνολογίες επικοινωνιών και πληροφορίας αποτελούν σήμερα έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες πολιτικής, ενεργειακής, οικονομικής και κοινωνικής σταθερότητας και ανάπτυξης, ενώ αδιαμφισβήτητα αποτελούν απαραίτητα εργαλεία στα πλαίσια των λειτουργικών και κοινωνικών δομών κάθε χώρας.

III. Προστασία των Διαβαθμισμένων Πληροφοριών και Ανθρώπινα Δικαιώματα

Ιδιαίχουσας σημασίας για το πεδίο της νομικής επιστήμης αποτελεί το γεγονός ότι υπάρχουν περιστάσεις όπου η ανάγκη για προστασία των πληροφοριών επιβάλλεται να τοποθετηθεί στο ισοζύγιο με άλλα θεμελιώδη ζητήματα, όπως είναι τα ανθρώπινα δικαιώματα. Είναι γεγονός, πως υπάρχουν περιστάσεις όπου οι επαγγελματίες υγείας, πέρα από τις νομικές τους υποχρεώσεις, καλούνται να εξισορροπήσουν και την ηθική διάσταση των πληροφοριών που γνωρίζουν ή διαθέτουν σχετικά με την προστασία της υγείας και ευημερίας του ασθενούς, του ίδιου του εαυτού τους αλλά και των άλλων, από βλάβες. Αντίστοιχη αντίσταση αναφέρεται στις περιπτώσεις διασφάλισης των δικαιωμάτων άμυνας ενός προσώπου κατά τη διάρκεια δικαστικής διαδικασίας, της προστασίας της ελευθερίας της έκφρασης, αλλά και του δικαιώματος της ευρείας πρόσβασης των πολιτών στα έγγραφα των δημόσιων αρχών. Το παρόν άρθρο επικεντρώνεται ακολουθώντας στον σχολιασμό ορισμένων κύριων πτυχών που αφορούν στη νομολογία των δύο κυριότερων δικαστηρίων του ευρωπαϊκού χώρου αναφορικά με τα δικαιώματα της πρόσβασης του κοινού στα έγγραφα και της ελευθερίας της έκφρασης.

A. Το Δικαίωμα της Πρόσβασης του Κοινού στα Έγγραφα

Όπως είναι γνωστό, η Ευρωπαϊκή Ένωση (εφεξής «ΕΕ») αναπτύσσει δραστηριότητα σε ποικίλους τομείς πολιτικής, συμπεριλαμβανομένων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹¹. Από τη ΣΕΕ αλλά κυρίως με την υπογραφή της ΣΛΕΕ, η ΕΕ έχει κάνει ένα καθοριστικό βήμα, προσδίδοντας στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής «ΧΘΔ»)¹² ισχύ πρωτογενούς δικαίου, καθορίζοντας κατ' αυτό τον τρόπο τα θεμελιώδη δικαιώματα των πολιτών της ΕΕ.

Στο ευρύτερο αυτό πλαίσιο και υπό το βάρος των πιέσεων που εκτυλίχθηκαν κατά το διάστημα υπογραφής της Συνθήκης του Μάαστριχτ, για πιο ανοικτές και διαφανείς διαδικασίες στην ΕΕ, το δικαίωμα της

πρόσβασης του κοινού στα έγγραφα¹³, ύστερα από μια ενδιαφέρουσα ιστορικά διαδρομή¹⁴, απέκτησε θέση στο πρωτογενές δίκαιο της ΕΕ και πιο συγκεκριμένα στο Άρθρο 15(3) της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης ΣΛΕΕ και στον ΧΘΔ¹⁵. Ως εκ τούτου, το εν λόγω Άρθρο αποτέλεσε τη βάση για τη θέσπιση του εν ισχύ Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1049/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Μαΐου 2001, για την πρόσβαση του κοινού στα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής¹⁶. Ο εν λόγω Κανονισμός εντάσσεται στο πλαίσιο των προσπαθειών της ΕΕ¹⁷ ώστε οι αποφάσεις των ευρωπαϊκών οργάνων να λαμβάνονται με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη διαφάνεια αλλά και «εγγύτερα» στους πολίτες εκφράζοντας έτσι τον δημοκρατικό τους χαρακτήρα¹⁸ και αποσκοπεί στην παραχώρηση του ευρύτερου δυνατού δικαιώματος προσβάσεως του κοινού στα έγγραφα της ΕΕ¹⁹. Στις ρυθμίσεις του περιλαμβάνει παράλληλα και

13. Το δικαίωμα στην πληροφόρηση κατοχυρώνεται και σε διεθνές επίπεδο, στην Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

14. Για περισσότερες λεπτομέρειες: Paul Craig, *EU Administrative Law* (3rd edn OUP 2019) Ch13; Koen Lenaerts, "In the Union We Trust: Trust-Enhancing Principles of Community Law" (41) *Common Market Law Review* 317.

15. Bogdana Neamtu and Dacian Dragos in Dacian C. Dragos, Polonca Kovač, Albert T. Marseille, *The Laws of Transparency in Action: A European Perspective* (Palgrave

Macmillan 2019) 17; Craig, 2019 (n. 14) 389-391; Herwig Hofmann and Päivi Leino-Sandberg, 'An agenda for transparency in the EU' (2019) *European Law Blog*; Marios Costa, *The Accountability Gap in EU law: Mind the Gap* (Routledge 2017) 25; Hoffmann, Rowe and Türk, *Administrative Law of the European Union* (Oxford University Press 2012) 470.

16. OJ EE (2001) L145/43.

17. Για σκοπούς πληρότητας, σημειώνεται ότι το δικαίωμα της πρόσβασης στα έγγραφα στην ΕΕ συμπληρώνεται, μεταξύ άλλων, με τον Ευρωπαϊκό Κώδικα Ορθής Διοικητικής Συμπεριφοράς που εξέδωσε ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής, τον Κανονισμό (ΕΕ) 2018/1725 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Οκτωβρίου 2018, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης και την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών, και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 45/2001 και της απόφασης αριθ. 1247/2002/ΕΚ, καθώς επίσης τον Κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1367/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Σεπτεμβρίου 2006, για την εφαρμογή στα όργανα και τους οργανισμούς της Κοινότητας των διατάξεων της σύμβασης του Århus σχετικά με την πρόσβαση στις πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα. [Neamtu and Dragos, 2019 (n 15) 15-18; Hoffmann, Rowe and Türk, 2012 (n 15) 477.].

18. C-266/05 P *Sison v Συμβουλίου* EU:C:2007:75 Αιτιολογικές σκέψεις 1-2.

19. Αιτιολογική σκέψη 4 και Άρθρο 1; C-266/05 P *Sison v Συμβουλίου* EU:C:2007:75 Σκέψη 61; C-514/07 P, C-528/07 P και C-532/07 P, *Σουηδία κ.λπ. v API και Επιτροπής* EU:C:2010:541 Σκέψη 69; C-280/11 P *Συμβούλιο v Access Info Europe* EU:C:2013:671 Σκέψη 28.

11. https://europa.eu/european-union/topics/human-rights_el.

12. OJ C 326/ 391.

ορισμένους περιορισμούς του ως άνω δικαιώματος²⁰. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 4 αυτού, προβλέπεται ένα καθεστώς εξαιρέσεων βάσει του οποίου τα θεσμικά όργανα, σε περίπτωση που η δημοσιοποίηση του ζητούμενου εγγράφου θίγει οποιοδήποτε εκ των συμφερόντων που αυτό προστατεύει, διαθέτουν την ευχέρεια να αρνηθούν την πρόσβαση στο εν λόγω έγγραφο²¹. Συνεπώς, το υπό αναφορά δικαίωμα δύναται να περιοριστεί στην περίπτωση που η παραχώρηση πρόσβασης θα έθιγε την προστασία του δημόσιου συμφέροντος όσον αφορά στη δημόσια ασφάλεια, στην άμυνα και στις στρατιωτικές υποθέσεις, καθώς επίσης στις διεθνείς σχέσεις και στη δημοσιονομική, νομισματική ή οικονομική πολιτική της Κοινότητας ή ενός κράτους μέλους²². Κατά πάγια νομολογία του ΔΕΕ, οι εξαιρέσεις αυτές οι οποίες συνιστούν απόκλιση από την αρχή της ευρύτερης δυνατής προσβάσεως του κοινού στα έγγραφα, θα πρέπει να ερμηνεύονται συσταλτικά και να εφαρμόζονται στενά²³ με αποτέλεσμα το γεγονός και μόνον ότι το ζητούμενο έγγραφο αφορά συμφέρον που προστατεύεται με κάποια από τις πιο πάνω εξαιρέσεις δεν αρκεί για να αιτιολογήσει επαρκώς την επίκληση της εξαίρεσης²⁴.

Ωστόσο, η πιο πάνω αναφερόμενη πρόβλεψη εγκαινίασε μια νέα διελκυστίνδα μεταξύ της ανάγκης για προστασία των διαβαθμισμένων πληροφοριών στα πεδία που προβλέπουν οι πιο πάνω εξαιρέσεις και της ευρύτερης δυνατής πρόσβασης των πολιτών στα έγγραφα της ΕΕ που αποτελεί κρίσιμο στοιχείο για τη διαφάνεια, τη λογοδοσία και εν γένει τη δημοκρατία. Το 2015, σε ακρόαση ενώπιον Επιτροπής του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, η Ευρωπαϊκή Διαμεσολαβητής της ΕΕ, Emily O'Reilly, δήλωσε ότι δεν κατέστη δυνατό να ασκήσει τις εξουσίες της ένεκα της άρνησης της αρμόδιας αρχής να παραχωρήσει σε αυτήν πρόσβαση σε έκθεση επιθεώρησης που είχε διαβαθμιστεί και αφορούσε το πρόγραμμα παρακολούθησης της χρηματοδότησης

της τρομοκρατίας. Κατόπιν μιας έντονης συζήτησης, η O'Reilly είχε καταλήξει στο συμπέρασμα ότι «[...] στις ΗΠΑ ασκήθηκε βέτο στη δημοκρατική εποπτεία των θεσμικών οργάνων της ΕΕ [...]»²⁵.

Το υπό αναφορά ζήτημα, όπως ήταν αναμενόμενο, απασχόλησε και το ΔΕΕ. Αρχικά, με την απόφαση *Sison*²⁶, το Δικαστήριο χάραξε σχεδόν αδιαπέραστες γραμμές ως προς την πρόσβαση σε έγγραφα που αφορούν στη δημόσια ασφάλεια και στις διεθνείς σχέσεις. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, τα έγγραφα αφορούσαν στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας και το ΔΕΕ αποφάνθηκε ότι η νομιμότητα μέτρου που λαμβάνεται με βάση την υπό εξέταση εξαίρεση θίγεται μόνο στην περίπτωση που το μέτρο αυτό είναι πρόδηλα ακατάλληλο σε σχέση με τον σκοπό που επιδιώκει το θεσμικό όργανο. Παράλληλα, θεσμικό όργανο που αρνείται την πρόσβαση δύναται της συγκεκριμένης εξαίρεσης διαθέτει ευρεία διακριτική ευχέρεια να αποφασίσει αν η γνωστοποίηση εγγράφων ενδέχεται να θίξει το δημόσιο συμφέρον, ενώ ο έλεγχος νομιμότητας από το Δικαστήριο περιορίζεται στην έκταση της τήρησης των κανόνων, της διαδικασίας και της αιτιολογίας της οικείας απόφασης, της απουσίας προφανούς πλάνης, της ακρίβειας των πραγματικών περιστατικών και της καταχρήσεως εξουσίας²⁷.

Με άλλα λόγια, προβαίνοντας σε αυστηρή γραμματική ερμηνεία των σχετικών διατάξεων, το Δικαστήριο αποφάσισε ότι η άρνηση του θεσμικού οργάνου είναι υποχρεωτική όταν η γνωστοποίηση ενός εγγράφου στο κοινό ενδέχεται να θίξει τα συμφέροντα που προστατεύει η εν λόγω διάταξη, χωρίς να απαιτείται καν στάθμιση των απαιτήσεων που επιβάλλει η προστασία των συμφερόντων αυτών με τις απαιτήσεις που επιβάλλουν άλλα συμφέροντα²⁸. Αργότερα, όμως, οι αποφάσεις του ΔΕΕ, *Access Info Europe*²⁹ και *Sophie in 't Veld*³⁰ έθεσαν νέα όρια στο ζήτημα της εμπιστευτικότητας σε σχέση με τις νομοθετικές και διεθνείς διαπραγματεύσεις του Συμβουλίου, ενώ παράλληλα αποτέλεσαν την απαρχή προς τη βελτίωση μιας μάλλον ζοφερής εικόνας σε ό,τι αφορά στη διαφάνεια στην ΕΕ. Στις υποθέσεις αυτές, το ΔΕΕ, για πρώτη φορά, επιβεβαίωσε ρητά ότι ακόμη και στις διεθνείς σχέσεις τα θεσμικά όργανα υποχρεούνται να εξηγήσουν εάν η αποκάλυψη θα μπορούσε συγκεκριμένα και πραγματικά να υπονομεύσει ένα προστατευόμενο συμφέρον.

Παρομοίως, και το ΕΔΑΔ, στην υπόθεση *Youth Initiative for Human Rights*³¹ παραχώρησε, βάσει του

20. C-266/05 P *Sison* v Συμβουλίου (2007) EU:C:2007:75 Σκέψη 62.

21. C-514/07 P, C-528/07 P και C-532/07 P *Σουηδία κ.λπ. v API και Επιτροπής* EU:C:2010:541 Σκέψη 71; C-280/11 P *Συμβούλιο v Access Info Europe* EU:C:2013:671 Σκέψη 29.

22. «1. Τα θεσμικά όργανα αρνούνται την πρόσβαση σε ένα έγγραφο, η γνωστοποίηση του οποίου θα έθιγε την προστασία:

α) του δημόσιου συμφέροντος, όσον αφορά:

- τη δημόσια ασφάλεια,
- την άμυνα και τις στρατιωτικές υποθέσεις,
- τις διεθνείς σχέσεις,

- τη δημοσιονομική, νομισματική ή οικονομική πολιτική της Κοινότητας ή ενός κράτους μέλους.»

23. C-266/05 P *Sison* v Συμβουλίου EU:C:2007:75 Σκέψη 63; C-39/05 P και C-52/05 P *Σουηδία και Turco* v Συμβουλίου EU:C:2008:374 Σκέψη 36; C-280/11 P *Συμβούλιο v Access Info Europe* EU:C:2013:671 Σκέψη 30.

24. C-365/12 P *Επιτροπή v EnBW* EU:C:2014:112 Σκέψη 64; T-2/03 *Verein für Konsumenteninformation v Επιτροπής* EU:T:2005:125 Σκέψη 69; T-471/08 *Toland v Κοινοβουλίου* EU:T:2011:252 Σκέψη 29.

25. Marieke de Goede & Mara Wesseling, 'Secrecy and security in transatlantic terrorism finance tracking' (2017) 39(3) *Journal of European Integration* 253.

26. C-266/05 P *Jose Maria Sison* v Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ενώσεως EU:C:2007:75.

27. *ibid* Σκέψεις 32-34.

28. *ibid* Σκέψεις 43, 46-48.

29. C-280/11 P *Council v. Access Info Europe* EU:C:2013:671

30. C-350/12 P *Council v. Sophie in 't Veld* EU:C:2014:2039.

31. ECtHR, *Youth Initiative for Human Rights v Serbia*, No

άρθρου 10 της ΕΣΔΑ, στην εν λόγω οργάνωση του Βελιγραδίου, δικαίωμα πρόσβασης σε διαβαθμισμένες πληροφορίες της Σερβικής Υπηρεσίας Πληροφοριών. Έτσι, αναγνώρισε αποτελεσματικά το δικαίωμα πρόσβασης σε πληροφορίες, ακόμα και των υπηρεσιών πληροφοριών, προσθέτοντας παράλληλα μια νομική υποχρέωση προς τα κράτη να παρέχουν στους πολίτες πληροφορίες που βρίσκονται υπό τον έλεγχό τους³².

Β. Το Δικαίωμα στην Ελευθερία της Έκφρασης

Αναπόφευκτα, η διατήρηση της μυστικότητας των οποιωνδήποτε εγγράφων σταθμίζεται και έναντι του πολυσυζητημένου δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης το οποίο προβλέπεται στο Άρθρο 19 του κυπριακού Συντάγματος³³ καθώς επίσης στον ΧΘΔ και στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής «ΕΣΔΑ»)³⁴. Το δικαίωμα αυτό δεν είναι απόλυτο και δύναται να περιοριστεί εφόσον αυτό προνοείται από τον νόμο για σκοπούς θεμιτούς, οι οποίοι κρίνονται απαραίτητοι στο πλαίσιο μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Συναφώς, στην παράγραφο (3) του ίδιου Άρθρου, παρέχεται στη Δημοκρατία η εξουσία παρέμβασης στο εν λόγω δικαίωμα για τους λόγους που προβλέπει το ίδιο και στους οποίους συμπεριλαμβάνεται το συμφέρον της ασφαλείας της Δημοκρατίας ή της δημόσιας ασφαλείας ή η παρεμπόδιση της αποκάλυψης πληροφοριών που λήφθηκαν εμπιστευτικώς. Η πιο

πάνω παρέμβαση υπόκειται βεβαίως, μεταξύ άλλων, στις γενικές αρχές δικαίου και ιδιαίτερα στην αρχή της αναγκαιότητας, της αναλογικότητας και της ισότητας.

Το ΕΔΑΔ απασχόλησε σε πολλές περιπτώσεις η στάθμιση του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης³⁵, ιδιαίτερα των μέσων μαζικής ενημέρωσης, με την ανάγκη διαφύλαξης των διαβαθμισμένων πληροφοριών³⁶. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται σε σχετική βιβλιογραφία, το Άρθρο 10 της ΕΣΔΑ προβλέπει τρία στοιχεία του δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης: την ελευθερία διατύπωσης απόψεων, την ελευθερία λήψης πληροφοριών και ιδεών και την ελευθερία διάδοσης πληροφοριών και ιδεών³⁷. Αυτές οι ελευθερίες, όπως επισημαίνεται, πρέπει να ασκούνται ελεύθερα, χωρίς παρέμβαση από τις δημόσιες αρχές και ανεξάρτητα από σύνορα³⁸. Συμπεραίνεται ότι, το δικαίωμα της ενημέρωσης του κοινού και το δικαίωμα του κοινού να πληροφορείται για διαβαθμισμένες πληροφορίες ενδέχεται να έρχονται σε αντίθεση με εξίσου σημαντικά δημόσια και ιδιωτικά συμφέροντα, όπως η προστασία της εθνικής ασφάλειας, η αποτελεσματικότητα της ποινικής έρευνας και το τεκμήριο της αθωότητας, καθώς επίσης η προστασία της ιδιωτικής ζωής. Επομένως, μια καθίσταται αναγκαία μια δίκαιη εξισορρόπηση μεταξύ των διάφορων διακυβευόμενων συμφερόντων³⁹.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο ευρύτερο αυτό δικαίωμα συγκεντρώνει το ειδικότερο ζήτημα που αφορά στις δημοσιογραφικές αποκάλυψεις. Σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΑΔ⁴⁰, για να επωφεληθεί από την

48135/06, ECHR 1.

32. Dorota Mokrosinska, 'The People's Right to Know and State Secrecy' (2018) XXXI(1) *Canadian Journal of Law & Jurisprudence* 87; Dominika Bychawska-Siniarska, 'Protecting The Right To Freedom Of Expression Under The European Convention On Human Rights: A handbook for legal practitioners' (Council of Europe, 2017).

33. «ΑΡΘΡΟΝ 19:

1. Έκαστος έχει το δικαίωμα ελευθερίας του λόγου και της καθ' οιονδήποτε τρόπον εκφράσεως.

2. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν της γνώμης, της λήψεως και μεταδόσεως πληροφοριών και ιδεών άνευ επεμβάσεως οιασδήποτε δημοσίας αρχής και ανεξαρτήτως συνόρων.

3. Η ενάσκησις των δικαιωμάτων, περί ων η πρώτη και δευτέρα παράγραφος του παρόντος άρθρου, δύναται να υποβληθίη εις διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή ποινάς προδιαγεγραμμένους υπό του νόμου και αναγκαίους μόνον προς το συμφέρον της ασφαλείας της Δημοκρατίας ή της συνταγματικής τάξεως ή της δημοσίας ασφαλείας ή της δημοσίας τάξεως ή της δημοσίας υγείας ή των δημοσιών ηθών ή προς προστασίαν της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων άλλων ή προς παρεμπόδισιν της αποκάλυψεως πληροφοριών ληφθεισών εμπιστευτικώς ή προς διατήρησιν του κύρους και της αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας.

4. Η κατάσχεσις εφημερίδων ή άλλων εντύπων δεν επιτρέπεται άνευ εγγράφου αδείας του γενικού εισαγγελέως της Δημοκρατίας, ήτις δέον να επικυρωθίη δι' αποφάσεως αρμοδίου δικαστηρίου εντός εβδομήκοντα δύο ωρών το βραδύτερον, εν περιπτώσει δε μη επικυρώσεως αίρεται η κατάσχεσις.

5. Ουδέν εκ των διαλαμβανομένων εις το παρόν άρθρον εμποδίζει την Δημοκρατίαν ν' απαιτή την έκδοσιν αδείας ή λειτουργίας επιχειρήσεων ραδιοφωνικών ή κινηματογραφικών ή τηλεοράσεως.»

34. Vigiļilena Abazi, *Official Secrets and Oversight in the EU: Law and Practices of Classified Information* (OUP 2019) 114.

35. Άρθρο 10 ΕΣΔΑ- «1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν γνώμης ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβάσεως δημοσιών αρχών και ασχέτως συνόρων. Το παρόν άρθρον δεν κωλύει τα Κράτη από του να υποβάλωσι τας επιχειρήσεις ραδιοφωνίας, κινηματογράφου ή τηλεοράσεως εις κανονισμούς εκδόσεως αδειών λειτουργίας.

2. Η άσκησις των ελευθεριών τούτων, συνεπαγομένων καθήκοντα και ευθύνας δύναται να υπαχθίη εις ωρισμένας διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις, προβλεπομένους υπό του νόμου και αποτελούντας αναγκαία μέτρα εν δημοκρατική κοινωνία δια την εθνικήν ασφάλειαν, την εδαφικήν ακεραιότητα ή δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, την προστασίαν της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων των τρίτων, την παρεμπόδισιν της κοινολογήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών ή την διασφάλισιν του κύρους και αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας.»

36. Βλ. ενδεικτικά, ECtHR, *Observer and Guardian v the United Kingdom*, No. 13585/88, 26/11/1991; ECtHR, *Pakso v Russia*, No. 69519/01, 10/5/2010.

37. Bychawska-Siniarska, 2017 (n 32).

38. *ibid*

39. Council of Europe, 'Freedom To Impart Confidential Information And Its Limits', Thematic factsheet, 9 May 2016.

40. Βλέπε ενδεικτικά: ECtHR, *Stoll v Swizerland*, no. 69698/01, 10/12/2007; ECtHR, *Bédar v Switzerland*, no. 56925/08, 29/3/2016; ECtHR, *Vereniging Weekblad Bluf! v the Netherlands*, no.16616/90, 9/2/1995; ECtHR, *Pinto Coelho v Portugal* (n° 2), no. 48718/11, 22/03/2016; ECtHR, *Dupuis and Others v France*, no. 1914/02,

προστασία του Άρθρου 10 της ΕΣΔΑ, το περιεχόμενο δημοσιογραφικού κειμένου που περιέχει εμπιστευτικές πληροφορίες πρέπει να είναι ικανό να συνεισφέρει στη δημόσια συζήτηση. Επιπλέον, ακόμη και αν υποστεί ζημιά μια δημόσια αρχή ή ένας ιδιώτης, ως αποτέλεσμα της αποκάλυψης σε θέμα δημοσίου συμφέροντος, οι διατάξεις του Άρθρου 10 προστατεύουν τον δημοσιογράφο σε περίπτωση που η εν λόγω ζημιά δεν υπερτερεί του οφέλους του κοινού να αποκτήσει την πληροφόρηση⁴¹. Συναφώς, οι κυρώσεις που δύνανται να επιβληθούν σε δημοσιογράφους που αποκαλύπτουν διαβαθμισμένες πληροφορίες δεν πρέπει να τους εμποδίζουν από το να συμβάλλουν στη συζήτηση επί θεμάτων που επηρεάζουν τη δημόσια ζωή, ούτε να αποθαρρύνουν τον τύπο να εκφράζει κριτική, ούτε βέβαια να τον παρεμποδίζουν στην εκτέλεση των καθηκόντων του ως προμηθευτή πληροφοριών⁴². Στο πλαίσιο αυτό, το ΕΔΑΔ⁴³, στην υπόθεση *Stoll*⁴⁴, για τη διάταξη της ΕΣΔΑ «παρεμπόδιση της κοινολογήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών» διευκρίνισε ότι αυτή συμπεριλαμβάνει την αποκάλυψη εμπιστευτικών πληροφοριών που λήφθηκαν από πρόσωπο που υπόκειται σε υποχρέωση μη αποκάλυψης, ή από τρίτο πρόσωπο, συμπεριλαμβανομένου και δημοσιογράφου, οι οποίοι λαμβάνουν τέτοιες πληροφορίες στην απουσία μιας τέτοιας υποχρέωσης⁴⁵.

Ενδιαφέρουσα ήταν επίσης η υπόθεση *Wille v Liechtenstein*⁴⁶, όπου το ίδιο δικαστήριο αποφάνθηκε πως τυχόν εθνικές ρυθμίσεις που επιβάλλουν απόλυτους περιορισμούς εμπιστοσύνης ή εμπιστευτικότητας σε συγκεκριμένες κατηγορίες δημόσιων λειτουργών, όπως των υπηρετούντων στις υπηρεσίες πληροφοριών, στον στρατό ή των μελών του δικαστικού σώματος, παραβιάζουν το Άρθρο 10 της ΕΣΔΑ. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρθηκε από το Δικαστήριο στην ανωτέρω υπόθεση, τέτοιοι περιορισμοί μπορούν να υιοθετηθούν από τα κράτη μέλη μόνο όταν δεν έχουν γενικό χαρακτήρα, αλλά περιορίζονται σε συγκεκριμένες κατηγορίες πληροφοριών των οποίων η διαβάθμιση πρέπει να επανεξετάζεται περιοδικά, σε συγκεκριμένες κατηγορίες δημοσίων υπαλλήλων ή μόνο σε ορισμένα άτομα που ανήκουν σε τέτοιες κατηγορίες και με προσωρινό χαρακτήρα. Επίσης τονίστηκε ότι,

όταν τα κράτη μέλη επικαλούνται καθήκοντα πίστης ή εμπιστευτικότητας προς το συμφέρον της εθνικής ασφάλειας, πρέπει να ορίζουν την έννοια αυστηρά και στενά στο πραγματικό πεδίο της εθνικής ασφάλειας. Ομοίως, τα κράτη πρέπει να αποδεικνύουν την ύπαρξη πραγματικού κινδύνου για το προστατευόμενο συμφέρον, καθώς επίσης να λαμβάνουν υπόψη το συμφέρον του κοινού που αφορά στην πρόσβαση σε ορισμένες πληροφορίες⁴⁷.

Στην πολυσήμαντη απόφαση *Observer and Guardian*⁴⁸, το ΕΔΑΔ αποφάνθηκε ότι με το πέρασ του χρόνου οι πληροφορίες είχαν χάσει τον εμπιστευτικό τους χαρακτήρα και δεν υπήρχε πλέον ανάγκη για οποιαδήποτε μέτρα. Στην *Hadjianastassiou*⁴⁹, το υπό αναφορά Δικαστήριο καθόρισε δύο σημαντικές κατευθυντήριες γραμμές: ότι δεν διαγράφονται όλες οι στρατιωτικές πληροφορίες από τον δημόσιο διάλογο και ότι εναπόκειται στα εθνικά δικαστήρια να διαπιστώσουν σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση εάν οι αντίστοιχες πληροφορίες ενέχουν πραγματικό και σοβαρό κίνδυνο για την εθνική ασφάλεια, στη βάση της αρχής της αναλογικότητας.

Παρατηρείται λοιπόν, ότι το ΕΔΑΔ διατηρεί σημαντικά διαφορετική προσέγγιση ως προς την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στα θέματα των διαβαθμισμένων πληροφοριών σε σχέση με το ΔΕΕ. Το πρώτο φαίνεται να τηρεί ευνοϊκότερη στάση προς τους πολίτες, ενώ το δεύτερο έχει επικριθεί, όπως ήδη αναφέρθηκε, για μη επαρκή προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αποφασίζοντας ανατιολόγητα υπέρ των θεσμικών οργάνων της ΕΕ. Το όλο θέμα «επιτείνει τη διεκκυστίδα», που καταγράφεται γενικότερα στην ακαδημαϊκή κοινότητα, αναφορικά με τη σχέση μεταξύ των δύο ευρωπαϊκών δικαστηρίων στο πεδίο της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁵⁰.

IV. Επίλογος

Οι διαβαθμισμένες πληροφορίες αποτελούν λοιπόν ένα ισχυρό, χρήσιμο και απαραίτητο εργαλείο για τη λήψη αποφάσεων σε ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, ειδικά σε ό,τι αφορά στη δημόσια ασφάλεια. Όπως το ΔΕΕ εύστοχα επισημαίνει, υπάρχει ένα είδος «αξίας» στο απόρρητο των πληροφοριών που αποτελεί τη βάση

7/6/2007; ECtHR, *Dammann v Switzerland*, no. 77551/01, 25/4/2006. 41. *ibid*

42. Council of Europe, 'Freedom To Impart Confidential Information And Its Limits', Thematic factsheet, 9 May 2016.

43. Σύμφωνα με τον Κώστα Παρασκευά (βλ. n.45), η νομολογία του ΕΔΑΔ αποτελεί πηγή καθοριστικής σημασίας για την κυπριακή έννομη τάξη καθότι το Μέρος του Συντάγματος που αφορά στις θεμελιώδεις ελευθερίες των πολιτών ενσωμάτωσε κατά τρόπο σχεδόν αυτοούσιο τις πρόνοιες της ΕΣΔΑ.

44. ECtHR, *Stoll v Switzerland*, No.69698, 10/12/2007.

45. Κώστας Παρασκευά, *Κυπριακό Συνταγματικό Δίκαιο: Θεμελιώδη Δικαιώματα και Ελευθερίες* (Νομική Βιβλιοθήκη 2015).

46. ECtHR, *Wille v Liechtenstein*, No. 28396/95, 28 October 1999.

47. *Bychawska-Siniarska*, 2017 (n 32).

48. ECtHR, *Observer and Guardian v the United Kingdom*, No. 13585/88, 26/11/1991.

49. ECtHR, *Hadjianastassiou v Greece*, No. 12945/87, 16/12/1992.

50. Lize R. Glas and Jasper Krommendijk, 'From *Opinion 2/13 to Avotins*: Recent Developments in the Relationship between the Luxembourg and Strasbourg Courts' (2017) 17(3) *Human Rights Law Review* 567; Giacomo Biagioni, 'Avotins v. Latvia: The Uneasy Balance Between Mutual Recognition of Judgments and Protection of Fundamental Rights' (2016) 1(2) *European Papers* 579.

για την εξουσία⁵¹.

Στις δημοκρατικές κοινωνίες, όμως, η εμπιστοσύνη των πολιτών προς το πολιτικό σύστημα αποτελεί αδή-

51. Marieke de Goede & Mara Wesseling, 'Secrecy and security in transatlantic terrorism finance tracking' (2017) 39(3) *Journal of European Integration* 253.

ριτη ανάγκη και επιτυγχάνεται κυρίως μέσω της διαφάνειας και γενικότερα της διαφύλαξης και της προώθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η διασφάλιση της προστασίας των διαβαθμισμένων πληροφοριών υπό το πρίσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πιθανόν να αποτελεί το νέο 'hedghehog dilemma' στη μελέτη του δικαίου.

V. Φιλοσοφία Δικαίου

Ο Heidegger και το Δίκαιο*

Heidegger and Justice

Νάγια Χριστοδούλου, Ερευνήτρια στο Πανεπιστήμιο του Nottingham, Μεταπτυχιακό στο Δίκαιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Πτυχίο Νομικής, Minor Φιλοσοφίας

Nayia Christodoulou, Trainee Lawyer, Graduate of the Department of Law, University of Cyprus

Abstract:

Πώς δύναται να κατανοήσει κανείς την ουσία; Ο άνθρωπος, φθάνοντας σε ένα σημείο στη ζωή του που τον παροτρύνει να σκεφθεί το ερώτημα αυτό, περιπλέκεται σε ιστούς μη σχετικούς με την ίδια την ουσία καθαυτή. Ωστόσο, η περιπλάνηση αυτή κρίνεται παραδόξως αναγκαία για την εύρεση της απάντησης. Το άρθρο αυτό δεν πραγματεύεται κανένα θετικό δίκαιο. Δεν ερμηνεύει συμβατικές διατάξεις, συνταγματικές πρόνοιες ή εθνικούς νόμους. Δεν συζητεί λύσεις για νομικά κενά, ούτε νομολογιακούς κανόνες και αρχές. Η πτυχιακή αυτή δεν αφορά το περί δικαίου αίσθημα, ούτε κάποιο κράτος δικαίου. Δεν παρουσιάζεται καμιά ηθικολογία, ούτε κάποια θεωρία δικαιοσύνης. Ωστόσο, όλες αυτές οι αρνήσεις αποτελούν την κατάφαση του χαρακτήρα της συγκεκριμένης μελέτης. Μέσω του ερωτήματος για την ουσία του Είναι που τίθεται από τον Heidegger, αναδεικνύεται πως ο νόμος, ως γνωστικό αντικείμενο και ως κοινωνική πρακτική, προκειμένου να γίνει αντιληπτός όπως πραγματικά οφείλει να είναι, πρέπει να απεκδυθεί του αιτήματός του για επανασύνδεση με την ηθική.¹

How can one grasp the essence? Humans, reaching a point in life that urges them to think about this question, become entangled in a web unrelated to the essence itself. However, this rambling is surprisingly necessary to find the answer. This article does not deal with any positive law. It does not interpret conventional provisions, constitutional provisions or national laws. It does not discuss solutions to

legal loopholes, or legal rules and principles. This thesis does not concern the sense of justice, or the rule of law. There is no ethics, no theory of justice. However, all these denials constitute the resolution of the nature of this study. Through the question of the essence of Being posed by Heidegger, it is clear that the law, as a subject and as a social practice, in order to be perceived as it really should be, must deviate from its demand for reconnection with ethics.

Λέξεις-Κλειδιά:

Χάιντεγκερ - Δίκαιο - Ηθική - Θετικός Νόμος - Είναι
«Η φύσις κρύπτεσθαι φιλεῖ»
Ηράκλειτος, 6ος-7ος αι. π.Χ.¹

I. Δίκη και Αδικία

Η αμφισβήτηση της ύπαρξης ενός κυβερνητικά διαμορφωμένου επιπέδου των ανθρώπων στην κοινωνία και της κατάταξής τους σε οικονομικές τάξεις, παρά την ύπαρξη διαφόρων συμβάσεων για δικαιώματα, θα συνιστούσε ουτοπικό εγχείρημα. Η αρμάτωση συνθηκών, νομοθεσιών και κανόνων για την εξάλειψη των ανισοτήτων διαμηνύει τη μη ύπαρξη δικαιοσύνης. Το θετικό δίκαιο στις δημοκρατικές κοινωνίες και στο διεθνές

* Το παρόν άρθρο εκπονήθηκε υπό την ακαδημαϊκή εποπτεία του Αναπληρωτή Καθηγητή Ποινικού Δικαίου & Φιλοσοφίας Δικαίου του Τμήματος Νομικής, Πανεπιστημίου Κύπρου, Δρ. Χαράλαμπου Παπαχαραλάμπους.

1. Σοφοκλής, *Σοφοκλέους Αντιγόνη και σελίδες για την Αντιγόνη των Friedrich Holderlin, Soren Kierkegaard, Martin Heidegger* (Σταμπουλού, Γρ Σ. ed, Αθήνα: Gutenberg 2017) 360.

δίκαιο αποτελεί το μέσο παροχής δικαιωμάτων στα άτομα, τα οποία δύνανται να περιοριστούν. Ωστόσο, η ύπαρξη ανισοτήτων καταφάσκει στην αποτυχία του συστήματος, καταδεικνύοντας την επιτακτική ανάγκη για έναν ανώτερο νόμο, ο οποίος θα λειτουργεί ως στάθμιση της εθνικής και διεθνούς νομικής τάξης. Το φυσικό δίκαιο δεν θα μπορούσε να αποτελέσει τη λύση αυτή. Η χαιντεγκεριανή σκέψη θα μπορούσε να δώσει λαβή για την καινή λύση που επιζητείται, πέραν της νομικής σκέψης². Η σκέψη του Heidegger αναφορικά με το Είναι συνδέεται άμεσα με την αναφορά του στο παλαιότερο εδάφιο που διασώθηκε από τη Δυτική σκέψη, δηλαδή το «Der Spruch des Anaximander». Το εδάφιο αυτό λειτουργεί σαν αφετηριακό σημείο της σκέψης της δικαιοσύνης στον 21ο αιώνα, δεδομένου ότι συνδέεται με το φυσικό δίκαιο στο βαθμό που αφορά την προέλευση των όντων, συμπεριλαμβανομένου και του νόμου³.

Ωστόσο, είναι παράξενο το να μιλά κανείς για τη δικαιοσύνη⁴. Ο παράξενος αυτός χαρακτήρας της αντιστοιχεί στα παράξενα ανθρώπινα όντα, τα οποία, ως είπε ο Σοφοκλής στην Αντιγόνη, ξεπερνούν κάθε άλλο ον στην παραξενιά. Η δικαιοσύνη είναι η παράξενη ανησυχία αυτού του αποξενωμένου όντος που καταλαμβάνει τον τόπο άφιξης και αποχώρησης της δικαιοσύνης. Το παράξενο της δικαιοσύνης ενδιαφέρει και ετυμολογικά. Από την αρχαία γαλλική λέξη «estranger» και από την λατινική «extraneus» - όπου extra νοείται ως «χωρίς», «εκτός», «μη συμπεριλαμβανομένο εντός», «πέρα από» - ή ως το ξένο, το αποσυνδεδεμένο, το άλλο - λατινιστί *alius*⁵. Η δικαιοσύνη λοιπόν, αφορά κάτι που βρίσκεται πέρα από τον άνθρωπο, πέρα από ό,τι του ανήκει στην ιδιωτική του σφαίρα· έχει πάντα ως αναφορά τον Άλλον⁶. Κατά τον Derrida, η δικαιοσύνη βρίσκεται έξω και πέρα από το νόμο και είναι, ακόμη, αντίθετη σ' αυτόν⁷. Έτσι, η δικανική κρίση καθιστά τη δίκαιη απόφαση αδύνατη, εφόσον το ουσιαστικό δε δύναται να αποφασισθεί. Το δίκαιο, λοιπόν, είναι το μη-αποφασίσιμο⁸.

Η ερμηνεία του δικαίου και του αδικού στον Heidegger ανευρίσκεται στην αναφορά της φράσης του Αναξίμανδρου⁹ «κατά τό χρεών διδόναι γάρ αυτά δίκην και τίσιν ἀλλήλοις τῆς ἀδικίας κατά τήν τοῦ χρόνου τά-

ξιν»¹⁰. Η επιλογή του Heidegger να παραθέσει τον συγκεκριμένο φιλόσοφο και όχι κάποιον άλλο, αφορά την πεποίθησή του ότι οι απαρχές της μεταφυσικής ανευρίσκονται στον Πλάτωνα, ο οποίος μετέφρασε το «είναι» των όντων ως το ανώτατο των όντων και ως ιδέα, μετατρέποντάς το σε κάτι οντικό¹¹. Στην πρώιμη ελληνική σκέψη, όμως, η μεταφυσική δεν είχε παρουσιαστεί και συνεπώς δεν είχε μολύνει τη σκέψη για το είναι. Έτσι, το Είναι παρουσιαζόταν στους συγκεκριμένους ανθρώπους ως φύσις, λόγος, δίκη, μοίρα και χρέος¹².

Το συγκεκριμένο απόσπασμα παρουσιάζει διαφορές στην μετάφρασή του από τους Nietzsche και Diels. Ο μιν Nietzsche μεταφράζει ως εξής «they must pay penalty and be judged for their injustice», ο δε Diels ως «they pay recompense and penalty to one another for their recklessness»¹³. Η διαφορά των μεταφράσεων των Nietzsche και Diels προκύπτει από διαφορετικές προθέσεις και διαδικασίες¹⁴.

Προτού επιχειρηθεί η μετάφραση της κάθε λέξης της φράσεως του Αναξίμανδρου, οφείλει να τονιστεί ότι ο σημερινός κόσμος για τον Heidegger είναι «out of joint», τραγικά μακριά από το Είναι και χαμένο στην καθημερινότητα της συναλλαγίας¹⁵. Εντοπίζει ότι η προβληματικότητα των ανωτέρω μεταφράσεων έγκειται στη χρήση των όρων ως μεταφορικών ή άλλοτε ως λανθασμένα κυριολεκτικών, ειδικών ως μία ανθρωπομορφική έννοια της δικαιοσύνης στον κόσμο¹⁶.

Η χαιντεγκεριανή κριτική στη νιτσεική φιλοσοφία περί δικαίου χαρακτηρίζεται ως «καταστροφική»¹⁷, ενώ φανερώνει τη μεταφυσική παγίδευσή του στην ηθική των αξιών αναφορικά με τον όρο «δίκη»¹⁸. Παρατηρείται ότι ο Heidegger, σε αντίθεση προς τον Nietzsche, δεν χρησιμοποιεί τον γερμανικό όρο «Gerechtigkeit» ή τον αγγλικό «justice», προκειμένου

10. Macann, C. *Martin Heidegger: critical assessments* (London, New York: Routledge 1992) 48.

11. Jacques De Ville, 'Rethinking the Notion of a 'Higher Law': Heidegger and Derrida on the Anaximander Fragment' (2009) 20 *Law Critique* 62.

12. Ibid.

13. Martin Heidegger, *Early Greek Thinking* (Krell, D. F. and A. Capuzzi trs, HarperSanFrancisco 1984) 13; *Beginning of Western Philosophy: Interpretation of Anaximander and Parmenides* (Rojcewicz, R. tr, Indiana University Press 2012) 2, Bjorn Thorsteinsson, 'From Différance to Justice: Derrida and Heidegger's "Anaximander's Saying"' (2015) 48 *Continental Philosophy Review* 257.

14. Martin Heidegger, *Early Greek Thinking* (Krell, D. F. and A. Capuzzi trs, HarperSanFrancisco 1984) 14.

15. David Michael Kleinberg-Levin, 'The Court of Justice: Heidegger's Reflections on Anaximander' (2007) 37 *Research in Phenomenology* 403.

16. Charles R. Bambach, 'Heideggerian "Justice" As Dike' in *Thinking the Poetic Measure of Justice: Holderlin, Heidegger, Celan* (State University of New York Press 2013) 133.

17. Ibid 142.

18. Ibid 135.

2. Βλ. Jacques De Ville, 'Rethinking the Notion of a 'Higher Law': Heidegger and Derrida on the Anaximander Fragment' (2009) 20 *Law Critique* 59-78.

3. Ibid 59, 60.

4. Charles R. Bambach, 'Heideggerian "Justice" As Dike' in *Thinking the Poetic Measure of Justice: Holderlin, Heidegger, Celan* (State University of New York Press 2013) 97.

5. Ibid.

6. Ibid.

7. Ibid.

8. Georgakakis, Tziouanis and Paul J. Ennis *Heidegger in the Twenty-First Century*, vol 80 (Contributions to Phenomenology, Springer 2015) 94, 95.

9. Η αλλιώς, Anaximander Fragment.

να μεταφράσει τη δίκη, αλλά τον «Fug» ή το «fugal conjuncture». Ο Heidegger, θέτοντας το ερώτημα της δικαιοσύνης ως ερώτημα για την ουσία της αλήθειας, βρίσκει έδαφος για την αμφισβήτηση της νιτσεικής αντιμετώπισης του ζητήματος για το δίκαιο¹⁹. Ως σημειώνει ο Heidegger, η δικαιοσύνη/δίκη του Nietzsche δε νοείται ούτε εν τη χριστιανική ηθική εννοία, αλλά ούτε εν τη δικανική, παρόλο που ο ίδιος ο Nietzsche απορρίπτει κάθε χριστιανική, ανθρωπιστική, Διαφωτιστική, αστική και κοινωνική ηθική²⁰. Ο νιτσεικός ορισμός της δικαιοσύνης, ήτοι «η δικαιοσύνη νοείται ως η ανώτατη αντιπροσώπευση της ίδιας της ζωής», υπονοεί ότι η δικαιοσύνη σηματοδοτεί την κυρίαρχη θέληση του ατόμου να θέτει τις υψηλότερες αξίες και να κρίνει τη ζωή του σύμφωνα με το μέτρο της φύσης²¹. Η συγκεκριμένη ερμηνεία της δικαιοσύνης αποτέλεσε λαβή για τον Heidegger, ώστε να διακρίνει την καρτεσιανή δομή της σκέψης του Nietzsche, κατά την οποία η αλήθεια νοείται ως «αναπαράσταση»²². Το εγχείρημα του Heidegger να μεταφράσει τη δίκη ως Fug σηματοδοτεί την εννόησή της πέραν της αξιακής ηθικής²³. Το να αφήνεται ο άνθρωπος στην πρωταρχική τάξη της ενώσεως και να προσαρμόζεται στην πρωταρχική δύναμη της φύσεως, διανοίγεται στη δυνατότητα να βιώσει μια δικαιοσύνη, της οποίας ο ορισμός δε δύναται να δοθεί με τις ήδη υπάρχουσες λέξεις. Η διαφορά με τη νιτσεική προσέγγιση έγκειται στο ότι ο Nietzsche δε μπόρεσε παρά να σκεφτεί τη δικαιοσύνη εντός των ανθρωπομορφικών ορίων²⁴.

Αναφορικά με την φράση του Αναξίμανδρου, η λέξη «αὐτά» αναφέρεται στα πολλά και σε οτιδήποτε είναι παρόν, δηλαδή στους ανθρώπους, στις πόλεις, στα ζώα, στα δέντρα, στη νύχτα και στη μέρα –αυτά είναι παρόντα, εφόσον εμφανίζονται εντός της διάρκειας της περατότητας του χρόνου²⁵. Αναφέρεται, επίσης στα «έοντα», λέξη που χρησιμοποιείται από τον Παρμενίδη και τον Ηράκλειτο και μεταφράζεται ως τα όντα που διασυνδέονται με το είναι²⁶. Έτσι, τα όντα νοούνται κυριολεκτικά ως τα «αντικείμενα» ή τα «υποκείμενα» στην πολλαπλότητά τους. Ωστόσο, δεν γίνεται αναφορά σε μια αυθαίρετη πολλαπλότητα, αλλά στην πολλαπλότητα των όντων στο σύνολό τους²⁷. Το «έόν» του Παρμενίδη νοείται ως η φύσις

στον Ηράκλειτο. Η φύση δε δηλώνει το σύνολο των υλικών πραγμάτων που περιβάλλουν τον άνθρωπο, αλλά το ον στην ολότητά του ως τέτοιο. Έτσι, αποτελεί συνώνυμο για το Είναι, εφόσον ως φύσις νοείται η φανέρωση και η ισχύς, η αποκάλυψη που παραμένει κρυμμένη στην κάλυψη. Η φύσις, λοιπόν, είναι η εκ-κάλυψη που από-καλύπτει το παρ-όν εντός της παρ-ουσίας και περιφρουρεί συνάμα τις δυνατότητες της αποκάλυψης στο μυστήριο²⁸.

Οι λέξεις «δίκη», «τίσις» και «αδικία» νοούνται ως σχέσεις δικαίου που ερμηνεύονται κανονιστικο-ηθικά²⁹. Ωστόσο, η επιμονή του Heidegger αναφορικά με το ότι δεν πρέπει να ερμηνεύονται βάσει ηθικών ή κανονιστικών εννοιών έγκειται στο ότι τέτοιο εγχείρημα θα αφαιρούσε την «πλούσια»³⁰ ουσία των λέξεων³¹. Έτσι, η δίκη δεν μπορεί να ερμηνευθεί ως νομικο-ηθική δικαιοσύνη ή ως κανόνας.

Έτσι, το Είναι ως κατισχύουσα αρκτική συλλογή είναι ο λόγος και η αρμόζουσα συναρμογή ως δίκη³². Το Είναι ως φύσις είναι το δεινό, η δεινή κατίσχυση και το πρωταρχικό συμβάν του Είναι, εν τη εννοία του τρόπου με τον οποίο οι πρωτογενείς δυνάμεις της φύσης ασκούν την αθεμελίωτη εξουσία τους. Είναι ο πρωταρχικός τρόπος με τον οποίο το ον «έρχεται στο Είναι»³³.

Η τριπλή και αδιαίρετη σημασία της λέξεως «δίκη» αποδομείται στην τάξη, στην προστασία και στη δικαιοσύνη. Οι τρεις αυτές έννοιες συνιστούν την τριπλή σημασία της ουσίας του νόμου³⁴. Η «δίκη» στον Heidegger νοείται ως η επιβάλλουσα την τάξη του Είναι. Έτσι, η δίκη μεταφέρει την τάξη και ως τέτοια, ομοιάζει με την πολλαπλότητα των σημασιών που αποδίδεται στη γερμανική λέξη Fug, η οποία μεταφράζεται ως «δίκαιο» ή «τάξις». Η δίκη γίνεται κατανοητή ως τάξις, ως κατεύθυνση που επιβάλλεται από την κυρίαρχη εξουσία στο βασίλειό της. Ακόμη, νοεί-

28. Γιώργος Ξηροπαΐδης, *Ο Heidegger και το πρόβλημα της Οντολογίας: από την υπερβατική φαινομενολογία του Edmund Husserl στην ερμηνευτική οντολογία του Martin Heidegger* (Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική 1995) 123.

29. Martin Heidegger, *The Beginning of Western Philosophy: Interpretation of Anaximander and Parmenides Translated by (Rojcewicz, R. tr, Indiana University Press Bloomington and Indianapolis)* 10.

30. Jacques De Ville, 'Rethinking the Notion of a 'Higher Law': Heidegger and Derrida on the Anaximander Fragment' (2009) 20(59-78) *Law Critique* 66.

31. David Michael Kleinberg-Levin, 'The Court of Justice: Heidegger's Reflections on Anaximander' (2007) 37 *Research in Phenomenology* 393.

32. Martin Heidegger, *Εισαγωγή στη μεταφυσική* (Μαλεβίτσος, X. ed, Αθήνα: Δωδώνη 1973) 194.

33. Γιώργος Ξηροπαΐδης, *Ο Heidegger και το πρόβλημα της Οντολογίας: από την υπερβατική φαινομενολογία του Edmund Husserl στην ερμηνευτική οντολογία του Martin Heidegger* (Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική 1995) 124.

34. Oren Ben-Dor, *Thinking about law: In silence with Heidegger* (Hart Publishing 2007) 145.

19. Ibid 136.

20. Ibid 140.

21. Ibid 141, 142.

22. Ibid 142.

23. Ibid 150.

24. Ibid.

25. David Farrel Krell, 'Martin Heidegger the Anaximander Fragment' (1973/1974) 1(4) *Arion, New Series* 607.

26. Jacques De Ville, 'Rethinking the Notion of a 'Higher Law': Heidegger and Derrida on the Anaximander Fragment' (2009) 20 *Law Critique* 67.

27. Ibid 65.

ται ως η απαιτούσα την προσαρμογή και συμμόρφωση ή υποταγή κυβερνητική δομή³⁵. Το Είναι, ως δύναμη, βασίζεται στην ενότητα, στο *Mitsein*.

Η κυβερνώσα τάξη του εξουσιάζοντος είναι η δίκη. Ο άνθρωπος ως εξ-ιστάμενος αποξενωτικά (*strangeness*) ευρίσκεται ανάμεσα στη βία και στην εξουσιάζουσα τάξη, δηλαδή τη δίκη. Έτσι, η δίκη ως η τάξη του εξουσιάζοντος (*overpowering*) προηγείται του *Dasein*, το οποίο ρίχνει τον εαυτό του βίαια έναντι σε αυτήν, προσπαθώντας να καταδαμάσει και να εξουσιάσει τον Λόγο του, να εξουσιάσει το ανειπωθέν (*unsaid*), το μη-σκεφθέν (*unthought*), το α-όρατο (*unseen*) και αυτό που δεν έχει επισυμβεί (*un-happened*)³⁶. Έτσι, η δίκη δεν είναι απλώς η τάξη του νομικού, αλλά η τάξη του Είναι. Η δίκη είναι αυτή έναντι στην οποία το *Dasein* στην ουσία του βιαιοπραγεί. Συνεπώς, όταν ο Heidegger κάνει λόγο για την εναντίωση στη δίκη, εννοεί διτώς την αντιμετώπιση της τάξης του Είναι. Αφενός νοείται ως η ουσία της έκ-στασης εν μέσω της ουσίας του νόμου του Είναι. Αφετέρου, η εννοιόδοτηση της θέσης αφορά τον άνθρωπο στην ουσία του όταν εναντιώνεται στην δίκη κατά την αντιπροσωπευτικό, σταθερό και νομικό της πρίσμα³⁷.

Διαφαίνεται εκ των ανωτέρω ότι ο Heidegger δεν επιχειρεί να μετονομάσει επακριβώς τη λέξη «δικαιοσύνη», όμως επιχειρεί να αναδείξει την απουσία της³⁸. Η λέξη «άδικον» νοείται ως α-δικία, ως η απουσία της δίκης, ενώ η «δίκη» νοείται ως το «ορθόν». Έτσι, η ύπαρξη του «αδίκου» σημαίνει τη μη ορθότητα των πραγμάτων. Ο Heidegger αναφέρει ότι όταν υπάρχει αδικία, τότε κάτι είναι «out-of-joint» ή «aus der Fuge»³⁹. Η α-δικία είναι η α-ταξία, η μη ύπαρξη της τάξεως. Η αρχέγονη και πραγματική «ένωση» εμφανίζεται σε αυτό το μεταξύ. Η άφιξη, έτσι, είναι ήδη αναχώρηση. Το διάστημα που εμμένει είναι στην ουσία εν μέρει μια αποσύνδεση κάποιος που δεν είναι σωστό, της α-δικίας. Η ένωση της εμμονής του παρατεταμένου χρόνου νοείται ως η αποσύνδεση. Η απόσυρση και η εκκαθάριση είναι αυτά που ανήκουν σε κάθε ον και αυτά του δίνονται. Η ένωση αυτή είναι η τάξη, είναι η δίκη ή «η τάξη της παραμονής»⁴⁰.

Το ρήμα «διδόναι» δεν πρέπει να μεταφραστεί ως «πληρωμή» μιας οφειλής, αλλά νοείται εν τη εννοία του δίδω. Έτσι, τα όντα δίδουν το ένα στο άλλο το

δικαίον. Το ρήμα δίδω στην προκειμένη δε νοείται, όμως, ως παρα-δίδω, ως δίδω κάτι και αυτό χάνεται μετά από εμένα. Μεταφράζεται ως «παραχωρώ», ως «αφήνω να ανήκει σε άλλον αυτό που πραγματικά του ανήκει». Έτσι, πραγματοποιείται το *Fuge*, η ένωση, το «jointure», το δίκαιο⁴¹.

Το «νομικό» είναι το κομμάτι της τάξεως του Είναι που χαρακτηρίζει τα όντα ως επιδιώκοντα την επιμονή, αλλά και τη νομική τάξη. Η τάξη του Είναι είναι η μέριμνα, η οποία αποτελεί την πρωταρχική ενότητα. Η α-ταξία, ή αλλιώς, α-δικία –αμεριμνησία ή απερισκεψία– είναι ο κόσμος του είναι των όντων –το νομικόν. Η δίκη νοείται ως η εξέχουσα τάξη του Είναι, ως η ουσία του νόμου. Ο Heidegger ισχυρίζεται ότι οι άνθρωποι χάνουν την πρωταρχική σημασία της έννοιας «δίκη», όταν την μεταφράζουν ως δικαιοσύνη σε ηθικό και νομικό επίπεδο. Η δίκη στον Heidegger νοείται ως «ο νόμος του Είναι των όντων» και η κατανόησή της αποτελεί την ουσιαδέστερη ερμηνεία της πόλεως⁴².

Η πόλις είναι ο χώρος όπου η πραγματικότητα του πραγματικού των *Dasein* κατοικεί. Η πόλις, λοιπόν, δεν συνιστά μία συλλογή από άτομα που αποτελούν την πολιτική κοινότητα προκειμένου να δημιουργήσουν ηθικό-κανονιστικά «πρέπει» που πρόκειται να τα ωφελήσουν ως όντα. Η χαϊντεγκεριανή πόλις δεν είναι μία κοινότητα, μία απλή απολυταρχία εν τη εννοία της συλλογικής συνείδησης. Είναι μία κοινότητα υπό την έννοια της στρέβλωσης, της «άρνησης» οποιασδήποτε νομικής και ηθικής κοινότητας. Είναι μια κοινότητα που κλίνει προς και υπακούει στην τάξη του Είναι, όταν αντιλαμβάνεται την ουσία της ανθρωπότητάς της, βυθίζοντας τον εαυτό της στη μη καλυπτόμενη του νομικού. Η πιο αυθεντική κοινότητα δεν έγκειται στο πως ο κάθε άνθρωπος «οφείλει» και «πρέπει» να είναι, αλλά στην βαθύτερη έννοια του πώς ο άνθρωπος *όντως είναι*. Η πόλις είναι αρχικά και πρώτ' απ' όλα ο χώρος όπου η πιο βαθιά «παραξενότητα» του *Dasein* κατοικεί και ενυπάρχει ανάμεσα στα υπόλοιπα *Dasein*⁴³.

Ο Heidegger ισχυρίζεται ότι η σημασία της δικαιοσύνης ή της τάξης δε δύναται να γίνει πλήρως κατανοητή όταν λαμβάνεται μονάχα υπόψη η μεταξύ σχέση των όντων. Κάθε οντική αδικία που πρέπει να αποκατασταθεί προκύπτει αναγκαία εντός του Είναι. Η ένωση ή το *Fug* εντός του Είναι δύναται να λάβει χώρα στον βαθμό που τα όντα δίνουν το ένα στο άλλο αυτό το οφειλόμενο. Η σχέση μεταξύ της δίκης και της τίσις μπορεί να κατανοηθεί μέσω της δυνατότητας του

35. Ibid.

36. Ibid 146.

37. Ibid 146.

38. Charles R. Bambach, 'Heideggerian "Justice" As Dike' in *Thinking the Poetic Measure of Justice : Holderlin, Heidegger, Celan* (State University of New York Press 2013) 99.

39. David Michael Kleinberg-Levin, 'The Court of Justice: Heidegger's Reflections on Anaximander' (2007) 37 *Research in Phenomenology* 404.

40. Oren Ben-Dor, *Thinking about law: In silence with Heidegger* (Hart Publishing 2007) 148.

41. B Thorsteinsson, 'From Différance to Justice: Derrida and Heidegger's "Anaximander's Saying"' (2015) 48 *Continental Philosophy Review* 261.

42. Oren Ben-Dor, *Thinking about law: In silence with Heidegger* (Hart Publishing 2007) 149-150.

43. Ibid 149-150.

Fug εντός του Είναι να μεριμνά για το είναι των άλλων όντων και η δυνατότητα αυτή δίδεται και απειλείται από την εμφάνιση της ίδιας της παρουσίας. Τα όντα, λοιπόν, πρέπει να μεριμνήσουν ώστε να αφήσουν να συμβεί ένα συγκεκριμένο είδος δικαιοσύνης, το οποίο δε δύναται να περιοριστεί οντικά. Το να επιχειρείται η ένωση (joint), σημαίνει την προσπάθεια της υπερπήδησης του οντολογικού έξω από την ένωση, το οποίο έχει ήδη πάντα ξεκινήσει να παρουσιάζεται, αλλά ποτέ δεν έχει ξεπεραστεί πλήρως⁴⁴.

Ο Heidegger επιδιώκει ένα είδος αποκατάστασης και όχι τιμωρίας ή ποινής, όπως και μια νέα ιστορική πορεία, όπου η δικαιοσύνη μίας διαφωτισμένης οντολογικά κοινωνίας είναι εμποτισμένη από το Είναι, από τη φύση⁴⁵. Η δικαιοσύνη οφείλει να αναδιαμορφωθεί οντολογικά⁴⁶. Η δικαιοσύνη ξεπερνά το νόμο και οποιαδήποτε μοραλιστική σφαίρα που καθορίζει πράξεις και υποχρεώσεις, όπως και την ίδια τη συμβατική λέξη «δικαιοσύνη»⁴⁷.

Στην Επιστολή για τον Ανθρωπισμό⁴⁸ ο Heidegger επιχειρεί να εγείρει το ερώτημα για την δικαιοσύνη, αλλά ποτέ άμεσα⁴⁹. Ωστόσο, απορρίπτει ρητώς τη συσχέτιση των ηθικών προσήμων με την οντολογία, αναφέροντας ότι τέτοια ηθική που προαποφασίζει και καθίσταται δεσμευτική εκ των προτέρων για τον χαρακτηρισμό των πράξεων των ανθρώπων ή και των ανθρώπων καθαυτών, δεν επεξηγεί τίποτα περισσότερο από τον μηδενιστικό χαρακτήρα της τεχνολογίας, η οποία απομακρύνει τον άνθρωπο από την αλήθεια του Είναι. Τέτοια ηθική αξιακών προσήμων συνιστά την αιτία της ανεστιότητας του ανθρώπου στη Γη⁵⁰.

Συμπεραίνεται, λοιπόν, ότι εάν η «δίκη», η «τίσις» και η «αδικία» νοηθούν ως κανονιστικές ή ηθικές αξίες, οδηγούν στην α-τάξια, στη μη ύπαρξη της τάξεως του Είναι και άρα στην αναυθεντικότητα. Παρόλ' αυτά, η αυθεντικότητα είναι απελευθερωτική, αλλά και επικίνδυνη, εφόσον υποβόσκει η δυνατότητα ανέλιξης της συντηρητικής δεξιάς ή ακόμη και της ακροδεξιάς των φασιστών, όπου όλα τα άτομα «εξααναγκάζονται

να είναι ελεύθερα»⁵¹. Ο ισχυρισμός ότι η πόλις είναι η άρνηση των αξιακών και των κανονιστικών «πρέπει», βάσει του Heidegger, δεν οδηγεί στην αναρχία, όπου αρχή νοείται ως τάξις και συνεπώς τάξις του Είναι. Ωστόσο, εάν εφαρμοστεί η εν λόγω ερμηνεία στα σημερινά δεδομένα, τότε παρατηρείται ότι η νομοθετική, η δικαστική και η εκτελεστική εξουσία δε θα έχουν λόγο ύπαρξης και, συνεπώς, οι άνθρωποι πορευόμενοι μέσω της δίκης του Είναι θα είναι ελεύθεροι να πράττουν αυτοβούλως.

II. Αναυθεντικότητα και θετικό δίκαιο

Ο όρος dwelling, εστία, κατοικία, έχει αποτελέσει κεντρική έννοια για τη σημασία του Συνείναι, εφόσον ο άνθρωπος είναι εν-τω-κόσμω, αλλά επίσης είναι και εν-τω-κόσμω μαζί με άλλους. Η οικεία, λοιπόν, είναι ο αυθεντικός τόπος του Είναι και οι άνθρωποι είναι οι φύλακες της γλώσσας της οικείας του Είναι⁵².

Προκειμένου ο Heidegger να αναδείξει τον αυθεντικό τρόπο του είναι εντός της οικείας αυτής, χρησιμοποιεί την πλατωνική αλληγορία του σπηλαίου, προκειμένου να αναδείξει ότι το φως που προβάλλεται ομοιάζει με την ανάγκη της στροφής του βλέμματος του είναι του ανθρώπου προς το Είναι⁵³. Οι ευρισκόμενοι εξ απαλών ονύχων φυλακισμένοι στο σπήλαιο, μη ούσα δυνατή η στροφή τους προς την είσοδο του σπηλαίου από όπου ξεπροβάλλει ένα φως μέσω φωτιάς, αντικρίζουν μονάχα τις σκιές τους στον τοίχο, θεωρώντας, έτσι, πως οι σκιές αυτές αποτελούν την μόνη τους αλήθεια και πραγματικότητα, δίχως να αντιλαμβάνονται ότι πρόκειται για σκιές⁵⁴. Ωστόσο, δεν είναι δυνατό να ιδωθεί το αληθινό φως εάν το μόνο που αντικρίζεται είναι η σκιερότης από τις σκιές του φωτός. Η σημαντικότητα της αλληγορίας έγκειται στο ότι οι άνθρωποι περιορίζονται σε ορισμούς, έννοιες, αντιπροσωπεύσεις, σκιές, είτε είναι φυλακισμένοι στη δημιουργία «ρεαλιστικών» ισχυρισμών για τις σκιές, είτε φυλακίζονται στο έσχατο μονοπάτι διαφυγής από την ανικανότητά τους να στρέψουν το βλέμμα τους στο φως⁵⁵.

Το Είναι ευρίσκεται στην ποιητική γλώσσα και μέσω αυτής στην ηθική. Ωστόσο, οι αξίες δεν αποτελούν παρά στρεβλώσεις της ηθικής αυτής. Ομοιάζουν με τις σκιές στους τοίχους του σπηλαίου. Οι αξίες συνιστούν αντιπροσωπευτικές οντότητες που οδηγούν στη συ-

44. Karin De Boer, 'Giving Due: Heidegger's Interpretation of the Anaximander Fragment' (1997) 27(1) Research in Phenomenology 159.

45. David Michael Kleinberg-Levin, 'The Court of Justice: Heidegger's Reflections on Anaximander' (2007) 37 Research in Phenomenology 386.

46. Ibid 387.

47. Charles R. Bambach, 'Heideggerian "Justice" As Dike' in *Thinking the Poetic Measure of Justice: Holderlin, Heidegger, Celan* (State University of New York Press 2013) 99.

48. Βλ. M Heidegger, *Επιστολή για τον Ανθρωπισμό* (Ξηροπαίδης, Γ. edn, Αθήνα: Ροές 1987).

49. Charles R. Bambach, 'Heideggerian "Justice" As Dike' in *Thinking the Poetic Measure of Justice: Holderlin, Heidegger, Celan* (State University of New York Press 2013) 106.

50. Ibid 106.

51. Oren Ben-Dor, *Thinking about law: In silence with Heidegger* (Hart Publishing 2007) 149-150.

52. Oren Ben-Dor, *Thinking about law: In silence with Heidegger* (Hart Publishing 2007) 353-356.

53. Ibid 371-373.

54. *The Republic of Plato: Translated with notes and an interpretive essay* (Bloom, A. tr, Bloom, A. ed, 2nd edn, BasicBooks: A Division of HarperCollinsPublishers 1968) 193.

55. Oren Ben-Dor, *Thinking about law: In silence with Heidegger* (Hart Publishing 2007) 373.

ντακτική γλώσσα που χρησιμοποιείται από τους ανθρώπους, οι οποίοι συλλαμβάνουν και αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους ως υποκείμενα –μεταξύ άλλων, δικαίου– τα οποία θεωρούν πως δύνανται να δημιουργούν παραστάσεις μέσω των αξιών και της ιεράρχησής τους, προκειμένου να καθορίσουν την πραγματικότητα που τους επιβάλλει ο νομικισμός. Η ηθική, ήτοι το καλό πέραν του Είναι, αφορά τη χειραφέτηση των Dasein και την άφεση του Είναι τους να είναι μέσω της σκέψεως⁵⁶.

Η επιστημολογία συμπεριλαμβανομένης αυτής που αναφέρεται στην καλοσύνη, στην σκέψη με και για τις αξίες δεν ανάγεται στην ηθική. Προκειμένου να λάβει κανείς γνώση για την καλοσύνη δεν μένει παρά να κοιτάξει προς το φως του Είναι και της σκέψης και να πάψει να ψάχνει σε θεωρίες ερμηνείας των αξιών. Το ερώτημα κατά πόσο μια συγκεκριμένη πράξη είναι καλή ή κακή απαντάται μόνο σε συνάρτηση προς την απόσταση της πράξης από το φως και όχι βάσει αξιών⁵⁷.

Από τα ανωτέρω διαφαίνεται ξεκάθαρα ότι ο Heidegger είναι πρώτα απ' όλα ένας ηθικός φιλόσοφος, δεδομένου ότι αποκαλύπτει την προέλευση της ηθικής⁵⁸. Το να είναι κανείς ηθικός –χωρίς, όμως, να γίνεται λόγος για οποιοδήποτε αξίες– αφορά το να αρπάζει το φως, να αφογκράζεται το Είναι, να κατανοεί το Είναι και το λέγειν του, παρόλο που παραμένει καλυπτόμενο και συνεπώς, να διατηρεί τη σιγή. Η ηθική, λοιπόν, είναι ο αγώνας διατήρησης της σιωπής στην ομιλία της γλώσσας⁵⁹.

Η α-λήθεια, ως η εκ-κάλυψη του Είναι, δε μπορεί να εξαπατηθεί από την ηθική του νομικισμού. Το τι «πρέπει» ή «οφείλει» να γίνεται ομιλεί μέσω του Είναι. Ωστόσο, ο εμποτισμός αυτών των «πρέπει» με ηθικές αξίες, προκειμένου να προστατευτούν οι άνθρωποι από την ίδια την ουσία τους και να δικαιολογούν την απομάκρυνσή τους από την πραγματικότητα, οδηγεί τα άτομα στο να πλανώνται ουσιαστικά. Το ηθικά κατασκευασμένο «πρέπει», ως διαχωριζόμενο από το *είναι* είναι είτε χαρακτηριστικό της λανθασμένης καταρριπτότητας στο οντικό, είτε αποτελεί καταναγκαστικό μέτρο για την ουσία των ανθρώπινων όντων⁶⁰.

Ο ηθικός κορσές που εφαρμόζεται στο δίκαιο φαίνεται να τρομοκρατεί και να σκλαβώνει το Είναι. Όσο περισσότερο απομακρύνεται ο άνθρωπος από την φύση του και ενισχύει την απομάκρυνση αυτή με νομοθετική προστασία, τόσο περισσότερο απροστάτευτη παραμένει η ουσία τους και τότε κυριαρχεί η αγωγή, το άγχος. Το να ακούει ο άνθρωπος τι πρέπει να

κάνει, σημαίνει το να αντιμετωπίζει την στιγμή που αρνείται να σκεφτεί βάσει και μέσω ηθικών αξιών. Το «πρέπει» νοείται ως άφεση. Άφεση των πραγμάτων να είναι, άφεση της ταυτότητας να είναι, του Dasein. Το είναι του ανθρώπου δεν είναι μια δήλωση ή ένα γεγονός⁶¹. Τόσο τα γεγονότα, όσο και οι αξίες είναι διαστρεβλώσεις του τρόπου με τον οποίο το Dasein είναι ηθικά παρόν στο Είναι μέσω του είναι εκεί μαζί με τα άλλα Dasein⁶².

Οι επιστήμες, όπως και τα γεγονότα και οι αξίες δε δύνανται να οδηγήσουν στην κατανόηση της ουσίας του Είναι, εφόσον δεν είναι ουσιαστικά για το Είναι⁶³. Η επιστήμη και η τεχνική χαρακτηρίζονται από τη θεμελιακή απώλεια του νοήματος. Η επιστήμη λειτουργεί ως ένδυμα των ιδεών της, ώστε να «εκλαμβάνεται ως αληθές Είναι, ότι είναι μια μέθοδος»⁶⁴. Ο Heidegger αναφέρει χαρακτηριστικά στη Συνέντευξη στον Spiegel πως το γεγονός ότι λειτουργούν τα πάντα «είναι το ανατριχιαστικό» και «το ότι η λειτουργία ωθεί συνεχώς προς μία περαιτέρω λειτουργία, και το ότι η Τεχνική όλο και περισσότερο αποσπά και ξεριζώνει τον άνθρωπο από τη γη»⁶⁵.

Η προέλευση του «πρέπει» είναι η πιο εσώτερη πηγή του Dasein. Το «πρέπει» προέρχεται από την όρχηση προς το Είναι και οποιοδήποτε αξιακό πρόσημο προσδίδεται σε αυτό, στρεβλώνει την ουσία. Έτσι, το «πρέπει» κατευθύνεται προς τον κόσμο του Dasein και όχι προς την υποκειμενικοποίησή του, ούτε προς την αντικειμενικοποίηση των πράξεων του εκάστοτε δρώντος υποκειμένου⁶⁶.

Η συνάντηση του Είναι των όντων είναι εφικτή λόγω της ύπαρξης της ηθικής. Στην προστατευόμενη συναλληλία, οι άλλοι δύνανται να ομιλούν και η ουσία του νόμου οδηγεί το Dasein στον δρόμο προς το Είναι. Η σχέση ανάμεσα στο συμβαίνον και στο οφειλόμενο αποτελεί την πρωταρχική έννοια της δικαιοσύνης. Δικαιοσύνη, λοιπόν, είναι το ίδιο το οφειλόμενο και την προσπάθεια να φτάσει κανείς στο βάθος αυτού⁶⁷.

Ο νόμος του Είναι δεν είναι νομικός εν τη συνηθισμένη έννοια. Η σκέψη για το νόμο συμπεριλαμβάνει σκέψη για την πρωταρχική βία. Η βία του νόμου είναι σιγασμένη. Ωστόσο, η ηθική των αξιών, των δικαιο-

61. Ibid 379.

62. Ibid 380.

63. Ibid 381.

64. Γιώργος Ξηροπαϊδής, *Ο Heidegger και το πρόβλημα της Οντολογίας: από την υπερβατική φαινομενολογία του Edmund Husserl στην ερμηνευτική οντολογία του Martin Heidegger* (Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική 1995) 148.

65. Κώστας Γεμεντζής, *Ένας στοχαστής στον σύγχρονο κόσμο: ο Martin Heidegger για τη σχέση του με τον Ναζισμό: η συνέντευξη στο Spiegel* (Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας» 1989) 51.

66. Oren Ben-Dor, *Thinking about law: In silence with Heidegger* (Hart Publishing 2007) 381.

67. Ibid 388, 389.

56. Ibid 375.

57. Ibid 375.

58. Ibid 376.

59. Ibid 377.

60. Ibid 378.

μάτων και των υποχρεώσεων που επιβάλλει το νομικό συνιστά τη βία καθαυτή προς το μυστήριο του νόμου του Είναι. Η πρωταρχική βία του Είναι διατηρείται ως το κάλεσμα των ανθρώπων, ως η βίαιη παραξενιά και ανεσιτιότητα που χαρακτηρίζει τη σχέση μεταξύ του δικαίου του Είναι και του ανθρώπινου νόμου. Η βία που ενέχεται στον ανθρώπινο νόμο είναι βία που αποσυντονίζει το Είναι και απομακρύνει το Dasein από αυτό⁶⁸. Η σιγή του μυστηρίου του Είναι δε δύναται να νομικοποιηθεί.

III. Καταληκτικά Σχόλια

Οι άνθρωποι έχουν θεοποιήσει τους νόμους τους, με αποτέλεσμα να πιστεύουν πως αυτοί καθορίζουν την ηθική τους, όντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, ουσιαστικά ένοχοι. Εκ των πραγμάτων, λοιπόν, κανένας δε δύναται να θεωρηθεί αθώος. Η νομική περιορίζει την ηθική και τις αξίες στον υπολογισμό του κακού και στην εκπροσώπηση⁶⁹. Ο νομικισμός προέρχεται από την ηθική σκέψη η οποία σηματοδοτεί αξιακά τους άλλους. Το σκεπτόμενο Είναι είναι η σιγή. Το να είναι η σιγή σημαίνει το να κατανοεί αυτό που δεν μπορεί να εκφραστεί και να απαντά σε αυτό με σιγή. Ο νόμος προστατεύει την ηθική σύμπλεξη με το μυστήριο και προστατεύει τη δυνατότητα των ανθρώπων να απαντούν σε αυτό. Μόνο αυτός ο νόμος κάνει τον άνθρω-

πο υπεύθυνο, εφόσον αυτός ο νόμος –ο νόμος του Είναι– προέρχεται από την ουσία του ανθρώπου και τον αναγκάζει να τον αφουγκραστεί και να τον «υπηρετήσει»⁷⁰. Η εδραίωση του θετικού νόμου είναι έγκλημα ενάντια στην ανθρωπότητα για τον Heidegger. Έτσι, δεν υπάρχει κανένα δικαστήριο που να δύναται να δικάσει αυτό το έγκλημα. Συνεπώς, μόνο αν αφεθεί το Είναι να είναι η απάντηση στην τάξη του νόμου, θα μπορεί ο νόμος του Είναι να προστατεύσει την ανθρωπότητα⁷¹.

Η νομική, λοιπόν, και οι θετικοί νόμοι συνιστούν μία μορφή τεχνικής, ένα είδος ύβρεως του ανθρώπου, εφόσον ασελγούν πάνω στο Είναι⁷². Ο θετικός νόμος επιβάλλοντας σιγή στη σιγή του Είναι απαιτεί από το Είναι να μιλήσει⁷³. Το ερώτημα που οφείλει να τεθεί δεν αφορά το κατά πόσο θα μπορούσε η συγκεκριμένη φιλοσοφία δικαίου να εφαρμοστεί, αλλά εάν εφαρμοζόταν ποιες θα ήταν οι συνέπειες. Παρόλο που το θετικό δίκαιο αποτελεί μορφή εμφάνισης του Είναι ως αναυθεντικότητα, τι θα συνέβαινε εάν έπαυε να υφίσταται;

70. Ibid 404.

71. Ibid 405.

72. Paul D. Callister, 'Law and Heidegger's Question concerning Technology: Prolegomenon to Future Law Librarianship' (2007) 99 *Law Libr J* 290.

73. Βλ. συναφώς Ben-Dor Oren, *Thinking about law: In silence with Heidegger* (Hart Publishing 2007).

68. Ibid 389, 400.

69. Ibid 403.

A

ρθρογραφία Δικηγορικής Εταιρείας Κούσιος Κορφιώτης Παπαχαραλάμπους Δ.Ε.Π.Ε.

Είναι πολυτέλεια το απαραβίαστο των συνταγματικών μας δικαιωμάτων; Παρατηρήσεις υπό το πρίσμα της διαχείρισης της πανδημίας του COVID-19

Is the inviolability of our constitutional rights a luxury? Observations in the light of the COVID-19 pandemic management

Ελένη Ζουβάνη, Δικηγόρος, Κούσιος Κορφιώτης Παπαχαραλάμπους Δ.Ε.Π.Ε. (LLM, International Law, University of Edinburgh)

Eleni Zouvani, Advocate, Koushos Korfiotis Papacharalambous LLC (LLM International Law, University of Edinburgh)

Abstract:

Στο παρόν άρθρο, εξετάζεται το πως μια παγκόσμια κρίση υγείας μετατράπηκε σε κρίση για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Καθώς διανύουμε τα αχαιτογράφητα αυτά νερά, οι κυβερνήσεις κλήθηκαν να λάβουν μέτρα για την προστασία των πολιτών τους. Συγκεκριμένα στην Κύπρο, οι αρμόδιοι Υπουργοί έσπευσαν να εκδώσουν διατάγματα για τη λήψη μέτρων όπως για παράδειγμα, την απαγόρευση της κυκλοφορίας των πολιτών¹, την απαγόρευση των πτήσεων², το κλείσιμο των συνόρων της Δημοκρατίας³, το κλείσιμο των σχολείων⁴, των επιχειρήσεων⁵, των δικαστηρίων⁶, την απαγόρευση εκδηλώσεων όπως παρελάσεις και ποδοσφαιρικούς αγώνες κ.α.⁷. Τα μέ-

τρα αυτά, αποσκοπούσαν ρητά στην προστασία της δημόσιας υγείας⁸. Εντούτοις, ειδικοί σχολίασαν τις ενέργειες της κυβέρνησης ως αντισυνταγματικές. Η θέση που διατηρεί η συγγραφέας είναι πως τα συνταγματικά δικαιώματα των Κυπρίων πολιτών έχουν τύχει σεβασμού από την κυβέρνηση κατά τη διάρκεια της διαχείρισης της πανδημίας. Προς απόδειξη της θέσης αυτής, παρατίθενται δύο παραδείγματα που σχετίζονται με τη συνταγματικότητα των μέτρων απαγόρευσης της κυκλοφορίας και απαγόρευσης πτήσεων, τα οποία έχουν τύχει έντονης επικρίσης, και τα σχετικά Άρθρα 13 και 14 του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας (εφεξής το «Σύνταγμα»).

The present article explores how an international health crisis has transformed into a human rights crisis. While sailing through these uncharted waters, governments were called to implement protection measures for the benefit of their citizens. More specifically, in Cyprus the relevant Ministers raced to issue decrees for the implementation of protective measures such as the restriction of movement of citizens, the banning of flights, the closing of the Republic's borders, the closing down of schools, of businesses, of the Courts, the banning of events such as parades and football games etc. These measures were without a doubt expressly aimed at safeguarding public health. However, some experts remarked that such measures were unconstitutional. The position assumed by the author is that the constitutional rights of Cypriot citizens were upheld by the government during the management of the pandemic. To support this position, two examples are provided that are

1. Κ.Δ.Π. 117/2020, Το περί Λοιμοκαθάρσεως (Καθορισμός Μέτρων για Παρεμπόδιση της Εξάπλωσης του Κορωνοϊού COVID-19 Διάταγμα (Αρ. 9) του 2020· Κ.Δ.Π. 135/2020, Το περί Λοιμοκαθάρσεως (Καθορισμός Μέτρων για Παρεμπόδιση της Εξάπλωσης του Κορωνοϊού COVID-19 Διάταγμα (Αρ. 12) του 2020.

2. Κ.Δ.Π. 115/2020, Το περί Πολιτικής Αεροπορίας (Καθορισμός Μέτρων για Παρεμπόδιση της Εξάπλωσης του Κορωνοϊού COVID - 19), Διάταγμα του 2020.

3. Κ.Δ.Π. 101/2020, Το περί Λοιμοκαθάρσεως (Καθορισμός Μέτρων για Παρεμπόδιση της Εξάπλωσης του κορωνοϊού COVID - 19) Διάταγμα (Αρ. 3) του 2020.

4. ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΝΕΟΛΑΙΑΣ «Ανακοίνωση του Υπουργείου Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας αναφορικά με τη λήψη μέτρων για την πρόληψη της εξάπλωσης του ιού COVID-19» (11 Μαρτίου 2020) <<http://enimerosi.moec.gov.cy/archeia/1/ypp10542a>> πρόσβαση στις 15 Ιουνίου 2020.

5. Κ.Δ.Π. 101/2020, *supra* 3.

6. ΑΝΩΤΑΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ, «ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΑΝΩΤΑΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ» (16 Μαρτίου 2020) <<http://www.supremecourt.gov.cy/judicial/sc.nsf/All/CABFC161B80C9E6BC225852D00465B6E?OpenDocument>> πρόσβαση στις 15 Ιουνίου 2020.

7. Κ.Δ.Π. 90/2020, Το περί Λοιμοκαθάρσεως (Καθορισμός μέτρων για παρεμπόδιση της εξάπλωσης του κορωνοϊού COVID -19) Διάταγμα του 2020.

8. Βλ. Κ.Δ.Π. 101/2020, *supra* 3 (Αρ. 2)· Κ.Δ.Π. 117/2020, *supra* 1 (Αρ. 2)· Κ.Δ.Π. 135/2020, *supra* 1 (Αρ. 2).

related to the constitutionality of the measures taken regarding the ban on movement and flights, that were subjected to serious criticism, and the related Articles 13 and 14 of the Constitution of the Republic of Cyprus (hereinafter the “Constitution”).

Λέξεις-Κλειδιά:

Ανθρώπινα Δικαιώματα - Σύνταγμα Κυπριακής Δημοκρατίας - COVID-19 - Απόλυτα Δικαιώματα - Περιορισμένα Δικαιώματα - Κατάσταση Έκτακτης Ανάγκης - Παρέκλιση - Προστατευτικά Μέτρα

I. Εισαγωγή

Στόχος του παρόντος άρθρου είναι να προσδιορίσουμε το κατά πόσον αποτελεί πολυτέλεια το απαρβιαστο των συνταγματικών μας δικαιωμάτων σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, όπως η πανδημία που προκλήθηκε από τον ιό COVID-19. Η θέση που λαμβάνει το παρόν άρθρο είναι πως τα όρια στα οποία μια κυβέρνηση δύναται να κινηθεί καθορίζονται από το σύνταγμα της κάθε χώρας. Εντούτοις, η κάθε κυβέρνηση έχει υποχρέωση να προστατεύει το δημόσιο συμφέρον και συνεπώς πρέπει να σταθμίζει τα δύο, εξισορροπώντας ουσιαστικά τα συνταγματικά δικαιώματα και το δημόσιο συμφέρον. Το παρόν άρθρο εξετάζει την έννοια και φύση των συνταγματικών δικαιωμάτων του ανθρώπου. Στη συνέχεια, αναφέρεται η επίδραση που θα είχε η κήρυξη κατάστασης έκτακτης ανάγκης από την Κυπριακή κυβέρνηση στα πλαίσια διαχείρισης μιας κρίσης. Έπειτα, εφαρμόζονται τα ανωτέρω σε δύο απαγορεύσεις που τέθηκαν στα πλαίσια της διαχείρισης της πανδημίας του COVID-19 από την κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας, ώστε να αξιολογηθεί η συνταγματικότητα τους. Τέλος, τονίζεται η σημασία των συνταγματικών δικαιωμάτων στη διαχείριση μιας κρίσης, όπως συνιστά η κήρυξη πανδημίας.

II. Κατανοώντας την έννοια των δικαιωμάτων του ανθρώπου

A. Περιορισμένα και απόλυτα δικαιώματα

Για να απαντήσουμε το αρχικό ερώτημα, είναι σημαντικό να καταλάβουμε τη φύση των δικαιωμάτων μας. Τα δικαιώματα του ανθρώπου διαχωρίζονται σε «περιορισμένα» και «απόλυτα»⁹. Τα απόλυτα δικαιώματα χαρακτηρίζονται από το γεγονός ότι τίποτα δεν μπορεί να περιορίσει την εφαρμογή τους ή την απόλαυσή τους, ενώ παράλληλα δεν μπορούν να αντισταθμιστούν ούτε με τις ανάγκες άλλων φυσικών προσώπων ή με οποιοδήποτε γενικό δημόσιο συμφέρον¹⁰.

9. Βλ. Robert Nozick, *Anarchy, State and Utopia* (1st edn, Blackwell 1974) 29. Russ Shafer-Landau, ‘Specifying Absolute Rights’ (1995) 37 *Ariz L Rev* 209. Alan Gewirth, ‘Are There Any Absolute Rights?’ [1981] 31(122) *Philos. Q.*

10. Συμβούλιο της Ευρώπης, «Υποχρέωση σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου» (2017) <<https://www.coe.int/el/web/>

Ως παραδείγματα απόλυτων δικαιωμάτων συνιστούν το δικαίωμα στην ελευθερία από βασανιστήρια¹¹ και το δικαίωμα στην ελευθερία από δουλεία¹². Τα περιορισμένα δικαιώματα απολαμβάνονται στο σημείο που το επιτρέπουν οι συνθήκες γύρω μας, ενώ σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης, το κράτος ή μια αρμόδια δημόσια αρχή δύναται να παρέμβουν στην απόλαυση αυτών των δικαιωμάτων, προκειμένου να προστατευθούν τα δικαιώματα άλλων φυσικών προσώπων και/ή το δημόσιο συμφέρον¹³. Οι περιορισμοί που τίθενται στα δικαιώματα αυτά δεν επεκτείνονται στο «πυρήνα» τους, ακολούθως το άτομο πάντα δικαιούται να απολαμβάνει έκαστο περιορισμένο δικαίωμα, υπό επιφυλάξεις¹⁴.

Σε αυτό το σημείο, είναι απαραίτητο να αναφέρουμε πως για να εφαρμοστούν περιορισμοί σε δικαιώματα, πάντα πρέπει να πληρούνται σωρευτικά ορισμένα κριτήρια –συγκεκριμένα το κατά πόσον τα περιοριστικά μέτρα αποσκοπούν σε αποτέλεσμα το οποίο είναι σύμφωνο με το νόμο¹⁵ (αρχή νομιμότητας), το κατά πόσον η κρατική παρέμβαση ανταποκρίνεται σε επείγουσα κοινωνική ανάγκη¹⁶ (αρχή αναγκαιότητας) και κατά πόσον το μέτρο είναι υπέρμετρα επαχθές σε σχέση με την επίτευξη της κατάστασης στην οποία αποσκοπεί¹⁷ (αρχή αναλογικότητας).

Οι νομοθετημένες εξασφαλίσεις αποσκοπούν στο να μην απειλείται το άτομο με την υποβολή του σε αυθαίρετη μεταχείριση¹⁸. Αυτή η απαίτηση, εκτός από το ότι αντικατοπτρίζεται στο κείμενο κάθε περιορισμένου δικαιώματος του Συντάγματος (ως ανωτέρω), προστατεύεται και από το άρθρο 33. Το άρθρο 33 του Συντάγματος αναφέρει πως τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα δεν υπόκεινται σε άλλη δέσμευση, επιφύλαξη ή περιορισμό από αυτούς που ορίζονται στο κείμενο τους¹⁹, ενώ παράλληλα επιβάλλει πως οι περιορισμοί αυτοί πρέπει να τυγχάνουν στενής ερμηνεί-

[echr-toolkit/respecter-les-droits-de-lhomme](https://www.coe.int/t/e/echr-toolkit/respecter-les-droits-de-lhomme/)> πρόσβαση στις 11 Ιουνίου 2020.

11. Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας (Σύνταγμα, 1960) Αρ. 8, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δια Την Προάσπισιν Των Δικαιωμάτων Του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ως έχει τροποποιηθεί, ΕΣΔΑ) αρ. 3.

12. Σύνταγμα αρ. 10, ΕΣΔΑ αρ. 4.

13. *Supra* 9.

14. Ν Τζιρτζιπή, ‘Ανθρώπινα Δικαιώματα: Περιορισμοί και παρεκκλίσεις’ (ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ, 24 Μαρτίου 2020) <<https://dikaiosyni.com/katigories/arthra/anthropina-dikaiomata-periorismoi-parekkliseis/>> πρόσβαση 2 Ιουλίου 2020.

15. Ο περί των Γενικών Αρχών του Διοικητικού Δικαίου Νόμος του 1999 (Ν. 158(I)/1999) αρ.8(1). Κουλουντής Γιαννάκης και Άλλος v. Βουλής των Αντιπροσώπων και Άλλων (1997) 1 ΑΑΔ 1026.

16. *The Sunday Times v United Kingdom* (Application no. 6538/74), *Republic v Kyriacou* (1987) 3 CLR 1189.

17. (Ν. 158(I)/1999) αρ. 52.

18. *MS v Sweden* (1997) 3 BHRC 248.

19. Σύνταγμα, αρ. 33(1).

ας²⁰. Η υποχρέωση που θέτει το εν λόγω άρθρο στο κράτος προωθεί την αρχή της αναλογικότητας αφού εξασφαλίζει πως καμιά κυβέρνηση δεν θα προβαίνει σε περιορισμούς των δικαιωμάτων με τρόπο που, παρόλο που καθίσταται αναγκαίος, είναι υπερβολικός για την επίτευξη συγκεκριμένου σκοπού.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το ΕΔΑΔ ανέπτυξε το δόγμα του περιθωρίου εκτίμησης²¹, το οποίο παρέχει στα συμβαλλόμενα μέρη της ΕΣΔΑ ένα εργαλείο εκτίμησης προς διασφάλιση των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται σε αυτήν. Στην πράξη, τα Ευρωπαϊκά Δικαστήρια εφαρμόζουν το δόγμα του περιθωρίου εκτίμησης για να περιορίσουν την εξουσία τους και να αποδεχτούν ότι τα περιοριστικά μέτρα που έλαβε ένα κράτος αναφορικά με μια διαφορά ή γενικά σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης, ήταν εντός του πλαισίου των συνταγματικά επιτρεπόμενων περιορισμών και πως το κράτος ορθά εκτίμησε το μέτρο στο οποίο αυτά τα δικαιώματα έπρεπε να περιοριστούν²². Ειδικά για θέματα δημόσιας υγείας, το ΕΔΑΔ εμφανίζεται να δείχνει μεγάλη εμπιστοσύνη στα κράτη πως εφάρμοσαν τους απαραίτητους και αναλογικούς περιορισμούς²³.

B. Παρέκκλιση από περιορισμένα δικαιώματα

Είναι χαρακτηριστικό των απόλυτων δικαιωμάτων ότι δεν μπορεί να γίνει καμία παρέκκλιση από την εφαρμογή τους²⁴, ενώ από τα περιορισμένα δικαιώματα, παρέκκλιση δύναται μόνο κάτω από συγκεκριμένες περιπτώσεις. Κατ' αρχάς, πρέπει να τύχει διευκρίνισης η διαφορά μεταξύ του περιορισμού και της παρέκκλισης. Ένα δικαίωμα επιβάλλει υποχρεώσεις στο κράτος αναφορικά με την απόλαυση του δικαιώματος αυτού από τους πολίτες του. Το κράτος, μέσω της νομοθεσίας του, μπορεί να περιορίσει τον τρόπο με τον οποίο ένα δικαίωμα θα εφαρμοστεί ή να ορίσει μερικές εξαιρέσεις, κατά τις οποίες το δικαίωμα πρέπει να αντισταθμιστεί με το δημόσιο συμφέρον, χωρίς όμως να αναστείλει την ισχύ του δικαιώματος. Παρέκκλιση από τον «πυρήνα» του δικαιώματος, δύναται μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις όπου υπάρχει έκτακτη ανάγκη. Η δυνατότητα παρέκκλισης σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης ενσωματώθηκε στο άρθρο 15 της ΕΣΔΑ και στο Σύνταγμα με το άρθρο 183. Συγκεκριμένα, ορίζεται σχετικά πως η κατάσταση έκτακτης ανάγκης πρέπει να προκηρύσσεται στην επίσημη εφημερίδα κατά συγκεκριμένο τρόπο και διαδικασία, και το αποτέλεσμα μίας τέτοιας προκήρυξης θα συνιστά η αναστολή των σχετικών διατάξεων του Συντάγματος²⁵. Τονίζεται, πως η

κήρυξη έκτακτης ανάγκης σύμφωνα με το άρθρο 183 περιορίζεται στην επίλυση συνταγματικών προβλημάτων που αφορούν την αναστολή των άρθρων τα οποία ενσωματώνουν τα ανθρώπινα δικαιώματα²⁶.

Η κήρυξη πανδημίας συνιστά τόσο λόγο περιορισμού των δικαιωμάτων του ατόμου, όσο και λόγο παρέκκλισης από τις πρόνοιες της ΕΣΔΑ και/ή κατ' επέκταση, των συνταγματικών δικαιωμάτων των πολιτών²⁷. Αριθμός χωρών υπέβαλαν την παρέκκλιση τους από τις πρόνοιες της ΕΣΔΑ στο Συμβούλιο της Ευρώπης²⁸, με στόχο την αντιμετώπιση της κατάστασης που προκλήθηκε από το COVID-19 σε εθνικό επίπεδο. Η Ευρωπαϊκή Ένωση εξέδωσε δήλωση για τα ανθρώπινα δικαιώματα τον καιρό της πανδημίας του COVID-19, η οποία τονίζει πως «η πανδημία του κορωνοϊού δε θα πρέπει να χρησιμοποιείται ως πρόσχημα για τον περιορισμό του χώρου της δημοκρατίας και της κοινωνίας των πολιτών, του σεβασμού του κράτους δικαίου και των διεθνών δεσμεύσεων»²⁹, αποθαρρύνοντας ακολούθως, άλλα έθνη από το να παρεκκλίνουν από τις υποχρεώσεις τους που απορρέουν από την ΕΣΔΑ. Σημειώνεται ότι, αποτέλεσμα της κήρυξης κατάστασης έκτακτου ανάγκης από τα κράτη και ακολούθως παρέκκλισης από τις κατοχυρωμένες από το σύνταγμα υποχρεώσεις προς τους πολίτες τους, συνιστά η κατάργηση του κράτους δικαίου σε μία περίοδο όπου υπάρχει αυξημένη ανάγκη από τους πολίτες για ορθή διακυβέρνηση³⁰. Με αυτό το σκεπτικό, μπορεί να ειπω-

26. The Attorney General of the Republic of Cyprus v. Mustafa Ibrahim [1964] CLR 195.

27. K. Dzehtsiarou, 'COVID-19 and the European Convention on Human Rights' (Strasbourg Observers, 27 Μαρτίου 2020) <<https://strasbourgothers.com/2020/03/27/covid-19-and-the-european-convention-on-human-rights/>> πρόσβαση στις 16 Ιουνίου 2020.

28. Secretariat General of the Council of Europe (Treaty Office), 'Note verbale from the Permanent Representation of Georgia to the Council of Europe' (Council of Europe, 23 Μαρτίου 2020). Secretariat General of the Council of Europe (Treaty Office), 'Note verbale from the Permanent Representation of Estonia to the Council of Europe' (Council of Europe, 20 Μαρτίου 2020). Secretariat General of the Council of Europe (Treaty Office), 'Note verbale from the Permanent Representation of Armenia to the Council of Europe' (Council of Europe, 20 Μαρτίου 2020). Secretariat General of the Council of Europe (Treaty Office), 'Note verbale from the Permanent Representation of Romania to the Council of Europe' (Council of Europe, 18 Μαρτίου 2020). Secretariat General of the Council of Europe (Treaty Office), 'Note verbale from the Permanent Representation of Latvia to the Council of Europe' (Council of Europe, 16 Μαρτίου 2020).

29. «Δήλωση του Υπατου Εκπροσώπου κ Josep Borrell, εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για τα ανθρώπινα δικαιώματα τον καιρό της πανδημίας του κορωνοϊού» (Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 5 Μαΐου 2020) <<https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2020/05/05/declaration-by-the-high-representative-josep-borrell-on-behalf-of-eu-on-human-rights-in-the-times-of-the-coronavirus-pandemic/>> πρόσβαση στις 16 Ιουνίου 2020.

30. Clement Fatovic, 'Emergencies and the Rule of

20. Σύνταγμα, αρ.33(2).

21. Handyside v. United Kingdom, (Application No. 5493/72).

22. The Cyprus Case, (Greece v. United Kingdom) (Application No. 176/56).

23. Hristozov and Others v. Bulgaria (Applications nos. 47039/11 and 358/12).

24. ΕΣΔΑ, αρ. 15· Σύνταγμα αρ. 183.

25. Σύνταγμα αρ. 183(3) - 183(5).

θεί ότι υποβιβάζονται οι αρχές της νομιμότητας και της χρηστής διοίκησης, καθότι αναστέλλεται η υποχρέωση των διοικητικών αρχών να δρουν σύμφωνα με τους νόμους, ενώ τους δίνεται περιθώριο να χρησιμοποιούν τη διακριτική τους εξουσία με τρόπο αντίθετο στο περί δικαίου αίσθημα, προωθώντας απολυταρχικές λύσεις.

Για σκοπούς της παρούσας ανάλυσης, είναι σημαντικό να διευκρινιστεί πως η Κυπριακή Δημοκρατία δεν κήρυξε κατάσταση έκτακτης ανάγκης ως το άρθρο 183 του Συντάγματος της, που σημαίνει πως επέλεξε να μην αναστείλει την ισχύ των συνταγματικών δικαιωμάτων των πολιτών της. Επίσης, σύμφωνα με τα ανωτέρω, διαφαίνεται ότι δεν ήταν απαραίτητη η ενεργοποίηση του άρθρου 183 για να τύχουν αναστολής συγκεκριμένα δικαιώματα για την αντιμετώπιση της πανδημίας του κορωνοϊού. Συνεπώς, προς απάντηση του υπό συζήτηση ερωτήματος, παίζει καταλυτικό ρόλο το κατά πόσον τα συνταγματικά δικαιώματα μας τα οποία περιορίστηκαν, ήταν απόλυτα ή περιορισμένα υπό την έννοια που έχει δοθεί στην παρούσα ενότητα.

III. Εξέταση συνταγματικότητας περιοριστικών μέτρων

Τονίζεται εξ' αρχής πως, για σκοπούς εξέτασης της συνταγματικότητας των μέτρων που είχε λάβει η Κυπριακή Δημοκρατία, επιλέξαμε να εξετάσουμε την επίδραση που η έκδοση των μέτρων είχε στην απόλαυση ενός περιορισμένου, κι ενός απόλυτου συνταγματικού δικαιώματος, ήτοι (1) το περιορισμένο ανθρωπινό δικαίωμα της ελευθερίας μετακίνησης του Άρθρου 13 του Συντάγματος και (2) το απόλυτο δικαίωμα της εισόδου κάθε πολίτη στην Κυπριακή Δημοκρατία, ως περιγράφεται στο Άρθρο 14 του Συντάγματος.

A. Απαγόρευση κυκλοφορίας

Σύμφωνα με το άρθρο 13(1) του Συντάγματος:

«έκαστος έχει το δικαίωμα ελευθέρως μετακινήσεως εντός του εδάφους της Δημοκρατίας και διαμονής εις οιονδήποτε τμήμα αυτής υποκείμενος εις τους υπό του νόμου επιβαλλομένους, αναγκαίους δε κρινομένους μόνον διά την άμυναν ή την δημοσίαν υγείαν περιορισμούς ή ούς προβλέπονται ως ποινή επιβαλλομένη υπό του αρμοδίου δικαστηρίου»³¹.

Το πρώτο πράγμα που οφείλουμε να υποδείξουμε, είναι πως το κείμενο του συνταγματικού άρθρου περιέχει επιφυλάξεις, που σημαίνει πως το δικαίωμα ελευθερίας μετακινήσεως δεν είναι απόλυτο και δύναται να περιοριστεί. Σύμφωνα με το διάταγμα ημερομηνίας 23.03.2020³², η κυβέρνηση απαγόρευσε την ελεύθερη

διακίνηση με συγκεκριμένες εξαιρέσεις. Οι εξαιρέσεις αφορούσαν συγκεκριμένα τη μετάβαση σε γιατρό ή φαρμακείο, σε κατάσταση για αγορά αγαθών πρώτης ανάγκης, σε τράπεζα, τις απόλυτα αναγκαίες επισκέψεις σε κρατικές υπηρεσίες, τη διακίνηση για παροχή βοήθειας σε άτομα που αδυνατούν να αυτοεξυπηρετηθούν ή που οφείλουν να αυτοπροστατευθούν ή βρίσκονται σε περιορισμό, τη μετακίνηση για σωματική άσκηση ή για τις ανάγκες κατοικίδιου ζώου, τη μετάβαση σε τελετή από συγγενείς πρώτου και δεύτερου βαθμού³³ και για οποιοδήποτε άλλο σκοπό μετακίνησης που μπορεί να δικαιολογηθεί με βάση τα μέτρα απαγόρευσης της κυκλοφορίας³⁴. Παράλληλα, τα διατάγματα όριζαν επίσης, τον τρόπο με τον οποίο οι πολίτες όφειλαν να παρέχουν τις απαραίτητες βεβαιώσεις που δικαιολογούσαν βάσει των διαταγμάτων τις μετακινήσεις τους³⁵. Προφανώς μιλάμε για μια έντονη παρέμβαση στην ελευθερία μετακίνησης του ατόμου. Δε θα πρέπει όμως να λησμονείται, ότι το Σύνταγμα επιτρέπει την επιβολή περιορισμών στο δικαίωμα της ελευθερίας μετακίνησης. Ακολούθως, κλειδί για να αποφασίσουμε κατά πόσο το μέτρο απαγόρευσης της κυκλοφορίας είναι ή όχι συνταγματικό, είναι το κατά πόσο οι σχετικοί περιορισμοί ήταν αναγκαίοι και αναλογικοί με την επίτευξη του σκοπού τους³⁶.

Το πρώτο πράγμα που παρατηρείται, είναι πως το μέτρο απαγόρευσε μόνο τις αχρείαστες μετακινήσεις, επιτρέποντας ακόμα στους πολίτες να διακινούνται ελεύθερα προς εκπλήρωση όλων των ζωτικών αναγκών τους. Άλλη παρατήρηση είναι πως το μέτρο,

33. Κ.Δ.Π. 117/2020, *supra* 1, αρ. 2(α).

34. Βλ. Έντυπο Β, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα < <https://www.covid19.cy/>>.

35. Βλ. Κ.Δ.Π. 135/2020, *supra* 1, αρ. 2(γ)(ix). Υπουργείο Οικονομικών, 'Περιορισμοί στις μετακινήσεις πολιτών για παρεμπόδιση της εξάπλωσης του κορωνοϊού στην Κύπρο' (Γραφείο Τύπου Υπουργού Οικονομικών, 24 Μαρτίου 2020) <[36. Γενικός Εισαγγελέας της Δημοκρατίας ν. Στέφανου Βαρνάβα Χριστοφί \(2010\) 2 ΑΑΔ 172](http://mof.gov.cy/gr/%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B5%CE%AF%CE%BF-%CF%84%CF%8D%CF%80%CE%BF%CF%85/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%8E%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CE%B5%CE%B3%CE%BA%CF%8D%CE%BA%CE%BB%CE%B9%CE%BF%CE%B9-%CF%85%CF%80%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%AF%CE%BF%CF%85/%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CE%AF-%CF%83%CF%84%CE%B9%CF%82-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BA%CE%B9%CE%BD%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%80%CE%BF%CE%B9%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%B1-%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B5%CE%BC%CF%80%CF%8C%CE%B4%CE%B9%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CE%BE%CE%AC%CF%80%CE%BB%CF%89%CF%83%CE%B7%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CE%BF%CF%81%CF%89%CE%BD%CE%BF%CF%8A%CE%BF%CF%8D-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BA%CF%8D-%CF%80%CF%81%CE%BF%BF%> πρόσβαση 2 Ιουλίου 2020.</p>
</div>
<div data-bbox=)

Law [2019] OXFORD RESEARCH ENCYCLOPEDIA, POLITICS <<https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-93?print=pdf>> πρόσβαση 2 Ιουλίου 2020.

31. Σύνταγμα, αρ. 13.

32. Κ.Δ.Π. 117/2020, *supra* 1.

δεν είχε διηνεκή μορφή, δηλαδή ουδέποτε τέθηκε θέμα πως θα εφαρμόζεται επ' αόριστον. Ειδικότερα, οι περιορισμοί στις μετακινήσεις μπήκαν σε εφαρμογή από τις 24 Μαρτίου μέχρι 13 Απριλίου³⁷, και η περίοδος τύγχανε σχετικής αναθεώρησης συχνά, λαμβάνοντας υπόψη την κατάσταση που επικρατούσε στο εσωτερικό του κράτους από τον ιό. Τελικά το μέτρο άρθηκε πλήρως στις 21 Μαΐου, όταν τα περιστατικά εντός των συνόρων της χώρας μειώθηκαν στο βαθμό όπου κρίθηκε ότι δεν απειλείτο πλέον η δημόσια υγεία³⁸. Παράλληλα, καθ' όλη τη διάρκεια της ισχύος του, στα πλαίσια της αναθεώρησης γίνονταν τροποποιήσεις του εν λόγω μέτρου, όπου κρινόταν απαραίτητο. Στις 30.03.2020³⁹ εκδόθηκε διάταγμα το οποίο επέτρεπε μόνο μία μετακίνηση τη μέρα, εκτός κι αν υπήρχε «αδήριτη ανάγκη». Εδώ διαφαίνεται ότι η κοινωνική ανάγκη και η δημόσια υγεία είχαν μεγαλύτερη βαρύτητα από την «ανάγκη» του πολίτη να καθίσει σε μια καφετέρια για παράδειγμα, αλλά όχι μεγαλύτερη από την ανάγκη του να επισκεφτεί ένα γιατρό. Έπειτα, με το διάταγμα ημερομηνίας 30.04.2020, οι επιτρεπόμενες μετακινήσεις αυξήθηκαν σε τρεις ημερησίως⁴⁰. Επομένως, παρατηρήθηκε μία χαλάρωση των περιορισμών, καθότι οι προηγούμενοι κρίθηκαν ως υπέρμετρα επαχθείς σε σχέση με την εκπλήρωση του σκοπού τους, αφ' η στιγμής ο αριθμός των κρουσμάτων του ιού είχε μειωθεί σε σημείο που η απειλή προς τη δημόσια υγεία ήταν μικρότερη. Ένα ακόμη σημείο που ενισχύει την θέση πως τα μέτρα ήταν αναλογικά σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό της διασφάλισης της δημόσιας υγείας, είναι η εισαγωγή της εξαίρεσης από την απαγόρευση για «οποιοδήποτε άλλο σκοπό μετακίνησης που μπορεί να δικαιολογηθεί με βάση τα μέτρα απαγόρευσης της κυκλοφορίας»⁴¹. Η εξαίρεση αυτή επιτρέπει να κριθεί ως «δικαιολογημένη» μετακίνηση οποιασδήποτε φύσεως, αφορτού τύχει αξιολόγησης ανά περίπτωση. Αναμφίβολα, παρέχεται μεγάλη διακριτική ευχέρεια στην αστυνομία και στους δικαστές να κρίνουν το κατά πόσο συγκεκριμένος λόγος μετακίνησης ήταν εύλογος ή όχι⁴² υπό τις περιστάσεις. Συνεπώς, το τι εστί «νόμιμη» άσκηση

αυτής της ελευθερίας μετακινήσεως σε αυτό το πλαίσιο δεν εναπόκειται ούτε στους πολίτες, ούτε στους νομοθέτες. Αυτό που μάλλον δίνει στους πολίτες, είναι την ευκαιρία να ικανοποιήσουν τις αρχές επιβολής του νόμου που ο νομοθέτης δεν προνόησε για κάποια απαραίτητη μετακίνηση. Τέλος, μπορεί να υποστηριχθεί, πως η εισαγωγή του μέτρου αυτού δεν ήταν μια τυχαία απόφαση που έλαβε η Κυπριακή Δημοκρατία. Συγκεκριμένα, η απόφαση για περιορισμό των μετακινήσεων λήφθηκε με βάση έρευνες και γνωμοδοτήσεις από εμπειρογνώμονες επιδημιολόγους, οι οποίοι συμβούλευσαν το κράτος πως η πρακτική αυτή θα επέφερε θετικά αποτελέσματα⁴³. Αυτό, σε συνάρτηση με την αβεβαιότητα για το πως αλλιώς θα μπορούσε το κράτος να περιορίσει την εξάπλωση του ιού, καθώς και την σταδιακή επαλήθευση των όσων συνιστούσαν οι επιδημιολόγοι, καθιστούν δεδομένο πως δεν υπήρχε άλλη, λιγότερο περιοριστική εναλλακτική η οποία να μπορούσε να εξασφαλίσει τη δημόσια υγεία. Δεδομένων των όσων αναφέρονται ανωτέρω, τεκμηριώνεται η άποψη πως τα μέτρα απαγόρευσης της κυκλοφορίας ήταν αναλογικά.

Επιπρόσθετα, έχουν εκφραστεί προβληματισμοί⁴⁴ αναφορικά με την απόλυτη απαγόρευση οποιασδήποτε μετακίνησης από τις 9.00 μ.μ. μέχρι τις 06.00 π.μ., πλην όσων έπρεπε να μεταβούν στην εργασία τους κατά αυτές τις ώρες⁴⁵. Υπό το φως όμως των ανωτέρω, θα μπορούσε επίσης να ειπωθεί πως πρακτικά δεν υπήρχε λόγος να κυκλοφορεί κάποιος σε στιγμή που ήταν κλειστές οι υπεραγορές, τα φαρμακεία, οι δημόσιες υπηρεσίες κ.λπ., εκτός κι αν έπρεπε να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του απέναντι στον εργοδότη του ή σε περίπτωση «αδήριτης ανάγκης». Λαμβάνοντας υπόψη τους λόγους για τους οποίους κρίνεται αναλογική η εφαρμογή του περιορισμού της μετακίνησης, στα ίδια πλαίσια θεωρείται από τη συγγραφέα ως συνταγματική και η καθολική απαγόρευση μετακίνησης για ένα διάστημα ωρών κατά το οποίο η κάθε μετακίνηση θα ήταν άσκοπη. Συνεπώς, αφού κρίνεται αναλογικό το μέτρο περιορισμού της κυκλοφορίας, η θέση

37. Κ.Δ.Π. 117/2020, *supra* 1, αρ. 2(α).

38. Έκθεση Υπουργικής Επιτροπής, Στρατηγική για Σταδιακή Άρση των Περιοριστικών Μέτρων και Επανεκκίνηση της Κυπριακής Οικονομίας (COVID-19) (Υπουργείο Οικονομικών 29 Απριλίου 2020) 29.

39. Κ.Δ.Π. 135/2020, *supra* 1.

40. Κ.Δ.Π. 183/2020, το περί Λοιμοκαθάρσεων (Καθορισμός Μέτρων για Παρεμπόδιση της Εξάπλωσης του Κορωνοϊού COVID-19) Διάταγμα (Αρ. 20) του 2020, αρ. 2.4(δ)(iii).

41. *Ibid.*

42. Αστυνομικός Διευθυντής Αμμοχώστου ν. Αντωνίου, Αρ. Υπόθεσης: 1797/20, 12/5/2020 · βλ. Θάλεια Ευθυμίου, 'Η Αποκρυστάλλωση του Νόμου' (ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ, 14 Μαΐου 2020) <<https://dikaiosyni.com/katigories/artheta/i-apokrystallosi-tou-nomou/>> accessed 2 Ιουλίου 2020.

43. Βλ. π.χ. 'Δήλωση του Προέδρου της Δημοκρατίας κ Νίκου Αναστασιάδη κατά τη συνέντευξη Τύπου αναφορικά με τα μέτρα αντιμετώπισης του κορωνοϊού' [8 Απριλίου 2020] Γραφείο Πληροφοριών και Τύπου <https://www.pio.gov.cy/coronavirus/press/8042020_11.pdf> πρόσβαση 2 Ιουλίου 2020.

Υπουργείο Υγείας, 'Αρχική δήλωση του Υπουργού Υγείας κ Κωνσταντίνου Ιωάννου στη συνέντευξη Τύπου με θέμα τον κορωνοϊό' [20 Μαρτίου 2020] Γραφείο Πληροφοριών και Τύπου <https://www.pio.gov.cy/coronavirus/press/20032020_11.pdf> πρόσβαση 2 Ιουλίου 2020.

44. Βλ. 1797/20, *supra* 34. Αλέξανδρος Σαουρής, 'Ανθρώπινα Δικαιώματα στην εποχή του COVID -19' (ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ, 16 Ιουνίου 2020) <<https://dikaiosyni.com/katigories/artheta/anthropina-dikaiomata-stin-epoxi-tou-covid19/>> πρόσβαση στις 2 Ιουλίου 2020.

45. Κ.Δ.Π. 117/2020, *supra* 1.

που διατηρεί το παρόν άρθρο είναι πως είναι πλήρως συνταγματικό.

Α. Καθολική απαγόρευση των πτήσεων

Το Άρθρο 14 του Συντάγματος λέει ότι: «Ουδενός πολίτου απαγορεύεται η είσοδος εις την Δημοκρατίαν ουδ' επιτρέπεται η εξορία υφ' οιασδήποτε περιστάσεις.»

Δεν υπάρχει νομολογία αναφορικά με το άρθρο 14, και συνεπώς δεν έτυχε ερμηνείας στο παρελθόν. Αυτό που μπορεί να ειπωθεί είναι πως, αφού δεν υπάρχουν επιφυλάξεις στο κείμενο του άρθρου, θεωρείται απόλυτο δικαίωμα από το οποίο δεν δύναται κανένας περιορισμός και/ή παρέκκλιση.

Την 15.03.2020, ο Υπουργός Υγείας ανακοίνωσε ότι θα παραχωρείται επίδομα €750 στους φοιτητές που θα επιλέξουν να παραμείνουν στο εξωτερικό⁴⁶. Αυτό μπορεί να ερμηνευτεί ως παρότρυνση προς Κύπριους πολίτες (φοιτητές) να μην επιστρέψουν στο σπίτι τους, αλλά από μόνο του δεν απαγορεύει την είσοδο στην Δημοκρατία. Επιπλέον, κατά την ίδια ημερομηνία, εκδόθηκε διάταγμα⁴⁷ που δήλωνε πως η είσοδος στην Δημοκρατία επιτρέπεται μόνο σε πρόσωπα που προσκομίζουν πρόσφατο ιατρικό πιστοποιητικό εξέτασης του ιού. Αυτό μπορεί να ερμηνευθεί ως απαγόρευση εισόδου, αφού στην περίπτωση που ένας Κύπριος πολίτης μετέβαινε σε πτήση με προορισμό την Κυπριακή Δημοκρατία χωρίς πιστοποιητικό, δεν θα μπορούσε να περάσει τα σύνορα. Αναφορικά με την προσκόμιση του συγκεκριμένου πιστοποιητικού, παρατηρήθηκε πως οι χώρες με βαρυφορτωμένο σύστημα υγείας όπως π.χ. το Ηνωμένο Βασίλειο, αρνούσαν να διενεργήσουν τα διαγνωστικά τεστ σε άτομα χωρίς καν συμπτώματα, πόσο μάλλον να εκδώσουν τα σχετικά πιστοποιητικά. Ακόμη και στην περίπτωση που αποδέχονταν να προχωρήσουν στη διενέργεια των αναγκαίων τεστ, τα πιστοποιητικά δεν θα μπορούσαν πρακτικά να εκδοθούν εντός του χρονικού διαστήματος που μεσολαβούσε μεταξύ της ημέρας έκδοσης του μέτρου, ήτοι την Κυριακή και τις προγραμματισμένες πτήσεις της επόμενης μέρας. Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, η προσκόμιση τέτοιου πιστοποιητικού αντιτίθεται στη χρηστή διοίκηση. Παράλληλα, θα πρέπει να σημειωθεί, ότι η υποχρέωση προσκόμισης του αναφερόμενου πιστοποιητικού καθιστά το μέτρο αντισυνταγματικό⁴⁸,

καθώς το κράτος είναι ούτως ή άλλως υποχρεωμένο να επιτρέψει την είσοδο Κυπρίων πολιτών στην Δημοκρατία. Σε συνάρτηση με το επίδομα, η προσκόμιση του πιστοποιητικού δεν λειτούργησε μόνο ως εμπόδιο στον επαναπατρισμό Κυπρίων, αλλά το ίδιο το κράτος φαινομενικά «εγκατέλειψε» τους πολίτες του αγνοώντας τον απόλυτο χαρακτήρα του άρθρου 14. Το περιστατικό της 16.03.2020 στο αεροδρόμιο Λάρνακας σχετικά με τη προσγείωση πτήσης από το Ηνωμένο Βασίλειο που μετέφερε Κύπριους πολίτες που δεν είχαν πιστοποιητικά⁴⁹ έφερε στην επιφάνεια το γεγονός πως η είσοδος Κυπρίων στα εδάφη της Δημοκρατίας ήταν συνταγματική επιταγή, η οποία υπερίσχυε των περιορισμών που είχαν τεθεί. Έπειτα, το διάταγμα τροποποιήθηκε ώστε αντί για ιατρικό πιστοποιητικό, να καθίσταται δυνατή η προσκόμιση άλλων βεβαιώσεων⁵⁰. Στη συνέχεια, με το διάταγμα 20.03.2020⁵¹, επιτραπήκαν κατ' εξαίρεση οι πτήσεις προς και από την Κυπριακή Δημοκρατία για ανθρωπιστικούς λόγους, το οποίο αποτέλεσε το έναυσμα για το σχέδιο σταδιακού επαναπατρισμού Κυπρίων πολιτών. Η εισαγωγή αυτού του σχεδίου οδήγησε στην αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης των πραγμάτων, με το κράτος να αντιλαμβάνεται ότι η προστασία των δικαιωμάτων των πολιτών αποτελεί υποχρέωση του.

Για σκοπούς πληρότητας, με το διάταγμα ημερομηνίας 19.06.2020, επιτρέπεται από την 20η Ιουνίου η είσοδος στη Δημοκρατία Κύπριων πολιτών μόνιμα διαμενόντων στην Δημοκρατία και της οικογένειάς τους⁵². Παρόλη την ύπαρξη συγκεκριμένων εμποδίων όπως είναι π.χ. η διενέργεια μοριακής εξέτασης, η δυνατότητα σε κανέναν Κύπριο πολίτη να εισέλθει στη Δημοκρατία δεν έχει τύχει περιορισμού.

IV. Ποια η σημασία των Συνταγματικών δικαιωμάτων στην πανδημία;

Το παρόν άρθρο εξέτασε τη συνταγματικότητα των περιοριστικών μέτρων από την οπτική πλευρά δύο μόνο απαγορεύσεων. Αν και σκοπός της εξέτασης τους ήταν η κατανόηση λειτουργίας του Συντάγματος, δεν είναι οι μόνοι περιορισμοί που εφαρ-

[uploads/2020/04/a-legal-view-of-the-health-certificate.pdf](#) πρόσβαση στις 2 Ιουλίου 2020.

49. Μιράντα Αυσάνδρου, 'Αλλάζουν τα μέτρα μετά το φιάσκο στ' αεροδρόμια' (Politis.com, 17 Μαρτίου 2020) <<https://politis.com.cy/politis-news/kypros/allazoygn-ta-metra-meta-to-fiasko-st-aerodromia/>> πρόσβαση στις 19 Ιουνίου 2020.

50. Κ.Δ.Π. 103/2020, Το περί Λοιμοκαθάρσεως (Καθορισμός Μέτρων για Παρεμπόδιση της Εξάπλωσης του κορωνοϊού COVID - 19), Διάταγμα (Αρ. 5) του 2020.

51. Κ.Δ.Π. 115/2020, *supra* 2.

52. Κ.Δ.Π. 265/2020, Το περί Λοιμοκαθάρσεως (Καθορισμός Μέτρων για Παρεμπόδιση της Εξάπλωσης του κορωνοϊού COVID - 19), Διάταγμα (Αρ. 30) του 2020, αρ.2.7.

46. Δήλωση του Προέδρου της Δημοκρατίας κ Νίκου Αναστασιάδη κατά τη συνέντευξη Τύπου, στο Προεδρικό Μέγαρο, μετά την έκτακτη συνεδρία του Υπουργικού Συμβουλίου (Γραφείο Πληροφοριών και Τύπου, 15 Μαρτίου 2020) <https://www.pio.gov.cy/coronavirus/press/15032020_5.pdf> πρόσβαση στις 2 Ιουλίου 2020.

47. Κ.Δ.Π. 101/2020, *supra* 3.

48. Αχιλλέας Δημητριάδης, 'ΜΙΑ ΝΟΜΙΚΗ ΑΠΟΨΗ ΓΙΑ ΤΟ «ΑΝΟΜΟ ΧΑΡΤΙ ΥΓΕΙΑΣ»' (ΛΕΛΛΟΣ Π ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ ΔΕΠΕ, 8 Απριλίου 2020) <<https://ldlaw.com.cy/wp-content/>

μόστηκαν στην Κυπριακή Δημοκρατία. Στα πλαίσια περιορισμού των μετακινήσεων και κοινωνικών συναναστροφών, απαγορεύθηκε για παράδειγμα και το δικαίωμα μετάβασης σε χώρους λατρείας το οποίο περιόρισε την ελευθερία άσκησης της θρησκείας⁵³, ενώ παράλληλα παρατηρήθηκε το κλείσιμο των σχολείων, επιχειρήσεων και δικαστηρίων τα οποία είχαν ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του δικαιώματος εκπαίδευσης⁵⁴, άσκησης του επαγγέλματος⁵⁵ και πρόσβασης στη δικαιοσύνη⁵⁶. Παράλληλα, από τις απαγορεύσεις που εξετάστηκαν πιο πάνω προκύπτουν κι άλλα πολύπλοκα θέματα, όπως για παράδειγμα η καραντίνα, η οποία συνεπάγεται με τον περιορισμό του άρθρου 11 αναφορικά με την ελευθερία και την προσωπική ασφάλεια, ενώ προκύπτει ανάγκη για εξασφάλιση του δικαιώματος πρόσβασης σε φαγητό, νερό και ιατρική περίθαλψη. Αναφορικά με το άρθρο 11(1) του Συντάγματος, το κείμενο του καθορίζει πως έκαστος έχει το δικαίωμα ελευθερίας και προσωπικής ασφάλειας. Παραδόξως, στο πλαίσιο της παρούσας πανδημίας, διαφάνηκε πως η ελευθερία και προσωπική ασφάλεια είναι αμοιβαία αποκλειόμενα δικαιώματα, καθότι για να παραμείνουμε εμείς και οι συνάνθρωποι μας ασφαλείς, έπρεπε να εγκαταλείψουμε το δικαίωμα μας στην πλήρη ελευθερία, καθότι με τους περιορισμούς που τέθηκαν σε εφαρμογή από το κράτος, ήταν αθέμιτο να μετακινούμαστε όποτε το θέλαμε. Αυτό επιβεβαιώνει πως τα συνταγματικά μας δικαιώματα δεν μπορούν πάντα να συνυπάρχουν και να απολαμβάνονται ολοκληρωτικά, πόσο μάλλον εν καιρώ κρίσεως. Σε σχέση με αυτό, έχει θολώσει η γραμμή που διαχωρίζει το σεβασμό προς το δικαίωμα ενός ατόμου και του ίδιου του δικαιώματος⁵⁷. Τίθεται συνεπώς η εξής θέση από τη συγγραφέα: ο νόμιμος περιορισμός ενός δικαιώματος συνεπάγεται τον ολιστικό σεβασμό προς τα ανθρώπινα δικαιώματα, και όχι την παραβίαση της απόλυτης απόλαυσης του εν λόγω δικαιώματος από ένα άτομο. Ακολούθως, προκύπτει το ερώτημα του κατά πόσον το Σύνταγμα υποχρεώνει ένα κράτος να εφαρμόσει περιορισμούς στα δικαιώματα του ατόμου ώστε να ελέγξει και/ή να διασφαλίσει ποια δικαιώματα θα τύχουν πλήρους προστασίας στην άσκηση για την επίτευξη της ολιστικής αυτής προσέγγισης για σεβασμό προς τα ανθρώπινα δικαιώματα, η οποία αντικατοπτρίζεται στην διαφύλαξη της δημόσιας υγείας και της ζωής⁵⁸, η απάντηση

του οποίου είναι μάλλον θετική στα πλαίσια προστασίας του κράτους δικαίου.

Αυτό που διαφάνηκε με την διαχείριση της πανδημίας, είναι πως τα ανθρώπινα δικαιώματα παίζουν καταλυτικό ρόλο στην θέσπιση της περιμέτρου της αναγκαίας δράσης, και ειδικά στο να εξασφαλίσουν πως τυχόν δρακόντεια μέτρα που θα ληφθούν θα καταργηθούν μόλις εξασθενήσει η κρίση. Μέσω της πανδημίας, διαφάνηκε πως τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν τη δυνατότητα να αποτελέσουν πυξίδα για τα κράτη που σχεδιάζουν μέτρα έκτακτης ανάγκης, καθώς έβαλαν το νομοθέτη να ερωτηθεί κατά πόσον οι περιορισμοί μετακινήσεων απαιτούν εξαιρέσεις και εάν ναι, πόσο αυστηρές; Σε ποιες ζωτικές ανάγκες πρέπει να δώσει προτεραιότητα στο κράτος και για ποιους πολίτες; Το κείμενο των συνταγματικών μας δικαιωμάτων θέτει τα ελάχιστα πρότυπα που απαιτούνται να τύχουν σεβασμού εν καιρώ κρίσης και επιτρέπει στην εκάστοτε κυβέρνηση να δράσει σε μια πρωτόγνωρη, επείγουσα κατάσταση, δοκιμάζοντας διάφορες προσεγγίσεις μέχρι να πετύχει την επιθυμητή, αναλογική στάση.

Συμπερασματικά, το δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων παρέχει ευελιξία και η εφαρμογή τους πρέπει να εξετάζεται ολιστικά. Συγκεκριμένα, θα πρέπει πάντα να αξιολογείται το κατά πόσο ο περιορισμός ή η παραβίαση ενός δικαιώματος επιτρέπει την άσκηση άλλου δικαιώματος, καθώς και εάν οποιαδήποτε κρατική παρέμβαση στην απόλαυση αυτών των δικαιωμάτων αποσκοπεί στη διασφάλιση δημοσίου συμφέροντος. Επομένως, πρέπει να γίνεται συνεχής στάθμιση των ελευθεριών του ατόμου, καθώς όλες βρίσκονται συνδεδεμένες μεταξύ τους⁵⁹.

V. Συμπέρασμα

Προς απάντηση του αρχικού ερωτήματος, δεν πρέπει να γίνεται λόγος για «πολυτέλεια» όταν μιλάμε για ανθρώπινα δικαιώματα. Το Σύνταγμα μας ενσωματώνει μεγάλο αριθμό αντιφατικών δικαιωμάτων τα οποία πρέπει να σταθμίζονται με επιδέξιο τρόπο και πάντα με βάση τα πραγματικά γεγονότα που λαμβάνουν χώρα γύρω μας. Εξ' άλλου, τα πλείστα δικαιώματα του ατόμου δεν είναι ούτως ή αλλιώς απόλυτα, καθώς θα ήταν αδύνατη η άσκηση της στάθμισης τους, εάν το ένα δεν μπορούσε να κάνει χώρο για το άλλο. Στην διαχείριση της πανδημίας, παρατηρήθηκε πως το δικαίωμα ελεύθερης μετακίνησης περιορίστηκε δεόντως

53. Σύνταγμα, αρ. 18(4).

54. Σύνταγμα, αρ. 20.

55. Σύνταγμα, αρ. 25.

56. Σύνταγμα, αρ. 28.

57. Çali Başak, 'Balancing Human Rights? Methodological Problems with Weights, Scales and Proportions' [2007] 29(1) Hum Rights Q 251-270.

58. N Coghlan, 'Rights in a time of quarantine - an extended

look' (UK Human Rights Blog, 17 Μαρτίου 2020) <<https://ukhumanrightsblog.com/2020/03/17/rights-in-a-time-of-quarantine-niall-coghlan/>> πρόσβαση στις 16 Ιουνίου 2020.

59. Α Αμιλιανίδης, 'Κήρυξη έκτακτης ανάγκης και άρθρο 183Σ' (ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ, 26 Μαρτίου 2020) <https://dikaiosyni.com/featured_selected/kirixi-ektaktis-anagkis-kai-arthro-183/> πρόσβαση 11 Ιουνίου 2020.

σύμφωνα με το Σύνταγμα, ενώ το δικαίωμα επαναπα-
τρισμού Κυπρίων πολιτών κακώς περιορίστηκε αρχι-
κά, αφού το Σύνταγμα δεν επιτρέπει κανένα σχετικό
περιορισμό. Εντούτοις, η κυβέρνηση προέβη άμεσα σε
αναθεώρηση των μέτρων που έθεσε, επιτυγχάνοντας
μια αναλογική στάση που επικυρώνει την ισχύ των
συνταγματικών δικαιωμάτων των Κυπρίων πολιτών.

Κλείνοντας, το Σύνταγμα μας θέτει το πλαίσιο εντός
του οποίου νομιμοποιείται η εκάστοτε κυβέρνηση να
κινήθει. Τα συνταγματικά δικαιώματα του ατόμου
πρωταγωνιστούν στην λήψη οποιωνδήποτε αποφάσε-
ων εν καιρώ κρίσης, ενώ στην περίπτωση της διαχείρι-
σης της πανδημίας από την κυβέρνηση της Κυπριακής
Δημοκρατίας, έχουν τύχει του απαραίτητου σεβασμού.

